

DETA

ALBUM MONOGRAFIC

Dan N. Buruleanu
Ion Traia

Concept și coordonare:

Dan N. Buruleanu, AFIAP

Text:

Ion Traia

Fotografie:

Dan N. Buruleanu, AFIAP

Cristian Gheorghe

Design și tehnoredactare:

sc AVA STUDIO srl Timișoara

0744 612 621

Tipar:

**Autorii țin să mulțumească pe această cale celor care, cu inima deschisă,
au sprijinit acest demers și l-au făcut posibil:**

**Minodora Cârnu, Victorița Donauer, Helena Alba, Raisa Rain, Dorothea Schiff, Hildegard Scurei,
pr. Ciprian Ioan Blagoe, pr. Liubodrag Boghicevici, pr. Lokodi Attila, pr. Ionel Rujan,
drd. Claudiu Călin, drd. Alexandru Szentmiklosi, dr. Dumitru Țeicu, Petru Ciurea,
Ovidiu Ivancea, Matei Kirsch, Cristian Gheorghe,
Ion Jinaru, Deian Petrov, Radu Rotar, Virgil Susa
și întregului colectiv al primăriei Deta**

ISBN

DETA

ALBUM MONOGRAFIC

2012

Delta
4

O lecție pentru comunitate

Monografia unui oraș este un certificat de naștere, un act oficial care atestă nașterea și istoria unei așezări. Deta are o istorie lungă și frumoasă, iar rememorarea principalelor repere istorice ale orașului este un gest de respect față de comunitatea în care trăim. Este o datorie de onoare pentru fiecare dintre noi să știm ce au făcut înaintașii noștri pentru oraș. Aceasta comunitate a trecut prin clipe de cumpana, bunicii și străbunicii noștri au luptat, unii plătind chiar cu viața. Peste Deta au trecut războaie și invadatori, inundații și cutremure, dar de fiecare dată s-au găsit oameni curajoși care au ținut comunitatea vie. Suntem datori față de acești oameni să nu îi uităm și să le cinstim memoria.

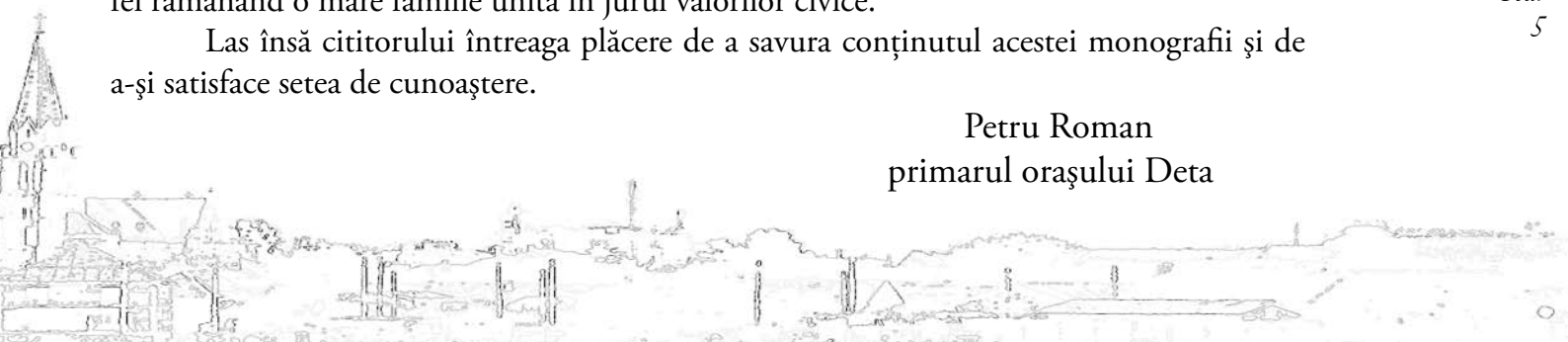
Încă de la bun început am sprijinit ideea elaborării unei monografii a orașului Deta și sunt convins că această lucrare vă atrage atenția atât specialiștilor în istorie cât și a cetățenilor pasionați de trecutul orașului în care trăiesc. Lucrarea de față impresionează prin seriozitate și rigurozitate, una dintre principalele ei calități fiind arhitectura complexă, compartimentată pe capitole atractive, bine puse în pagină și inspirat ilustrate.

Țin să îi felicit pe autori pentru pricepera cu care poartă cititorul prin toate aspectele vieții materiale și spirituale ale istoriei orașului nostru și subliniez faptul că această monografie are meritul deosebit de a stârni curiozitatea asupra gloriei din trecutul orașului, cu perspectiva preocupării pentru viitorul comunității noastre. Lucrarea de față nu este doar o colecție de date istorice, ci reprezintă în același timp o invitație spre meditație, spre reflecție și spre curiozitate istorică astfel încât, cunoascându-ne și înțelegându-ne trecutul să construim împreună ziua de mâine. Nu poți să nu cazi pe gânduri, să nu fi încercat de sentimente adânci atunci când lecturezi lista celor care și-au dat viața pe front, sau lista celor care în timpul regimului comunist au fost deportați în Bărăgan. Există în această lucrare mărturii din acea perioadă care ne cutremură și ne fac să ne gândim cât de important este să nu repetăm greșelile trecutului, să fim mai buni și mai înțelegători față de aproapele nostru.

În Deta încă mai trăiesc oameni de diferite etnii sau confesiuni. Trăiesc în pace și înțelegere tocmai pentru că au învățat să nu repete greșelile trecutului. Este doar unul dintre motivele pentru care această monografie este importantă, dar nu este singurul. Trăim într-o comunitate unită care a trecut prin momente grele, dar care a știut de fiecare dată să se adune la greu și să depășească împreună toate obstacolele. Monografia de față este o lecție pentru fiecare dintre noi. O lecție de decență, de verticalitate, de putere și de credință. Sunt convins că fiecare membru al comunității noastre va ști să prețuiască această lecție, în acest fel rămânând o mare familie unită în jurul valorilor civice.

Las însă cititorului întreaga plăcere de a savura conținutul acestei monografii și de a-și satisface setea de cunoaștere.

Petru Roman
primarul orașului Deta

Capitolul 1. Cadrul geografic

Orășul Deta este cea mai mare așezare urbană din sud-vestul județului Timiș, fiind în același timp și un important centru administrativ. Este situat în sud-vestul României, la intersecția paralelei $45^{\circ}23'$ latitudine nordică cu meridianul de $21^{\circ}12'$ longitudine estică, și are o altitudine medie de 90 m.

Așezat în partea sudică a județului Timiș este străbătut de drumul european E70 la o distanță de 42 km de Timișoara și 20 km de frontiera cu Serbia.

Deta este un nod rutier către care converg mai multe drumuri locale, dar în care se întretaie și două artere importante și anume: drumul ce leagă Timișoara de Reșița și cel ce face legătura între reședința județului și punctul vamal de frontieră cu Serbia, respectiv soseaua E 70. Deta polarizează atât din punct de vedere economic cât și socio-cultural viața localităților: Denta, Moravița, Voiteg, Banloc, Jamu Mare, Giera, Giulvăz.

Din teritoriul administrativ al orașului Deta face parte și satul Opațița situat la o distanță de 3,5 km față de oraș, pe DC 172 (Deta-Birda). Hotarul orașului Deta se învecinează cu teritoriile administrative ale următoarelor localități: spre nord cu Voiteg, la nord-est și est cu Birda, la sud cu Denta, la vest cu Banloc și la nord-vest cu Ghilad.

Relieful și structura geologică

Relieful orașului, identic cu o parte a reliefului județului Timiș este rezultatul unui lung proces de evoluție, prin care s-a format Depresiunea Panonică și s-a continuat până la scoaterea câmpiei de sub domeniul lacustru (lacul Panonic) și s-a acoperit cu o pătură de loess sau cu depozite aluviale¹.

Alcătuirea litologică de suprafață a Banatului, s-a format la începutul quaternarului, în urma unor mari frământări tectonice, succedate de retragerea lacului Panonic ce acoperea întinsul șes de azi al Câmpiei Vestice. Activitățile scoarței terestre din ultima glaciațiune a determinat o mare eterogenitate de roci eruptive, metamorfice și sedimentare. Zona de câmpie, reprezentând fundul colmatat al lacului, este formată dintr-o succesiune de straturi aluviale (argile, marne, nisipuri), acoperite pe alocuri cu o manta de loessuri foarte fertile².

În medie altitudinea Câmpiei Timișului în zona orașului Deta este de aproximativ 90 m, deasupra nivelului mării, fiind numită Câmpia joasă a Timișului, caracterizată printr-o denivelare care abia poate fi pusă în evidență. Câmpia este alcătuită din prundișuri cristaline acoperite cu o pătură cu grosimi variabile de argile roșii pleistocene. Interfluviile sunt plane, fragmentate de văi largi, puțin adâncite. Terenurile mai ridicate cu nivelul apelor freatice aflate la o adâncime mai mare au fost folosite pentru stabilirea așezărilor omenești. Între Timiș și Bârzava, această câmpie de subsidență se caracterizează printr-un număr mare de bălți și cursuri părăsite, fapt datorat tot pantei foarte mici a câmpiei, ce a favorizat mult acțiunea de meandrare și de apariție a cursurilor părăsite. Formarea solurilor în această unitate de relief a fost influențată de adâncimea mică a nivelului freatic și ca urmare predomină lacoviștele, care prin drenare au devenit foarte fertile. Evident că, în general luncile cursurilor de apă (Bârzava) oferă, atât prin soluri, cât și prin prezența apelor freatice la mică adâncime, terenuri bune pentru practicarea agriculturii. Densitatea mare a așezărilor omenești aflate de-a lungul principalelor văi ale râurilor dovedește existența unor condiții optime de locuire datorită topoclimei, apei freatice ușor exploatabile, terenurilor arabile (în lunci și pe terase) și pășunilor de pe versanți și culmi³.

S-a observat la săpăturile din zona Ciacova, că pînă la 1,5 m materialul are culoare brună-negricioasă, dovedind că plantele de apă erau în curs de putrezire. A apărut un orizont galben, ceea ce înseamnă că în apă s-a depus un praf galben adus de vînturile de vest și de sud vest, care-l aduceau din Alpi. Acest material sedimentat în timpul Cuaternarului, fiind fără oxigen, s-a transformat în argilă (silicat de aluminiu hidratat). Mai jos pînă la adîncimea de 5,5 m în talveg, a apărut un humus de culoare cafeniu deschis și albastru cleios, unsuros ca un săpun umectat. Acesta este "sapropelul" provenit din corpul unor plante și animale mici microscopice grăsoase care supuse la presiune și-n amestec cu materia anorganică fină produc hidrocarburi care pot fi gazoase, cum e cazul gazelor din zona Banloc-Deta sau chiar lichide-petrol.

Solurile. La contactul dintre zona piemontană și de câmpie, cernoziomurile levirate gleizate apar pe aliamntul Deta, Liebling, Sacoșul Turcesc, dar pe suprafețe restrânse sau cu caracter insular. Solurile negre sau brune, slab humefere, argiloase compacte (smolnițe) apar pe suprafețe destul de mari și în zona Deta-Opațița. Solurile hidromorfe (lacoviștile ocupă suprafața terenurilor drenate din valea Bârzavei. Formate pe depozite loessoide și avînd o textură luto-argiloasă sau chiar argiloasă, ele ocupă cele mai joase părți ale câmpiei, cu un drenaj slab și cu adîncimea apelor freatice cuprinsă de regulă între 1 și 2 m. Cea mai mare parte a suprafețelor ocupate cu aceste soluri sunt folosite ca terenuri agricole în urma lucrărilor de drenare, care scăzînd nivelul apei freatice le-a îmbunătățit fertilitatea natural. Executarea lucrărilor de drenaj la aceste soluri cu ape slab mineralizate este necesară pentru a evita apariția fenomenelor de sărăturare.

Solurile azonale sunt reprezentate și prin solurile aluviale, care se întîlnesc frecvent în albia majoră și pe terasele joase ale Bîrzavei. Ele se caracterizează printr-un stadiu incipient de solificare,

1 Localitățile județului Timiș, lucrare editată de Consiliul județean Timiș, Timișoara, 1971, p. 211

2 Dr. Nicolae Secară, *Valori ale arhitecturii populare românești*, Ed. Facla, Timișoara, 1987, p. 12

3 Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Județul Timiș*, Editura Academiei R. S. R., București, 1979, p. 27-28

dar sunt favorabile culturilor agricole și în special a legumelor, fiind ușor irigabile⁴.

Ameliorarea și valorificarea potențialului productiv se poate realiza în condițiile abordării integrate a măsurilor hidroameliorative și culturale curente, care vor viza asigurarea unui regim aerohidric în sol cu parametri optimi de funcționalitate.

De asemenea, se impune reabilitarea și modernizarea lucrărilor de irigații și extinderea acestora pe terenurile agricole cu deficit de umiditate, pretabile la irigații în condiții de eficiență economică, reabilitarea zonelor umede prin amenajarea de orezării, răchitării și heleșteei destinate creșterii dirijate a peștilor și broaștelor (activități ce au o tradiție locală) și modernizarea celor existente⁵.

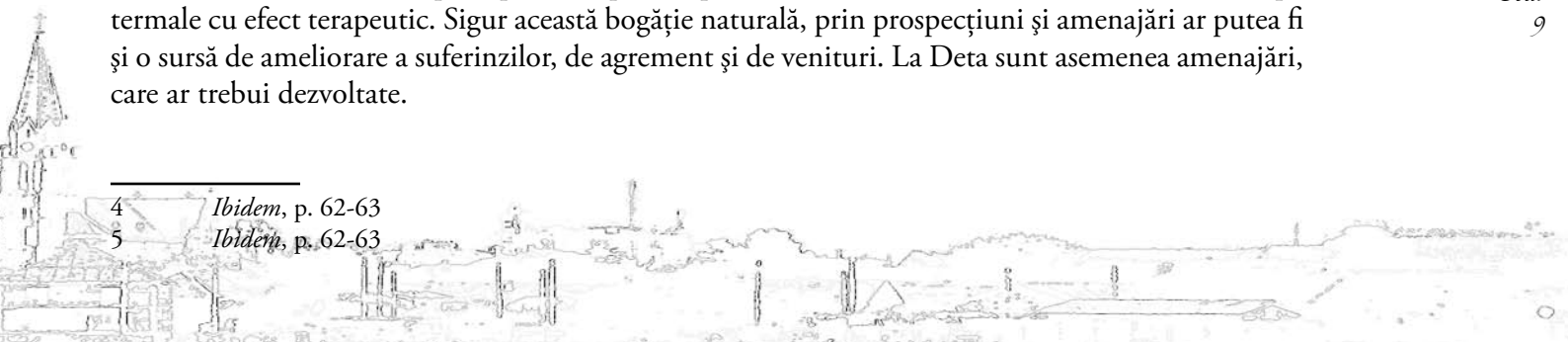

Seismicitatea (cutremurele). Zona Deta este locul unde se produc cutremure de pământ care au epicentrul și hipocentrul în localitățile Banloc și Parța. Ele sunt de mică intensitate, dar energia lor pornește de la mică adâncime 8-10 km, care este și cauza efectelor devastatoare. Cauza primară a producerii lor este existența faliilor și mișcarea de reasezarea a stratelor.

Din cauza mișcărilor tectonice din fundament apar falii (rupturi). Astfel aspectul fundamentului, are aspectul unor aglomerări uriașe, așezate în trepte care s-au dislocat și se dislocă mereu. Din această cauză pe rupturi de pantă apar din fundament mufete vulcanice – adică ape termale cu efect terapeutic. Sigur această bogăție naturală, prin prospecțiuni și amenajări ar putea fi și o sursă de ameliorare a suferințelor, de agrement și de venituri. La Deta sunt asemenea amenajări, care ar trebui dezvoltate.

4 *Ibidem*, p. 62-63

5 *Ibidem*, p. 62-63

Clima

Clauza locală a climei temperat-continentale specifică întregului ținut este dată de masele de aer maritime din vest cu un grad ridicat de umiditate, apoi de influența ușoară a maselor de aer subtropicale și cu oarecare pondere de masele de aer continentale din est. Rezultanta acestor interferențe definește regimul elementelor climatice (temperatura aerului, precipitațiile, presiunea și umiditatea atmosferică). Curbura Carpaților adăpostește Câmpia Timișului împotriva invaziilor aerului rece continental, iar deschiderea spre vest și sud permite acoperirea câmpiei cu aer temperat maritim. Relieful plan contribuie la uniformizarea climei locale.

Trăsăturile climei temperat-continentale în ultimul timp sunt marcate de diversitatea și neregularitatea proceselor atmosferice. În mod frecvent, chiar în timpul iernii, sosesc dinspre Atlantic mase de aer umed, aducând ploi și zapezi însemnate, mai rar valuri de frig. Din septembrie până în februarie se manifestă frecvente pătrunderi ale maselor de aer polar continental, venind dinspre est.

Cu toate acestea, în zona Deta se resimte puternic și influența ciclonilor și maselor de aer cald dinspre Marea Adriatică și Marea Mediterană, care iarna generează dezgheț complet, iar vara impun perioade de căldură înabușitoare.

Temperatura aerului. Temperatura medie multianuală este de +11°C. Datele privind temperaturile medii, maxime și minime absolute ale aerului, precum și cantitățile anuale de precipitații înregistrate la stația meteorologică Banloc din județul Timiș, conform Administrației Naționale de Meteorologie, sunt redată în tabelul următor:

Temperatura medie (°C)		Temperatura maximă (°C)		Temperatura minimă (°C)		Cantitatea de precipitații (l/m ²)	
<i>normala climatologică</i>	2007	<i>absoluta</i>	2007	<i>absoluta</i>	2007	<i>normala climatologică</i>	2007
Banloc							
10.7	12.2	42.0 24.07.2007	42.0 24.07.2007	-31.8 24.01.1963	-7.8 19.12.2007	597.4	663.4

Data medie a primului îngheț este între ultima decadă a lunii octombrie și 1 noiembrie. Ultimul îngheț este, în general, între jumătatea lunii martie și jumătatea lunii aprilie, dar sunt ani când se semnalează îngheț și în 12-14 mai. Numărul zilelor de îngheț este între 90-100 anual. Frecvența maximă a zilelor de vară cu temperaturi maxime peste 25°C este între 120-129 zile, iar peste 30°C, zile tropicale, între 30-39 zile.

Presiunea atmosferică. Presiunea atmosferică, valoarea și variațiile sale neperiodice au o însemnătate climatologică foarte mare. În unele cazuri rolul lor devine chiar determinant de exemplu legat de direcția și viteza vântului. Media anuală a presiunii atmosferice se distribuie destul de uniform, diferențele nu sunt mari de 1-2 mm.

Vânturile. Regimul vânturilor este determinat de caracterul, succesiunea și frecvența sistemelor barice și a proceselor circulației atmosferice. Relieful modifică esențial direcția și viteza vântului. Regiunea este dominată de vânturi care bat din direcția nord-vest.

Vânturile sunt determinate de dezvoltarea sistemelor barice care traversează Câmpia Timișului. Aceste sisteme barice sunt: Anticlonul Azoric, Anticlonul Eurasiatic (iarna), Clonul Islandic și Clonul Mediteranean. Va fi deci vreme stabilă când ne aflăm sub influența anticlonală (maxim barometric) și vreme instabilă când este o arie de minim barometric deci arie clonală.

Precipitațiile atmosferice. Orașul Deta fiind situat în sectorul vestic al țării este supus activității ciclonice și invaziei aerului umed din vest și sud-vest. Se resimte o oscilație în distribuția precipitațiilor medii anuale ca și în distribuția temperaturii marcată printr-o scădere sensibilă în funcție de dispariția pădurii. Cantitatea normală de precipitații a fost de 610-630 mm, iar mai recent este între 530-590 mm. În raport cu media multianuală se constată că la unele stații metereologice s-au înregistrat cantități de precipitații care depășesc cu mult această valoare. Astfel, la Deta în anul

1954 s-au înregistrat 1285mm. Din totalul precipitațiilor ce cad în cursul anului iarna cade 20%, primăvara 24%, vara 33%, toamna 23%. Luna ianuarie este cea mai săracă în precipitații, cad abia 31-40 mm. Luna iunie este cea mai bogată în precipitații. În această lună, precipitațiile atmosferice se ridică la 65-70 cm. Primăvara, în prima parte a lunii martie și la începutul verii, precipitațiile sunt cele mai bogate. Primul strat de zăpadă se depune în general, la începutul lunii decembrie și rareori, durata stratului depășește 50 zile în trecut, în zilele actuale durata stratului este mult mai mică. Studiind factorii genetici ai climei, precum și elementele climatologice ajungem la concluzia că acestea, influențându-se reciproc, dau mersul vremii. Toate aceste informații climaterice au fost valabile pentru perioada 1930-1980, în timpul zilelor noastre s-au produs și se produc unele schimbări climaterice pronunțate, care dau un alt tablou climacteric.

Apele

Apa constituie una din resursele naturale importante pentru desfășurarea în bune condiții a activității economice și sociale de pe orice teritoriu. Rețeaua hidrografică în zona orașului Deta este relativ săracă, doar pârâul Birda trece prin localitate și la Deta se varsă în Bârzava. Lacurile antropice, sunt lacurile ce s-au format în excavațiile executate pentru extragerea argilei, cum ar fi cele de la Cărpiniș, Sânnicolau Mare, Jimbolia, Deta, Timișoara.

În cadrul cîmpiei se observă numai ușoare denivelări de teren. Sunt mici adâncituri (crovuri) rămășițe ale lacurilor, bălților sau mlaștinilor, care au dăinuit aici pînă în secolul XVIII cînd imperiul habsburgic a început un vast plan de desecări și îndiguiuri. Pînă atunci cea mai mare parte a Cîmpiei Banatului era teren mlaștinos plin de bălți și un adevărat focar de epidemii datorită țințarilor.

Utilizarea apelor râului Bârzava la irigații este menționată într-un document datînd din anul 1801, cînd la vest de Deta a luat naștere orezăria Topolea. Întreaga cantitate de apă necesară pentru suprafața amenajată (orezărie, pescărie) este preluată prin intermediul canalului Morii, care se ramifică din Bârzava pe malul drept, în amonte de Deta, printr-o priză prevăzută cu stăvilari pentru reglarea debitului. Instalația a fost perfecționată ulterior: s-a amenajat în anul 1896 un nou heleșteu, în 1899 s-a construit un sifon pentru subtraversarea Bârzavei de către canalul Morii, în 1904 s-a modernizat barajul deversor din albia Bârzavei, iar în 1908 s-a modernizat stăvilarul⁶.

În zona Deta structura și tectonica au contribuit la înfăptuirea unui relief de cîmpie slab înclinat. Rîurile fac numeroase meandre, au văi puțin adînci (fundul lor se colmatează mereu) și produc stagnări de ape. Precipitațiile abundente căzute pe terenuri slab permeabile și lipsite de pantă, provoacă inundații prin stagnarea apelor de suprafață a terenului sau prin menținerea solului într-o stare de umiditate excesivă. De aici necesitatea de a fi drenate și îndiguite. Canalele făcute 30-40 de ani în urmă sunt neîntreținute și trebuie revizuite (refăcute).

Din cauza înclinării extrem de slabe a reliefului spre SV, apele curgătoare care veneau din munți, intrînd în zona de cîmpie aveau un curs foarte domol. Astfel că ele divagau (se răsfirau) umplînd cîmpia de apă. Fundul lor, primăvara și la viituri se colmata, ajungînd să nu mai aibă maluri și la cea mai mică viitură inundau cîmpia.

Vegetație, floră, faună

Interpretarea vegetației în ansamblul ei denotă, relațiile directe și indirecte cu mediul în care s-a dezvoltat și a evoluat. Caracterele fizico-geografice ale României, climă, structură geologică, soluri, rețea hidrografică la care se adaugă calitatea factorului uman, au condiționat gruparea pe mari asociații a vegetației țării, statornicindu-se astfel o specifică etajare pe verticală. Vegetația de cîmpie specifică orașului Deta este reprezentată aici prin două zone silvo-stepă și stepă. Silvostepa reprezintă zona de tranziție către stepa propriu-zisă cu indice de ariditate accentuată. Ea se caracterizează prin prezența unor petece de vegetație forestieră, înglobată în domeniul vegetației ierboase, aceasta ca rezultat al condițiilor climatice și a intervenției directe a omului. Stepă este un

mediu în care predomină vegetația ierboasă cu adaptări la un regim sărac cu apă. Vegetația comunei caracteristică zonei de stepă și silvostepă este reprezentată atât prin plante lemnoase, cât și ierboase.

Spațiul zonei Deta - Opațița se încadrează, din punct de vedere geobotanic, în zona pădurilor de stejar, distruse în trecut de oameni, pentru obținerea lemnului necesar construirii cetății și caselor, cât și pentru câștigarea de terenuri cultivabile. În prezent teritoriul se încadrează în silvostepa antropogenă ce caracterizează întreaga Câmpie Panonică. Peisajul este diversificat și de apariția vegetației de luncă, de-a lungul râurilor, în cadrul careia predomină arborii de esență moale.

Specific orașului Deta este parcul natural din centrul asezării, o rămășiță a vechilor păduri, care este o îmbinare de arbori: stejari, tei, arțari, păducel și salcâmi, unele exemplare de stejari, având o vârstă considerabilă. Existența acestuia se poate remarca și în harta orașului din 1781.

Teritoriul orașului Deta aparține din punct de vedere fitogenetic provinciei geobotanice central-europene, puternic influențată de vecinătatea celei sud-europene, astfel că vegetația prezintă un număr relativ mare de specii și asociații de plante adaptate la condiții de mediu extreme, de la deficit la exces de apă și săruri ușor solubile.

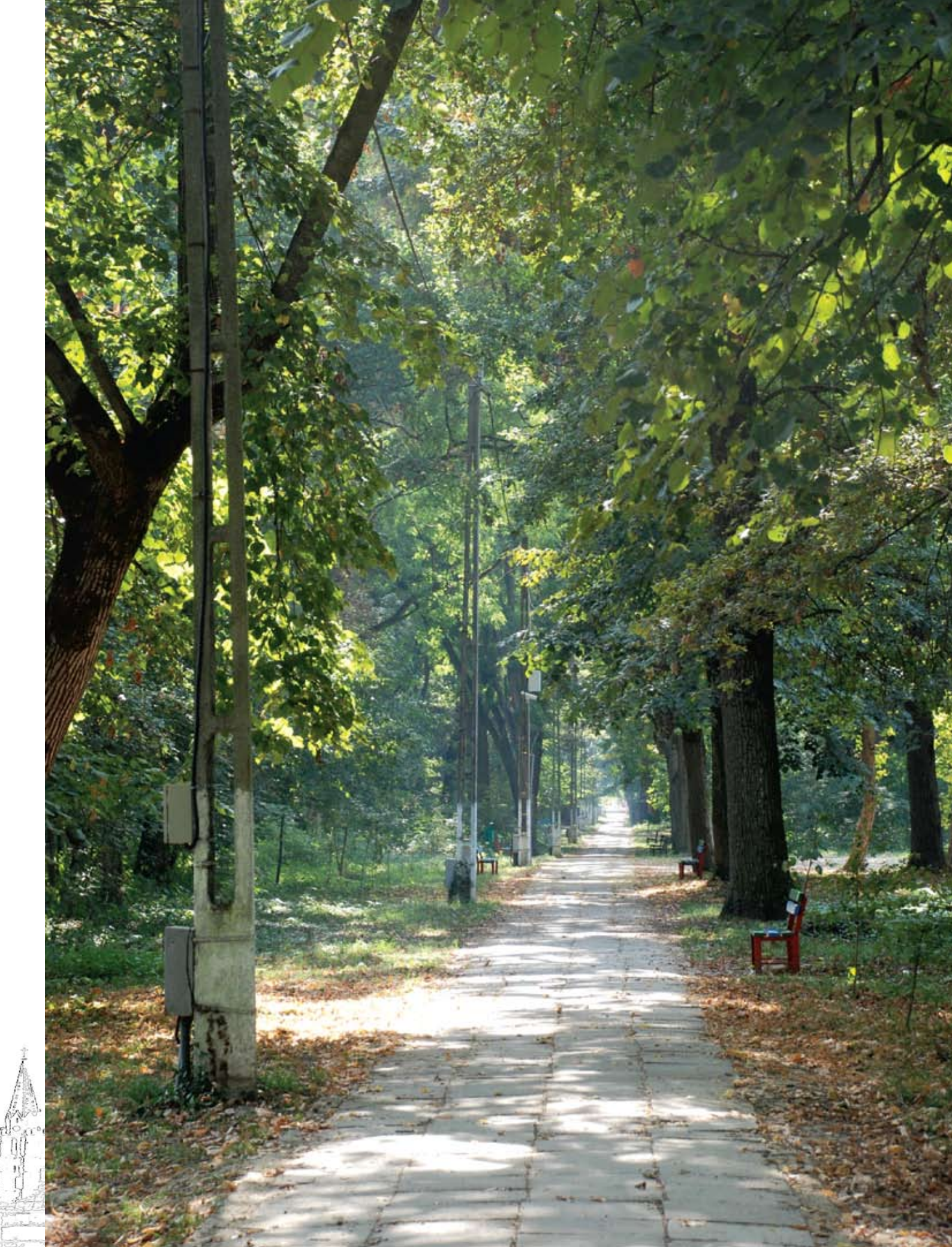
Vegetația arborescentă este compusă, între altele, de specii precum: castanul, plopul, nucul, castanul sălbatic, arțarul, dudul, iar dintre speciile cultivate: prunul, mărul, părul, caisul, cireșul și piersicul. Vegetația ierboasă se manifestă în funcție de soluri sau categorii de folosință. Astfel, pe terenurile joase, umede, sunt prezente: troscotul, pălămida, mușețelul; pe câmpie: volbura, mohorul, știrul, sulfina, neghina; pe pășuni: pătlagina și troscotul. Ca subarboret, prezent pe marginea drumurilor și a pădurilor, se întâlnesc: păducelul, porumbarul, cornul.

Dintre plantele cultivate, cele mai frecvent utilizate sunt: grâul, orzul, secara, porumbul, ovăzul, floarea soarelui, sfecla de zahăr și cea furajeră, tutunul, trifoiul, lucerna. Producțiile medii ale acestora sunt relative bune în prezent, dar ele ar putea fi simțitor îmbunătățite prin măsuri agropedoameliorative și agrofitehnice adecvate.

În pădurea seculară de la marginea orașului, mamiferele sunt reprezentate de cerblopătar, mistreț, căprior, vulpe, dihor, nevăstuică și veveriță, de asemenea în pădurea adăpostește o varietate largă de specii de păsări cum ar fi: mierla neagră, turturica, cucuveaua, pițigoii, privighetoarea, eretele și fazanul.

Învelișul de sol prezintă o mare complexitate și diversitate, urmarea influenței și acțiunii în timp a factorilor pedogenetici (relief, rocă, climă, hidrologie), precum și a intervenției directe a omului prin importante lucrări hidroameliorative începute în secolul al XVIII-lea și continuate în epocile următoare.

Capitolul 2. Istoria microzonei Deta

Istoria perioadei vechi

Relieful, clima, apele, vegetația și fauna unui ținut constituie cadrul de viață al omului și în același timp confirmă faptul că existența omului este influențată de geografia locului. Poziția geografică a vetrelor pe care s-au dezvoltat localitățile Deta și Opațița situate aproape în centrul unei zone delimitate de artere importante de circulație, fertilitatea câmpiei bănățene, luncile din preajmă au oferit, încă din vechime, condiții favorabile de hrană și viață a oamenilor din aceste locuri.

Din cele mai vechi timpuri omul a putut supraviețui ca specie numai datorită muncii sale, muncă exprimată prin confecționarea unor unelte și arme, precum și folosirea mijloacelor pe care natura i le pune la dispoziție. Paralel cu acest efort, s-a dezvoltat treptat și capacitatea rațională a omului, în lupta permanentă cu mediul înconjurător. Primele unelte au fost obiecte naturale pe care omul abia dacă mai avea nevoie să le modifice ca să servească nevoilor lui. Unealta s-a îmbunătățit pe măsură ce făuritorii devin mai dibaci, prin acumularea moștenirii trecutului. Datorită mai ales echipamentului său, omul, reacționează și acționează asupra lumii exterioare, își extrage din ea subsistența și îi evită primejdii. Pentru omul preistoric condițiile de mediu au fost factori de constrângere hotărâtori pentru înghegarea vieții sociale. Apărarea omului, față de sălbăticia mediului natural, numai în grupuri de viață domestică putea fi asigurată. Așa a fost începutul organizării vieții sociale, care pe măsură ce omul a putut să asimileze în folosul propriu mediul natural, s-a perfecționat, obținând o anumită autonomie economică și socială. Acesta este tabloul rezumativ al vieții omului din zorii istoriei, care a trăit perioade lungi de timp în împrejurimile localităților Deta și Opațița, unde s-au descoperit urme de viață umană din epoca neolitică.

Influența factorilor de mediu asupra omului a avut un rol hotărâtor în preistorie, atunci când omul a fost aproape robul acestor factori, dar influența lor va scădea treptat pe măsură ce omul și-a sporit mijloacele necesare pentru a supune și modifica mediul înconjurător în favoarea sa.

Introducerea noului mod de viață care caracterizează neoliticul nu aparține vechilor populații autohtone. Într-adevăr, trecerea la condițiile de viață ale neoliticului—când se începe cultivarea plantelor cerealiere, creșterea animalelor domestice și apoi se inventează ceramica— nu a fost rezultatul inventivității populațiilor locale epipaleolitice (după paleolitic), ci a unor alte populații. Acestea au venit, într-un lent proces de migrație din sudul Peninsulei Balcanice, aducând și în spațiul carpato-danubiano-pontic cuceririle capitale de ordin economic¹.

Începând cu mileniul al VI-lea î.Hr. odată cu apariția primelor culturi specifice epocii neolitice, caracterizate prin apariția uneltelor de piatră șlefuită, a unor meșteșuguri casnice (olărit, țesut), prin perfecționarea unor noi unelte și arme, s-a ajuns la o modificare de structură a îndeletnicirilor prin introducerea cultivării primitive a plantelor și domesticirea animalelor. Toate acestea au concurat hotărâtor și la o modificare organizatorică prin formarea triburilor gentilice, ale căror așezări, de obicei deschise, le găsim în special pe malul cursurilor de apă. De asemenea numeroasele descoperiri arheologice din microzona orașului Deta care cuprind un areal mai amplu, dezvăluie un număr de urme de așezări, fiind urmarea firescă al unor condiții optime de viață. Astfel în microzona Deta avem următoarele descoperiri arheologice:

Deta

Vestigii preistorice.

- a) La NV de oraș au fost descoperite materiale arheologice aparținând culturii Tiszapolgár.
- b) În localitate s-a descoperit o daltă de cupru de variantă Cucuteni.
- c) Din hotarul localității provine un topor de tip Kozarac (descoperire izolată și întâmplătoare).
- d) În hotarul localității se semnalează o necropolă plană de incinerare de la începutul Hallstattului.

1. V. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromibete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 23.

e) Aici s-a descoperit un tipar din piatră pentru turnat topoare de bronz.

f) De aici provine un depozit de bronzuri.

Situri arheologice cu stratigrafie complexă.

a) Punctul Dudărie.

În hotarul localității s-a descoperit o așezare de epoca bronzului, o alta hallstattiană și urme prefeudale. În același loc se află și o necropolă medievală timpurie.

Vestigii daco-romane.

a) Pe teritoriul localității se semnaleză descoperiri de epocă daco-romană.

b) Punctul Pusta Pilăriște.

La est de Deta se află unul dintre „valurile romane” ce trec prin zonă.

c) Între bariera de pe șoseaua Timișoara – Stămora Moravița și drumul spre Opațița, pe o terasă, s-au descoperit fragmente ceramice de secolele III-IV d. Hr.

Vestigii prefeudale.

a) Punctul La Cariera de nisip.

În hotarul localității, la limita de hotar între Deta și Denta, este amintită o necropolă de înhumăție de secolele VII-IX d. Hr. (după Mircea Mare secolele IX-X d. Hr.).

Vestigii medievale.

a) În hotarul localității s-au descoperit fragmente ceramice de secolele XVII-XVIII d.Hr., dar și monede.

Descoperiri monetare.

a) Pe teritoriul localității se semnaleză descoperiri monetare (un denar republican roman de la M. Volteius M. F. și un aureus emis de Iulius Caesar).

b) De pe teritoriul localității provine o monedă de la Traian.

c) În colecția școlii din localitate se află mai multe monede de secolul IV d. Hr.

d) Din hotar provin două tezaure monetare (unul format din piese de aur imperiale și altul din monede de argint din anii 1076-1246 d. Hr.).

e) O monedă bizantină de la Leon VI a fost descoperită în gura unui mort.

Opațița².

Vestigii preistorice.

a) În hotarul localității se semnaleză o așezare aparținând purtătorilor culturii Coțofeni.

b) În hotarul localității s-a descoperit o așezare de epoca bronzului.

**Schelet sarmat descoperit în zona Deta-Banloc,
aflat în Muzeul din Deta**

Situri arheologice cu stratigrafie complexă.

a) În jurul ruinelor mănăstirii, aflate la est de localitate, s-au descoperit două necropole. Vestigiile descoperite cu acest prilej aparțin secolelor VII-X și XI-XII d. Hr.

Pentru perioada preistorică, descoperiri arheologice legate strict de hotarul orașului actual Deta sunt destule, ceea ce ne permite să presupunem că a existat aici o așezare bine constituită, dar și avantajul că arealul orașului a intrat în vederea specialiștilor pentru săpături arheologice sistematice, în același timp și hazardul a scos la iveală fortuit dovezi arheologice demne de remarcat. De asemenea avem o mulțime de dovezi indirecte care probează viețuirea oamenilor în acest areal, adică în vecinătatea orașului Deta. Pentru a argumenta acest lucru enumerăm câteva descoperiri făcute în hotarele microzonei Deta.

Nr. Crt.	Localitate	Neolitic	Bronz	Hallstatt	Latene	Romani	Perioada feudală
1	Deta	X		X X	–	X	X
2	Opațița	X		X	–	–	X
3	Voiteni	–		X X	–	X	X
4	Denta	–		X	–	X	X
5	Gaiul Mic	–	–	–	X	X	X
6	Rovinița Mare	–	–	–	X	–	–
7	Rovinița Mică	–	–	–	–	X	–

Descoperiri arheologice la Deta, în 16 puncte dintre care 6 neprecizate, din epoca neolitică, bronzului, romană, migrații.

- Rămășițe arheologice: ceramică, unelte, arme, mormânt.
- La N-E de Deta lângă fosta cărămidărie Buchmann: așezare de epoca bronzului, cultura Vatina.
- Punct mehala Deta țiglăria Buchmann; așezare romană.
- Lângă pod, canal Raiga: mormânt și monedă romană.
- În noul cimitir din 1882: piese de podoabă din perioada migrațiilor și evului mediu timpuriu.
- Gara: necropolă tumulară din perioada migrațiilor.
- Spre Denta: necropolă din perioada migrațiilor. – Teren Braunnmuller: tezaur monetar sec. XIII.
- La 4 km E spre Opațița: al treilea val de pământ din Banat³.

La începutul lunii martie din cursul anului 2005, Muzeul Banatului din Timișoara a fost anunțat de către reprezentanții firmei S. C. EYBL S. R. L. din Deta de intenția de extindere a fabricii către sud, în imediata vecinătate a firmei SEMTIM S. A. Cercetările arheologice de salvare întreprinse de către Muzeul Banatului din Timișoara au dus la descoperirea unor complexe arheologice aparținând etapei finale a epocii bronzului și evului mediu timpuriu. În momentul în care Muzeul Banatului a fost anunțat, lucrările de construcție erau deja începute și situl arheologic deranjat masiv de lucrările de amenajare. Dezvelirea complexelor arheologice a necesitat degajarea pietrișului gros de aproximativ 0, 50 m, dus pentru amenajarea fundației, fapt ce a limitat întinderea suprafețelor cercetate.

Bucăți de zgură masivă au fost descoperite și în vara anului 1999, când, datorită vidului legislativ a fost demarată construcția noii fabrici a firmei S. C. EYBL S. R. L. (supravegherea arheologică a fost solicitată către finalul lucrărilor). În profilul șanțului de fundație a actualei rotonde a corpului administrativ s-a observat un cuptor de mari dimensiuni, cu o boltă deosebit de groasă, care indica o temperatură ridicată. Numeroase bucăți de zgură au fost recoltate și din zona poligonului militar, unde a fost depus pământul provenit din săparea fundațiilor fabricii.

Cercetările arheologice de salvare au adus noi date privind întinderea așezării preistorice de la sfârșitul epocii bronzului, precum și a celei medievale, aducând totodată noi informații privind începuturile locuirii medievale a sitului.

Locuințele de epoca bronzului sunt asemănătoare cu cele descoperite pe actualul teritoriu al fabricii S. C. EYBL Textile S. R. L. , în secțiunile S. 1 și S. 2 din anul 2000, precum și cu cele

3. www.diasporatm.ro/hul/programokl.../promireg- accesa la 14 august 2011

cercetate în alte situri aparținând culturii Cruceni-Belegis. Fragmentele ceramice, ornamentate cu pseudo-șnur, incizii și caneluri înguste și late, își găsesc analogii în necropolele și așezările deja cunoscute în literatura arheologică de specialitate (ex. Belegis-Stojica gumno, Beograd-Karaburma, Cruceni, Livezile, Voiteni, Șag, etc.)

Tehnica de ornamentare pledează pentru datarea acestei așezări la sfârșitul Bronzului Târziu I - începutul Bronzului Târziu II în cronologia propusă de Fl. Gogâltan, respectiv în faza C. 2 - începutul fazei D în sistemul modificat al lui P. Reinecke. Din punct de vedere al periodizării interne, materialele ceramice descoperite la Deta-Dudărie surprind etapa de trecere de la faza I a culturii Cruceni-Belegiă la faza a II-a, când se generalizează motivul canelat.

Deosebit de importante din punct de vedere științific sunt informațiile privind elementele care stau la baza formării acestei culturi, respectiv a celor specifice ceramicii incrustate nord-pannonice, precum și contactele culturale existente cu luni importurile de tip Zuto Brdo.

Localitatea Deta este atestată documentar încă din anul 1360, însă începuturile ei sunt mult mai timpurii, după cum o dovedesc fragmentele ceramice databile în secolele IX-X. Continuitatea locuirii medievale este atestată de complexe arheologice și fragmentele ceramice care se datează în secolele XII-XIII. Cele mai târzii complexe arheologice descoperite în cadrul săpăturii arheologice de salvare din primăvara anului 2005 se datează în secolele XIV-XV, după cum o indică atât artefactele ceramice, cât și cele din fier. Din punct de vedere al materialului ceramic și al obiectelor din fier, descoperirile arheologice de la Deta-Dudărie sunt asemănătoare cu cele descoperite în așezarea de secol XII-XIII de la Berzeasca-Ogașul Neamțului, Jdioara, Gomea-Zomonițe, Dumbrăvița, precum și din alte situri arheologice din Banat.

Din punct de vedere tipologic au fost observate două tipuri de locuințe: locuințe semiîngropate și bordeie adânci. Suprapunerile de complexe arheologice indică o așezare dinamică, de-a lungul a mai multor secole, în care, alături de agricultură și creșterea animalelor, au existat și alte activități precum cea metalurgică, fapt demonstrat de zgura de fier descoperită în amenajarea cuptorului din locuința C. 3 din G. 8 și complexul C. 24 din G. 14.

Efectuarea unor cercetări arheologice sistematice, atât pe actualul teritoriu al firmei SEMTIM S. A., cât și în parcul orașului Deta, situat în imediata vecinătate, ar putea oferi o imagine mai completă privind locuirile din epoca bronzului și evul mediu timpuriu⁴.

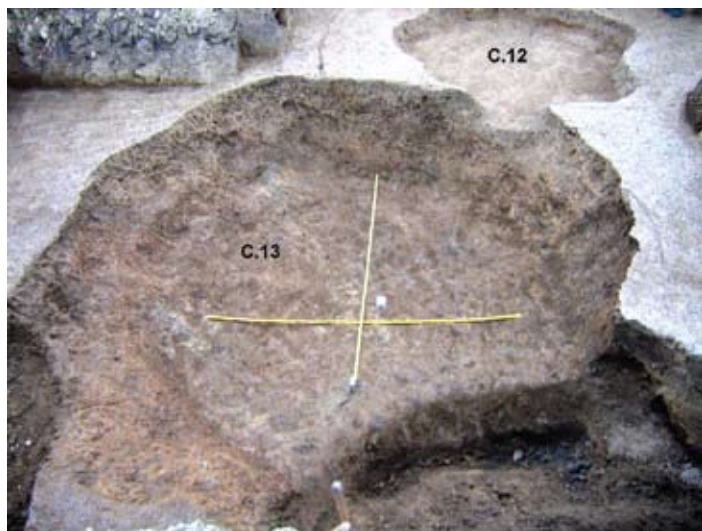
În urma cercetărilor arheologice de salvare desfășurate în luna aprilie 2005, au fost descoperite numeroase complexe arheologice aparținând epocii bronzului și unei succesiuni de locuiri medievale începând din secolul X-XI până în secolele XIV-XV.

Unele dintre obiectele descoperite în aceste complexe s-au dovedit a fi spectaculoase nu numai științific, dar și prin caracterul lor unic într-un areal care depășește mult granițele geografice ale Banatului. Este vorba de un corn de băut din lut, cunoscut și sub numele de rhyton, utilizat în

4. Alexandru Szentmiklosi, *Cercetările arheologice de salvare din anul 2005 de la Deta-Dudărie. Raport preliminar de săpătură, în Anulele Banatului, SN, Arheologie-istorie, XII-XIII, Timișoara 2004-2005, p. 637-648*

Locuințe medievale

general în cadrul unor libații, precum și toarta supraînălțată a unei căni al cărei decor constă dintr-o reprezentare antropomorfă. Ambele descoperiri se datează la sfârșitul epocii bronzului și aparțin purtătorilor culturii Cruceni-Belegis, fiind unice, deocamdată, în întreg arealul de răspândire al acesteia. Se cuvine a fi menționate și cele două vase de mari dimensiuni, deosebit de importante în validarea unor ipoteze științifice.

La invitația firmei S. C. EYBL Textile S. R. L. din Deta, beneficiara lucrărilor de extindere a halei de producție și a corpului social, unde s-au descoperit materialele amintite mai sus, Muzeul Banatului din Timișoara a prezentat rezultatele cele mai importante ale acestor cercetări. În realizarea unei expoziții, un rol deosebit l-au avut restauratorii Alexandru Fota și Mariana Mățu, care au reușit într-un timp relativ scurt, să refacă și să conserve și o mare parte din materialul de la Deta-Dudărie.

Obiectele au fost expuse în noua hală construită, în ordine cronologică, în concordanță cu panourile care, alături de etapele de realizare a construcției, au prezentat și săpăturile arheologice de salvare, cu contextul descoperirii obiectelor.

La vernisare, alături de persoanele oficiale române, a participat și conducerea firmei Eybl din Austria, care, în cuvântul de deschidere, a amintit de importanța istorică a zonei, în prisma noilor descoperiri arheologice⁵.

Trebuie să facem remarcă importantă că în cazul interpretării fenomenelor de cultură materială prin prisma izvoarelor literare se pretinde o formulare cât mai amănunțită a cronologiei datelor arheologice. Numai că această operație nu poate fi respectată decât de rareori în întregime. Datarea unui material arheologic oferă un spectru cronologic mai larg decât cel al evenimentelor istorice. O aproximare de +/- 50 de ani în stadiul actual de datare este o reușită, dar în succesiunea evenimentelor, reprezintă totuși un interval prea larg. O corecție de 50 de ani poate schimba sensibil interpretarea istorică propusă pentru fenomenul de cultură materială studiat. În lumina acestor considerente parcurgem în continuare cercetarea arheologică a microzonei Deta.

Cultura Cucuteni (descoperire Deta) face parte din marea grupă a culturilor eneolitice cu ceramică pictată, cu motive bicrome și tricrome, pictate înainte de ardere, culorile folosite sunt albul, roșul și negrul-ciocolatiou. Uneltele de silex și acelea din corn și os sunt mai puțin variate, dar topoarele de piatră șlefuită sunt foarte numeroase⁶.

Cultul morților este într-o legătură strânsă cu practicile și credințele religioase, fiind atestat de o serie de necropole, dar și de morminte izolate, ale populațiilor

neolitice și eneolitice din microzona studiată. Toate mormintele acestei epoci descoperite până acum sunt de inhumatie, primele morminte de incineratie au apărut în perioada de tranziție spre epoca bronzului⁷.

Eta înfloririi societății preistorice, corespunzătoare neoliticului și eneoliticului, se remarcă prin mari prefaceri în cultura materială și structura economică a societății omenești, trecându-se

5. Alexandru Szentmiklosi, *Cercetările arheologice de salvare de la Deta-Dudărie. Expoziție temporară, în Analele Banatului, SN, Arheologie-istorie, XII-XIII, Timișoara 2004-2005, p. 614-616*

6. V. Dumitrescu, *Al. Vulpe, Dacia înainte de Dromihete, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 36, 39*

7. *Ibidem, p. 47*

Fântână medievală

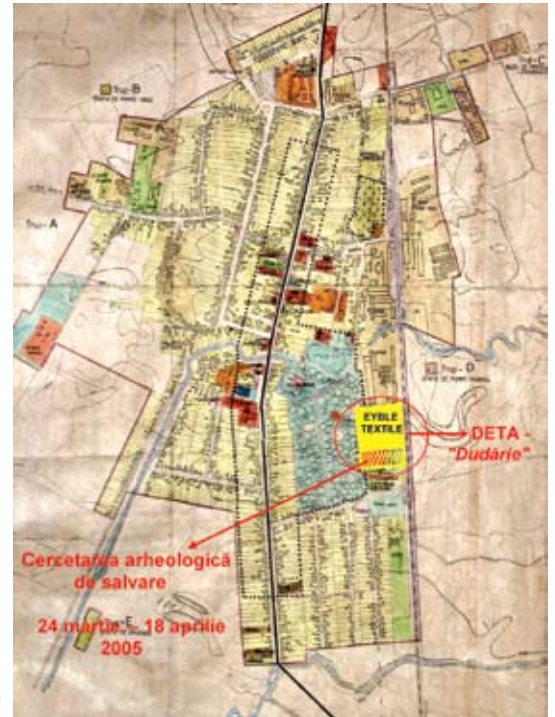
Vas de ceramică

treptat de la faza inițială de culegător la aceea de producător de hrană, caracterizată prin cultivarea primitivă a plantelor și creșterea animalelor domestice, față de care pescuitul și vânatul au un rol secundar. În afară de aceste activități economice, în aceste perioade se practică și diferite meșteșuguri casnice, ca olăritul, torsul, țesutul. În general, femeile se îndelecteau cu cultivarea plantelor și cu treburile casnice, iar bărbații cu vânătoarea și creșterea vitelor, adâncindu-se, în acest fel, diviziunea naturală a muncii după sex și vârstă, pentru procurarea mijloacelor de trai. Din punct de vedere social al organizării sociale, în această etapă se constituie organizarea tribală, caracterizată printr-un teritoriu comun, un dialect propriu, organe de conducere proprii, precum și prin unele elemente comune ale vieții spirituale. În acest context, important pentru neo-eneolitic este faptul că, în procesul producției, între oameni, erau relații de colaborare și ajutor reciproc, la baza lor stând proprietatea comună asupra terenurilor arabile, pășunilor și apelor, precum și uneltelor necesare

Lociuță din epoca bronzului

Harta săpăturilor

gospodăriei comune. Alături de proprietatea comună mai exista și proprietatea personală asupra unor unelte, arme și obiecte de podoabă.

În microzona orașului Deta și mai ales la Opațița s-au descoperit materiale ale culturii Coțofeni, cea mai importantă cultură de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului⁸. Este vorba de material ceramic, dar în cantitate insuficientă pentru schițarea unei imagini cât mai complete a vieții acestei populații. Ceea ce caracterizează această cultură de tranziție spre epoca bronzului este lipsa în totalitate a obiectelor de bronz, chiar și uneltelile, armele și podoabele de aramă nu sunt prea numeroase. În ceea ce privește ceramica, s-au precizat 26 de tipuri de vase, ornamentarea lor fiind incizată, imprimată, canelată și în relief, dar și pictată, după arderea vaselor în cuptor. Amintim despre frecvența ceștilor și a cănilor, precum și a vaselor cu fundul ascuțit și a amforelor, apoi a torților late - în special la cești - și de multe ori supraînălțate, ca și buza piezișă a unora dintre ele. Statuetele de lut ars, antropomorfe și zoomorfe, sunt rare (ca de altfel în toate culturile acestei perioade), printre cele mai importante remarcându-se acelea cu capul în formă de disc ușor pieziș. Din punct de vedere cronologic, cultura Coțofeni se situează în a doua jumătate a mileniului III î. Hr⁹.

Microzona cercetată nu este numai o zonă de răspândire a culturilor materiale ale tracilor timpurii, ci și o zonă în care iau naștere variante ale acestei culturi. În general așezările din epoca bronzului descoperite în microzona Deta, le continuă pe cele din neolitic¹⁰.

8. *Repertoriul arheologic al Mureșului inferior, județul Arad, Ed. Orizonturi Universitare, Timișoara, 1999, p. 48.*

9. V. Dumitrescu, *Al. Vulpe, Dacia înainte de Dromihete, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 55*

10. N. Gudea-F. Moțiu, *Banatul în epoca romană, în „Banatica”, Reșița, 1983, p. 161-162*

Importante materiale arheologice aparținând culturii Vatina s-au descoperit în microzona Deta. Cultura Vatina, deseori încorporată complexului cultural al câmpurilor de urne funerare din cauza unor elemente ceramice asemănătoare, s-a format pe fondul complexului Periam-Mocrin-Pancevo. Obiectele din bronz sunt destul de rare în inventarul acestei culture, dar uneltele din silex, piatră, os și lut ars sunt frecvente. Ceramica se remarcă prin cămile cu una sau două torți de tipul ansa lunata, cu gura în colțuri, gît tronconic și picior inelar, ca și strachinile cu buza lobată. Cu ajutorul inciziilor, decorul trasează motive geometrice și ghirlande. Ritul funerar a fost inhumăția¹¹.

În a doua jumătate a mileniului al II-lea î. Hr. și la începutul mileniului I î. Hr., descoperirile arheologice din microzona Deta se înlanțuiesc definind o cultură complexă creată de triburile nord tracice din Câmpia Banatului și care preia tradițiile culturilor Periam-Pecica și Vatina ce o preced, transformându-le treptat și amalgamându-le până la cristalizarea culturii materiale specifice începutului epocii fierului. Numărul mare de descoperiri, faptul că în afară de necropole cu sute de morminte, au fost descoperite sanctuare de cult și așezări întinse - de regulă nefortificate - ne îndreptățesc să sugerăm existența unui grup de triburi compact, a unei uniuni de triburi al cărui nucleu se află în zona centrală a Banatului. Faptul că în această zonă armele sunt foarte rare ne face să credem, că timp de mai multe secole, cel puțin zona centrală a Banatului, nu a fost afectată de pătrunderea unor populații străine, această zonă fiind protejată de însăși uniunea tribală amintită. Astfel, se explică de ce în Banat descoperirile de natură scitică sunt ca și inexistente, tăria uniunii de triburi protodacice VI-V î. Hr., împiedicând penetrația elementelor războinice scitice în acest teritoriu¹².

Cea de-a doua vârstă a fierului (Latene) perioada dezvoltării și înfloririi civilizației daco-getice, demonstrează pe teritoriul Banatului existența aceluiași fenomen ce caracterizau în a doua jumătate a mileniului I î. Hr., întregul teritoriu al țării noastre și care a constituit vatra unitară de formare a statului centralizat și independent a lui Burebista în secolul I î. Hr., stat ce va dăinui până la începutul secolului al II-lea d. Hr.

O oarecare limpezire a realităților existente în Banat, în comunitățile daco-getice ne o poate aduce și descoperirile numismatice de pe teritoriul microzonei Deta din perioada preromană. Tezaurile, precum și descoperirile singulare de monezi pot contura realitatea economică a societății geto-dace din Banat, descoperirile monetare reflectând nu atât marile căi comerciale care uneau Dacia cu ținuturile de vest și sud-vest, cât circulația monetară internă în zone bine delimitate, a căror existență este susținută și de descoperirile arheologice din Banat. Cât privește marile căi comerciale, Banatul a făcut legătura cu marea arteră comercială care pornea de la Marea Adriatică urcând pe văile Naronei și Bosnei și coborând apoi pe Sava navigabilă până pe Dunărea mijlocie¹³.

Valul de pământ paralel cu Tisa, venind de la Moravița și Denta și după traversarea Bârzavei, îndreptându-se în direcția N, spre Folia și Timișoara trece pe lângă Deta.

Despre valurile de pământ din Banat s-a tot făcut referire în istoriografia străină și în cea românească. O serie de istorici și nu numai, au încercat să le dateze și să le atribuie unui popor sau altuia. Cei mai mulți dintre ei le-au considerat ca fiind de tradiție romană. Observațiile au fost făcute pe baza cercetărilor de teren, căci ele au fost măsurate și descrise așa cum arătau la acea vreme. Tocmai de aceea informațiile din secolele XVIII-XIX sunt atât de folositoare. Astfel, se presupune că aceste valuri au fost ridicate înainte de împăratul Traian, în timp ce alții le datează mai târziu, în timpul provinciei romane. Unii le-au atribuit popoarelor migratoare care au trecut peste teritoriul țării noastre în secolele de după retragerea aureliană.

În scrisorile sale Francesco Grisellini, mai exact în scrisoarea a IX-a din prima parte adresată unor oficialități ale Imperiului Habsburgic prezintă antichitățile romane și barbare din Banatul Timișoarei. Aici, printre altele, face referire la liniile de valuri și șanțuri. Cuprind aceste informații în această lucrare deoarece una din liniile "valurilor romane" trece și pe lângă Deta. Spune Grisellini: "*Cea de-a doua linie pornește de la Mureș, trecând pe lângă Guttenbrunn (azi Zăbrani), colonizată*

11. V. Dumitrescu, *Al. Vulpe, op. cit.*, p. 67

12. Fl. Medeleț, *Considerații geohistorice*, apud. Victor Ardelean, Ion Zăvoianu, *Județul Timiș, București, 1979*, p. 75

13. Florin Medeleț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului*, în „Analele Banatului” serie nouă, III, Ed. Museion, București, 1994, p. 299

cu germani; de aici se întinde de-a dreptul în diagonală spre Fibiș, apoi mai departe, prin Cerneteaz, ajungând foarte aproape de Timișoara, unde traversează în unele locuri cele două suburbii, Mehala și Iosefin, înainte să ajungă la Timiș trecând pe la Freidorf. Dincolo de Timiș trece pe la Lighet și Jebel, prin câmpia întinsă, până la Denta, Sângeorge, Omor și Moravița. Este întretăiată de râurile Timiș, Birda și Bârzava și se termină în partea de răsărit a mlaștinii de la Alibunar, dincolo de Marghita”¹⁴.

În lucrarea sa, „Încercare de istorică politică și naturală a Banatului Timișoarei”, Grisellini spune că primele două linii se păstrau în vremea sa foarte bine, iar aceste linii de valuri erau apărate fiecare de câte două șanțuri dispuse de o parte și de alta a unui val.

Și Marsigli în lucrarea sa realizează o schiță a valurilor ce traversează Banatul și care se mai puteau vedea pe teren atunci.

La sfârșitul secolului al XIX-lea I. Pentelly consideră valurile care vin de la Dunăre spre Mureș ca fiind avare, dar recunoaște că ar exista posibilitatea ca ele să fi fost ridicate cu ajutorul unor ingineri romani. Alta este însă părerea lui Bodog (Felix) Milleker care susține că cele trei valuri dintre Dunăre și Mureș formau limes-ul provinciei Dacia. Dintre învățații maghiari care fac referire la valurile din Banat trebuie amintit și Teglas Gabor, însă din păcate lucrarea sa nu ne-a fost accesibilă până în momentul de față. Cei mai mulți însă dintre cercetătorii secolului al XX-lea amintesc de preocupările lui Teglas, ba mai mult se pare că lucrarea sa este una dintre cele mai bine documentate.

Un învățat al începutului de secol XX, preocupat de valurile bănațene a fost Traian Simu. El furnizează în cartea sa „Drumuri și cetăți romane în Banat”, câteva informații referitoare la localitățile prin care trec aceste valuri alături de unele date privind dimensiunile lor. Referitor la valul din zona Timișoarei pe care îl consideră roman, Traian Simu prezintă și el traseul valului astfel: el începe de pe malul stâng al Mureșului, apoi își continuă traseul prin Fibiș, Murani și Cerneteaz și ajunge la Timișoara. Mai departe, acest val trece prin cartierul Mehala și se mai vede în pădurea Șagului spre localitățile Lighet, Jebel, Folia, Denta, Moravița. În legătură cu atribuirea acestor valuri, părerea lui T. Simu este mai degrabă o întrebare: „cît de mult trebuiau ele să se înalțe pe vremea când s-au întocmit?”

Pornind de la aceeași discuție pe marginea valurilor din Banat, Adam Cucu în „Studiu la harta istorică a Banatului de azi, Dacia Ripensis (Ripensia) din trecut”, realizează o descriere a valurilor și șanțurilor. Ele se compun dintr-o ridicătură de 2-3 metri înălțime, iar șanțul avea aceleași dimensiuni ca și adâncime. După modul în care sunt realizate și după dispunerea lor aceste valuri sunt considerate de A. Cucu ca fiind ridicate împotriva dacilor de către romani înainte de Traian. După cucerirea Daciei și transformarea ei în provincie romană, aceste valuri romane nu și-au mai avut rostul.

Preocupat de atribuirea valurilor din Banat a fost și istoricul C-tin Daicoviciu care a reluat discuția pe marginea lor în mai multe lucrări. Astfel în recenzia la lucrarea lui Alfödi András, „Dákok és Rómaiok Erdélyben” le consideră opera dacilor în încercarea de a se apăra împotriva iazygilor care se aflau în partea de vest. În favoarea acestei teorii istoricul român aduce valurile de pământ cu palisadă de la cetatea Costești. În lucrarea „Banatul și iazygii”, C-tin Daicoviciu reia discuția despre valurile din Banat însă din nou nu le atribuie romanilor, ci le consideră ca fiind lucrări ale unor populații de dinaintea sau după romani. De asemenea presupune că aceste valuri ar putea fi și elemente de îndiguire împotriva apelor și a mlaștinilor.

Un alt cercetător care s-a preocupat de studierea valurilor din Banat a fost Al. Borza care a dedicat acestei teme mai multe însemnări. Prima lucrare este cea intitulată „Valul roman de la Timișoara”, unde după ce face o trecere în revistă a informațiilor oferite de Milleker, Téglás, A. Cucu, Grisellini, referitoare la valul roman care trece pe la Timișoara, prezintă câteva din observațiile personale în legătură cu acest val.

Aceeași problemă a valurilor din Banat o reia Al. Borza în lucrarea „Banatul în timpul romanilor”. În capitolul al șaselea referitor la problema în discuție realizează pentru început, ca mai toți cei care s-au arătat interesați de valurile romane din Banat la începutul secolului al XX-lea, o prezentare a bibliografiei cu privire la aceste amenajări. Profesorul Borza le consideră drept „construcții gigantice”. El este de părere că aceste valuri trec Dunărea spre nord și NNE în două

14. Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei, Timișoara, 1984, p. 223.*

și trei linii și ajung la Mureș. Analizate în ansamblu valurile apar să aibă înălțimi de 1-7 metri și sunt realizate din pământ bine bătut. Acestea au dispuse de o parte și de alta a lor câte un șanț. În încheierea capitoului la care am făcut referire, Al. Borza, în urma analiza profilelor și a informațiilor date de predecesorii săi precum și din cercetările personale, a ajuns la concluzia că valurile sunt dacice în faza lor de început, valurile luate în ansamblu trebuie considerate romane, căci doar aceștia dispuneau de ingineri și de posibilități de a ridica aceste linii de valuri. Descrierea valului de pământ făcut de către Alexandru Borza:

“Cum arată și profilele săpate, toate porțiunile de val, prezintă latura mai înaltă și panta mai abruptă spre răsărit, iar spre apus o pantă mai lină. Aceasta ar indica, că apărătorul pitulat după val era spre răsărit, iar agresorul venea pe camp deschis dinspre apus... Așezări omenești se găseau în preajma valului, deși sincronizarea lor cu epoca de construcție a valului cu nimic nu se poate constata sau dovedi... Ele trebuie să rămână intacte și pentru a servi la dezlegarea problemei pasionante: cine a ridicat aceste formidabile întărituri de graniță ori de apărare, aceste antice “linii Maginot”? Romanii? Geto-dacii? Iazigii? Avarii? Populații predacice? Aici nu mă pronunț categoric și definitive în privința autorilor presupuși ai valurilor. Bănuiesc că sunt ridicate de populația autohtonă dacică împotriva invazilor din Panonia: iazigii... Un lucru este cert: ele nu sunt nici drumuri antice și nici diguri împotriva înmlăștinirii și revărsărilor, dar nu sunt nici de dată recentă, din evul mediu”¹⁵.

Lucrarea lui Al. Borza ne apare de departe ca fiind cea mai bine documentată și mai bine ilustrată lucrare referitoare la valurile din Banat. Mai mult, în încheiere, el realizează o cronologie ipotetică a acestor valuri, iar referitor la valul de la Timișoara (cel de al doilea este de părere că a fost ridicat de către Decebal cu ajutorul inginerilor romani trimiși de către împăratul Domițian împotriva iazygilor).

În deceniul a șaptelea al secolului al XX-lea problema asupra valurilor din Banat este reluată de către istoricul clujean, K. Horedt care încearcă pornind de la izvoarele scrise și de la evenimentele politice să stabilească perioada în care au putut fi ridicate aceste valuri. Astfel în opinia sa valurile din Banat au fost construite cândva între secolele IV-VIII.

O cercetare de teren asupra valurilor din Banat a fost realizată mai apoi de Muzeul din Arad cu sprijinul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj, iar opiniile ce au rezultat din această cercetare au fost publicate de către arheologii E. Dörner și V. Boroneanț.

Acestea sunt părerile celor care s-au ocupat de problema valurilor, de atribuirea lor și de cele mai multe ori doar de cartografierea lor. O cercetare mai amănunțită asupra valurilor din Timișoara nu s-a realizat nici după cel de-al doilea război mondial, ci s-a mers în general pe identificarea lor pe teren în unele zone. Cercetarea valului de la Timișoara prin săpături arheologice a avut loc abia în primăvara anului 2004¹⁶.

Banatul de Câmpie, la fel ca și ținutul vestic al Crișanei, au fost, după cum ne îndreptățesc să constatăm izvoarele cartografice din secolele XVII-XVIII, o zonă brăzdată de mici ape curgătoare, care adesea formau bălți, acolo unde terenul prezenta mici alveolări. Dacă ar fi să ne luăm după relieful Columnei lui Traian, Banatul era un teritoriu acoperit de păduri, iar în unele zone existau chiar mlaștini împădurite. Din această cauză, fâșia de pământ care corespunde ridicării structurii defensive aflată în atenția noastră era porțiunea unde formele de relief se schimbă și începea zona de câmpie înaltă sau de deal.

Cele trei linii cunoscute sub denumirea de valuri romane sau avare, destul de apropiate una de cealaltă, i-au determinat pe cercetătorii moderni să le considere contemporane și să le analizeze ca atare. Traseul lor, aproape identic (paralel) pornește din apropierea cursului Dunării- mai exact din zona fostei mlaștini Alibunar și trec spre nord peste Mureș, prin ținutul Crișanei până dincolo de râul Crasna, după care ele cotesc spre vest.

Valul cercetat aflat în apropiere de localitatea Deta are un traseu ce nu poate fi urmărit peste

15. Alexandru Borza, Valul roman de la Timișoara, în “Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an X, Timișoara, 1942. mai-august, p. 379.

16. Simona Regep-Vlascici, Mariana Crînguș, Considerații preliminare istorice și cronologice. Concluzii, în „Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița”, Ed. Waldpress, Timișoara, 2004, p. 11-14

tot fiind șters în apropierea marilor cursuri de apă (Dunărea, Timișul și Mureșul) de frecvențele inundații. Urcând spre nord, ductul șanțurilor și al valului roman trece la 3 km est de Deta și Denta, descriind un arc de cerc larg spre vest. În dreptul localității Jebel traseul se restrânge într-o pâlnie mică, orientată spre est, cu deschiderea spre vest pe cursul Bârzavei între localitățile Voiteg și Jebel, ușor mai la est de acestea. După această zonă valul roman urcă spre localitatea Șag, unde trece perpendicular peste cursul râului Timiș și se îndreaptă spre Timișoara, la aproximativ 300 m paralel cu drumul ce vine dinspre Parța. În interiorul localității Timișoara nu ne sunt cunoscute cu precizie locurile pe unde trece valul, cert că traversează la marginea cartierului Freidorf și ocolește cetatea veche bastionară a Timișoarei prin zona cartierului Iosefin și ia o traiectorie NNE trecând între satele Dumbrăvița și Covaci. În continuare, dacă ar fi să dăm crezare hărților austriece, urma valului este aproape rectilie, trecând Bega veche, apoi prin localitățile Cerneteaz, Pișchia și ating malul sudic al Mureșului la 12 km în aval de Lipova.

Cu toată acribia cartografilor austriece, scara destul de redusă și formele de relief mai tot timpul artistic stilizate ne oferă puține informații pe care să le putem exploata. Astăzi, acest val roman cu șanțurile sale este greu sesizabil cu ochiul liber și nu apare menționat pe nici o hartă fizică contemporană.

În marea lor majoritate, specialiștii au atribuit modul de ridicare a valului romanilor, în speță epocii împăratului Constantin. Sistemul defensiv generat de val și șanț așezat în fața unei frontiere a fost tipic pentru romani, care l-au aplicat în majoritatea provinciilor unde granița Imperiului era terestră și nu urma un curs de apă. Desigur, au fost avansate o serie de ipoteze privind datarea și mai târziu a acestor valuri, asupra căreia nu ne vom opri în lucrarea de față, caracterul roman al acestui sistem defensiv fiind pe deplin dovedit.

Dacă pe teritoriul Banatului vor fi întreprinse alte sondaje pe traseul acestui sistem defensiv s-ar putea să apară o nouă bază documentară în acest sens. Am făcut această digresiune mai dezvoltată, tocmai în ideea de a cunoaște mai amănunțit un vestigiu arheologic care traversează și hotarul localităților Deta și Opațița, ceea ce ne dă argumente indirecte că în timpurile bătrâne hotarul microzonei era prielnic viețuirii, fiind așezat într-un spațiu nemlăștin.

Odată cu războaiele din 101-102 și 105-106 d. Hr. și cu transformarea Daciei în provincie romană, civilizația romană își face simțită prezența și pe aceste teritorii, elocvent în acest sens este abundența de descoperiri din perioada romană din microzona cercetată. Urmele locuirii romane la Deta și mai puțin la Opațița sunt rezultatul unor observații de suprafață în cadrul unor periegeze, sau concluziile unor săpături sistematice, fiind cuprinse în repertorii.

Se știe că Banatul a făcut parte integrantă din provincia Dacia, el fiind încă înainte de anul 106 d. Hr., unul din traseele prin care civilizația romană a pătruns în Dacia intracarpatică. De aceea acest teritoriu a cunoscut de timpuriu un intens și temeinic proces de romanizare, retragerea aureliană lăsând în urmă o populație daco-romană puternic ancorată în Banat, fapt demonstrat de numeroasele descoperiri arheologice și numismatice care o atestă, cât și de politica împăraților romano-bizantini de stăpânire a malului nordic al Dunării și de control efectiv al zonei din interior¹⁷.

Alte descoperiri arheologice legate strict de hotarul localităților Deta și Opațița sunt încadrate între secolele III și IV d. Hr., când Dacia a devenit provincie romană.

În perioada Daciei Romane, așezările rurale erau cunoscute sub numele de vici. Ele sunt organizate tot după model roman. Nenumărate sunt și satele autohtonilor; acolo unde acestea sunt relativ depărtate de orașe, ele au fost organizate în teritorii rurale, cu centrul într-un sat mai mare. O mare parte a populației autohtone, și cu atât mai mult dacii liberi de la nord de Mureș, nu aveau nici o organizare de tip roman, păstrând vechile forme de organizare, în obști. O categorie aparte o formează așezările militare, castrele. Acestea aveau, de cele mai multe ori, un rol defensiv. Castrele din câmpie sunt semnificativ mai puține: Bacaucis (Foeni), Potula (Deta)¹⁸.

Așezările apărute în epoca stăpânirii romane, fie că aveau un caracter urban, rural, militar

17. Adrian Bejan, *Așezări rurale daco-romane din Banat din secolele III-IV d. Hr. în lumina unor recente cercetări arheologice*, în „Analele Banatului”, istorie I, Timișoara, 1981, p. 23-24

18. Rusu Raularian, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p. 133

sau civil, sunt locuite de o populație autohtonă numeroasă. Rețeaua strânsă de legături comercial-economice dintre ele, precum și dinamismul de ansamblu al vieții social-economice din acea perioadă de mai bine de 165 de ani, constituie unele din temeiurile ce determină continuitatea pe care o cunosc așezările în veacurile următoare părăsirii Daciei de către imperiu. Așezările atestate arheologic ale obștilor autohtone daco-romane, care prin cultura lor materială trădează asimilarea nivelului tehnologic și economic al Imperiului roman, iar prin dimensiunile lor mari, prin amplasarea lor în zone deosebit de fertile, demonstrează intensitatea deosebită a procesului de romanizare desfășurat aici, precum și rolul important pe care acest ținut al țării noastre l-a jucat în complexul proces de formare a limbii și poporului român. Perioada până în secolul al VI-lea reprezintă etapa de cristalizare a unei limbi romanice ce se vorbea atât la nordul, cât și la sudul Dunării, după cum rezultă din izvoarele istorice ale timpului. Atunci când, la sfârșitul secolului al VI-lea, slavii își fac apariția pe teritoriul Banatului, sinteza daco-romană era încheiată, fiind astfel creată structura etnică de bază a poporului român, care-i va permite ca, în perioada următoare să-i asimileze pe noii veniți.

Pentru a exemplifica cele spuse, ne vom referi la misiunea oficială a ambasadorului bizantin Priscus Panites zis Retorul la curtea regelui hun Attila, întâmplată la mijlocul secolului al V-lea d. Hr. Importanța lui Priscus pentru istoria meleagurilor bănățene și chiar pentru istoria împrejurimilor Macedoniei, constă în faptul că mărturia lui, chiar fragmentară, a ajuns până la noi și conține informații deosebit de valoroase. Relatarea lui Priscus, făcută în stilul epocii, este deosebit de importantă. Ea furnizează informații utile în ceea ce privește epoca lui Attila, a relațiilor regelui cu Imperiul Roman de Răsărit, dar și asupra realităților geografice ale locurilor prin care autorul s-a deplasat. Locuitorii satelor, dependenți față de stăpânitorii huni sunt o populație sedentară, organizată în obști și având cu puterea politică doar relații de dependență tributară și vorbesc limba ausonică de altă origine decât cea hunică Traseul deplasării delegației conduse de Priscus a trecut probabil prin zona localităților Vârșeț spre Deta, ocolind pe la est mlaștinile de la Alibunar. În continuare, au putut merge spre nord-vest traversând Bârzava (Drecon?), spre vadul Timișului (Tigas) de la Foeni, continuându-se călătoria spre curtea regelui Attila. Din descrierea acestei călătorii până la traversarea Timișului la Foeni, Priscus menționează imaginea câmpiei bănățene, așa cum era atunci, adică o câmpie joasă, plată, străbătută de o rețea de ape curgătoare cu o pantă redusă de scurgere, unele cu un debit apreciabil, care era acoperită parțial în vest de apele unor mlaștini¹⁹.

Migratori, continuitate, etnogeneză

Romanizarea reprezintă un proces istoric complex în urma căruia civilizația romană patrunde în toate deșeurile vieții unei provincii și duce la înlocuirea limbii populației autohtone supuse cu limba latină. Acest proces putea avea loc în urma ocupării (integrale sau parțiale) a teritoriului locuit de un popor antic și încorporării lui în statul roman pe perioada mai multor generații.

Istoriografia românescă a dovedit fără dubii persistența elementului dacic, autohton în timpul stăpânirii romane, aportul său major la sinteza din care s-a plămădit poporul român, ca de altfel și continuitatea vieții daco-romane după abandonarea provinciei Dacia de către Imperiul roman în timpul împăratului Aurelian. *“Cuprinsul bănățean a avut cea mai lungă viață romană”²⁰.*

Condițiile favorabile procesului de romanizare au fost: nivelul relativ înalt de dezvoltare a populației baștinase; introducerea în provincia respectivă a armatei și administrației romane, iar împreună cu aceste instituții și o anumită populație-militari, funcționari, veterani, coloniști; urbanizarea; răspândirea religiei, dreptului, învățământului în limba latină.

Prin romanizare în spațiul Imperiului roman se înțelege asimilarea, de către o populație cucerită și integrată în componența Imperiului sau aflată sub influența acestuia, a limbii latine și a modului de viață roman. Dar cucerirea și transformarea în provincii a unor teritorii de către Imperiu

19. Priscus Panites Retorul, *Ambasadele Romanilor către popoare*, în G. Popa Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Românilor (text și traducere)*, Ed. Bucovina, București, 1932, p. 91-92.

20. C. Daicoviciu, *Banatul istoric și arheologic*, în „*Analele Banatului, Timișoara, 1930, anul III, fasciculul 2, p. 3*

nu a avut obligatoriu ca și consecință imediată romanizarea. Trecerea de la simpla cucerire militară la romanizare a presupus în primul rând existența unor factori interni favorabili. Existența unei civilizații autohtone cu un anumit nivel de dezvoltare și cu un anumit grad de receptivitate față de împrumut sau inovație precum și existența unor contacte anterioare cuceririi ale respectivei populații cu lumea romană, contacte care au creat o anumită familiarizare a autohtonilor cu elementele noii civilizații. În al doilea rând, procesul de romanizare este strâns legat de un alt fenomen politico-social în care factorii de decizie ai Imperiului roman vor conștientiza necesitatea trecerii de la simpla cucerire la romanizare, respectiv de la stăpânirea noilor teritorii la asocierea provinciei la viața și conducerea Imperiului, colonizarea devine un fenomen reglementat prin măsuri de stat. Deci asimilarea civilizației romane și a limbii latine de către membrii reprezentativi ai populației cucerite a reprezentat obiectivul final al unei politici conștiente, mergându-se până la realizarea, începând cu a doua jumătate a sec. I d. Hr. de către împărații Romei a unor colonizări autoritare în acele teritorii încorporate Imperiului care s-au putut înscrie prin caracteristicile lor interne în dimensiunile acestei politici. Desigur colonizarea autoritară ca și acordarea dreptului de cetățenie au constituit doar mijloace, căi de rezolvare a problemei romanității, ele nereprezentând însă procesul propriu-zis. Romanizarea presupune abandonarea limbii materne și a culturii tradiționale de către marea masă a populației și adoptarea în cvasitotalitate a civilizației romane, fapt ce nu se poate realiza decât în condițiile în care transferul de populație sau colonizarea este urmat de transferul de civilizație. De aceea, pentru oricare din provinciile Imperiului roman procesul de romanizare se poate constata pe deplin realizat în momentul în care romanizarea a pătruns în păturile de rând ale populației, cu precădere în rândul populației rurale, care de regulă păstrează mai multă vreme formele sale culturale tradiționale, romanizarea manifestându-se alături de alte modalități de preluare a civilizației romane prin: înlocuirea limbii materne cu limba latină (generalizarea limbii latine la nivelul mării mase a populației autohtone); preluarea credințelor religioase romane și apoi creștinarea în limba latină.

În concluzie, este evident că procesul de romanizare presupune existența pe un anumit teritoriu a populației autohtone, care reprezintă elementul demografic supus romanizării. Asimilarea formelor de civilizație romană nefiind un proces mecanic și unilateral, este firesc fenomenul de supraviețuire în timp a substratului autohton înregistrându-se convergența celor două grupuri etnice, autohtoni și coloniști, convergență în cadrul căreia fiecare grup, prin natura tradițiilor încorporate vor conferi personalitate și unicitate fenomenului universal al romanizării.

Referitor la Banatul postroman, se desprind două aspecte: în zona dintre Dunăre și Timiș așezările daco-romane din secolele III-IV d. Hr. , confirmă prezența populației autohtone daco-romane, aflate în direct contact cu lumea romană de la sudul fluviului; în ceea ce privește zona dintre râurile Timiș și Mureș surprindem aici aceleași așezări daco-romane în care populația autohtonă continuă să dezvolte vechile forme de organizare economică și social-politică, continuând un mod de viață existent înainte de 271 d. Hr. , dar se surprinde și prezența sporadică a sarmaților, datorită faptului că zona vestică de câmpie a fost mai expusă contactelor cu populațiile migratoare stabilite în imediata vecinătate. De aceea nu trebuie exclusă, în așezările de secolele III-IV d. Hr. , îndeosebi în cele apărute după retragerea aureliană, apariția într-un mediu predominant roman a unor elemente sporadice aparținând acestor populații alogene (sarmați, gepizi) penetrate în spațiul în care își au maximum de concentrare, fiind absorbite rapid în mare masă autohtonă²¹.

O parte a granițelor stăpînirii dacilor spre nord-vest și vest au suferit o modificare în cursul primei jumătăți a secolului I al erei noastre, când în cîmpia tiso-dunăreană pătrund triburi ale sarmaților-iazigi. Pliniu cel Bătrîn ne informează că pe vremea sa (sec. I. d. Hr.) dacii au fost împinși de sarmați din cîmpia dintre Dunăre și Pădurea Hercinică în munți și pînă la râul Pathissus (Tisa). Începînd cu stabilirea iazigilor în spațiul amintit, istoria dacilor vestici va fi deseori influențată de variatele lor legături cu noii vecini, în cursul secolelor II-IV, iazigii, profitînd de anumite situații, vor trece spre est și peste Tisa. Astfel ei se vor infiltra și apoi pentru o vreme mai îndelungată pe teritoriul dacic în câmpiile Crișanei iar apoi al Banatului.

21. Adrian Bejan, *Așezări rurale daco-romane din Banat din secolele III-IV d. Hr. în lumina unor recente cercetări arheologice*, în „Analele Banatului”, istorie I, Timișoara, 1981, p. 24

Începînd cu primul deceniu al secolului II d. Hr. teritoriile dacice situate la sudul și nordul cursului inferior al Mureșului cunosc o soartă cu totul diferită. Banatul intră sub stăpînirea Romei. Aici, ca și în alte părți de frontieră ale imperiului roman se ridică fortificații militare pe malul stîng al Mureșului (la Cenad, Sinnicolaul Mare, Aradul-Nou și Bulci). La nord, spațiul între Mureș și Someș rămîne în afara graniței Daciei romane. Acest teritoriu de șes întins, în bună parte păduros dar și cu suprafețe de cîmpie avînd caracter de stepă, cu multe cursuri de apă și terenuri acoperite de mlaștini nu prezenta avantaje economice Romei, fiind totodată greu de apărat din considerente strategico-militare. Pe acest teritoriu, dacii rămași liberi dar slăbiți politicește și dezmembrați în triburi sînt expuși tot mai mult atacurilor sarmaților iazigi, cu care vor avea în cursul secolelor următoare relații variate.

Să vedem cum se prezintă numeric și eșalonat cronologic descoperirile arheologice din vestul României ce pot fi atribuite sarmaților. Conform datelor de care dispunem prezența acestora ne este cunoscută deocamdată doar prin inventare de morminte (cimitire parțial săpate, grupe de morminte sau morminte izolate, toate caracterizate prin ritul înhumării. Observații privind existența sigură a vreunei așezări a sarmaților în spațiul bănățean lipsesc. Din totalul de 43 de descoperiri sarmatice pentru întreg vestul României, 25 există în Banat, cea mai sudică fiind Deta. Această descoperire este datată din perioada posterioară retragerii aureliene.

Descoperirile sarmatice din vestul României dovedesc că pe lângă piese caracteristic sarmatice (mărgele, obiecte de podoabă din aur, cataramă de tip sarmatic), o bună parte a inventarelor o formează obiecte de proveniență provincial-romană (fibule, vase, oglinzi etc.) dar și de factură sigur dacică (vase lucrate cu mîna și la roată, brățară de argint ș. a.).

Datele arheologice de mai sus arată - credem - destul de clar că în spațiul de cîmpie din nordul Mureșului, sarmații au putut pătrunde relativ mai ușor, căci aici dacii liberi, slăbiți din punct de vedere politic și militar în urma distrugerii statului lor, n-au putut opune sarmaților invadatori o rezistență eficientă sau de lungă durată. Pe de altă parte, numărul destul de scăzut al urmelor sarmatice din teritoriul vestic, de cîmpie, al Banatului în cursul secolelor II-III d. Hr. pare să ne arate că prezența romanilor a reușit să zăgăzuiască tendințele de expansiune ale iazigilor în această direcție. O parte a descoperirilor existente sarmato-iazige - subliniem din nou că e vorba de inventare funerare - ar putea fi interpretate, probabil, ca dovezi ale incursiunilor lor războinice, despre care se știe că au avut loc la începutul domniei împăratului Hadrian (117-118).

Explicația pătrunderii destul de masive pe fostul teritoriu roman al Banatului pare să poată fie pusă - și în privința inventarului arheologic - în legătură cu apariția în acest spațiu a unora din triburile de sarmați roxolani, care slăbiți politicește și strîmtorați în Muntenia datorită creșterii puterii dacilor liberi (cultura Chilia) apar acum în Banat²².

La sfîrșitul secolului al VI-lea, cînd slavii își fac apariția, sub aspect etnic sinteza daco-romană este încheiată, fapt care ajută ca în perioada secolelor VI-XI, noii veniți să fie asimilați de comunitățile românești.

Din secolul IV-lea d. Hr., descoperirile arheologice care atestă urme de așezări umane în microzona Deta aduc mărturii privind evoluția microzonei cercetate la sfîrșitul mileniu I d. Hr. Explicația este mai complexă și depășește cadrul programat al acestei lucrări, dar un minim de explicații sunt binevenite, deoarece în acest "întunecat mileniu" s-au conturat evenimente majore în istoria poporului român. În primul rînd, năvălirea popoarelor migratoare în mod evident a convulsionat așezările rurale ale populației daco-romane, destabilizându-le și obligându-le să se replieze, în funcție de împrejurări, din calea năvălitorilor, fie părăsindu-și vetrele, fie concentrându-se în anumite zone, pînă la stabilirea unor raporturi normale în relațiile cu migratorii. Informațiile documentare demonstrează necesitatea - pentru conducerea politică migratoare - a creării de condiții optime pentru viața și apărarea populației autohtone. Relativa bunăstare a autohtonilor se repercutează pozitiv asupra propriei lor bunăstări. Acest lucru este surprins de documente care vorbesc de bogăția satelor și numărul mare de locuitori al acestora²³.

22. Egon Dorner, *Dacii și sarmații din secolele II-III-e. n. în vestul României*, în „Apulum”, IX, Alba Iulia, 1971, p. 682-690

23. A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 101

Pulsațiile lumi barbare își aveau, fără îndoială, originea printre triburile asiatice, ale căror mișcări se repercutau din trib în trib până la frontierele lumii civilizate. Pericolul valurilor umane le-a resimțit din plin și Imperiul roman, care, în fața violenței incursiunilor migratoare, se repliază în sudul Dunării, dar menținând încă un cvasi-control asupra teritoriilor părăsite. Situația în fosta provincie Dacia romană se caracteriza prin: ruralizarea populației, pentru a se sustrage mai ușor incursiunilor migratoare; obști sătești destul de bine organizate, care-și plăteau tributul față de stăpânii nomazi mai mult nominali; populații daco-romane care în cursul veacurilor vor asimila din plin anumite populații migratoare; influențe culturale reciproce ale autohtonilor și alogenilor; predominanța și continuitatea populației autohtone sedentare cu o organizare socială mereu mai întărită după trecerea fiecărui val migrator; influențele Bizanțului, lucru absolut firesc pentru autohtonii de pe teritoriu Banatului romanizați, care vedeau în imperiu o sursă regeneratoare și un sprijin constant în apărarea integrității lor etnice. În această perioadă grea, bulversantă, încep să apară elemente care vor caracteriza întreaga evoluție a băștinașilor.

După încetarea pericolului cauzat de popoarele migratoare, în special după dispariția kaganatului avar, s-a produs o substanțială creștere a numărului și a suprafeței ocupate de așezările autohtone. Așadar, dispărând cauza ce a făcut ca așezările să fie cât se putea de mici, treptat satele au început să-și modifice înfățișarea, construind vetre bine închegate. Așezări identificate pe cuprinsul Banatului au început să cunoască o nouă etapă în existența lor, mai prosperă și lipsită de spectrul unor iminente incursiunii avar.

Odată cu atenuarea pericolului migrator coraborată cu dezvoltarea incipientă a societății românești, începe să apară o stratificare socială, mai mult sau mai puțin conturată care determină formarea unor mici formațiuni politice ce reunesc una sau mai multe comunități umane, fapt datorat apariției unei aristocrații militare diferențiată economic și social de restul masei comunităților. Aceste elemente, cu timpul vor forma conducerea unor formațiuni politice cum ar fi cnezatele și voievodatele.

În concluzie, se poate spune că pe teritoriul Banatului contactul cu populațiile migratoare, deși a influențat și a înfrânat uneori viața comunităților autohtone, prin asimilarea și prin simbioza populației romanizate cu migratorii s-a ajuns la o sinteză comună, iar procesul complex de asimilare etnică și lingvistică a noilor veniți s-a soldat cu încheierea procesului de etnogeneză românească.

Descoperirile arheologice făcute confirmă aserțiunile propuse. Din perioada trecerii popoarelor migratoare s-au descoperit pe teritoriul orașului Deta mai multe obiecte care atestă urme de locuire din acea epocă. Astfel s-au descoperit, ceramică, piese ornamentate cu smalt, obiecte de podoabă din bronz, brățări și cataramă, precum și o necropolă de înhumatie și o necropolă tumulară²⁴.

Se poate constata că descoperirile arheologice (necropolele de înhumatie) relevă prezența pe teritoriul Banatului și a populațiilor migratoare. Ele sunt concentrate (probabil și ca urmare a unor tendințe ale cercetării) în zona nord-vestică (aria orașului Szeged), în nord (cursul Mureșului și zona Mureș-Aranca), de-a lungul cursului inferior al Tisei și Timișului (Pancevo) și în sud (în jurul localităților Vârșeț și Biserica Albă). Sporadic, apar și în Câmpia Bănățeană: Deta, Timișoara, Podul Mодоș, Sânandrei.

Dacă în marile necropole cercetate s-a putut constata prezența majoritară, în mediul avar sau slav a populației romanizate, în cazul necropolelor bănățene, unde s-a descoperit doar unul sau câteva morminte, o apreciere etnică mai precisă este foarte greu de realizat. Descoperirile arheologice demonstrează faptul că Banatul se plasează în afara ariei marilor concentrări de necropole, zona de la est de Tisa și sud de Mureș, constituind mai mult un spațiu de infiltrare a avarilor târzii din Pannonia, după înfrângerea lor de către franci. Situația este similară în cazul descoperirilor de factură slavă, care își au maximul de concentrare la nord de Dunăre, penetrând însă, prin câteva descoperiri, și în Banat²⁵.

24. www.cimec.ro/scripts/ARH/RAR-Index/sel.asp – accesat 14 August 2011

25. A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 99

Voievodatul bănăţean, cucerirea maghiară

Urmaşii daco-romanilor, organizaţi în obşti săteşti, făcând faţă tuturor năvălirilor şi prădăciunilor cauzate de migratori, practicând agricultura şi creşterea animalelor au continuat să vieţuiască în acest areal.

Investigaţia arheologică a aşezărilor a adus la obţinerea unor foarte interesante date privind intensitatea de locuire în anumite secole şi economia folosirii spaţiului disponibil pentru vatra satului, terenul agricol şi cel rezervat păşunatului. Aceste descoperiri arată existenţa unor concentraţii omeneşti foarte clar delimitate în teren, situate îndeosebi pe văile cursurilor de apă. S-a stabilit astfel că procesul de constituire a aglomerărilor în anumite microzone săteşti s-a conturat încă din secolele IV-VI d. Hr. , amplificându-se pe parcursul veacurilor următoare, mai ales după secolul al VIII-lea d. Hr. Asemenea concentraţii microzonale sunt cunoscute actualmente şi pe văile râurilor Mureş, Timiş, Bega, Bârzava reprezentând veritabile nuclee etnoculturale – temeinic legate de aria teritorială pe care s-au dezvoltat în decursul timpului – şi dăinuind peste veacuri ca trainice mărturii de continuitate a poporului român²⁶.

Destrămarea relaţiilor sociale din cadrul obştii, ca urmare a diferenţierii şi stratificării sociale, a creat o aristocraţie capabilă, prin poziţia socială şi funcţii, să participe activ la viaţa politică a comunităţii. Din cadrul acestei aristocraţii se va detaşa conducătorul politic şi ulterior conducerea dinastică, trăsătură fundamentală a societăţii feudale²⁷.

Această succintă prezentare a realităţilor sociale, politice şi profesionale existente în Banatul prefeudal este absolut necesară demersului nostru istoric, deoarece lămureşte mai deplin realităţile existente în microzona cercetată. Descoperirile feudale de la Deta din secolul XIII-lea, mai multe inele, obiecte mărunte de podoabă, un tezaur monetar şi mai multe monede din Friesach atestă urme de locuire în acest areal şi ne dezvăluie indirect existenţa unei aşezări ce pare că a fi înţat din vremuri mai vechi, posibil din perioada voievodatului lui Glad sau a urmaşului său Ahtum.

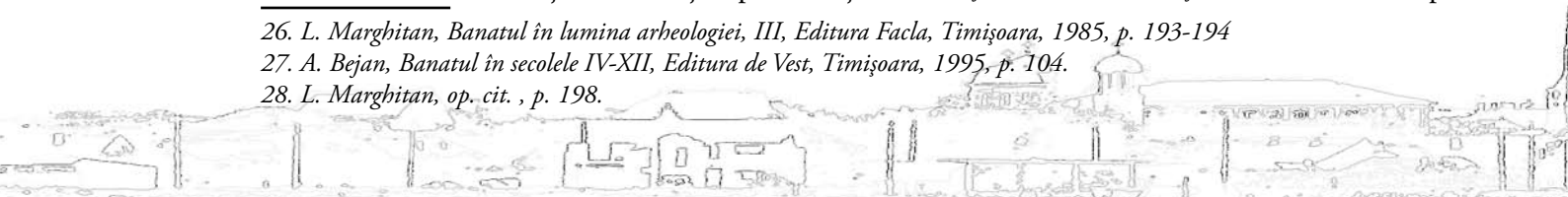
Informaţiile documentare privind perioada voievodatului bănăţean şi a cuceririi maghiare sunt deseori inegale. Momente ale evoluţiei societăţii bănăţene în perioada studiată au fost consemnate în două cronici: Cronica notarului anonim al regelui Bela al III-lea, “Gesta Hungarorum” şi “Legenda Sfântului Gerhard” (Legenda Sancti Gerhard episcopi). Ambele vorbesc despre formaţiuni româneşti pe cuprinsul bănăţean, cu care, vreme de mai bine de o jumătate de secol s-au purtat lupte pentru a le aduce sub ascultarea regatului panonian al ungarilor. Aşa cum relatează cronicarul anonim, ţara stăpânită de voievodul Glad se întindea de la Cetatea Ursua (Orşova) până la Mureş, iar la vest până în zona dunelor de nisip de la Deliblata şi mlaştinile de pe malul stâng al Tisei inferioare, aşa cum ar rezulta din amplasarea cetăţii Keve (localizată la Kuvin), fortificaţie pe care Glad a fost nevoit să o cedeze ungarilor. În timpul luptelor, Glad va fi succesiv înfrânt pe Timiş, la Keve şi Ursua. Înfrângerea ducelui Glad nu s-a soldat cu anexarea, “ţării” sale de către regatul ungar, ci doar cu acceptarea suveranităţii arpadiene. Luptele acestea au scos în evidenţă mulţimea satelor din ţinut şi numărul considerabil de locuitori ai respectivelor sate. Acea masă a autohtonilor români reprezenta rezerva umană care i-a permis lui Glad să nu se considere definitiv înfrânt, ci să accepte o suveranitate a cărei durabilitate în timp nu era deloc certă. Cu siguranţă că tot datorită densităţii de locuire a ţinutului n-a fost posibilă nici aşezarea în cuprinsul bănăţean a triburilor ungare, fapt sugerat prin absenţa urmelor de locuire de factură maghiară din cursul secolului al X-lea pe cuprinsul Banatului²⁸.

Potrivit Legendei Sfântului Gerhard, voievodatul bănăţean era condus la începutul secolului al XI-lea de un urmaş al lui Glad, Ahtum. Lucrarea îl caracterizează pe Ahtum ca pe un “conducător foarte puternic”, “slăvit în virtutea şi puterea sa”, vasal al imperiului bizantin, Ahtum fusese botezat după credinţa ortodoxă în cetatea Vidinului. Politica sa de independenţă faţă de statul maghiar se baza, alături de alianţa cu Bizanţul, pe, “mulţimea ostaşilor mai numeroşi decât ai craiului” pe

26. L. Marghitan, *Banatul în lumina arheologiei, III, Editura Facla, Timişoara, 1985, p. 193-194*

27. A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII, Editura de Vest, Timişoara, 1995, p. 104.*

28. L. Marghitan, *op. cit.*, p. 198.

capacitatea economică (avea turme și herghelii, moșii și curți numeroase), pe sprijinul intern al populației și al nobilimii (i se închina lui toată țara). La începutul secolului al XI-lea formațiunile statale românești au ajuns în conflict cu regatul Ungariei, condus de regele Ștefan I. După înfrângerea lui Ahtum, prin trădarea lui Chanadinus, voievodatul bănățean a trecut între posesiunile coroanei arpadiene²⁹. Înglobarea voievodatului bănățean a lui Ahtum în structurile statului arpadian a fost un proces îndelungat și anevoios. Teritoriile ocupate trebuiau administrate. Problema administrării unui ținut, a armonizării intereselor centrale cu rezistențele locale, a organizării și coordonării activităților și eforturilor locale, a constituit o sarcină grea pentru regatul maghiar, mai ales în situația creată după moartea regelui Ștefan I.

Atestarea documentară relativ târzie a comitatelor, ca forme politico-administrative (Timișul-1177) este și dovada rezistenței vechilor forme de organizare autohtonă – cnezatele, care au contribuit și ele la această încetineală organizatorică. În toată această perioadă, comunitățile românești continuă să se dezvolte, dominația maghiară fiind mai degrabă nominală, concretizată prin stăpânirea unor așezări întărite (cetăți) și unele dări în natură, plătite de populația românească prin intermediul cnezilor (chinezilor) locali. Stăpânirea ungară asupra Banatului se întărește la începutul secolului al XIII-lea prin introducerea politicii de danii regale în defavoarea populației locale. Domeniile donate împreună cu locuitorii lor devin dependente de stăpânirea feudală, laică sau ecleziastică nou formată.

Dacă în Banat nu a dispărut deloc moneda romană și bizantină, ea fiind atestată mai rar chiar și pentru secolele VIII-X. În sec. X se constată intensificarea circulației monedei bizantine la nivelul de până în secolele V-VII. Din secolul XI, moneda bizantină va ceda treptat întâietatea în favoarea altor monede. În secolul XI ea reprezintă încă 25% din circulația monetară, scăzând la 12% în sec. XII și dispărând la începutul sec. XIII (după 1204). Monedele maghiare reprezintă 75% în sec. XI, calitatea și cantitatea metalului prețios folosit explicând ridicarea valorii circulației lor în sec. XII la 84%. După aceeași statistică, dacă în sec. XI moneda apuseană întrunește un procent redus de 0,035%, crescând puțin în sec. XII (1%), în sec. XIII ea cunoaște un salt brusc, ridicându-se la 70% din circulația monetară de pe teritoriul Banatului.

29. Eugen Gluk, *Vechi izvoare ale istoriei patriei, în Magazin istoric, an XIII, nr. 4, (145), 1979, p. 18*

În cadrul descoperirilor de sec. XII-XIII se particularizează tezaurul apărut la Deta în anul 1880, considerat a avea în componența sa 10 000 de monede (majoritatea apusene). El cumulează singur aproape o treime din totalul monedelor de sec. XI-XIII descoperite în Transilvania și Banat. Dar studiul documentelor aflate în arhiva secției de istorie a Muzeului din Timișoara, referitoare la descoperirile de la Deta și Deta din anii 1880-1881, au stabilit cu certitudine că acest tezaur a fost

Monedă avers și revers

compus doar din 2091 de piese: 1239 monede de Friesach (sec. XII-XIII) din care 961 fără emitent; 34 monede de Aquilea; 247 monede de Szaburg, majoritatea de la arhiepiscopul Eberhard (1200-1246); 436 monede de Reichenthal; 34 monede de Köln; trei monede ungurești de la Andrei II, una monedă de la Henric I al Angliei (1100-1135). În aceste condiții, este evident că procentul monedei apusene scade și el, pentru secolul XIII reprezentând doar 30% din circulația monetară de pe teritoriul Banatului. Tabloul circulației monetare este o reflectare a integrării acestui spațiu în circuitul internațional: relațiile politice, economice și culturale cu Bizanțul, intensificate de renașterea bizantină din sec. XI; după sec. XI, moneda maghiară, majoritară, atestă multiplele legături cu statul ungar, intensificându-se, de asemeni (dar nu în proporția menționată), contactele cu lumea Europei apusene³⁰.

Începând cu secolul al XIV-lea se constată o adevărată explozie de atestări documentare ale așezărilor bănățene. Ea nu poate fi pusă nicidecum pe seama unei populări masive, ci doar pe momentul în care aceste așezări omenești intră în sfera relațiilor de producție de tip feudal, odată cu pătrunderea relațiilor juridice feudale, însemnând că acelea care nu au fost menționate, de regulă, și-au păstrat independența, bazată pe obștea țărănească liberă. Ordinea atestării documentare a localităților arată cât se poate de limpede căile și ritmul de penetrație, dinspre vest spre est, a stăpânirii maghiare, iar în paralel pătrunderea relațiilor feudale, care grăbesc procesul de dezintegrare a obștilor sătești și aservirea lor de către noii stăpâni³¹.

Din secolele XIV-XV, satele feudale bănățene, inclusiv Deta și Opațița, se află într-o situație de tranziție sub impactul noilor rânduieli feudale de tip occidental aduse de regii angevivi ai Ungariei. Pătura superioară a populației autohtone reprezentată prin cnezi, stăpânii tradiționali ai satelor, suferă mutații. O parte a cnezilor a fost integrată feudalității regatului, acești cnezi fiind asimilați nobililor, iar o parte a lor a decăzut la condiția juzilor sătești.

Reconstituirea situației demografice și delimitarea teritoriilor care fac parte din provincia Banat, pentru perioadele evului mediu se fac cu greutate, deoarece există foarte puține conșcripții oficiale, iar documentele vremii dau izolat și neconcordant în timp diferitele localități, moșii, fără indicarea numărului și etniei populației, astfel că atât extinderea cât și etnia locuitorilor trebuie dedusă cu aproximație, fapt care duce la interpretări subiective, adeseori șubrede și fără valoare.

Un document de mare importanță îl constituie „Registrele dijmelor papale” (*Rationes Iacobi Berengarii et Raimundi de Bonifato, collectium decimerium sexannualium in Regno Hungariae, 1332-1337*), deoarece în el erau trecute contribuțiile ridicate de delegații papei, de la bisericile catolice din întregul regat al Ungariei. Banatul apare împreună cu teritoriul din jurul Aradului în partea „Regestrum trium annorum ecclesiae Chanadiensis”, care cuprinde filele 59b-63a, din registrele mai sus amintite precum și câteva parohii și încasări pe filele 119b și 120a³². Satul Opațița apare în registrele dijmelor papale adunate în Banat în anii 1332-1337, sub numele de Opacha.

Primele consemnări istorice despre Deta apar în anul 1360, fiind în legătură cu plângerea lui Ioan fiul lui Bac (Baciu) contra lui Laurențiu fiul lui Heem pentru posesiunile Zeureu, Osyac, Bocrand, Egreș și Deed (Deed este Deta de azi). Plângerea era adresată congregației nobililor din comitatul Caraș ținută lângă villa Gatal³³.

30. A. Bejan, *Banatul în secolele IV-XII, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p. 145*

31. Dr. Nicolae Secară, *Valori ale arhitecturii populare românești, Editura Facla, Timișoara, 1987, p. 20.*

32. *Monumenta Vaticana. Historiam Regni Hungariae illustrantia. Series prima, Tomus primus, cap. III, Budapest, 1887*

33. Nicolae Ilieșiu, *Caiete istorice, III, ms, aflat în arhiva Muzeului Banatului, fila 227*

În anul 1373 Nicolae prepozitul Capitlului din Arad notifica că iobagii din Magyarapacha și din Tothapacha au plătit 142 de florini aur și prin aceasta sunt eliberați de această sarcină³⁴.

În anul 1411 într-un act dat de regale Sigismund este amintit Petru de Deed. La introducerea lui Albert de Nagmihal în posesiunile Jaam și Rusolt în anul 1427 ia parte și Petru de Deed. Între satele donate în 1427 de către regele Sigismund lui Albert de Nagmihal este și Kysded. Contra introducerii lui Petru Petrovici în posesiunea Kisded la anul 1550 protestează familia Nagmihal³⁵.

În anul 1417 într-un act al Capitlului de Arad apare Martinus de Apacha ca procurator într-un process contra lui Ștefan de Remetea. În 1494 Opațița devine proprietatea familiei nobilului Csaky, iar în anul 1597, Sigismund Bathory o donează lui George Mara Marnachovit³⁶.

Acumulările informative parcurse până acum necesită un mic popas de limpezire, fiindcă anumite momente istorice impun apeluri mai insistente la istoriografie, pentru a dezvălui mai clar experiența trecutului și pentru a o aduce în actualitate. Este cert că o reflecție, oricât de sumară, asupra unui mic segment de istorie (microzona Deta) devine, inevitabil, o judecată mai amplă asupra întregii societăți generatoare de istorie.

Așadar, am încercat reconstituirea imaginii microzonei cercetate prin prezentările descoperirilor arheologice, prin informațiile scrise date de cancelariile regale; rămâne să stabilim mecanismele interne ale obștilor sătești, relațiile stabilite în interiorul societății conduse de regatul maghiar.

Ca o constatare de bază, putem afirma că obștile sătești definesc structura societății românești din Banat în perioada medievală și ele au asigurat funcționalitatea autonomiilor locale bănățene: *“Satul este uneori sinonim cu obștea, adică organul său administrativ de conducere”*³⁷. Termenul cel mai utilizat în documentele medievale emise de cancelarii a fost cel de possessio (posesiune), cu o accepțiune mai largă, de moșie și stăpânire, cum este cazul și în actele emise unde apare posesiunea Deed sau Opacha. În momentul intrării în atenția cancelariilor medievale, obștile au avut deja o lungă evoluție și erau supuse constant schimbărilor exercitate de puterea centrală. În cazul nostru satele Deed și Opacha sunt consemnate cu prilejul unor conflicte patrimoniale sau a unor danii; demn de remarcat este faptul că, în momentul consemnării documentare, obștile sătești erau deja, într-o formă sau alta, aservite. Procesul de aservire al obștii bănățene a urmat căile general valabile pentru obștea sătească la români și s-a petrecut într-o epocă anterioară veacului al XIV-lea, când o consemnează sursele istorice³⁸. Obligațiile în muncă, la construirea unor cetăți regale, dările în bani și produse, menționate în documente, reflectă formele de aservire a obștilor sătești. Diploma regelui Ludovic I din anul 1351 a reglementat, într-un cadru general valabil, obligațiile în bani și produse, pe gospodării, față de puterea centrală³⁹.

Schimbările pe care le suferă obștile sătești în secolul al XIV-lea, datorate atât prefacerilor interne, cât și factorilor externi, duc la apariția categoriei sociale a iobagilor⁴⁰.

Documentele scrise aduc mărturii despre stările sociale din societatea feudală bănățeană odată cu secolul al XIV-lea, când apar consemnați, alături de obștile sătești, stăpânii de pământ. Cercetarea obștii sătești a adus, în mod inevitabil, în sfera de investigație problema cnezilor și a cnezatului. Actele de cancelarie menționează existența cnezilor bănățeni în raporturi diverse cu autoritatea centrală sau cu o stare patrimonială diversă, ceea ce a determinat opinii diferite privind originile și structura acestei clase sociale⁴¹.

Aceste atribuții cneziale românești au apărut în perioada de formare a poporului român, atunci când populația daco-romană era organizată în obști teritoriale sătești. Necesitatea unor conducători ai acestor obști a contribuit la apariția acestei funcții, numită inițial jude (de la latinescul iudex) și mai

34. *Ibidem*, fila 468

35. *Ibidem*, fila 227

36. *Ibidem*, fila 468

37. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, II, București p. 33.

38. P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orânduirea feudală*, București, 1964, p. 12-13.

39. Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, 1986, p. 119 și urm.

40. *Documenta Romaniae Historica (în continuare D. R. H.)*, C., Transilvania, vol. XII, București, 1977-1997, p. 154

41. D. Teicu, *Banatul montan în Evul Mediu*, Ed. Mirion, Timișoara, 1998, p. 475

târziu, după pătrunderea slavilor și conviețuirea lor cu românii, transformată în cnez⁴². S-a păstrat, până târziu în evul mediu, dualitatea acestor denumiri jude-cnez, ca expresie a acestei străvechi realități⁴³.

Din documentele emise, în care apar consemnate persoane ce au avut în posesiunile Deed și Opacha, se observă un lucru interesant, și anume: persoanelor consemnate, evident cnezi, la începutul secolului al XIV-lea nu li se indică rangul social, pe când persoanele consemnate în secolul XV apar cu titulatura de nobili. Cum se explică această stare de lucruri? Cnezul epocii prestatale și, parțial, și cel al perioadei statale este un nobil gentilic ce nu recunoaște în mod permanent un superior, acesta neconcedându-i pământul și privilegiile, pe care cnezul le are pe cu totul alte considerente. Nobilul apare abia odată cu apariția statului și a suveranului, pe care-l recunoaște – de drept și de fapt – în calitate de stăpân feudal, acesta concedându-i posesiunile și numindu-l în diverse funcții la curtea regală. Nobilul este omul suveranului, prin intermediul căruia acesta domnește, pe când cnezul este martorul unui trecut pe care domnul îl respectă sau nu, în funcție de interesele sale. Regele nu-i consideră pe cnezi drept concesionari ai pământului stăpânit și pe care el îl concede în virtutea dreptului de eminium princeps și, ca urmare, cnezii nu-i sunt vasali direcți. Interpunându-se, și nu de puține ori, voinței puterii centrale care amenință autonomia comunității pe care o conduce, cnezul este dat la o parte sau eliminat pur și simplu, prin nerecunoașterea vechii sale situații privilegiate și înglobându-l în marea masă a țărănimii⁴⁴.

Stăpânirea turcească. 1552-1716

n primele decenii ale veacului al XVI-lea expansiunea otomană cunoaște o nouă intensificare. După victorii succesive, cucerește Belgradul în 1521, apoi în 1526 zdrobește – la Mohács – forțele maghiare, ocupând în acest fel o bună parte a regatului ungar, pe care-l transformă în pašalâc turcesc.

În 1551 trupele turcești cuceresc cetatea Cenad și Lipova și, la 13 octombrie 1551, asediază Timișoara, în primăvara anului 1552 turcii reiau asediul și, după 35 de zile, reușesc să cucerească cetatea Timișoarei. În acest fel, Timișoara devine reședința pașei și o parte a Banatului ajunge pašalâc otoman.

Pașalâcul de Timișoara a cuprins, inițial, 6 sangeacuri (teritorii administrative mai mici): Timișoara, Cenad, Lipova, Ghiula, Orșova și Moldova Veche. Principalul dregător era begler-beiul, având rangul de pașă cu două sau trei tuiuri. În cei 164 de ani de stăpânire turcească s-au perindat 70 de pașale. Pe lângă comandanții importanțelor unități militare, au fost instalați numeroși slujbași care asigurau administrația locală: defterdarul, cu reședința în Timișoara, conducea încasarea birurilor și dijmelor; în fiecare sat se afla un serdar, cu atribuții administrative și judecătorești. Potrivit tradiției otomane, întregul teritoriu al pašalâcului se afla în proprietatea sultanului. Pământul cel mai fertil se afla în administrația fiscalului (hasuri vizirale) și asigura aprovizionarea garnizoanelor. Altă parte era împărțită în feude, aflate în folosința demnitarilor civili și militari și în feude religioase (vacuf) pentru întreținerea moscheelor, școlilor, spitalelor și așezămintelor publice.

Contrar unor opinii formulate, regimul otoman a fost relativ favorabil autonomiei populației autohtone și instituțiilor ei, prin dreptul de folosință al țăranilor asupra loturilor de pământ și prin larga toleranță religioasă. Ritmul dezvoltării a fost, incontestabil, încetinit, dar viața și-a urmat cursul fără modificări radicale în plan demografic, social și spiritual⁴⁵.

Se știe că, odată cu noua ofensivă habsburgică în Balcani și după repetatele înfrângeri suferite în războiul cu austriecii, turcii au luat o serie de măsuri pentru a preîntâmpina răscoala populației creștine din provincie și pentru a-și consolida stăpânirea în Banat. Printr-o iradea (decret) a sultanului (măsură fără precedent în Imperiul Otoman), raialele (supușii creștini) din Banat – în majoritate covârșitoare români – primesc dreptul de a transmite posesiunea pământului și averea mobilă urmașilor, putând în același timp să plătească, în bani, obligațiile față de stăpânul moșiei

42. I. Hașegan, L. Savulov, *Banatul medieval, în Analele Banatului, serie nouă, Timișoara, V, 1997, p. 203*

43. Șt. Pascu, *op. cit.*, I, 1972, p. 203-204

44. *Ibidem*, p. 204-206.

45. I. Munteanu, R. Munteanu, *Timiș. Monografie, Ed. Marineasa, Timișoara, 1998, p. 58.*

(spahiu), fiind astfel asimilați ca drepturi economice populației musulmane⁴⁶. Aceste măsuri au contribuit nu numai la îmbunătățirea situației economice și sociale a populației, ci, în plus, numai în primul an al aplicării ei, a dus la stabilirea unui număr de 8.000 de oameni în Banat⁴⁷. Așa se face că, *“la sfârșitul stăpânirii turcești și începutul celei habsburgice, Banatul era bine populat și avea o apreciabilă putere economică”*⁴⁸.

Harta Banatului - 1546

În perioada dominației otomane Deta și Opațița au făcut parte din sangeacul Timișoara, din nahia (unitate administrativ-teritorială mică) Ciacova, care în 1553 avea 127 așezări din care orașele Obad și Denta, mănăstirile Sf. Ivan și Sf. Gheorghe, 51 puste, 41 sate cu un total de 936 case impuse la dare⁴⁹.

Autorii monografiilor apărute despre Deta și Opațița nu menționează nici un fel de informații despre aceste localități din perioada ocupației turcești, declarându-le pustii, sau distruse de cruntele războaie desfășurate în zona centrală a Banatului. Printr-o cercetare atentă am descoperit că aceste localități nu au dispărut, ba dimpotrivă le-am găsit consemnate în mai multe documente emise de cancelariile pașalâcului. În perioada ocupației turcești, Deta și Opațița făceau parte din sangeacul Timișoara, nahia Ciacova și apar în acte sub numele Ded, respectiv Opatica Mala și Opatica Velica. Cel care a studiat situația Banatului în timpul stăpânirii otomane a fost reputatul istoric maghiar Enghel Pal care a dat publicității date concrete din trei deftere otomane-este vorba de conscripții de localități-redactate în anii 1554, 1569, 1579 și care cuprind localitățile din sangeacurile Timișoara și Moldova Veche ale vilaietului de Timișoara. Desigur, scopul redactării acestor deftere era unul administrativ-fiscal, turcii erau interesați a afla care este numărul de locuitori și de gospodării impozabile din fiecare localitate pentru a calcula impozitul de plătit. Dincolo de latura pragmatică a acestor deftere, ele înglobează informații care ne permit să reconstituim situația demografică, socială și economică a localităților. Conform defterelor turcești din anii 1554, 1569, 1579, Deta (Deda, Csonbol) a avut 10, 27 și respectiv 31 de gospodării luate în calcul pentru plata impozitului, tot în aceste deftere am găsit două sate cu numele Opațița, Opatica Velica cu 28, 55, 63 gospodării și Opatica Mala (Szenmarton) cu 2, 14, 16 gospodării⁵⁰. De asemenea Deta și Opațița apar în Catastiful patriarhiei de Peci. În ani 1660 și 1666 călugării mitropoliei ortodoxe din Ipek (Peci-Serbia) vin în Banat după milostenii. Pe listele de mile găsim locuitori din ambele localități făcând donații⁵¹.

Faptul că localitatea Opațița n-a dispărut o confirmă însemnările inginerului italian Marsigli de la 1690-1700, unde apare ca așezare locuită sub denumirea de Opatica, în Districtul Bocșa⁵².

46. I. Stoia-Udrea, *Marginale la istoria bănățeană, Timișoara, 1940, p. 89.*

47. Bujor Surdu, *Răscoala populară antihabsburgică în Banat (1737-1739), în Studii și materiale de istorie medie, București, vol. II, 1957, p. 295.*

48. A. Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat (1716-1740), Timișoara, 1972, p. 35.*

49. Ioan Hațegan, *Vilayetul de Timișoara, Editura Banatul, Timișoara, 2005, p. 51*

50. Engel Pal-A *Temesvari es Moldovai szandysak torokkori telepulesei (1554-1579), Szeged, 1996, p. 45, 99, 125*

51. I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, Ed. Mitr., Timișoara, 1980, p.132,139*

52. Pavel Binder, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului alXVII-lea, în , , Studii de istorie a Banatului, ”vol. II, Timișoara, 1970, p. 63*

Perioada habsburgică

Europa cunoaște, la pragul de trecere dintre sec. XVII -XVIII, importante mutații politice, care au influențat evoluțiile din diferite regiuni ale continentului. Este perioada când în apus se desfășurau conflicte pentru succesiunea la tron: în Anglia, Spania⁵³, Franța devenise o mare monarhie europeană al cărei rol pe continent era în continuă creștere. În Europa Răsăriteană și de sud-est se produce, spre sfârșitul sec. al XVII-lea o importantă schimbare de forțe. Pe fondul decăderii Imperiului Otoman, ale cărui efective militare erau alungate de sub zidurile Vienei în 1683, se ridică Austria, Imperiul Habsburgic înregistrând o continuă extensiune teritorială, temporizând în același timp tendințele expansioniste rusești. Stăpânirea Vienei asupra Ungariei (partea fostă pašalac turcesc) și Principatului Transilvaniei în urma victoriilor împotriva turcilor obținute la Buda (1686), Mohacs (1687), Slankamen (1691) și Zenta (1697) era recunoscută prin pacea de la Karlowitz (ianuarie 1699). Deși confrunțați cu mari dispute dinastice în apusul Europei habsburgii au urmărit consecvent expansiunea lor pe cursul Dunării, în jos, transformând Imperiul Habsburgic într-un imperiu dunărean. Bătălii între cele două imperii, cel Habsburgic și cel Otoman, au fost numeroase urmărindu-se obținerea de noi teritorii și zone de influență, important pentru noi este însă războiul desfășurat între anii 1716-1718 ce se va solda cu eliberarea Banatului de sub dominația otomană și alipirea lui la Imperiul Habsburgic.

Semnarea capitulării turcilor în fața lui Eugeniu de Savoya

După cucerirea Banatului, Habsburgii au socotit provincia drept un bun nou dobândit, ocupat în temeiul dreptului războiului (iure belli), astfel încât aici n-a fost recunoscut și luat în condiderare nici un titlu de drept privat sau public anterior anului 1716. Provincia pusă sub autoritatea nemijlocită a forurilor centrale vieneze (Camera Aulică, Consiliul Aulic de război, Comisia Neoacquistică) în calitate de domeniu al Coroanei și Camerei, a fost încredințată unei Administrații a Țării (Landesadministration) în frunte cu un guvernator militar⁵⁴.

53. *Istoria Românilor*, vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 3

54. J. J. Ehler, *Banatul de la origini până în prezent- 1774*. Ed. Facla Timișoara, 1982, p 172.

Odată cu cucerirea habsburgică, Banatul devine domeniu al coroanei, deci proprietatea personală a împăratului de la Viena, care administrează și exploatează economic provincia prin funcționarii săi în spiritul ideilor mercantile. Lipsa proprietăți nobiliare feudale – vechea nobilime maghiară și română a plecat din Banat odată cu căderea lui sub turci, iar spahii turci au părăsit provincia, atunci când habsburgii au ocupat Banatul – a fost premise care a ajutat la realizarea dezideratelor mercantiliste bazate pe o politică economică de stat, dirijată și puternic centralizată. Țărănimea bănățeană avea obligații feudale și statale numai față de împărat, astfel că situația iobagilor autohtoni era mult mai bună, decât în celelalte provincii unde domnea bunul plac al feudalilor.

Imediat după ocuparea Banatului, administrația militară își începe munca de organizare și pentru a putea evalua posibilitățile exploatării fiscale a provinciei se va executa, încă din cursul anului 1717 o conscripție generală a Banatului. Această conscripție va fi completată în anii următori, prin elaborarea unor hărți detaliate ale ținutului, care va cuprinde toate așezările locuite sau părăsite ale Banatului. În conscripția din 1717 Deta nu apare, în schimb apare Opațița sub denumirea Hopațița aparținând districtului Ciacova și având 30 de case. Pe harta lui Mercy de la 1723-1725 este indicat toponimul Oppatiza, iar pe harta lui Grisellini a existat satul Opaticza⁵⁵.

Venirea șvabilor în Banat - pictură de Stefan Jäger

Încă de la începutul stăpânirii Banatului, Curtea de la Viena și-a concentrat atenția spre o dezvoltare într-un ritm mai viu a economiei bănățene. Realitățile bănățene permiteau în mare măsură realizarea obiectivelor economice preconizate: existența unui pământ fertil, posibilitatea de a mări suprafețele agricole prin drenări, asanări, indiguiri, un subsol bogat și mai ales forță de muncă la îndemână - țăranii bănățeni au devenit iobagi ai Împăratului, cu obligații de robotă pe lângă multe altele. Pentru Curtea din Viena era imperios necesară dezvoltarea economică a acestei provincii pentru a putea asigura într-un timp foarte scurt, aprovizionarea și întreținerea numeroaselor trupe din garnizoanele bănățene și a celor aflate în marș, dată fiind importanța Banatului în sistemul

55. Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007, p. 35

militar habsburgic. Deasemenea se urmărea întreținerea aparatului de stat, sau furnizarea de materii prime pentru provinciile din vest precum și obținerea unor venituri pentru erariul ce alimenta numeroasele războaie din secolul al XVIII-lea⁵⁶.

Colonizarea era o cerință care decurgea din însăși statutul Banatului de provincie aflată la granița imperiului. Pe lângă obiectivele generale, colonizările germane au avut și obiective imediate determinate de condițiile istorice din acea vreme. Acestea erau de natură economică, politico-militare și religioase. Colonizarea s-a făcut în primul rând cu scopul asigurării brațelor de muncă, pentru a putea valorifica mai bine și mai eficient resursele naturale existente. Bineînțeles că pe lângă aceasta s-a urmărit evident și întărirea elementului german în zonă, cât și creșterea influenței catolice printre autohtoni, sperând în posibilitatea germanizării și catolicizării băștinașilor, politică fără eficiență în sânul populației bănățene, foarte tenace în a-și păstra credința străbună.

Germanii au fost colonizați în Banat după anul 1716, când, după alungarea turcilor, această provincie a revenit Imperiului habsburgic. Cauze militare și religioase, determinate de necesitatea întăririi granițelor și crearea unei mase de populație catolică pe care să se sprijine monarhia habsburgică, au condus la o colonizare masivă a Banatului cu populație germană, dar și de alte naționalități (italieni, spanioli, francezi, bulgari etc.). Aceste colonizări au fost efectuate mai ales în secolul al XVIII-lea, când acest proces s-a desfășurat cu maximă intensitate și când au luat ființă cele mai multe localități germane, dar au continuat și în secolul următor, însă în măsură mult mai mică.

Numele impropriu de „șvabi” îi definește pe toți locuitorii de etnie germană din Banat, așezați aici în special în secolul al XVIII-lea, în cursul celor trei mari etape colonizatoare: carolină (1717-1740), tereziană (1763-1775) și iosefină (1782-1787). Deși denumiți „șvabi”, coloniștii nu au venit numai din Suabia (Schwabenland), ci și din Austria, Boemia, Bavaria, Franconia etc. Cercetătorii avizați îi împart în patru ramuri diferite, dintre care doar una este șvăbească (este drept, cea mai importantă). Ea este formată din locuitorii germani ai județelor Timiș și Arad, un număr mai redus existând și în Caraș-Severin. Este vorba de locuitorii orașelor Timișoara, Arad, Lugoj, Jimbolia, Sânnicolau Mare, Deta etc. și ai satelor învecinate. Ca și sașii, acești șvabi nu sunt nici ei șvabi autentici, ci mai ales de origine franconă⁵⁷.

Spre deosebire de alte provincii unde exista o nobilime stăpînitoare de domenii și unde colonizările și avantajele acordate depindeau și de aceasta - referindu-ne la colonizările pe domeniile particulare și nu la cele de pe bunurile camerale din Ungaria - în Banat singurul proprietar funciar era împăratul care își exercita, prin Administrația bănățeană, atât puterea sa politică ca suveran, cât și cea care decurgea din calitatea sa de mare proprietar feudal. Neavînd de întămpinat vreo împotrivire din partea unei clase nobiliare sau a congregațiilor comitatense pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, când se scot în vânzare prediile, acțiunea de colonizare s-a desfășurat avîndu-se în vedere interesele Curții.

Realitățile bănățene permiteau realizarea obiectivelor economice: existența unui pămînt fertil, posibilitatea de a elibera terenuri prin drenări, asanări, îndiguiuri dînd astfel naștere la noi întinderi agricole, un subsol bogat, forță de muncă la îndemîna - țărani bănățeni devenind iobagi ai Curții, cu obligații de robotă pe lângă multe altele. La acestea urma să se adauge o experiență mai înaintată în exploatarea subsolului a coloniștilor mineri, a specialiștilor din manufacturi și, în economia agricolă, a țărănilor germani colonizați.

Intenția de a transforma Banatul într-un puternic sprijin al politicii habsburgice apare chiar de la încorporarea lui, însuși Eugeniu de Savoya, comandantul trupelor imperiale în războiul cu turcii din 1716-1718, opinează pentru a-l încorpora Curții, pe motiv că nu e prudent ca, după lupte grele împotriva nobilimii ungare răsculate și aliate cu turcii, să lase această provincie de la graniță în mâinile nobilimii și ale unei administrații comitatense și de natură parlamentară.

În prima perioadă de colonizare (1718-1740) se afirmă în mod deosebit considerente de natură militară. Un mare număr de emigranți germani au fost colonizați în părțile sudice ale Banatului, la granița dunăreană, pentru a forma un fel de cordon cu scop de protecție a regiunii nordice.

56. Aurel Tintă, *Colonizări habsburgice în Banat 1716-1740, Timișoara, Editura Faclă, 1972, p. 31*

57. Monica Barcan, *Adalbert Millitz, Naționalitatea germană din România. Documentar, București, 1977, p. 36-37*

La așezarea acestor coloniști germani în localitățile din punctele și de pe căile strategice folosite îndeosebi din considerente militare, au contribuit și factorii naturali; această zonă a primei colonizări se afla pe un teren mai ridicat, așezat la răsăritul regiunilor mlăștinoase și în vestul celei muntoase, unde clima era considerată mai suportabilă pentru noii veniți, solul mai fertil, iar subsolul, în părțile muntoase, bogat. Curtea mai urmărea să aibă și un material uman credincios care să poată fi recrutat pentru armată sau să opună rezistență unei eventuale invazii turcești, printr-o strânsă colaborare cu unitățile militare.

Obiectivele de natură religioasă erau, de fapt, subordonate celor politice, urmărindu-se întărirea poziției habsburgilor catolici în această provincie de graniță. Chiar de la cucerire, scopul politicii Austriei, declarat pe față, a fost transformarea Banatului într-un „avanpost al creștinismului”, înțelegând prin aceasta al catolicismului, românii și sârbii ortodocși fiind considerați „schismatici”.

Pentru transformarea noii achiziții într-un avanpost al habsburgilor, Curtea a folosit în decursul timpului toate mijloacele care îi stăteau la dispoziție, persuasive și coercitive, politice, economice, religioase sau culturale, atît față de coloniști cît, mai ales față de băștinași pe care căuta cu multă perseverență să-i atragă spre susținerea politicii ei⁵⁸.

Intenția Curții de a coloniza în Banat familii de țărani germani era arătată prin dispozițiile date de Carol al VI-lea, în septembrie 1720, referitor la anii de scutire *“înainte de toate să se tindă ca prin aceasta, provincia să fie mai populată, iar numeroasele ogoare pustii și părăginite și viile să fie cultivate, prin urmare Banatul să progreseze mai bine și mai cu folos și în acest mod să poată crește veniturile noastre camerale”*. În vederea aducerii coloniștilor se dau instrucțiuni, prin același act din 1720, referitoare la construcția de cazărmi pentru miliție, care, urma să fie scoasă din casele unde se afla cartiruită, pentru a ușura pe locuitori; se cerea să se comunice locurile unde urmau să fie aduși coloniștii, dacă aceștia urmau să fie colonizați în satele băștinașilor sau separat în anumite sate, cum și unde să se măsoare loturile pentru coloniști, bineînțeles în părțile cele mai fertile ale satelor⁵⁹.

Administrația provincială propune Curții, prin rezoluția dată colonizarea familiilor în provincie. Pentru aducerea averii mobiliare, a lucrurilor casnice și a proviziilor necesare traiului pe timpul călătoriei, să se elibereze pașapoarte, iar cele de mai sus să fie scutite de vamă. Coloniștii să primească gratuit loc de casă, livadă, ogor vie și pășune pentru vite, însă casele să și le construiască singuri, să li se împartă gratuit lemn de construcție și de foc din pădure. Se cere scutire pe trei ani de toate contribuțiile, de încărturiri militare și de robotă. Mai propune să nu li se acorde permisiunea de a tăia piatră, a arde var, cărămizi, țiglă, acestea constituind drepturi regaliene; ei însă își pot procura aceste materiale la prețuri mici, prin intermediul administrației.

Prin instrucțiunile din 18 martie 1722, Curtea aprobă colonizarea în localitățile propuse prin rezoluția Administrației provinciale din 15 decembrie 1721. Curtea arată că, în principiu, în toate cazurile să se procedeze cu înțelepciune, respectându-se particularitățile băștinașilor; repartizarea loturilor coloniștilor germani să se facă *“cu toate menajamentele astfel ca locuitorii actuali să nu fie puși în situația de a purta ură împotriva națiunii germane (wider die Teutsche Nation nicht etwa einiges odium zufassen)”*. Toți coloniștii germani să fie îndemnați a-și păstra tot timpul limba germană și portul, iar conducătorii lor și directorii școlilor să fie germani. Se aprobă pașapoarte de liberă trecere pentru coloniști pe tot drumul până în Banat la locul de așezare, cu scutire de orice vamă sau alte taxe a averii mobiliare, a lucrurilor de uz casnic și proviziilor necesare pe durata călătoriei fără ca aceștia să poată aduce mărfuri sau alte produse supuse vămii⁶⁰.

Colonizarea a fost o acțiune complexă și complicată, necesitând învingerea a unor mari obstacole, în primul rând rezistența principilor, care să admită plecarea de locuitori din domeniile lor, apoi transportul din locurile de origine până la centrele de recrutare, situate de multe ori la sute de km distanță, apoi nesiguranța transportului făcut cu plute sau în cel mai bun caz cu mici corăbii.

58. Aurel Țintă, *Colonizări habsburgice în Banat, 1716-1740, Timișoara, Editura Facla, 1982, p.39-46*

59. *Ibidem*, p.94

60. *Ibidem*, p.97

Anul 1722 reprezintă începutul colonizării organizate a Banatului și implicit a comunei Deta (1723) unde sunt colonizate primele familii de țărani germani, care, spre deosebire de cei ce se vor coloniza în următorii ani, călătoriseră pe cont propriu, fără a primi ajutoare din veniturile erariului, ci doar care de transport pentru a-și aduce bunurile lor, date de către băștinași în cadrul obligațiilor de robotă, de la punctual de debarcare până la locul de așezare. O constatare care se impune a fi semnalată este aceea că, începând cu primii ani ai colonizării, mare parte din coloniști germani s-au așezat pe un fond demografic existent, fie măbind vechile așezări, fie mutând locuitorii existenți în alte sate sau în altă parte a așezării, fapt care, de multe ori a fost trecut ușor cu vederea. În Deta sunt colonizați germani din Renania și Bavaria și francezi din Lorena și Alsacia; denumirea localității se transformă din Dedul Mic în Deta.

Satele ridicate din nou aveau 40-50 case clădite din pământ bătut cu câte una sau două camere, acoperite cu paie ori cu trestie, nepăstrând nici un fel de ordine în așezarea clădirilor sau în dispoziția generală a străzilor. În fruntea fiecărei comune se afla un jude numit „Schulthess” sau „Schulz” ales de popor pe timp de un an, la propunerea administratorului districtului. El era obligat - la anumite zile - să încaseze de la coloniști darea și zeciuiala pe care o vărsa casieriei districtului, purtând despre strângerea acestor impozite un registru. Datoria lui era apoi să aplaneze diferitele neînțelegeri cari s-ar fi putut ivi între coloniști. Judele, pe timpul cât îndeplinirea această funcțiune, era scutit de orice contribuție, de zilele de lucru și de zeciuială.

Cancelaria aulică - pentru a ajuta înjghebură gospodăriilor germanilor - a subvenționat pe coloniști cu bani ca să-și poată procura unelte agricole, semințe și animale de lucru, apoi le-a dăruit gratuit lemne de construcție și combustibil, scutindu-i de dări pe timp de 4 ani.

Colonizarea în Deta începe după unele surse în anul 1723, când se stabilesc aici câteva familii, iar în luna iulie 1724 vin alți coloniști germani la Deta⁶¹. În anul 1735, din zona Triest vin italieni care sunt colonizați la Ghiroda, Giarmata și Deta⁶². În anul 1733 - începe implementarea planurilor guvernatorului conte Florimund Mercy, care urmărea înființarea în împrejurimile Detei a culturii orezului, pentru a realiza acest proiect sunt aduși fermieri și meșteșugari experimentați, în special italieni. În 1737, la Deta, Philipp Hill este jude și Hans Georg Geusler vicejude al celor 37 familii germane colonizate aici⁶³. Tot în această perioadă, după răscoala antihabsburgică din 1738, când Deta a fost devastată de răsculați, la Deta au fost aduși coloniști germani din satele Berecuța și Denta.

În anul 1763 în Banat începe cea de-a doua etapă a colonizărilor, numită cea tereziană, iar administrația îi numește pe Knoll, administratorul districtului Timișoara, pe Laff controlor al districtului Cenad, von Neumann de la cămara sării din Lipova și consilierul administrativ Hildebrand să organizeze temeinic această colonizare prin care se vor înființa zeci de sate noi și se vor popula și alte sate cu coloniști⁶⁴. În anul 1763, la Deta sunt colonizate 21 de familii de italieni din zona orașului Milano și germani din Alsacia și Lorena.

Politica împăratului Iosif II în legătură cu problema colonizărilor germane din Banat, a avut câteva țeluri precise. Împăratul căuta întâi să colonizeze regiunile mai slab populate, dar bogate și salubre. Așa se explică mulțimea coloniilor înființate în vremea domniei lui peste zona de câmpie mai ridicată, uscată, sănătoasă și fertilă a Banatului. Pentru a da un mare impuls colonizării în Banat, Iosif II lansează o proclamație, adresată elementului german de se așeza în acest colț de țară, asigurând coloniștii de totală libertate religioasă, scutirea de dări pe 10-15 ani și restituirea cheltuielilor pe cari le vor fi avut cu ocazia stabilirii lor aici. Noilor veniți urma să li se dea casă și moșie variind între 8-34 jugăre, iar agricultorii mai primeau o pereche de boi sau cai, o vacă, un plug și alte ajutoare în natură. Industriașii erau scutiți de impozit timp de 5 ani, iar pentru a-și procura uneltele și sculele necesare meseriei, primeau un ajutor de 50 fl. Rezultatul a fost că până la 1784 s-au așezat în Banat coloniști în număr de 30.000, plasați în 18 localități mai vechi, și 14 sate clădite din nou, sub domnia împăratului.

61. Vasile Dudaș (coordonator), *Din cronologia județului Timiș*, ed. a 2-a, Ed. Orizonturi Universitare Timișoara, 2006, p.95

62. *Ibidem*, p.103

63. *Ibidem*, p.105

64. *Ibidem.*, p.118

Coloniștii germani în număr mai mare au populat, între 1780-1782 următoarele localități: Moravița, Jamul-Mare, Stamova-Germană, Deta, Omor, Ciacova și altele⁶⁵.

Cercetătorii care au studiat colonizările habsburgice din Banat au constatat că în secolul al XIX-lea numărul etnicilor germani din Banat a crescut substanțial, fapt datorat nu atât noilor colonizări, care au fost de mai mică amploare, cât sporului natural al populației germane și migrațiilor interne care au dus la întărirea elementului german în satele cu populație mixtă.

Cucerirea de către austrieci a Banatului și instaurarea noii stăpâniri habsburgice a atras după sine nu numai opoziția între interesele politico-economice și militare ale imperialilor și cele ale populației autohtone, ci, așa cum este și firesc și adversități de natură psihologică între acestea. Coexistau de-acum două lumi, două mentalități, două poziții diferite. Pe de-o parte, reprezentanții civili și militari ai stăpânirii în această provincie, funcționărima, bine plătită, ocrotită de legi și armată, abuzivă și dornică de înavuțire rapidă, care trata poporul băștinaș cu aroganță și dispreț, de pe poziția sa de stăpânitor și civilizator; pe de altă parte, țărănimea română bănățeană, căruia i s-a pus "jugul de fier" austriac, mereu confruntată cu nedreptăți și umilință, ducând o viață deosebit de grea, dar, totodată, apărându-și cu deosebită dârzenie și mândrie libertatea spirituală, de credință și de neam. Din confruntarea celor două părți a rezultat, în timp, un climat de ostilitate, de dușmănie, care a dus, pe români la o îndreptățită stare de revoltă, iar pe austrieci la deprecierea conștiință a populației băștinașe. Românii erau prezentați ca un neam de păstori, cu aplecare spre tâlhărie și hoție, înapoiți din punct de vedere moral comparativ cu neamurile colonizate aici de stăpânire⁶⁶. Astfel s-a creat în timp și s-a permanentizat în epocă o imagine falsă despre țaranul român din Banat. Plecând de la această imagine preconcepută, orice încercare a supușilor bănățeni de a se apăra, de a se opune injustiției, de a lupta pentru o viață omenească și liberă, era calificată drept tâlhărie, hoție, trădare. Revoltatului i se neagă conștiința politică, fiind considerat un simplu răufăcător, un tâlhar, un criminal. În acest sens sunt întocmite actele oficiale care privesc lotria, dar și cele ce se referă la marea răscoală de la 1737-1739⁶⁷.

Răscoala izbucnită în condițiile războiului austro-turc, a avut un răsunet slab printre contemporani, atenția acestora fiind reținută mai degrabă de operațiunile militare ale celor două armate, ceea ce a făcut ca acțiunile răsculaților să fie ascunse în umbra războiului, unele dintre ele fiind chiar confundate cu cele a trupelor turcești. Confuzia a fost favorizată de prezența, în unele cazuri, ale răsculaților alături de turci, dat fiind că, la acea vreme, lupta împotriva Imperiului Habsburgic, desigur cu țeluri diferite constituia un fragil numitor comun. Răscoala a izbucnit spontan, fără pregătiri prelabile și fără a avea o conducere unitară, manifestându-se sub diferite forme, dar îndreptate clar împotriva stăpânirii austriece, stăpânire ce se dovedea mai aspră și mai nemiloasă decât cea turcească. Represaliile au fost dure, multe sate fiind arse iar locuitorii uciși⁶⁸. După înfrângerea răscoalei, de frica represalilor, răsculații pribegesc un timp, până la publicarea de imperiali a unei amnistii administrative, când mulți dintre transfugi revin în satele părăsite.

În microzona Deta, coloniștii, în primii 6 ani, au fost scutiți de orice dări, în schimb exploatarea excesivă și nenumărate contribuții, absolut ruinătoare, aruncate asupra țărânimii băștinașe: robota nesfârșită și jecmăneli de tot felul, toate aceste greutăți care apăseau pe umerii țăranilor români, au constituit cauze suficiente pentru o răscoală țărănească, îndreptată împotriva ocupației austriece. Răscoala izbucnește prin părțile locului în anul 1738, în condițiile războiului turco-habsburgic. Documentele arhivelor Curții din Viena și Budapesta atestă participarea localnicilor la răscoalele țărănești din 1738-1739 îndreptate împotriva austriecilor.

Valea Bîrzăvii oferea condiții bune pentru organizarea răscoalei. În pădurile care se întindeau pe o parte și pe alta a râului își aveau ascunzișuri cetele de haiduci, numiți și harambași, conduși de Harambașa Sava, Moharu Adam și Florea din Bocșa, care erau frați de cruce cu Pavel Dărăbanțu din Gătaia.

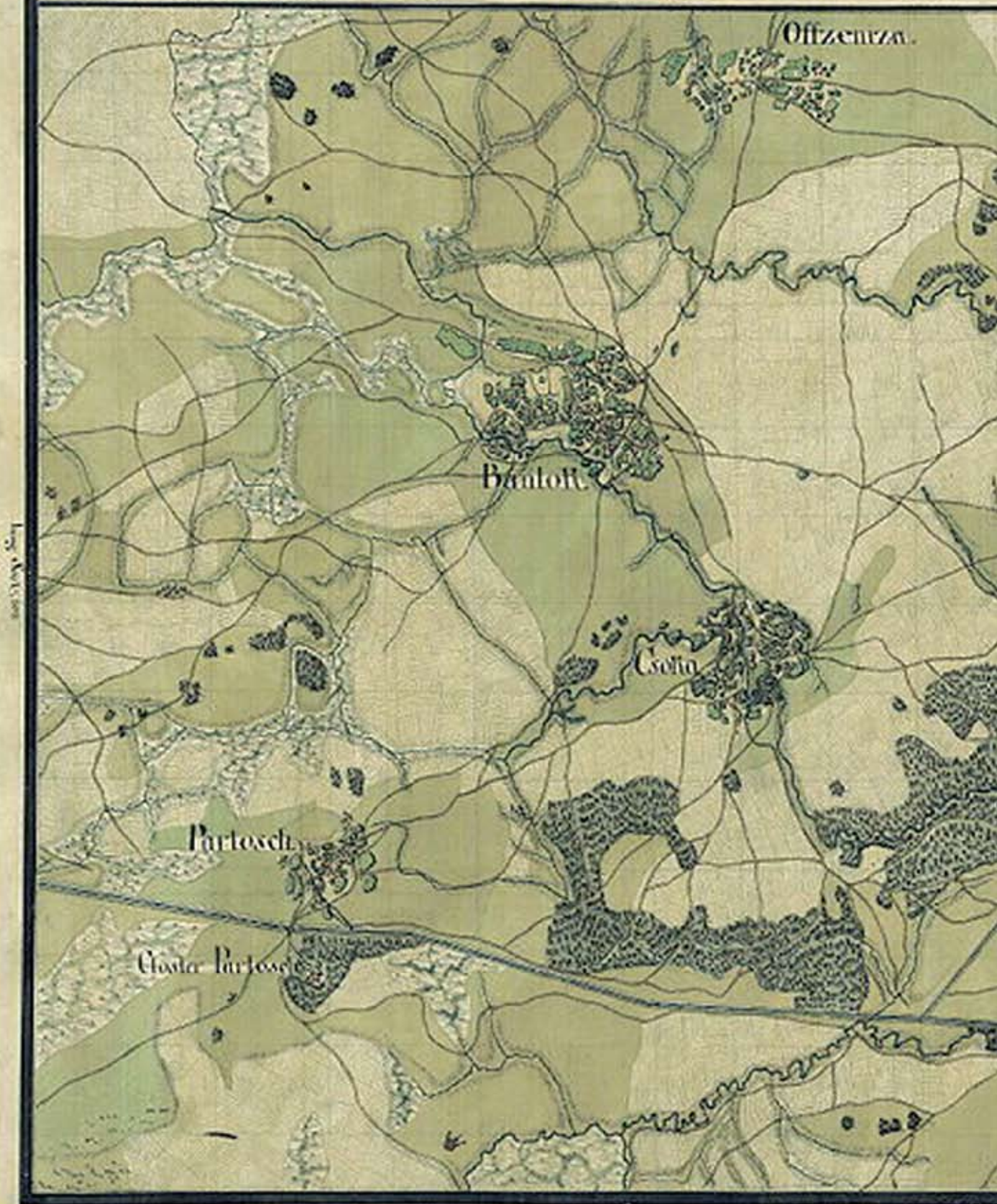
65. *Ibidem.*, p.371-373

67. G. Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 331.

67. Eleonora Calincof, *Atestări documentare privind caracterul antihabsburgic al răscoalei populare din Banat din anii 1737-1739*, în , *Banatica*, VI, Reșița, p. 223.

69. *Ibidem*, p. 226

Czalkovaer District gegend bey Denta und Della, längst der von Temeswar nach W

Long. 45. 15. 00. 00.

Deta
42

verschiez. abgehende Post Strassen.

Designation.
dieser in dieser Section
Bestandtheilstrichblätter

Nahmen
der
Ortschaften

Baulok.
Cofta.
Cluf. Partoch.
Denta.
Dela.
Oficiana.
Partoch.

Conscriptum
in 1790 die
Anzahl der Einwohner

Baulok	216 100 00
Cofta	207 000 00
Cluf. Partoch	55 000 00
Denta	100 000 00
Dela	100 000 00
Oficiana	77 000 00
Partoch	00 000 00

Denta
43

Harta Josefină - 1790

Documentele menționează faptul că stăpînirea turcească asupra Banatului a fost mai ușor suportată de localnici decît asupra habsburgică, așa cum reiese din rapoartele guvernatorului Mercy din anul 1719 trimise împăratului de la Viena „*Cetele de haiduci bănățeni se aliază cu cele din sudul Dunării și formează o adevărată uniune haiducească*”. În documentele austriece se menționează că stăpînirea austriacă a făcut pe mulți români să plece dincolo de Dunăre, la turci, iar la momentul potrivit să-i ajute pe frații asupriți împotriva austrieților.

Răscoala a pornit din pădurile de pe valea Bârzăvii, în fruntea cetelor de răsulați se afla Pavel Dărăbanțu din Gătaia care, cu oamenii săi a distrus gospodăriile coloniștilor din Gătaia, Birda, Berecuța, Deta și Deta. Coloniștii s-au refugiat spre Timișoara, iar după încetarea ostilităților s-au înapoiat în satele lor⁶⁹.

Sarcinile impuse Banatului sunt consemnate într-un număr impresionant de acte printre care și o conscripție din anul 1743. Importanța ei deosebită constă în faptul că este cel dintâi document în care ni se dezvăluie pe larg unele realități din provincia Banatului, la numai câțiva ani după războiul cu turcii. Astfel, cunoaștem acum aproape toate așezările locuite, dimpreună cu sarcinile fiscale respective. Dar ceea ce trebuie reținut îndeosebi în acest document este faptul că a fost consemnată pentru prima oară și naționalitatea locuitorilor din fiecare așezare în parte. La data respectivă, aproximativ trei pătrimi din numărul așezărilor bănățene erau locuite numai de români sau de români cu sârbi și în câteva cazuri izolate chiar de români cu germani⁷⁰. În această conscripție apare Deta (Deda), sat locuit de germani din districtul Ciacova și care plătea 183 de flori contribuție, iar Opațița (Oppadiza) sat locuit de români având dare pe cap (la care erau supuși toți bărbații trecuți de 15 ani) de 32 1/2 de unități, darea după avere 23 12/60 de unități, contribuția în bani care trebuia plătită de întreaga comunitate a fost stabilită la 538 florini și 15 (cruce) ⁷¹.

Până în 1751, Banatul s-a aflat sub administrație militară, din acel an s-a introdus administrația civilă austriacă, menținută până în anii 1778-1779, când Banatul este încorporat Ungariei.

Anexarea Banatului la Ungaria a fost un eveniment cu consecințe istorice importante pentru această provincie. Bazându-se pe drepturile istorice, nu etnice, deoarece la ocuparea Banatului de austrieți nu exista populație maghiară în această provincie, Dieta maghiară va revendica în mod constant anexarea Banatului la Ungaria. Într-un moment critic pentru împărăteasa Maria Tereza în urma războiului de șapte ani, Dieta reușește să obțină introducerea administrației comitatense. Instaurarea administrației comitatense în comitatul Timiș s-a făcut la 22 iunie 1778. Pentru comitatul Timiș, la anexare se stabilesc patru plase: Timișoara, Sânandrei, Lipova și Vârșeț. Deta a făcut parte din plasa Vârșeț, comitatul Timiș⁷². Prin încorporarea Banatului la Ungaria, unitatea provinciei a fost împărțită între administrația germană, dirijată de Consiliul de război din Viena pe teritoriul celor trei regimente de graniță și administrația comitatensă, care se introduce în partea încorporată Ungariei prin înființarea comitatelor Timiș, Caraș, Torontal⁷³. În teritoriile supuse administrației maghiare se reintroduce forma de proprietate feudală, reglementându-se prin Urbariul din 1780 raporturile dintre proprietarii feudali și țărani iobagi.

Până la 1765 nu se remarcă preocupări pentru reglementarea suprafeței loturilor țărănești, fiind acordate de administrație într-o manieră subiectivă. În asemenea condiții au loc repetate abuzuri la fixarea obligațiilor țărănești, atât fiscale, cât și feudale. Sub imboldul noului curs reformator instituit de coregentul Iosif, s-au realizat: o conscripție a populației; măsurarea hotarelor comunelor și districtelor; delimitarea și împărțirea loturilor date țăranilor în posesie. Reglementarea suprafeței loturilor țărănești s-a făcut în funcție de capacitatea de muncă a familiei, stabilindu-se suprafața sesiei întregi la 34 iugăre (24 iugăre arător, 6 iugăre fânețe, 3 iugăre pășune și 1 iugăr loc de casă și grădină), jumătate de sesie la 19 iugăre (12 iugăre arător, 4 iugăre fânețe, 1 iugăr pășune, 1 iugăr

70. Pr. P. Tomescu-Mațău, et. alii, *Monografia comunei Gătaia, Timișoara, 1972, p. 60*

71. Bujor Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743, în „Anuarul Institutului de Istorie” Cluj, 1970, p. 14.*

72. *Ibidem*, , p. 31 și 33.

73. N. Iliescu , *Caiete VII, fila 631 mss, nr. inv. 6882, în Arhiva Muzeului Banatului*

74. I. D. Suciuc , *Monografia Mitropoliei Banatului, Timișoara 1977, p. 108*

intravilan), sfertul de sesie la 11 iugăre (6 iugăre arător, 3 iugăre fânețe, 1 iugăr pășune, 1 iugăr intravilan) și optimea de sesie la 7 iugăre (5 iugăre arător, 1 iugăr pășune și 1 iugăr intravilan). Suprafețele care depășeau întinderea loturilor țărănești au fost împărțite în moșii și arendate de administrația provincială prin licitație⁷⁴.

Până în anul 1751 Deta a stat sub regimul militar, până la anul 1778 a fost administrată ca domeniul statului, după aceea a fost cuprinsă în județul Timiș. În funcție de situația politică, Deta aparținea când domeniului statului din Denta, când la Ciacova, când la pretura din Ciacova.

Prima colonie din Deta consta numai din câteva case, care erau așezate în strada Principală de astăzi până la hotelul Bellavista. Pârâul Birda forma granița comunei. În anul 1738 izbucnește ciuma, care face multe victime până în 1739. Numărul catolicilor scade. În anul 1763 se mărește Deta prin venirea celor 21 de familii italiene din părțile Milanului, care se ocupă cu cultivarea orezului. Cheltuielile de colonizare au fost suportate de stat.

Rețeaua hidrografică a Banatului este deosebit de bogată, cuprinzând pe lângă râurile mari ca: Dunărea, Tisa și Mureșul, care constituiau granițe naturale ale provinciei, și râuri secundare interne ca: Aranca, Timișul, Bega, Birda, Bârzava, Carașul și Nera, multe dintre ele cu capacități pentru navigație. Densitatea cursurilor de apă, albiile lor sinuoase, curgerea lentă a apei în zonele de câmpie, ploile frecvente și ninsorile abundente din zonele montane limitrofe care formau bazinul de colectare al râurilor, fac ca apele să se reverse frecvent din matca lor și să inunde mari suprafețe. De-a lungul istoriei, din cauza inundațiilor și a deselor schimbări de cursuri, râurile din Banat au transformat câmpia Banatului în terenuri mlăștinoase. Aceste terenuri s-au extins în mod deosebit în timpul stăpânirii otomane, când războaiele repetate, dar și indiferența pe care o manifestau guvernatorii provinciei față de lucrările de îndiguire, au contribuit în mare măsură la extinderea acestor zone neproductive. Pe lângă cele patru mlăștini mari, pe lângă râurile Birda și Bârzava, au existat terenuri mocirloase; suprafețele lor se extindeau, mai ales în perioada anotimpurilor ploioase, acoperind cu ape mari suprafețe agricole, îngreunând considerabil cultivarea pământurilor.

Au fost necesare mari lucrări care au dus la desecarea mlăștinilor întinse, aflate în zona râurilor principale din Banat, Bega și Timișul. Dar s-au făcut lucrări de hidroameliorații și pe cursul râului Bârzava. Una din cele mai importante lucrări este legată de desecarea mlăștinilor ce se întindeau pe linia Denta, Ofșenița și Toager până la Vârșeț, pe o suprafață de 500 km². Pentru pregătirea acestor planuri grandioase, între anii 1759-1760, inginerul olandez Fremaut a cercetat toată Valea Timișului, precum și cursurile râurilor mai mici, ca: Bârzava, Birda, Roiga. În anul 1761, Viena a aprobat planul lucrărilor care prevedea:

1. Executarea unui canal între localitățile Botos și Tomasevac, cu menirea de a scurta cursul râului Bârzava spre vărsarea sa în Timiș.
2. Construirea unui canal de colectare între Denta și Margitica (azi Banatska Dubica în Serbia), care va servi, pe acest traseu, ca un nou curs al Bârzavei.
3. Săparea unui canal prin mlăștinile de la Alibunar, între Vârșeț și Margitica, unde acest canal se va întâlni cu noul curs al Bârzavei.

Începând cu anul 1762, lucrările proiectate de Fremaut au fost executate sub conducerea inginerilor Steinlein și Kostka. În anul 1765, canalul de pe Timiș, construit între Denta și Tomasevac, funcționa, iar în anul 1769 era terminat și canalul prin mlăștinile de la Alibunar, dintre Vârșeț și Margitica, denumit „Canal Terezian”. Prin desecarea mlăștinilor au fost obținute 120.000 iugăre de pământ de o calitate foarte bună, destinate cultivării cerealelor, pe care, în deceniile următoare, vor fi înființate 23 de noi localități⁷⁵.

Orezăria introdusă de contele Mercy a fost suspendată de urmașul său contele Perlas din cauza frigurilor, boală ce bântuia în acest ținut datorită mulțimii mlăștinilor și țăntarilor.

Cu toate că orezul nu poate fi considerat plantă industrială ci, mai degrabă una cerealieră, totuși tratăm în acest capitol dezvoltarea riziculturii din Banat deoarece, atât în procesul de organizare cât și în cel de desfacere se manifestau, deja în cursul secolului al XVIII-lea, elemente capitaliste

74. Bujor Surdu, op. cit., p. 62

75. Lajos Kakuș, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 1998, p. 91-92

ale producției. Primele știri despre cultivarea orezului în Banat le avem din anul 1749 când, cu ajutorul familiilor aduse din Italia, se va obține la Ghiroda o recoltă promițătoare. Având în vedere aceste rezultate, Curtea din Viena a hotărât extinderea culturii orezului și în localitățile camerale Gătaia, Denta și Omor. Scopul urmărit era de a folosi terenurile mlăștinoase din Banat pentru a introduce o cultură care, după calculele administrației, ar fi trebuit să aducă venituri suplimentare și să prezinte o alternativă în locul cultivării porumbului. La elaborarea acestor planuri nu s-a ținut cont de avantajele deosebite pe care le avea porumbul în hrana tradițională a populației locale, și nici de nutritivitatea sa în domeniul creșterii animalelor.

De altfel, ca și în alte cazuri, și împotriva culturii orezului se ridica o parte a populației locale, acțiunile lor fiind sprijinite mai ales de morarii de pe Bârzava care, în lipsa apei, folosită acuma pentru inundarea plantațiilor, s-au văzut nevoiți a abandona activitatea lor tradițională. Un adversar deosebit de tenace al cultivării orezului a devenit președintele administrației provinciale, Francesco Vilana-Perlas, și numai după demiterea lui, urmașul său, contele Clary von Altringen, având asentimentul Curții Imperiale, a putut să treacă la reorganizarea producției de orez, renunțând la cultivarea în regie proprie a Camerei și trecând la arendarea terenurilor către întreprinzătorii particulari. În acești ani, se impun, în fruntea orezăriilor de la Denta și Opațița, familia Limoni, iar la Deta familia Baldi, la Gătaia și Topolea familia Arizi, la Peciu Nou și Cebza familia Bărbieri. Intreprinderile familiare erau organizate pe baza producției capitaliste, cu inventar propriu, care includea și instalații complexe industriale, ca morile de decorticare aduse din Italia. În locul robotei, angajații de pe aceste plantații în marea lor majoritate locuitori ai satelor înconjurătoare, erau plătiți pentru munca prestată.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, se cultiva orez în Banat pe o suprafață de 6. 121 iugăre, obținându-se recolte care asigurau necesarul consumului local, realizându-se chiar un export în Imperiul Otoman. Cu toate rezultatele promițătoare, din lipsa de sprijin material din partea statului, ca și a unor procese îndelungate legate de unele donații din timpul împăratului Iosif al II-lea, toate acestea au făcut ca, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, să mai funcționeze o singură orezărie în Banat, cea a familiei Arizi de la Topolea (Livezile)⁷⁶.

Guvernul purta de grijă și pentru creșterea viermilor de mătase, pe drumurile din împrejurimile Detei s-au sădit o mulțime de duzi, dându-se și ordine severe pentru a nu se distruge aceste plantații⁷⁷.

Împăratul Leopold la 5 martie 1791 înființează la Viena „Cancelaria aulică ilirică” care avea în grijă coordonarea și îndrumarea națiunii ilirice (românii și sârbii) pe toate planurile vieții de stat. Dieta maghiară, se vede silită, prin articolul 27 din 1791 să acorde toate drepturile civile și politice confesiunii ortodoxe din Ungaria. În anul 1792 mitropolitul și episcopii ortodocși intră cu drepturi depline în Dieta Ungariei, iar unii dintre episcopi sau mireni sunt numiți consilieri intimi ajungând în casa magnaților (senat)⁷⁸.

Între anii 1787-1790 existența locuitorilor a fost afectată cu întreținerea armatelor care staționau în acele părți pentru apărarea Banatului împotriva năvălirilor turcești.

În anul 1810 Deta este ridicată la rangul de oraș-târg de câmpie până la sfârșitul secolului XIX, de către împăratul Francisc I al Austriei, datorită dezvoltării pe care o cunoaște agricultura, comerțul, creșterea animalelor și meșteșugurile.

În anii 1832-36 bântuie în Deta și Opațița colera asiatică. Anul 1835 aduce o mare pagubă agricultorilor o ploaie torențială care pustiește recolta. În anul 1839 izbucnește din nou colera, care nu face așa mari ravagii ca în perioada anterioară. În 23 ianuarie 1838 s-a simțit câteva minute un cutremur, fără să facă vreo pagubă mai mare⁷⁹.

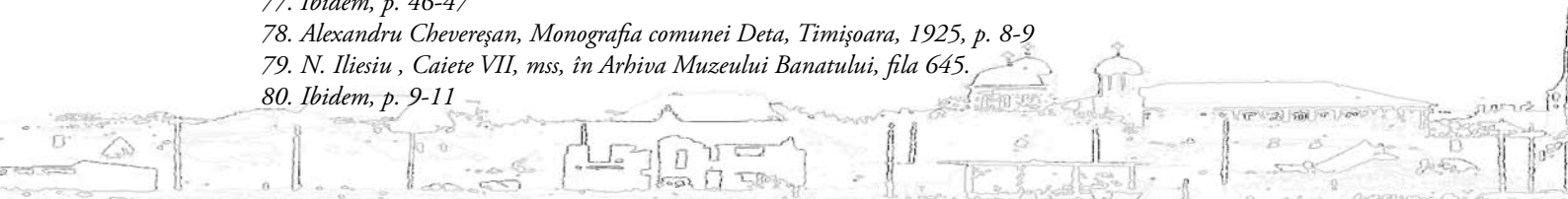
Înzestrarea tehnică a agriculturii din Banat va duce la transformări însemnate și în viața economică, socială, politică și chiar culturală a lumii rurale. Necesarul de unelte agricole era asigurat, în mare parte, din producția internă, iar în cazul mașinilor moderne ele proveneau din țările industriale dezvoltate ale Europei.

77. *Ibidem*, p. 46-47

78. *Alexandru Chevereșan, Monografia comunei Deta, Timișoara, 1925, p. 8-9*

79. *N. Ilișiu, Caiete VII, mss, în Arhiva Muzeului Banatului, fila 645.*

80. *Ibidem*, p. 9-11

Activitatea acestor ateliere din mediul rural avea o importanță deosebită pentru înzestrarea gospodăriilor țărănești din Banat. Produsele acestor ateliere, ca pluguri și sape, au fost încurajate și de forurile economice locale. Astfel, la marea expoziție agro-industrială din Timișoara, organizată în anul 1891, produsele fierarilor din Periam, Biled, Urseni, Lipova și Izvin au fost distinse cu diferite medalii. Peste zece ani, într-o expoziție organizată de Asociația agricultorilor din Banat - Sudungarische Bauerverein - în luna mai 1901, în Timișoara, printre mașinile expuse se remarcă plugurile, mașinile de bătut porumb și tocătoarele de sfeclă ale fierarilor din Deta, ca și plugurile cu două brăzdare ale fierarilor din Comloș și Variaș⁸⁰.

Pe lângă cultura cerealelor și a plantelor industriale, în viața economică a Banatului un rol important îl va juca, și în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, cultura legumelor. Și în această epocă, scopul principal al producției îl constituia, pe lângă asigurarea nevoilor proprii ale gospodăriilor, aprovizionarea orașelor și a zonelor industriale. În acest sens, se va accentua specializarea în legumicultură a localităților Lovrin, Săcălaz, Freidorf, Aradul Nou, Sănnicolau Mare, Cristur, Șag, Deta, Denta, Birda, Ciacova și Rovinița Mare⁸¹.

În tot cursul primelor decenii ale secolului al XIX-lea tensiunile politice, sociale și religioase au crescut în Banat, nobilimea având tendința de a înăspri exploatarea, autoritățile încearcă să impună în administrație și școală limba maghiară iscând conflicte înverșunate cu populația de limbă română și sârbă. Pe plan religios, românii urmăreau emanciparea bisericii române, separarea ierarhiei bisericești și constituirea unei ierarhii autohtone independente. Programul pașoptist din Banat prevedea: emanciparea bisericii ortodoxe române din Banat, emanciparea socială prin înlăturarea marii proprietăți feudale și unificarea politică a națiunii, prin unirea tuturor românilor într-un stat puternic, unitar și independent.

Revoluția din 1848-1849 a rezolvat una din contradicțiile politice ale imperiului - iobăgia - care a fost desființată de parlamentul maghiar. După înfrângerea revoluției, guvernul habsburgic pentru a evita noi tulburări aplică împrăștierea. Țăranii sunt acum proprietarii de drept ai pământului pe care îl aveau sub formă de sesie iobăgială, obligațiile feudale fiind desființate, principala piedică în calea dezvoltării relațiilor capitaliste în economie este înlăturată

La izbucnirea revoluției s-a proclamat starea de asediu, județul a fost împărțit în circumscripții de votare. Deta ajunge la circumscripția și judecătoria Ciacova.

De la 10 Martie 1848 până la sfârșitul lui Octombrie 1849 a fost primar Jacob Franz, care, pentru că ținea cu austrieci, se numea "Negrul - galben". Mare neliniște a produs în Deta trecerea diferitelor armate. Când trece patriarhul din Carloviț, Raiacici prin Deta și provoacă pe locuitorii, într-o cuvântare ținută în biserică, să jure pe "Voivodina" sârbească și să ia armele contra ungarilor, populația este disperată. Mulțumită mijlocirii primarului Jacob Franz s-au înlăturat multe neajunsuri. După înăbușirea revoluției, administrația a fost condusă de funcționari austrieci. Ca pretor a fost numit moșierul din Șemlacul Mare, Petru Ostoici. Locuitorilor le părea bine că atât administrația cât și judecata se făcea în limba germană.

Revoluția din 1848 a rezolvat una din marile nemulțumiri ale țărănimii, și anume a fost desființată iobăgia; iobagul a devenit proprietar pe sesia pe care o lucra, plătind despăgubirea stabilită de autoritățile austriece. Legile promulgate de guvernul maghiar după 15 martie și sancționate de împărat la 11 aprilie 1848 prevedeau desființarea dărilor iobăgești față de stăpânii de pământ, robotele și alte obligații pe care le aveau față de feudali. Dar trebuie să facem precizarea necesară că numai acei țărani deveneau proprietari, care aveau deja din pământul urbarial o sesie întreagă, o jumătate sau un sfert de sesie.

Ca urmare a Patentei Imperiale din 1852 încep, și în Banat, comasările de hotare și separările de păduri și de pășuni. Comasarea proprietăților țărănești aflate, în majoritatea cazurilor, răspândite în mai multe loturi era un proces absolut necesar în vederea introducerii unei economii moderne. Loturile mici ale gospodăriilor țărănești, răsfricate, împiedicau - în mare măsură - folosirea tehnicii moderne, cultivarea cu randament a plantelor cerealiere și industriale. Mai mult,

81. Lajos Kakucs, *op. cit.*, p. 113

82. *Ibidem*, p. 113

prin deplasarea de la un lot la altul se pierdea un timp prețios, iar drumurile de acces spre loturile mici răpeau mari suprafețe de teren. În ciuda acestor fapte evidente, țărănimea se opunea cu îndârjire oricărei reglementări, ceea ce a dus la tergiversarea comasării, proces neterminat nici până la izbucnirea primului război mondial. Această rezistență avea, de altfel, o bază reală, ținând cont de experiența negativă pe care țărănimea a acumulat-o de-a lungul secolelor în raporturile cu proprietarii feudali⁸².

Urmărind reformarea imperiului, în anii de după revoluția de la 1848-1849, forței politice vor crea cadrul legislativ pentru modernizarea administrației, finanțelor și economiei în general. Această politică urmărea, prin desființarea vămilelor interne în anul 1850, crearea unei piețe interne cu o mare putere de absorbție. Totuși, până la construirea căilor ferate, din lipsa unor drumuri de acces sigure și relativ ieftine, prezența produselor agrare din Banat se mărginea doar la ținuturile apropiate, iar accesul pe piețele externe era mult îngreunată.

După revoluția de la 1848-1849, Banatul este preluat din nou de imperiul austriac, care creează o nouă formațiune administrativă, Voivodina Sârbească și Banatul Timișan, care include, pe lângă Banatul comitatens, ținuturile Bacs și Bodrog, precum și unele localități din zona Srem, prin aceasta intenționându-se satisfacerea unor revendicări ale sârbilor bănățeni de a avea un teritoriu propriu în interiorul monarhiei habsburgice. Această așa-numită țară (Land) cuprindea două

districte: timișano-cărășan și torontalo-bačkan, care, ulterior, s-au reorganizat în cinci asemenea formațiuni subdivizate în cercuri. În 1860 Voivodina Sârbească și Banatul Timișan este desființată, fiind o construcție artificială, greu de administrat, și se revine la administrația comitatensă.

În anul 1855 se formează o societate în cea mai mare parte din capitaliști francezi, care înființează societatea Căilor-Ferate-Austriece. Aceasta primește permisiunea pentru construirea liniei ferate Timișoara-Baziaș, care avea ca scop principal, transportul mai ușor a produselor miniere din Reșița și Oravița la Dunăre. Totodată s-a propus, ca să se facă ramificația liniei din Deta spre Gătaia. Acest plan nu s-a putut realiza din cauza indiferenței și îngustimii de vederi a oamenilor de la conducere. Construcția căii ferate a progresat repede, așa că la 1 Mai 1858 ea se deschide pentru circulația publică. Se inaugurează calea ferată Timișoara-Stamora Moravița-Iam cu o stație în Deta.

Prin deschiderea căii ferate, Deta intră într-o conjunctură nouă care favorizează comerțul, căci transportul cerealelor dezvoltă piața și o diversifică sporind potențialul economic al producătorilor, fapt ce se regăsește într-o viață comercială vie, într-o nouă înfățișare a comunei, cu case moderne, cu un nivel de trai al populației mai ridicat⁸³.

Gara Deta - cca. 1900

Deta

Gara — Bahnstation

84. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta, Timișoara, 1925*, p 10-11

ncheierea pactului dualist austro-ungar a însemnat compromisul latifundiarilor maghiari cu dinastia habsburgică. În urma creării statului dualist în 1867 și prin desființarea în 1872 a regimentelor grănicerești, întregul Banat a trecut sub administrația Ungariei. Dualismul a însemnat o înăsprire a aspirării naționale și sociale, fiind o frână în dezvoltarea națională și democratică a popoarelor din Austro-Ungaria⁸⁴.

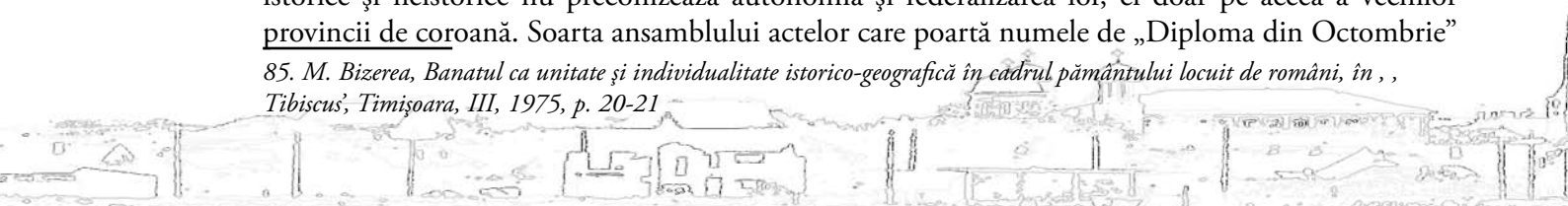
Anii 1849-1850 au fost pentru românii bănățeni anii protestelor și a cererilor vane. În această perioadă, s-a manifestat și o puternică tendință de unificare a națiunii, tendință ce s-a concretizat mai ales în Petiția generală din 13 februarie 1849, semnată de 7 reprezentanți ai Transilvaniei și 3 reprezentanți ai Banatului, prin care se cerea unificarea tuturor românilor din Imperiul Habsburgic într-o națiune independentă cu o administrație proprie. Însă, așa cum se cunoaște, prin Constituția din 4 martie 1849, bănățenii au fost scindați în Voivodina Sârbă și Banatul Timișan care aparțineau de Austria, realitate care va dăinui până în anul 1860.

Spre sfârșitul epocii noului absolutism, în anul 1859, se întâmplă două evenimente deosebite care determină apropiere la fel de deosebite. Primul eveniment a fost Unirea Principatelor, iar al doilea, războiul austro-franco-piemontez soldat cu înfrângerea Austriei, realitate care a facilitat o apropiere a împăratului de aristocrația maghiară. Acesta a realizat faptul că sistemul de guvernare absolutist nu mai este unul agreat, prin urmare trebuia căutată o formulă mai potrivită cu imperativele momentului. Prin emiterea Diplomei din octombrie 1860, se ajunge astfel la inaugurarea unei noi epoci numită liberală sau constituțională. Un prim pas spre îndeplinirea acestui program îl constituie reorganizarea senatului imperial, datând din 1851 și având 15 membrii și vot consultativ. Acum senatul are 45 de membrii și, fapt sugestiv, noii senatori nu au fost numiți ca exponenți ai națiunii căreia aparțineau, ci ca reprezentanți ai țărilor de coroană. Fruntașii români au aflat despre tratativele dintre austrieci și unguri în privința Banatului, motiv pentru care Andrei Mocioni, în ședința din 24 septembrie 1860 a propus o nouă reformă în care se vorbea despre: egalitatea între națiunile conlocuitoare și subvenționarea în mod egal de către stat a confesiunilor. Cu această ocazie, el a subliniat faptul că factorii principali sunt popoarele, iar, cu ocazia unei audiențe la împărat, a accentuat că nu s-ar putea legitima în nici un chip introducerea administrației maghiare în Banat unde populația constă mai vârtos din români și în număr mai mic din sârbi și din germani. S-a așteptat foarte mult de la conferința de la Timișoara din data de 18-19 noiembrie 1860, prezidată de către episcopul unit Alexandru Dobra; motiunea adoptată era aproape identică cu programul lui Murgu de la 1848, dar așa cum remarca G. Barițiu, încorporarea Banatului la Ungaria fusese deja decisă la Viena și era una din condițiile sine qua non pentru o mai strânsă apropiere de Ungaria, respectiv de aristocrația maghiară, de care împăratul avea atâta nevoie pentru succesul politicii sale. Astfel, nici memoriul din decembrie 1860, semnat de peste 12. 000 de intelectuali, negustori și meseriași din Banat, nici jalbele și doleanțele sârbilor în frunte cu patriarhul Raiacici nu și-au găsit ecoul așteptat. Prin patenta din 27 decembrie 1860 împăratul Franz Joseph I a decis, împotriva voinței românilor și a sârbilor, anexarea Banatului la Ungaria.

În realitate, publicarea diplomei imperiale din 20 octombrie 1860, prin care, așa cum s-a mai amintit, se instaurează sistemul liberal de guvernare, s-a declansat în întreg imperiul habsburgic un puternic reviriment al mișcărilor naționale. În noul context în care se află acum monarhia, popoarele caută să profite de „dezghețul” survenit, fie pentru a-și largi autonomia politică de care se bucuraseră înainte de revoluție, fie pentru a obține o asemenea autonomie. Această tendință se lovește însă, pe de-o parte de rezistența cercurilor conducătoare habsburgice care subscriu la o politică cu țeluri centralizatoare, iar, pe de-altă parte, de tendințele de supremație ale națiunilor așa-numite „istorice”.

Actul fundamental din octombrie, chiar dacă recunoaște egalitatea tuturor popoarelor istorice și neistorice nu preconizează autonomia și federalizarea lor, ci doar pe aceea a vechilor provincii de coroană. Soarta ansamblului actelor care poartă numele de „Diploma din Octombrie”

85. M. Bizerea, *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români, în* , , *Tibiscus, Timișoara, III, 1975, p. 20-21*

depindea de atitudinea nobilimii maghiare, una din cele mai puternice entități sociale din imperiu, după burghezia și nobilimea germană. Aceasta însă, profitând de controlul său asupra administrației și justiției, ceea ce constituia un puternic atu, atât împotriva guvernului vienez, cât și împotriva naționalităților, se afirmă de la început ca fiind adversară a noii politici. Considerând concesiile care i s-au făcut prin actele fundamentale liberale ca tot atâtea semne de slabiciune ale habsburgilor, ea se pronunță pentru o restitutio in integrum a legilor din 1848, inclusiv uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Pe scurt, în anul 1861, elita maghiară refuză compromisul cu habsburgii. Aceasta este și cauza dizolvării dietei maghiare întrunită la Pesta din aprilie până în august 1861. Nobilimea maghiară refuză să acorde națiunilor nemaghiare autonomia administrativă pe care o revendicau. Singura concesie pe care este dispusă să o facă este posibilitatea folosirii limbilor naționale pe planul administrației locale. Din acest motiv, ea se va găsi în fața unei duble opoziții, aceea a Vienei și a celorlalte naționalități, dornice să-și creeze un cadru constituțional care să le asigure o dezvoltare mai liberă a entității lor naționale. Rând pe rând, croații, românii, sârbii și slovacii trec la stabilirea programului politic propriu în contextul noilor împrejurări ivite. Românii din imperiu au primit diploma cu mari speranțe. Acțiunea politică românească începe să se înfiripeze încă din vara anului 1860 în atmosfera nouă creată de dezbaterile senatului imperial. În cadrul dezbaterilor, contestarea cea mai vehementă și argumentele cele mai solide au fost aduse de către delegații români împotriva încorporării Transilvaniei și a Banatului la Ungaria. Analizând situația, delegatul bănățean în înaltele foruri maghiare, Andrei Mocioni remarcă faptul că situația naționalităților era una foarte îngrijorătoare, întrucât preconizata egalitate în drepturi era un paravan frumos în spatele căruia se făceau mai ușor atacurile la viața politică națională a poporului român. Încheierea pactului dualist austro-ungar a însemnat compromisul latifundiatilor maghiari cu dinastia habsburgică⁸⁵.

În contrast cu relitatea sistemului de stat austro-ungar, guvernul de la Budapesta s-a axat de la început, pe principiul Ungariei uninaționaliste, oficializând mai vechea politică de asimilare prin maghiarizare⁸⁶. Desigur, și alte imperii care au ținut sub stăpânirea lor unele popoare au folosit metoda desnaționalizării acestora, însă rar s-a întâmplat ca ea să fie ridicată la rangul de politică de stat și să fie promovată cu atâta brutalitate așa cum au procedat oficialitățile și grofii unguri. În vasta acțiune concepută să-i materializeze planurile desnaționalizării, Parlamentul de la Budapesta a votat legi prin care s-a decis până și maghiarizarea numelor familiilor, satelor și orașelor din Banat. Năzuința unității și solidaritatea națională se vor amplifica tot mai mult, ca replică la toate măsurile represive ale autorităților maghiare. Intelectualii satelor sunt acuzați că „turbură și răzvrătesc” populația, fac o educație „antipatriotică” - din punctul lor de vedere - tineretului sătesc, că bibliotecile populare și școlare sunt pline de cărți românești interzise⁸⁷.

Va rămâne pururea în istoria comunei Opațița foametea din 1863. Primăvara aceluia an a fost foarte secetoasă și călduroasă, ca în totul verii roadele holdelor și iarba câmpului s-au uscat sub dogorirea soarelui, aruncând peste viața sbuciumată a locuitorilor grozavele chinuri ale foametei. Oamenii mai în stare bună, văzând că truda și nădejdea siguranței lor s-a nimicit cu totul, au plecat după hrană, în depărtări foarte mari. Lipiții pământului au fost alimentați cu mâncare din cantina satului, susținută de stăpânire în casa No. 47, sub conducerea șocăciței din Deta, Sofia Kirsch. Conducerea comunei în această jale, încă nu a rămas cu mâinile legate, căci primarul Ștefan Jivan a adus locuitorilor, de la o femeie bogată din Timișoara un împrumut de 500 meți (25. 000) kg. grâu, ce s-a restituit în vreo 2-3 ani cu o camătă foarte mică. Asemenea și ajutorul numit „milă” ce s-a dat celor lipsiți, cu timpul încă a trebuit să-se restituie în bani, de cei ajuorați.

Foametea din acel an a atins în mod simțitor nu numai oamenii, ci și vitele lor, dintre cari foarte multe s-au prăpădit în decursul iernii lungi și geroase. Care au izbutit să treacă iarna grea fiind, nutrite și cu paie de pe acoperișul caselor, în primăvara anului următor au fost duse la pășunat în trăsuri trase de oameni ori pe „doringi”. Anul următor a fost foarte bogat în recoltă. În toamna anului 1875 unii

86. Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei. 1863-1864*, Cluj-Napoca, 1979. p. 74 E, *Brote, Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 110.

87. E, *Brote, Cestiunea română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 110.

88. Ioan Munteanu, Vasile Mircea-Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire*, 1918, Timișoara, 1992, p. 25

locuitorii din Opațița încă au fost loviți de un incendiu devastator pierzându-și bunurile.

*Marea inundație din 21 mai a anului 1887, când apa pârâului Birduța într-o zi de sâmbătă a inundat toate grădinile și holdele, din partea estică și vestică a comunei, precum și casele din partea acea*⁸⁸.

Noaptea dinspre 21 spre 22 Mai 1887 a fost o noapte de spaimă pentru locuitorii comunei Deta. Apa pârâului Birda începu să se ridice și în curând erau străzile din Mehala, locul târgului mic, toate grădinile sub apă. Oamenii erau nevoiți să părăsească locuințele. Agricultorii și grădinarii au suferit o pagubă mare.

Imagine din Deta inundată - mai 1887

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în majoritatea gospodăriilor țărănești din Banat începe să se generalizeze folosirea cailor drept animale de tracțiune. Creșterea cailor era mai răspândită în gospodăriile germane, unde, în ultimele trei decenii ale veacului trecut, s-a generalizat folosirea plugurilor cu două sau trei brăzdare, pentru acționarea cărora erau necesare două perechi de cai de rasă Nonius, cu mare rezistență. Sub influența acestor factori, în ultimile decenii ale secolului al XIX-lea, mai multe gospodării mai înstărite din Deta trec la creșterea cailor de rasă, căutați atât pentru necesitățile armatei cât și pentru export în alte țări europene⁸⁹.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, dar mai ales în primul deceniu al secolului nostru, în activitatea morilor comerciale și a băncilor din Banat se poate observa o interdependență accentuată. Fenomenul nu era nou, marea majoritate a morilor comerciale din Banat și-au început activitatea ca societăți pe acțiuni cu ajutorul financiar al băncilor din Timișoara. De exemplu, în anul 1911, Banca Agrară din Timișoara participa la finanțarea Morii mecanice din Deta⁹⁰.

Începutul secolului al XX-lea aduce o nouă asprime în politica națională promovată de cercurile conducătoare maghiare. Legea naționalităților este și mai des încălcată, legile presei înscriu noi sancțiuni drastice împotriva redactorilor ziarelor românești. Presa românească a fost supusă unor continue presiuni, cenzura maghiară interzicând orice încercare de susținere sau promovare a intereselor naționale românești⁹¹.

89. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929, p. 11-12*

90. Lajos Kakucs, *op. cit.*, p. 133

91. *Ibidem*, p. 139. 14

92. V. Braniște, *Amintiri din închisoare, Ed. Minerva, București, 1972, p. 180.*

93. Radu Părusan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire, Ed. de Vest, Timișoara, 1993, p. 14*

În perioada post memorandistă, între anii 1895-1905, activitatea Partidului Național Român, cunoaște un vremelnice declin. Este perioada frământărilor interne, care a avut și o latură pozitivă, aceea a clarificării pozițiilor principale și tactice ale diferitelor grupări, clarificări ce vor duce la întărirea partidului și la relansarea sa în activitate. Această perioadă ce poate fi apreciată și de criză, s-a datorat, în principal - diferitelor orientări interne din cadrul partidului, cât și amestecului formațiunilor politice din România care, uneori subordonau intereselor de partid lupta națională a românilor bănățeni și ardeleni. Orientarea bănățeană care s-a constituit ca o grupare aparte în cadrul partidului, a fost apreciată de o parte a istoriografiei românești ca „moderată”. Acești „moderați” și-au câștigat aderenți în rândul țăranimii și intelectualității rurale din Banat; ei n-au acceptat niciodată colaborarea cu guvernele maghiare, după cum n-au permis nici amestecul partidelor politice din România în problemele partidului. Bănățenii și-au urmat calea proprie, care va cunoaște corecturi doar în momentul în care se impuneau cu necesitate. În ceea ce privește poziția față de partidele din România, relevăm faptul că fruntașii bănățeni nu se opuneau ajutorului celor din România, dar nu înțelegeau să se subordoneze liberalilor sau conservatorilor și să le servească acestora ca masă de manevră în lupta pentru putere. De altfel, bănățenii sunt singurii din cadrul Partidului Național care nu au acceptat subvenții din partea partidelor politice din România⁹².

Începutul secolului al XX-lea găsește Partidul Național Român în fața unei opțiuni majore, activismul politic adică participarea românilor la luptele electorale pentru alegerile parlamentare. Bănățenii se declară pentru „activism” și se încadrează și ei în acest curent ridicat de masele populare⁹³.

Alegerile parlamentare din anul 1905 și următoarele au demonstrat însuflețirea țăranimii conduse de „apostolii” satelor, preoții și învățătorii, care suplineau cu succes, lipsa unor organizații de partid locale.

În perioada luptelor electorale de la începutul secolului XX-lea, Deta și Opațița făceau parte din cercul electoral parlamentar Ciacova. Candidat național român întâlnim în cercul Ciacova numai în anul 1906. În acel an la alegeri a candidat din partea românilor George Breban, directorul Băncii românești “Ciacoveanca” din Ciacova și mare proprietar în Ghilad. Referitor la alegerile de deputat parlamentar de la Ciacova, mărturiile documentare ale vremii relevă o desfășurare exemplară a acțiunilor.

Votarea s-a realizat la casa comunală și la hotelul „Național” din Ciacova și s-a încheiat cu următorul rezultat: candidatul național român George Breban 717 voturi, candidatul kossuthist Dobroszlav Peter 532 voturi și candidatul constituțional, baronul Daniel Tibor, 447 voturi. După terminarea alegerilor, George Breban este salutat printr-o dinamizatoare cuvântare rostită de preotul Mihai Jivanca. Deoarece nici unul dintre candidați nu întrunește majoritatea, în 16 mai 1906 se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi clasați. George Breban rămâne în minoritate cu 222 de voturi⁹⁴. Exemplar s-au manifestat locuitorii din Opațița, cu preotul local în frunte⁹⁵. La loc de cinste în această luptă națională românească s-au situat avocatul dr. Ioan Damian din Deta și alții⁹⁶.

Cauzele căderii candidatului național român rezidă în faptul că alegătorii români erau în cercul electoral al Ciacovei în mare inferioritate numerică, în raport cu cei străini. Din cei 2. 200 alegători, românii alegători împreună cu cei sârbi, aliați în lupta din 1906, erau doar o treime, respectiv cu ceva peste 700. Alegătorii germani, numeroși în cercul Ciacova, n-au colaborat cu românii și sârbii, deși aveau aceleași interese naționale. La alegeri au fost în tabere adverse⁹⁷.

Încă înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, au avut loc, în județul Timiș-Torontal, o serie de revolte ale țăranimii, provocate de lipsa de pământ, de abuzurile proprietarilor de pământ, arendașilor, cămătarilor, cât și de cele ale autorităților de la sate. Formele cele mai răspândite de

94. *Ibidem*, p. 44

95. “*Tribuna*”, Arad, anul X, nr. 86 din 6/19 mai 1906, p. 2, apud Ioan Tomole, *Românii din Banat în luptele național-electorale de la începutul secolului al XX-lea*, Ed. Gutinul SRL, Baia Mare, 2000, p114.

96. “*Tribuna*” (Arad), anul X, nr. 82 din 30 aprilie / 13 mai 1906, p. 3.

97. *Ibidem*

98. “*Tribuna*” (Arad), anul X, nr. 86 din 6/19 mai 1906, p. 2-3

luptă au fost „grevele de seceriș”. Acestea aveau, în măsură covârșitoare, un caracter social, având ca obiectiv principal mărirea salariului în bani și, uneori, limitarea timpului de muncă. Dar, din cauză că relațiile de tip capitalist erau obstrucționate de vechile relații feudale, ce se mențineau, grevele de seceriș erau îndreptate într-o bună măsură și împotriva acestor elemente obstrucționale.

Pe unele proprietăți, unde se practica plata muncitorilor agricoli numai printr-o cotă-parte din recoltă, greviștii cereau fie mărirea acestei cote în natură și o simbrie în bani, fie înlocuirea totală a plății în natură prin plata în bani. Există date certe despre 16 asemenea greve în timpul secerișului din vara anului 1903. În plasa Deta, au participat la mișcarea grevistă 200 de secerători. În această plasă, unde, după măsurile luate, se pare că acțiunea a fost mai puternică, 656 de muncitori au fost puși să muncească sub supravegherea jandarmilor și 182 au fost condamnați la câte 300 de zile de închisoare. Din raporturile prim-pretorului în această plasă au avut loc greve ale secerătorilor pe 17 domenii.

Grevele au avut un caracter economico-social. Se înregistrează însă și o excepție, este cazul grevei izbucnite, în luna august 1906, la Deta, care a căpătat un caracter politic. Aici, pretorul a arestat pe secretarul sindicatului muncitorilor agricoli, Petru Bockmüller, pentru activitatea de organizare a țăranilor din comunele limitrofe.

Atunci când s-a aflat de acțiunea pretorului, o delegație formată din 6 persoane s-a prezentat înaintea acestuia, cerând punerea în libertate a celui arestat. Pretorul a recurs atunci la o nouă acțiune samovolnică, arestând imediat întreaga delegație, în semn de protest, „. . . *toți muncitorii și lucrătorii agricoli din Deta au intrat în grevă*”. Greviștii cereau punerea în libertate a celor arestați. Greva a durat o zi, terminându-se cu satisfacerea celor cerute de greviști. Această grevă vine să confirme încă o dată faptul că, în mai multe rânduri, s-a manifestat și s-a concretizat, prin acțiuni comune, solidaritatea dintre elementele sărace ale satului și muncitorii industriali.

Tot în anul 1909, în mai multe localități ale județului au intrat în grevă muncitorii care lucrau la batozele de treierat. Cea mai însemnată acțiune a muncitorilor de la batoze a fost cea care s-a desfășurat la Deta, grevă care a durat mai multe săptămâni. Prin intervenția jandarmilor, greviștii au reluat lucrul, „*fiind arestați 58 dintre ei și condamnați la 580 zile de închisoare*”⁹⁸.

Un fenomen de tehnologizare modernă s-a desfășurat în această perioadă în toate orașele bănățene și în majoritatea localităților rurale mari, generând mutații în pregătirea profesională a salariaților și reorientarea ocupațiilor locuitorilor. La Oravița, Topleț, Găvojdia, Deta, Sânnicolaul Mare, Jimbolia, Timișoara, Kikindia Mare intră în folosință mori mecanice, la Bocșa Germană funcționează, din anul 1900, o moară cu valțuri. Atelierele moderne de reparații feroviare activau la Oravița, Timișoara, Anina, Becicherecul Mare (Zrenjanin). Uzinele electrice funcționau la Timișoara, Jimbolia, Sânnicolaul Mare, Deta. Au fost date în exploatare importante întreprinderi industriale, înzestrate cu tehnică modernă, au fost date în exploatare importante întreprinderi industriale, înzestrate cu tehnică modernă, la Deta funcționează Cărămidăria.

În această perioadă a existat un interes real pentru înzestrarea unităților industriale cu tehnologie, care să corespundă cu cerințele europene. Acest fenomen a generat un impact social și profesional important. Noua tehnologie modernă și diversificarea activităților productive au imprimat un nou curs pregătirii și orientărilor profesionale ale angajaților în ramurile industriale. Calificarea angajaților trebuia să corespundă cerințelor de funcționare a mașinilor și instalațiilor moderne, necesară să asigure realizarea produselor noi și calitatea acestora.

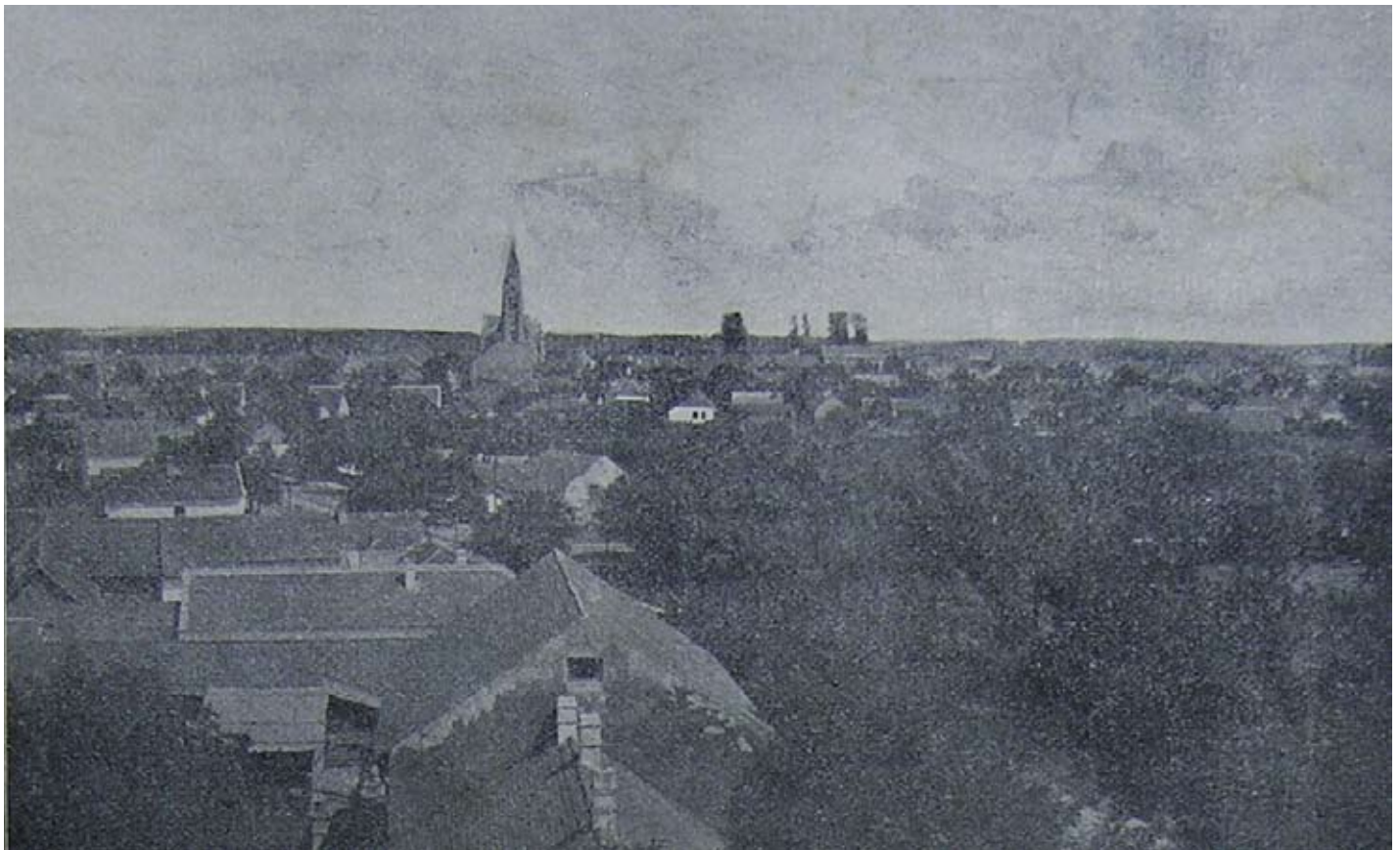
Declanșarea primului război mondial, în vara anul 1914 a adus un șir de suferințe și privațiuni populației din Banat, fără deosebire de naționalitate. Un foarte mare număr de bărbați din toate localitățile sunt mobilizați și trimiși pe câmpurile de luptă, în timp ce campaniile de rechiziționare a produselor agricole se desfășurau fără încetare, familiile de țărani rămânând adeseori și fără strictul necesar. Autoritățile revin mereu cu noi ordonanțe, prin care dispun aspre pedepse împotriva celor care ascundeau produsele agricole și refuzau să le predea statului⁹⁹.

99. Virgil Popescu, *Situația țăranimii și problema agrară din județul Timiș-Torontal în perioada 1900-1921*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2008, pag. 30, 31, 33, 37

100. Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918, Timișoara, 1992*, p. 33.

Primul Război Mondial a adus mari nenorociri și distrugeri, care au afectat în primul rând masele, cele care întotdeauna au dus greul războiului. Din datele unui recensământ organizat de societatea Astra, numărul morților și dispăruților a atins 3% din totalul populației românești, peste 90% dintre aceștia fiind țărani.

Acțiunile maselor țărănești în perioada războiului mondial s-au desfășurat în forme specifice „condițiilor războiului”. Cea mai răspândită a fost refuzul de a lucra. În numeroase comune, țărani refuzau să încheie contractele de seceriș sau, unde totuși se încheiau, de cele mai multe ori, nu respectau ziua fixată contractual. Mai mult, pe măsura agravării situației datorită războiului, izbucneau numeroase revolte determinate de foamete. Spre sfârșitul anului 1918, țărani, sub influența evenimentelor din Timișoara, ca și din alte centre urbane, au început să alunge reprezentanții locali ai puterii, profitându-se atunci de agonia statului austro-ungar. Astfel, la 1 și 2 noiembrie 1918, țărani se răscoală, atacând autorităților rurale și pe jandarmi. La 2 noiembrie 1918, comitele Timișoarei primea un raport prin care îi era adusă la cunoștință izbucnirea unor răscoale țărănești la Ghertenis, Gătaia și în împrejurimi, iar în 3 noiembrie, era anunțat de atacarea primăriei și ocolului silvic de la Chevereșul Mare „de către 1. 500 oameni înarmați”. La 3 și 4 noiembrie, mișcarea revoluționară se extinsese în jurul localităților Ciacova și Deta¹⁰⁰.

Deta - vedere la 1900

În toată perioada războiului, dar în special după intrarea României în război, în 1916, autoritățile austro-ungare instaurează un regim de persecuție împotriva românilor. Sub pretextul de „spionaj în favoarea României” de „sentimente daco-române”, înaltă trădare” sau „agitații contra statului” un număr mare de fruntași români din toate straturile sociale au fost puși sub pază politică, domiciliu forțat, deportați în lagărele din vestul Ungariei sau întemnițați la Seghedin, Arad, Caransebeș, Cluj¹⁰¹.

În anul 1914, a treia zi după izbucnirea războiului mondial, în urma intervenției a unor maghiari șovini din Deta, preotul Mitariu din Opațița, pentru ținuta lui românească a fost deținut prin fostul primpretor din Deta Szandhazi. După ce i s-a făcut la locuință o strașnică percheziție, cu

101. Virgil Popescu, *Ibidem*, p. 42

102. Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zăberca, Marian Sârbu, *op. cit.*, p. 34

măinile ferecate în lanțuri a fost escortat de jandarmaria maghiară la Deta și de acolo a fost dus la comandamentul militar din Vârșeț. Neputându-se dovedi nimic în contra lui, la câteva zile a fost eliberat¹⁰².

Izbucnirea războiului mondial 1914 a tulburat adânc viața localnicilor din Deta. Grea a fost despărțirea celor mobilizați de familiile lor, cine știe dacă va fi o revedere pe acest pământ. Și Deta are eroii săi, cari și-au lăsat viața pe câmpul de onoare. Eroii sunt: Bardo Iosif, Berecz Emeric, Buchmann Adalbert, Berecz Leo, Bohmler Ioan, Bohn Robert, Brankov Ioța, Belfer Emeric, Bodzsar, Ștefan, Brun Ioan, Dugovich Pavel, Dragici Zaharia, Erdei Carol, Eppler Frideric, Fiedler Adalbert, Franczen Mihai, Gaici Bogdan, Groza Petru, Csiukiu Constantin, Gräber Alexandru, Gemeiner Francisc, Gehl Gheorghe, Hack Adalbert, Halász Ioan, Haslinger Jacob, Haberern Ferdinand, Heisler Francisc, Hau Carol, Mihai, Iovanovici Petru, Iosim Petru, Jurca Aurel, Kiefer Iosif, Kern Ioan, Kraus Ernest, Kampf Ioan, Kovacs Francisc, Cugler Iacob, Kugler Ioan, Kini Adam, Kunst Martin, Kocher Nicolae, Kulmann Iacob, Klementici Iacob, Lothary Ernest, Lauer Iacob, Leidenbach Carol, Leicht Mihai, Luțai Iuliu, Lenhardt Carol, Leiher Nicolae, Masoron Francisc, Masoron Ioan, Mettler Mihai, Miiikai Viktor, Marko Mihai, Macher Ioan, Meinczeubach Adam, Noheimer Gaspar, Nemethy Iosif, Novac Alexandru, Paulus Ioan, Psalm Iosif, Roih Martin, Scheirich Emil, Schmidt Filip, Schmidt Caroi, Schmidt Ioan, Szivy Alexandru, Szivy Mihai, Spitz Viihelm, Dr, Szador Filip, Szogi Ștefan, Szelei Ioan, Schutz Francisc, Scheer Mihai, Schumacher Ioan, Spira Antoniu, Scheer Ernest, Șoșdean Teodor, Toma Ioan, Timar Ștefan, Traibaico Andrei, Trabaico Carol, Unger Ferdinand, Vega Alexandru, Vega Ioan, Weisz Iacob, Wick Iosif, Wippert Carol, Wagner Martin, Werler Ferdinand, Veronica Jiva, Wick Ludovic, Weidmann Petru, Wetzler Carol, Zeller Carol, Zimmermann Andrei.

Un monument frumos s-a ridicat în parcul Antoniu Kralzer spre pomenirea lor veșnică.

În anul 1919 vin sârbii, iar în vara anului 1919 se instaurează administrația românească, sub care toți locuitorii celor două localități își duc existența până în prezent¹⁰³.

Războiul mondial din 1914-1918, care a zguduit puternic temelii Europei, a lăsat adânci urme și-n Opațița. Dintre soldați, cari la porunca fostului împărat Franz Iosif I. lăsând în lacrimi părinți, soți și copii, au luat arma în mână ca să apere hotarele țării lor maștere; 11 s-au întors ca invalizi, iar 55 și-au pierdut viața. Mulți din ei au murit prîn lumea mare; unii uciși de gloanțe, alți înghețați de frig, mulți înecați în ape și istoviți de foame, dormind somnul lor de veci prin șanțurile Galitiei, prin pădurile Carpaților, prin pietrele Italiei, unde nimenea n-a plâns pe urma lor, de cât poate numai vreo pasăre a ciripit din tufișul apropiat, jalea părinților, fraților și surorilor sau a văduvelor și orfanilor.

Locuitorii comunei, la inițiativa economilor evlavioși și cu frica lui Dumnezeu, Cornel Popescu și Iosif Palici, conduși de iubire, stimă și datorie față de acești eroi ai neamului românesc cari au murit pe front fără lumină, cari au fost îngropați fără sicriu, la mormântarea cărora în loc de clopote au bubuit tunurile, și-n loc de tropare au urlat șrapnelele, în anul 1920 le-a ridicat un monument bisericesc, în formă de cruce, cu scopul de a asigura pentru viitor amintirea lor, și a le arăta recunoștința pentru jertfa lor.

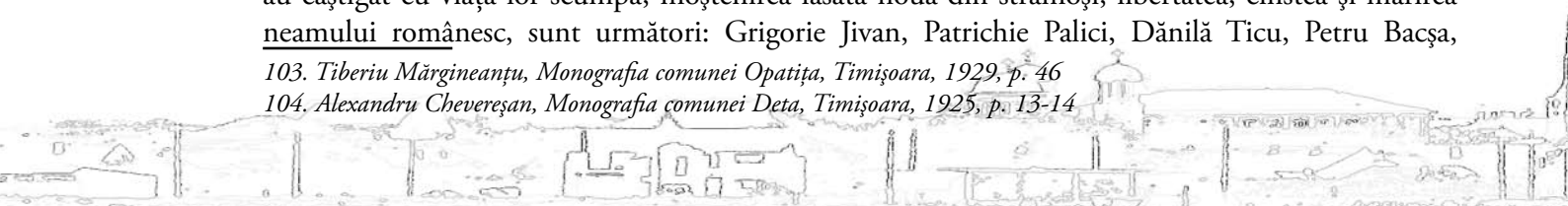
Întru vecinica lor pomenire s-a săpat cu litere de aur în acea piatră de marmoră albă și numele lor.

Monumentul este așezat la încrucișarea drumurilor din strada laterală, într-un loc nu prea demn pentru o astfel de statuie măreață și sublimă, care simbolizează mormântul celor mulți, cari au făcut țara noastră de trei ori mai mare ca trup și de mii de ori mai mare ca suflet. Sfințirea monumentului s-a făcut cu o deosebită solemnitate în 26 Octombrie, la sărbătoarea M. M. Dimitrie 1920, de administratorul parohial Ioan Margineanțu, la care ceremonie a luat parte întregă comuna și fostul primpretor în Deta Ioan Cimponeriu. Monumentul s-a îngrădit în anul 1929 la inițiativa preotului Margineanțu, cu un frumos grilaj de fier cu soclu de cărămidă albă.

Eroii neamului românesc din Opațița căzuți în războiul mondial din anii 1914-1918, care au câștigat cu viața lor scumpă, moștenirea lăsată nouă din strămoși; libertatea, cinstea și mărirea neamului românesc, sunt următori: Grigorie Jivan, Patrachie Palici, Dănilă Ticu, Petru Bacșa,

103. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929, p. 46*

104. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta, Timișoara, 1925, p. 13-14*

Monumentul eroilor din primul război

“În cinstea războinicilor morți și vii din Deta” 1914-1918

Ioan Balcovici, Nicolae Beleuș, Roman Breban, Pavel Cercega, Ioan Cercega, Lazăr Cercega, Ioan Cercega, Gheorghe Cercega, Nicolae Cercega, Nicolae Cercega, Vasilie Cherciu, Iosif Constantin, Ioan Constantin, Ioan Damian, Vasile Datcu, Martin Dragoș, Pavel Dumitru, Nica Dumitru, Petru Grozav, Ioan Ion, Adam Jivan, Vasile Jivan, Alexa Mățu, Ioța Mărcuș, Aurel Mioc, Ștefan Mioc, Simion Muntean, Petru Muntean, Pavel Milin, Șandru Milin, Ioan Rămneanțu, Moise Rămneanțu, Ioan Rămneanțu, Pavel Rămneanțu, Nicolae Rujan, Iosif Rujan, Ștefan Oprici, Petru Oprici, Pavel Oprici, Ioan Oprici, Pavel Pantea, Treica Popeți, Trăilă Prințu, Ioan Purece, Iancu Sculean, Simion Spătariu, Alexandru Stancovici, Ștefan Șamanțu, Rudi Popescu, Ioan Almăjan.

Monumentul eroilor s-a procurat în 5 Iunie 1920 de la firma Cornel Tunner din Timișoara pentru suma de 6680 coroane (5500 coroane a fost monumentul și 1820 coroane inscripțiile.) Suma de 5500 coroane s-a încasat prin Donisie Berariu și Iosif Palici de la numeroși donatori din sat. Suma de 1820 coroane, costul inscripțiilor, s-a donat separat de rudeniile eroilor. Bucata unei litere a costat 4 coroane.

În urma apelului primit din partea Comitetului județian al Societății „Cultul Eroilor” și văzând scopul ei nobil, s-a înființat și în comuna Opațița această societate, la stăruința preotului Margineanțu. Constituirea oficială s-a făcut în 4 Decembrie 1928, când s-a ales următorul comitet. Președinte: Pr. Margineanțu; vice-președinte: Iosif Palici, primar; secretar: învățător Imbroane; casier: Aurel Ștefan. Membrii: Iosif Palotas, notar, Iconia Cublea, învățător, Dionisie Mioc, șeful garnizoanei, Maria Almăjan, Persida Jivan, Balașa Rujan, Maria Mustăți și Drăghina Ciolac. În prezent societatea numără 44 membrii.

Din soldații comunei noastre reîntorși din războiul european, autoritățile competente au declarat de invalizi pe următorii 12: Pavel Dugănescu, Aurel Mioc, Pavel Bendariu, Dănilă Marcu, Pavel Popeț, Ioan Andraș, Dimitrie Micu, Tănăsie Mioc, Lazăr Cercega, Ioan Magheți, Simion Rujan și Aurel Rămneanțu.

Voluntari din Opațița în armata română proveniți din captivitate rusească sau italiană au fost următorii: Livius Micu, Aurel Ivașcu, Gheorghe Mioc, Moise Ștefan, Ionel Palici, Iova Chinezoni, Nicolae Mățu, Pavel Gavrilă, Petru Valeriu Bogdănescu, Ioan Ștefan, Panta Toth, Pavel Rujan, Trifu Spătariu.

În anul 1913 s-a făcut comasarea pământurilor din hotarul satului Opațița predându-se noilor proprietari încă din anul 1914. Lucrările de comasare au fost încredințate inginerului din Timișoara Laurențiu Giurgiu. Însă în urma războiului, nu s-au făcut cadastrale și foile de cartea funduară. Continuarea acestor lucrări s-a ordonat de Tribunalul din Timișoara cu ord. 4848/1924, abia în anul 1928, după ce s-au adus de la Tribunalul din Biserica-Albă (Serbia) toate operațiunile tehnice și dosarul comasării. Pentru terminarea lucrărilor a fost ales iarăși ing. Giurgiu, în ziua de 22 August 1928. Acum trebuiau să plătească locuitorii, inginerului 220 lei plus toate speșele, pe jughăr.

Monumentul eroilor din Opațița

Marea Unire și perioada contemporană

Greutățile războiului, valul de persecuții împotriva românilor rămași la vetrele lor și jerfele inutile pentru o cauză străină au potențat dorința românilor de a lupta pentru libertate și de a realiza unitatea națională.

Unirea Transilvaniei și Banatului cu România, întâmplată în acel miraculos an 1918 a fost rodul luptei și jertfei a zeci de generații și astfel, consfințea un ideal de dreptate ce bătea de mult la porțile istoriei, venea să încoroneze prin entuziasta hotărâre de la Alba Iulia cu răsplată deplină a dreptății istorice, luptele și suferințele de veacuri ale unei națiuni martirizate, în stare să înfrunte cu uimitoare tenacitate noianul de primejdii, fără să-și fi pierdut speranța într-o viitoare izbăvire¹⁰⁴.

Marea Unire de la 1 decembrie 1918, prin care s-a făurit statul național român este rezultatul logic, final, al unui întreg proces istoric, iar Alba Iulia simbolizează cetatea istorică a unirii românilor.

Mișcarea națională din Banat se manifestă cu adevărat hotărâtor ca o forță politică de o înaltă capacitate organizatorică cu ocazia alegerilor delegaților pentru Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918. În localitățile stabilite ca centre de circumscripții electorale au participat pe lângă bărbații de încredere aleși în fiecare sat și un mare număr de locuitori din satele învecinate. Spiritul de ordine și disciplină caracterizează aceste adunări populare. Se redactează cu mare grijă procesele verbale și protocoalele pentru a se putea dovedi legalitatea alegerilor; se eliberează delegaților credenționale și mandate, întărite cu sigiliul comunei și cu zeci de semnături.

La Gătaia în 15/28 noiembrie 1918, reprezentanții comunelor din cercul electoral Tormac au ales în unanimitate delegații pentru Marea Adunare Națională. Pentru a ilustra cât mai veridic momentul redăm în întregime procesul verbal al adunării.

„Protocol

Luat în comuna Gătaia în adunarea electorală a cercului electoral Tormac din comitatul Timiș ținută în 15/28 noiembrie 1918 pentru alegerea a cinci delegați care să reprezinte acest cerc electoral la adunarea națională a Națiunii române din Ungaria și Transilvania convocată de marele Swfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania, la Alba Iulia, pe ziua de 18 noiembrie v. (1 decembrie n.) 1918.

Președintele Consiliului Național Român din Gătaia, M. On. D. Dr. Nicolae Popovici după ce salută pe cei adunați roagă adunarea ca să aleagă un președinte și un notar pentru conducerea adunării.

Adunarea alege pe președinte pe mult On. D. Dr. Nicolae Popovici, iar notar pe preotul Petru Bohariu.

Președintele adunării declarând adunarea de deschisă, constată că la adunare s-au prezentat un număr însemnat de alegători și popor mult din comunele din cerc: Gătaia, Sculia, Berecuța, Bîrda, Sân-George, Morava, Gârteniș, Șoșdea, Cerna și Cadar, prin urmare la adunare sunt reprezentate majoritatea comunelor din cercul electoral Tormac, roagă deci adunarea electorală ca să aleagă pentru reprezentarea cercului la adunarea națională din Alba Iulia cinci delegați.

Adunarea alege cu aclamațiune de delegați pe: Dr. Nicolae Popovici paroh la Gătaia, Damaschin Marian profesor la Deta, Ion Mitariu paroh la Opațița, Ioan Ciucurel plugar în Șoșdea și Pamfilie Jurcovici plugar în Gârteniș. Căroră li se înmânează credenționalele recerute, subscrise de președintele și notarul adunării electorale precum și de bărbații de încredere a comunelor din cerc.

După mai multe vorbiri însuflețite președintele încheie adunarea și după ce protocolul prezent se autentifică prin subscrierea președintelui și notarului adunării, precum și a bărbaților de încredere se predă dlui Dr. Nicolae Popovici care va avea să-l prezinte adunării generale.

Gătaia la 15/28 noiembrie 1918

*Dr. Nicolae Popovici
președintele adunării*

*Petru Bohariu
notarul adunării”¹⁰⁵*

105. I. Lupaș, *Importanța istorică a zilei de 1 decembrie*, p. 11, apud Ioan D. Godea, în *„Românul”, Timișoara*, 2001, p. 57

106. *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. IX, București, 1989, p. 233-234

Desfășurarea adunărilor în care au fost nominalizați fruntașii românilor, pentru a participa la Alba Iulia, a fost considerabil îngreunată de prezența trupelor străine (armata sârbă), care, în data de 17 noiembrie 1918 au intrat în Timișoara. Dacă, la început armata sârbă a fost bine primită, ca un aliat, în scurt timp a creat obstacole și îngreunări serioase în calea organizării românești a Banatului și a participării la Adunarea de la Alba Iulia. În multe cazuri, s-a interzis în satele aflate sub ocupația sârbească ținerea adunărilor de alegeri și de a dota delegații cu credenționale, adică împuterniciri de a vota unirea fără condiții a Banatului cu România.

Așa cum reiese din documentele unirii din Deta a participat ca delegat cu credențional profesorul Damaschin Marian născut la Ciudanovița la 14 martie 1877. A absolvit școala civilă de stat din Caransebeș, unde a urmat și pedagogia. După terminarea institutului pedagogic în 17/29 septembrie 1895 obține diploma de învățător și începe să profeseze în satul său natal. În anul 1897 urmează cursurile institutului teologic din Caransebeș. După terminarea cursurilor s-a căsătorit, însă înainte de a fi hirotonit i-a murit soția, fapt ce îl face să se dedice în continuare carierei de învățător. Concurează pentru postul de învățător la Opațița pe care îl câștigă și slujește școala din Opațița până la 1 octombrie 1903 când pleacă la Budapesta unde urmează patru ani cursurile pentru calificarea profesorilor de desen. Primind în 16 septembrie diploma de profesor, a fost numit la școala civilă din Somorja, unde a funcționat până la 1910. De la 1910 până la 1916 a funcționat la școala civilă de băieți și fete din Torokbecse, apoi din 1917-1919 la școala civilă de stat din Deta. În anul 1919 a fost numit director la școala civilă de fete din Timișoara, care a condus-o până la moartea sa la 13 august 1921.

Delegat fără credențional din Opațița a fost Cornel Popescu și cu credențional a fost preotul Ioan Mitar născut la Lugoj la 2 martie 1886. În anul 1911 a fost ales ca paroh al Opațiței, în anul 1914, imediat după izbucnirea primului război mondial, preotul Ioan Mitariu este arestat pentru ținuta sa românească, dar este eliberat neputându-se dovedi nimic împotriva lui. În vara anului 1919 a urmat la Cluj un curs pentru profesori de istorie și geografie. Obținând diploma, a fost numit profesor la liceul din Lugoj, plecând de la Opațița. Ca profesor a funcționat numai până în 1925, când în luna în luna aprilie ocupă postul de paroh la Viena. După doi ani de păstorire la Viena se întoarce în țară, continuându-și cariera de profesor¹⁰⁶.

O trăsătură însemnată a legilor agrare din 1921 era aceea că ele au fixat norme precise pentru efectuarea împroprietăririi. Referitor la împroprietărire, legea agrară din 1921 enumeră categoriile de îndreptățiți în ordinea priorității lor: capii de familie, muncitorii agricoli și servitorii, mutilații de război dar apti pentru a conduce o exploatare agricolă, care în ultimii doi ani dinaintea mobilizării și întrucât au fost mobilizați și în timpul exproprierii au lucrat pe moșia expropriată aflată în comunele lor de reședință; văduvele și familiile celor căzuți în război dacă îndeplineau condițiile de mai sus; servitorii și muncitorii agricoli din partea locului, capii de familie care în ultimii doi ani și în timpul exproprierii au muncit pe moșia expropriată și dacă au efectuat stagiul militar în război fără a deveni invalizi; toți capii de familie care în război au devenit invalizi dar erau apti pentru a conduce lucrarea pământului precum și văduvele celor căzuți în război; toți capii de familie care au făcut războiul fără a fi invalizi; celibatarii invalizi de război dar capabili să conducă lucrarea pământului; celibarii combatanți; mobilizații din ordinul Consiliului Dirigent, emigranții care s-au întors în patrie dacă nu aveau susținători; capii de familie care n-au luat parte la război; bărbații neînsurați majori care n-au făcut stagiul militar în timpul războiului; voluntarii din armata română ori dintr-o armată aliată care s-a constituit în grupuri de voluntari independente. După satisfacerea tuturor celor îndreptățiți se putea completa sau crea, în limitele prevăzute de lege, sesii parohiale, cantorale și școlare. Când

prof. Marian Damaschin

107. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929*, p. 75 și 46

pământul expropriat nu era suficient pentru cei îndreptățiți o parte a acestora puteau beneficia de loturi în alte regiuni. La împrumuturile aveau înțietate invalizii și vădulele de război iar în fiecare categorie oamenii în vârstă, cei cu familie numeroasă și cei ce aveau gospodării întemeiate. În caz de egalitate de condiții între îndreptățiți din aceeași categorie se proceda la tragere la sorți¹⁰⁷.

Este evident că reforma agrară s-a străduit să fixeze un echilibru social, dând posibilitatea maselor țărănești ca să-și valorifice puterea de muncă și inițiativă pe pământul său propriu. Legarea subtilă a acestor mase de țărani de glia țării contribuia într-un mod limpede la dezvoltarea spiritului de jertfă, care se naște din conștiința, că fiecare își apără bunul său propriu. Numai că, elementele care au contribuit în cursul istoriei la formarea marelui proprietăți sunt diferite de la un ținut la altul, tot așa și efectele acestei reforme sunt diferite. Dacă dincolo de Carpați împrumutarea țăranului a fost un act de dreptate socială, în Banat reforma trebuia să însemne și un act de reintegrare națională. Într-adevăr alte cauze economice, sociale și politice au dus la repartitia defectuoasă a proprietății agricole de dincolo de Carpați decât în Banat. Aici dezechilibrul dintre marea și mica proprietate nu apare ca o consecință a evoluției istorice, ci mai degrabă o creație recentă, realizată în scopuri politice¹⁰⁸.

Dacă noțiunea de stat, ca expresie superioară a organizării unui popor, înseamnă totalitatea instituțiilor menite a forma puterea colectivă a acestuia, atunci ținând seama de evoluția formării la noi a proprietății agricole, reforma agrară trebuia să însemne și un act de reintegrare națională, de repunere în drepturile lor firești a celor, ce au imprimat fizionomia lor etnică acestui colț de țară, devenit parte integrantă a statului național România¹⁰⁹.

Prin reforma agrară în satul Opațița s-au expropriat 849 jugăre și 800 stâneni cadastrali din pământul comunei. Moșia statului în întregime și 130 jugh. 1068 st. din moșia proprietarului Dr. Bela Fülöp. Din pământul expropriat s-a distribuit 639 jugh. la 183 îndreptățiți; 50 jugh. sunt ale lotașilor din comuna Birda. Lotul tip este de 3 jugh. Locuri de case au primit 46 îndreptățiți.

Ziarul „Gazeta Banatului” din septembrie 1925 relatează că: „*nu există aproape în tot Banatul o singură comună unde să fi fost cinstită aplicată reforma agrară. Ori unde se prezintă delegații noștrii, numai plângeri întâmpină. Ele sunt îndreptate împotriva abuzurilor săvârșite în cursul exproprierii și împotriva împrumutării de Comisiile de împrumutare sau de marii proprietari*”.

Practici de aplicare, intenționat greșită (a art. 8 litera C, din legea pentru reforma agrară), a fost folosite frecvent de Comisiile de ocol. Prin hotărârea nr. 5182 din 12 august 1923, pe baza aplicării greșite a art. 4, 5 și 8 din legea pentru reformă aceeași comisie exclude de la exproprierea întregii moșii de 400 de jugăre, proprietatea fraților Emerit și Ștefan Sombo din hotarul comunei Deta, care urma să se exproprieze în întregime, pentru că, așa cum rezulta din contractul de vânzare cumpărare din 25 februarie 1918 și din tranzacțiunea din 1 februarie 1922, moșia a fost cumpărată după 1 august 1914¹¹⁰.

Din punct de vedere economic, reforma agrară din 1921 a urmărit în principal două lucruri: să întărească țăranimea fără deosebire de naționalitate, prin legarea ei definitivă de pământ, iar prin întărirea ei să sporească și producția agricolă a țării.

Integrat României Mari, comitatul Timiș, la care se mai adaugă și partea din comitatul Torontal revenită României prin Tratatul de pace de la Paris (1920), va primi denumirea de județul Timiș-Torontal și va cuprinde, ca subdiviziuni administrative plășile: Buziaș, Centrala (Timișoara), Ciacova, Comloș, Deta, Gătaia, Giulvăz, Jimbolia, Lipova, Periam, Sânicolau Mare, Vinga.

În perioada interbelică locuitorii au avut o largă posibilitate de exprimare politică. Pentru alegerea deputaților în parlamentul român, localitățile a fost repartizate la circumscripția electorală Deta. La alegeri sătenii se împărțeau dându-și voturile candidaților partidului ai căror aderenți erau.

Perioada interbelică se caracterizează printr-o învioreare economică în Banat în special determinată de creșterea producției, cu toate neajunsurile declanșate de criza economică din anii 1929-1933, producția agricolă înregistrează o continuă dezvoltare.

108. V. M. Zaberca, *Satul bănățean, Reșița, 1990, p. 35.*

109. Traian Birăescu, *Aspectul reformei agrare în jud. Severin, în Banatul de altădată, vol I, Timișoara, 1944, p. 578.*

110. *Ibidem*

111. Virgil Popescu, *Situația țăranimii și problema agrară din județul Timiș-Torontal în perioada 1900-1921, Editura Eurostampa, Timișoara, 2008, p. 61-63*

Începând cu ziua de 15 martie 1939 se fac mari concentrări de trupe în vederea păzirii granițelor românești grav afectate de politica revizionistă a vecinilor.

De asemenea în iarna anului 1940 sosesc în Banat trupe motorizate germane. Soldații sunt bine echipați. Trupele sosite sunt repartizate în satele svăbești.

În plan politic se accentuează lupta forțelor democratice împotriva tendințelor cercurilor conducătoare de restrângere a unor drepturi și libertăți cucerite.

Pe plan extern, imediat după instalarea la putere în Germania a regimului lui Hitler în ianuarie 1933, pericolul revizionist capătă noi dimensiuni amenințând indeosebi existența sau integritatea teritorială a unor state. Vechile tendințe revanșarde și revizioniste ale vecinilor noștrii au fost transformate în țeluri politice, primordiale. După anexarea Austriei de către Germania, oameni politici clarvăzători au atras atenția asupra consecințelor grave ale anexării pentru România. Dictatura regală instaurată la 10 februarie 1938 a fost una din perioadele contradictorii din istoria țării, când situația României pe plan extern s-a agravat la maximum, datorită, în principal izolării și părăsirii ei de către marile puteri ale Europei, iar independența și suveranitatea țării a fost încălțate brutal de puterile Axei, după care a urmat, ca un vârf al nenorocirilor, declașarea celui de-al doilea război mondial.

Acest război a avut consecințe dezaastroase pentru întreaga țară, precum și pentru localitățile Deta și Opațița. Concentrările, urmate de mobilizări, au afectat forța de muncă a satului, apoi rechizițiile au slăbit puterea economică a fiecărei gospodării. Numeroase familii au rămas îndoliate, mulți orfani și văduve au rămas în urma acestui război fără egal în ceea ce privește distrugerile umane și materiale în istoria omenirii.

În timpul războiului potrivit unui ordin de informații al Legiunii de jandarmi Timiș-Torontal, se preciza că după prăbușirea regimului fascist din Italia, populația germană din localitățile Banatului era foarte îngrijorată deoarece vedeau războiul ca pierdut. Observând această descurajare ce tindea să se generalizeze echipe speciale de propagandă ale Grupului etnic german aveau misiunea de a le vorbi șvabilor despre situația războiului, îndemnându-i să-și mențină moralul, și să aibă încredere în victoria Germaniei.

Se știe că din fiecare localitate cu preponderență locuită de germani, circa 10-15 tineri erau plecați în Germania și înrolați ca voluntari în unități ale armatei germane ceilalți tineri incorporabili au executat serviciul militar în unitățile române. După ocuparea Iugoslaviei, liderii comunităților germane (în Timișoara, conducătorul Grupului Etnic German, era dr. Hans Jung) au sugerat ca voluntarii șvabi din Banat să se constituie într-o unitate SS creată special pentru ei.

Astfel a luat ființă Divizia 7 munte SS „Prinz Eugen”, în care s-au înrolat germanii din Banatul sârbesc și cel românesc. Comandantul acestei divizii a fost încă de la început Arthur Phleps, fost general de vânători de munte în armata română. Până la sfârșitul anului 1943, mai mult de 60 000 de tineri germani din România s-au înrolat în unitățile Waffen SS și aproximativ 15 000, în Wehrmach și Organizația „Todt”. Cei mai mulți au servit în Divizia 7 munte SS „Prinz Eugen” și Divizia 8 cavalerie SS „Florian Geyer”. Spre sfârșitul războiului mulți etnici germani din România au fost folosiți pentru a completa golurile unor unități germane, aflate în diferite colțuri ale Europei.

La 30 iunie 1943, în prezența Lui Andreas Schmidt, conducătorul Grupului Etnic German din România, din Deta pleacă 1300 de tineri voluntari șvabi pentru a se înrola în unități ale armatei germane¹¹¹.

Monumentul eroilor din Deta

112. Vasile Dudaș (coordonator), *Din cronologia județului Timiș*, Timișoara, Editura Marineasa, 2004, p. 326

Odată cu actul de la 23 august 1944 trupele române au trecut la dezarmarea unităților germane din 24 august 1944, în Banat, această acțiune a început, în general, în zilele de 25 și 26 august.

Paralel cu neutralizarea forțelor germane, armata română din Banat a trecut la operația de acoperire a frontierelor după planurile stabilite anterior. În zona localității Deta se aflau unități ale Diviziei 19 infanterie instrucție cu un efectiv de 12. 237 militari care acoperea operativ tot sudul Banatului în zona Deta, Baziaș, Orșova și care în septembrie intră în compunerea Corpului 7 Armată.

Monumentul eroilor din Opațița

În data de 11 septembrie, trupele germane trec la ofensivă, cu lovitura principală, pe direcția Kikinda-Moravița-Timișoara și cu acțiuni secundare pe direcțiile Banloc-Ciacova și Jamu Mare-Gătaia. Această ofensivă s-a dovedit puternică considerându-se că pot să cucerească fără dificultăți Timișoara și să creeze o situație operativă complicată trupelor române din zonă. Trupele germane s-au lovit de o puternică rezistență din partea plutonului de grăniceri de la Banloc, care a organizat un aliniament de apărare la est de Deta. În preajma baricadei din marginea localității Deta s-a încins o luptă scurtă, dar aprigă, trupele germane lăsând pe câmpul de luptă 10 morți și circa 20 răniți, o mașină distrusă și alte șapte avariate¹¹².

În "Darea de seamă" asupra acțiunii unităților de grăniceri din perioada de la 23 august la 1 decembrie întocmită de Comandamentul trupelor de grăniceri este redată fapta de eroism și curaj a telefonistei Elena Ghenescu din Deta. Aceasta a rămas la datorie și după ce trupele germane au ocupat centrala telefonică. A tras un fir de la cabina centralei la locuința sa și a informat Comandamentul Diviziei 9 Cavalerie de la Timișoara despre prezența germană, punându-și în pericol viața sa și a copiilor săi.

A fost prima și cea mai de preț informație despre atacul inamic despre forța trupelor sale pe baza căreia s-au luat imediat măsuri de siguranță, pe căile de acces spre Timișoara. Prinsă asupra faptului hitleriștii au maltratat-o în mod barbar, dar Elena Ghenescu nu a divulgat nimic din informațiile transmise.

În Ordinul de zi nr. 34 al ministrului de război prin care Elena Ghenescu a fost decorată cu „Crucea Serviciului Credincios” și citată prin ordin de zi pe armată, se menționează: „. . . în timp ce comuna Deta era ocupată de trupele germane doamna Elena Ghenescu dintr-un înalt sentiment patriotic a reușit să realizeze legătura telefonică între oficiu și trupele noastre și veghind mereu asupra situației inamicului. În urmă fiind prinsă și arestată de germani, a putut scăpa cu viață numai datorită curajului său”¹¹³.

După ocuparea localității Deta trupele germane și-au dezvoltat acțiunea principală pe direcția Voiteg-Jebel și cele două acțiuni secundare Banloc-Ciacova și Jamul Mare-Gătaia-Liebling.

În ziua de 14 septembrie un alt episod dramatic s-a petrecut în apropierea Detei, când detașamentul Florescu compus din Regimentul 56 infanterie, două divizioane de artilerie, din care unul antitanc a acționat între Deta și Jamu Mare pentru a arunca pe inamic peste frontieră¹¹⁴.

În raportul cu nr. 2749/1944, pretura Plășii Deta, prin pretorul Constantin Militaru, comunica Prefecturii Județului Timiș-Torontal situația creată prin ocuparea plășii în perioada 11-28 septembrie de către trupele germane arătând: „Cu această ocaziune s-au provocat distrugerii, furturi, jafuri și violuri, ce au avut drept rezultat că populația a fost și a rămas cuprinsă de o panică și nesiguranță a vieții și avutului. . . O dată cu populația retrasă au plecat notarii, primarii și ceilalți funcționari comunalii de la comunele unde aceștia erau de origine germană sau maghiară, lăsând populația fără nici un sprijin, siguranță sau pază. Școlile nu funcționează, bisericile sunt închise, primăriile nu activează, poșta și C. F. R-ul. au amuțit, iar activitatea altor instituții este inexistentă. Caii și căruțele locuitorilor au fost ridicate cu nemiluita de unitățile germane, comunele rămânând fără nici un mijloc de locomotie în dauna economiei și a agriculturii”¹¹⁵.

Totodată, în septembrie 1944, hitleriștii au forțat mii de familii germane din orașele și satele bănățene, vremelnice ocupate, să părăsească locurile lor natale și să-i însoțească în retragere. Acest exod a avut ca urmare nenumărate tragedii, ruinarea a sute și sute de familii.

Pe raza regiunii de jandarmi Timiș-Torontal, o dată cu retragerea trupelor germane, au plecat 15.644 persoane, șvabi bănățeni și s-au înapoiat până la 25 noiembrie 1946, 11.540 din aceștia¹¹⁶.

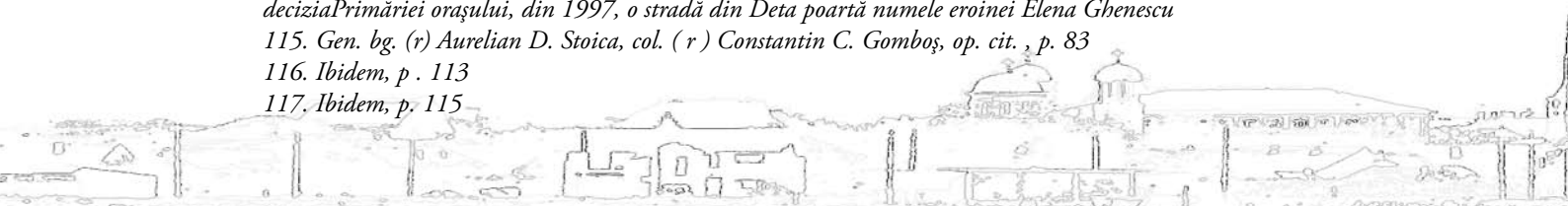
113. Gen. bg. (r) Aurelian D. Stoica, col. (r) Constantin C. Gomboș, *Jertfă pentru țară, Editura Helicon, Timișoara, f. a. p. 64-65*

114. "Pentru eliberarea Patriei"- "Documente", Editura Militară, București, 1972, documentul nr. 162, p. 444. Prin decizia Primăriei orașului, din 1997, o stradă din Deta poartă numele eroinei Elena Ghenescu

115. Gen. bg. (r) Aurelian D. Stoica, col. (r) Constantin C. Gomboș, *op. cit.*, p. 83

116. *Ibidem*, p. 113

117. *Ibidem*, p. 115

Trecând hotarul Banatului, la începutul lunii septembrie 1944, când României nu-i fusese stabilit încă statutul internațional, trupele Armatei Roșii ocupând practic teritoriul român, își impuneau legea. Guvernul român și instituțiile sale, inclusiv armata, a căutat să protejeze populația, în fața noilor invadatori, considerați drept eliberatori și care, în numele generalisimului I. V. Stalin aveau misiunea de a instaura „noua democrație roșie” în Europa. România intrase în sfera de influență comunistă a Moscovei.

Deși a căutat să reglementeze legal, corect și în spiritul prevederilor internaționale relațiile cu Armata Roșie și să determine o apropiere între aceasta, armata română și populația țării, comportamentul „eliberatorilor roșii”, era cel al unei armate de ocupație, care își putea permite orice manifestare.

Ca o exemplificare, pretorul de la Deta, Constantin Militaru informează Prefectura județului că „în localitate brutăriile lucrează numai pentru interesele armatei sovietice, locuitorii fiind avizați la mizerie și foame”¹¹⁷.

Perioada dintre 23 august 1944 și 30 decembrie 1947, este o perioadă deosebit de complexă și contradictorie și se caracterizează printr-o luptă disperată și inegală dintre forțele politice părăsite de istorie, care încearcă să-și apere pozițiile și forțele favorizate de conjunctura politică și militară și care tind să destrame această societate și să preia puterea. Cele dintâi măcinate de incertitudini sunt obligate să rămână în defensivă, în timp ce forțele favorizate câștigă teren, treptat dar sigur, conducându-se după un plan de perspectivă, riguros elaborat. Opoziția partidelor tradiționale este, de fapt tolerată din rațiuni dictate de situația internațională, în virtutea unor clauze din convențiile dintre aliați și sovietici. Existența ei va fi curmată definitiv odată cu autodizolvarea Partidului Național Liberal și mai ales odată cu judecarea și condamnarea, în noiembrie 1947, a principalilor conducători ai Partidului Național Țărănesc „vinovați de complot împotriva statului și trădare”, cum specifică actul de acuzare. La 30 decembrie 1947 regele va fi silit să abdice, nemaiaivând în jurul său nici o forță politică și nici o personalitate cu autoritate, care să se opună cu succes detronării. Cu detronarea regelui se prăbușește ultimul stâlp al vechii societăți.

O serie de documente din Arhivele C.N.S.A.S. referitoare la activitatea organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc din anii 1944-1946 aduc mărturii asupra unor evenimente întâmplate la Deta în anii 1944-1945.

Pe fondul reapariției pluripartidismului în viața politică românească, la 14 septembrie 1944, în cadrul ședinței organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc, unul dintre liderii acesteia, C. Subțire i-a îndemnat pe cei prezenți să înceapă organizarea cadrelor partidului pe comune și plase. În condițiile politice complexe din acel moment acesta a arătat necesitatea de a se face zid în jurul tronului.

Din teritoriul județului, președintele organizației de plasă Deta, Pulca, într-o adresă către Ministrul de Interne solicita îndepărtarea din funcție a pretorului. Se consemna că acesta îi amenința pe locuitorii plasei care cunoșteau ilegalitățile săvârșite de liderul administrativ local. Pretorul era în permanentă legătură cu partizanii sârbi, iar locuitorii unguri erau favoriții acestuia. Totodată, în ziua de 16 decembrie 1944 pe străzile localității Deta maghiarii au strigat „Trăiască Ungaria” și „Jos regele”.

Într-o informare trimisă lui Aurel Leucuța, Pulca arăta că în aceeași zi, 60 de persoane, dintre care 40 venite din Timișoara, au atacat Primăria Deta, l-au forțat pe primar să demisioneze, în locul acestuia fiind instalat un cetățean german, iar ca viceprimar unul sârb. Grupul contestatar era alcătuit din unguri, germani și sârbi.

Situația nu s-a calmat în Deta, la 18 decembrie la Fabrica de furnir din localitate muncitorii unguri, germani și sârbi, precum și 2-3 români au cerut îndepărtarea oricărui control din partea administrației, declarând că puteau face orice, administratorul neavând ce căuta în fabrică, proprietarii urmând să fie îndepărtați și ei dacă nu îi ascultau pe contestatari. Președintele organizației național-țărăniste de plasă sublinia că în acțiunile lor manifestanții au fost sfătuiți de către preotul maghiar, care avea dosar la Siguranță, și de către pretor¹¹⁸.

118. *Ibidem*, p. 117 și 120

119. Vasile Rămneanu, *Aspecte privind activitatea organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc di*

Cu acest prilej au fost consemnate și primele acțiuni ale comuniștilor de preluare prin forță a conducerilor instituțiilor administrative, a unor obiective industriale din Deta.

În acest context politic intern sub presiunea directă a trupelor sovietice de ocupație se instaurează regimul comunist. Teroarea fizică și psihică dezlănțuită asupra populației, cotele mari de produse agricole impuse țăranilor au avut ca efect sărăcirea și exasperarea țăranilor, pentru a se putea înfăptui mai ușor colectivizarea agriculturii. Această atmosferă de nesiguranță a stăpânit și comunitățile din Deta și Opațița.

Anul 1948 a marcat impunerea în România a modelului stalinist de organizare și conducere a societății. La 11 iunie 1948 a fost adoptată legea pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transporturi.

În conformitate cu teoria stalinistă, economia a fost orientată spre industrializarea forțată, neglijându-se echilibrul dintre diferitele ramuri economice. Direcțiile obligatorii ale procesului de industrializare erau considerate: electrificarea, mecanizarea complexă, automatizarea producției, chimizarea, creșterea și dezvoltarea industriei constructoare de mașini.

Mecanismul de organizare a economiei centralizate s-a bazat pe sistemul de conducere pe bază de plan. Au fost experimentate două planuri anuale în 1949 și 1950, apoi cincinale. S-a creat „Comitetul de Stat al Planificării”, care asigura dezvoltarea economică pe baze planificate, având la baza centralismul economic, desființându-se practic libera inițiativă și creativitatea individului. În această perioadă dramatică, plină de contradicții, România a cunoscut mutații calitative, transformându-se într-o țară industrial-agrară. Între 1950 și 1989, producția industrială s-a mărit de 44 de ori. România colabora cu celelalte țări socialiste în cadrul C.A.E.R. Din 1962-1964, România și-a intensificat relațiile cu statele occidentale dezvoltate, reușind să-și retechnologizeze o bună parte a industriei. După 1980 aceste relații s-au diminuat și chiar s-au alterat serios.

După modelul sovietic s-au înființat „Gospodăriile Agricole Colective” (G.A.C. - devenite în 1966 Cooperativele Agricole de Producție, C.A.P.) și „Gospodăriile Agricole de Stat” (G.A.S.).

Practic, ele erau conduse de către stat, care indica tipurile de cultură și fixa prețurile bunurilor agricole. Membrii cooperatori aveau voie să-și păstreze mici loturi de pământ, care să nu depășească 0,15 ha.

Ținând seama de noile condiții economico-sociale din lumea satului, în martie 1959, printr-un decret al Marii Adunări Naționale, s-a anunțat: „lichidarea exploătariei omului de către om la orașe și sate”. Astfel, chiaburimea a fost desființată. În aprilie 1962, procesul colectivizării a fost încheiat.

Industrializarea și colectivizarea, care s-au aflat la baza politicii economice a P.C.R., au determinat mutații profunde în societatea românească.

Întemeietorul „comunismului științific”, Karl Marx, aprecia că societatea comunistă se va caracteriza printr-o puternică dezvoltare, în primul rând economică. Esența societății comuniste consta în principiul de repartizare a bunurilor: „*de la fiecare după munca sa, fiecăruia după necesități*”. În fapt, o asemenea societate nu a existat și nici nu va exista, ea fiind doar o utopie.

Sistemul socialist și epoca din 1947 până-n 1989 a fost pentru locuitorii din Deta și Opațița o perioadă dramatică, plină de contradicții: colectivizarea, alienarea sentimentului tradițional de proprietate, schimbările produse în mentalitatea și munca omului, peste care s-a grefat un sentiment tulbure de teamă, speculat și bine întreținut de autorități, au afectat puternic ființa bănățeanului și ale căror consecințe se întrevăd pregnant și astăzi. Iată câteva din avatarurile perioadei socialiste. A însemnat, în același timp eradicarea analfabetismului, îmbunătățirea asistenței medicale, dreptul la cultură, învățământ gratuit la toate nivelele, electrificarea satelor, ce a dus la o relativă creștere a nivelului de trai.

Propaganda împotriva biserici, ateismul practicat în școli și societate au privat populația României de o educație religioasă sănătoasă, ceea ce se răsfrânge și astăzi asupra comportamentului moral al oamenilor.

Imediat după război sub presiunea directă a trupelor sovietice de ocupație se instaurează regimul comunist, cu consecințe contradictorii și asupra localităților Deta și Opațița. La toate acestea se mai adaugă deportările în Bărăgan și deportările etnicilor germani în URSS fenomen ce a afectat negativ viața locuitorilor din aceste localități.

În ziua de duminică 14 ianuarie, începe deportarea germanilor în Rusia. Peste 1600 de bărbați și femei între 17-45 de ani din Deta și împrejurimi sunt îmbarcați în vagoane de marfă și trimisi la “reconstrucție”, în Rusia o parte se vor întoarce acasă în 1949. Au existat și cazuri în care recent reînțorși din Rusia, au fost deportați a doua oară în Bărăgan.

Referitor la deportarea locuitorilor din Deta și Opațița în Bărăgan se pune fireasca întrebare care au fost cauzele care au generat evenimentele din vara anul 1951. În primul rând contextul politic internațional și anume disensiunile dintre URSS și Iugoslavia. Iată, că pe lângă “războiul rece” declanșat între blocul socialist aflat sub hegemonia URSS-ului și Occident, un alt conflict la fel de dur se va derula împotriva Iugoslaviei, acuzată de Moscova de politică prea independentă și care submina autoritatea de stăpân a sovieticilor. România obedientă politicii sovietice având și frontieră comună cu Iugoslavia, va deveni unealta Moscovei în acest război psihologic împotriva “clicii trădătoare titoiste”. Acestea ar fi în general cauza dislocării unei părți din populația Banatului aflate la frontiera cu Iugoslavia. Astfel, prin hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 200/1951 se decidea ca dintr-un spațiu de 25 de km din întinsul graniței cu Iugoslavia să fie deportați în câmpia Bărăganului mai multe zeci de mii de locuitori. Cu cei selectiv dizlocați din 297 de localități din județele Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți au fost create 18 așezări în câmpia Bărăganului. La acestea se mai adaugă, că aceste dizlocări au constituit și un bun prilej de a înlătura elementele incomode din lumea satelor (chiaburii), pentru a putea înființa mai ușor gospodăriile colective, proces care în Banat a întâmpinat o dură rezistență din partea țăranilor. Vara anului 1951 devine momentul prielnic pentru declanșarea acțiunii de dizlocare. O directivă a autorității românești ne explică scopul declarat al dislocării, scop legat de „asigurarea securității zonei de frontieră cu Iugoslavia”¹¹⁹. În noaptea de Rusalii a anului 1951 numeroase familii din Deta și una din Opațița au fost ridicate și duse într-o direcție pentru ei necunoscută. Până la urmă s-a aflat că vor fi deportați în Bărăgan. Aici urmează o viață de calvar, dar datorită hărniciei și organizării specific bănățene, deportații înfruntă cu tenacitate greutățile reușind să supraviețuiască. Reîntoarcerea acasă întâmplată în 1956 a însemnat alt calvar, aici întâmpină ostilitatea autorităților și își găsesc gospodăriilor, în parte distruse, jefuite sau ocupate abuziv.

La câmp în iulie 1962

În 1953 se înființează la Deta Cooperativa Agricolă de Producție, avându-l ca președinte pe Ștefan Toth. CAP-ul din Opațița a fost înființat în 1958 și s-a unificat cu cel din Deta și cu cel din Sângeorge în 1963, sub președenția ing. Constanța Vlad Morar. Alți președinți au fost: Bendaru Petru, Barbosu Valer, Despi Ioan.

Din producțiile raportate spicuim: 2200 kg grâu la hectar, 1500-2000 kg porumb/ha, 3000 kg orz/ha, 18-20 tone sfeclă la hectar¹²⁰.

În 1974 s-a înființat IAS Deta sub a cărei subordonare se aflau și comunele Banloc, Deta și Moravița, cu o suprafață de peste 7500 ha de teren arabil. Sectorul zootehnic era reprezentat de ferma de la Pescuș (Banloc), ferma de oi de la Stamora Germană și îngrășătoria de berbecuți cu cca. 24.000 de capete. În 1985 s-a deschis căpșunăria și s-a dezvoltat apicultura cu peste 500 de familii de albine. Directori au fost: Avrămuș, Rasztowski, Berci Petru.

După 1990 a venit director Deian Petrov, fost inginer șef, iar noul nume a fost DETIM. Din 1996 până la desființarea societății în 2003 director a fost Liviu Toța¹²¹.

120. Informații și fotografii primite de la dl. Virgil Susa

121. Informații primite de la Dl. Deian Petrov

Cooperativa meșteșugărească “Drum Nou” din Deta a fost înființată în octombrie 1955 și afuncționat până în 1999. De-a lungul timpului a avut aproximativ 1000 de angajați în unități de deservire care cuprindeau o gamă largă de servicii: confecții covoare, cioplitorie piatră (Monumente Funerare), auto-moto, reparații radio TV, croitorie, reparații încălțăminte, curățătorie chimică, frizerie – coafor, construcții, confecții metalice, tinichigerie, reparații uz casnic, rame geamuri, ceasornicărie, bijuterie. Dintre președiți amintim: Prohorov, Pantin Dușan, Rudolf Francisc, Duimovici, Dumitraș Octavian.

Fabrica de lapte funcționa încă din perioada interbelică. După anul 1948 a fost naționalizată și a funcționat în condiții foarte bune. În anul 1990 când a fost privatizată, aici s-au produs primele sortimente de iaurt Belcar cunoscute și apreciate în întreaga țară. Din pacate, după un scurt timp, a fost cumpărată de un mare concern care a mutat fabrica în alte orașe (Târgu-Mureș și Satu-Mare),

Cooperativa meșteșugărească

Adunarea festivă a oamenilor
muncii din Deta la 23 august 1976

“Pe vremea aceea mă numeam Munteanu Eugenia, eram salariată la Secțiunea Financiară a Raionului Deta și locuiam în Strada Mihai Viteazul Nr. 23.

Era în 17 iunie 1951, Duminica Rusaliilor sau Duminica Mare, cum i se spune la noi. Zi de tristă amintire pentru mine. Cu o zi înainte, deci sâmbătă, ni s-a spus ca a doua zi dimineată să ne prezentăm în fața sediului raionului (casa Ferjgel), de unde vom pleca la muncă voluntară, la prășit, înspre comuna Banloc. Așa am făcut. Ne-a fost pregătit un camion, ne-am urcat în el și, ajunși la locul destinat, ne-am apucat de lucru. Sapele ne așteptau grămadă pe tarla, pregătite de nu știu cine mai dinainte. Am observat că erau foarte mulți salariați, nu numai noi cei de la raion, ci și de la alte unități din localitate. Am sesizat ceva mai târziu că șeful nu se află printre noi, deși promisese că va veni. Apoi ne-am interesat dacă sunt ceilalți șefi de la alte unități care lucrau acolo și fiecare ne-a spus că șeful nu-i. Ce să-i faci? Ne-am zis că șefii vor veni poate mai târziu, dar n-au mai venit. Pe la orele 3-4 după masă a venit camionul și ne-a transportat de unde ne luase de dimineată. Ne-am dus fiecare pe la casele noastre.

Noaptea, să fi fost orele 12 - s-au auzit ceva voci agitate pe sub ferestre, tropote de pași repezi cu încălțăminte de bocanci, ordine scurte, în sfârșit zgomote neobișnuite la timp de noapte și în vreme de pace. Mama mea ne-a trezit și a spus că se întâmplă ceva pe stradă. Ne-am sculat uitându-ne printre jaluzelele de la geam și ne-am îngrozit. Dinspre comuna Deta veneau convoi de căruțe, unele cu felinare atârinate, altele fără; oamenii biciuiau caii să meargă cât mai repede.

De căruțe erau legate vite care nu puteau merge chiar atât de repede și mugeau îngrozitor. Copii în coșul căruțelor plângeau, dar un plâns cu strigăt în gura mare. Din cauza acestei hărmlăi, să-i zic așa, au început a urla câinii din curțile caselor din Deta. Era un infern de neînchipuit. Credeți-mă, nu sunt cuvinte pentru a descrie groaza ce-i cuprinsese pe oameni atunci: plânset de copii și femei, nechezat de cai, muget de vaci, urlat de câini, strigăte de oameni și toate în același timp.

Pe de o parte și alta a convoiului de căruțe, la distanțe de 2-3 metri, militari cu arma la umăr, care zoreau întruna: „hai, mână mai repede!” Porțile erau la fel păzite de soldați; nu aveai voie să o deschizi și să te uiți în stradă.

Nu am mai putut dormi. Nu se știa cine sunt oamenii care-i duc, unde-i duc, pentru ce? Dimineata la orele 4, bubuituri puternice în poartă (poarta era mare, de lemn masiv, închisă până sus). Printre jaluzele, am zărit militari. Ne-am pus întrebarea: cui îi vine rândul?, căci locuiam șase familii în această enormă casă (Jung). Am rămas toți trei uluiți (mama, soțul și eu) când bătăile s-au repetat la ușa noastră și am dat drumul. Au intrat patru sau cinci militari în casă. S-au așezat pe scaune și ne-au citit nu mai știu ce, că de spaimă n-am înțeles nimic. Ne-au cerut apoi buletinele, pe care le-au luat și ne-au pus în vedere că în termen de trei zile să părăsim localitatea la o distanță de cel puțin 100 km. Ne vor pune vagon la dispoziție să ne luăm și lucrurile cu noi. Mi s-au adresat mie personal, spunându-mi că sunt norocoasă, fiindcă ceilalți ridicați astă-noapte au destinația în pustiul Bărăganului. Mi se încheștară fălcile, n-am putut vorbi nimic de parcă eram mută. Mama nu știu ce-a mai bâiguit printre sughițuri de plâns, dar nimănui nu i-a păsat de nimic.

Nu știu ce fel de noroc socoteau ei că este să-ți lași locuința, serviciu, o mică gospodărie și să pleci în voia soartei: o femeie bătrână de 65 ani, - mama mea, soțul, eu și o fetiță de cinci ani. Fără bani, fără perspectivă de serviciu, fără acte, doar cu o hârtie ce ne ținea drept legitimație la toți patru, pe care scria printre altele: „Dislocați conform Decretului Nr. 200-1951”.

Așa am părăsit orașul Deta, care mi-a fost leagănul adolescenței. Din martie 1944 până în sfânta zi a Rusaliilor 1951 (de la vârsta de 18 ani până la 25 ani). Aici am cunoscut belșugul, bunăstarea, viața înfloritoare și ospitalitatea poporului bănățean Aici am învățat lucruri frumoase și-i păstrez o frumoasă amintire.

Mai am de adăugat că până la destinația ce mi-a fost hărăzită a durat 14 zile de mers cu trenul de marfă. Din stațiile Voiteni, Jebel, Pădureni ni s-au adăugat alte vagoane, din Timișoara și mai multe. La Caransebeș nu se mai putea vedea capătul trenului. Numai Cel de Sus știe câte or fi fost.

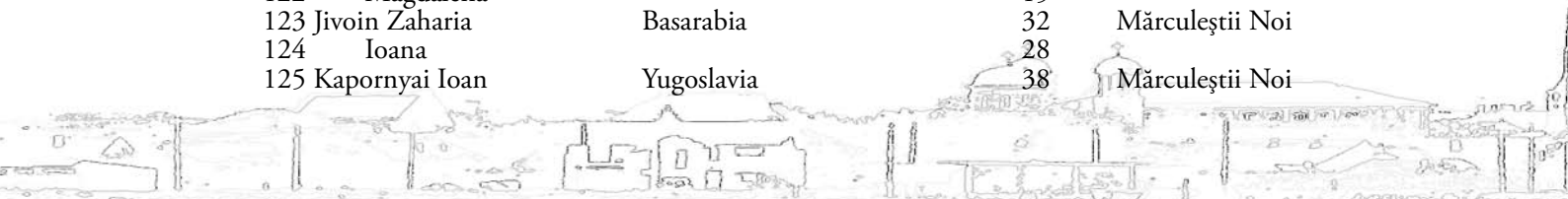
Din acel tren al groazei se auzeau strigăte disperate, plânsete, văicăreli de tot felul. S-au născut copii, au murit oameni în acele vagoane mizerabile, fără să-i pese cuiva de noi. Dacă oprea trenul undeva, apoi acel undeva era în câmp. Repede se dădeau militarii jos și patrulau pe lângă vagoane, ca nu cumva să ne dăm jos să fugim. Nu mai țin minte pe unde stăteau oamenii din diferite sate sau orașe, pe marginea liniei ferate, în afara gărilor, cu pachete cu mâncare: pâine, fructe, conserve, pentru a le înmâna celor din vagoane, dar soldații nu le dădeau voie să se apropie spunând: „Voi știți cine sunt ăștia? Sunt dușmanii poporului!”

Au trecut atâția ani de atunci și încă mă apucă groaza când mi-aduc aminte”.

Lista deportațiilor din Deta :

	Nume	Prenume	Loc naștere	Vârsta	Loc. deportare
1	Alexandrescu	Alexandru	Basarabia	38	Mărculeștii Noi
2		Maria		36	
3		Tamara		10	
4		Anastasia		68	
5	Babin	Dumitru	Basarabia	32	Mărculeștii Noi
6		Alexandra		28	
7		Vasile		2	
8	Bădărău	Vladimir	Basarabia	28	Bordușanii Noi
9		Ana		41	
10	Blaju	Alexandru	Basarabia	60	Bordușanii Noi
11		Xenia		30	
12		Crustnița		8	
13	Bohn	Iosif	Deta	40	Bordușanii Noi
14		Ecaterina		41	
15		Attila		14	
16	Borcea	Constantin	Sacrujeni	40	Bordușanii Noi
17		Silvia		33	
18		Constantinovici Felicia		17	
19		Pitei Maria		59	
20	Boroș	Carol	Deta	47	Borcea Nouă
21		Ana		46	
22		Carol		23	
23		Maria		11	
24	Bradovits	Eduard	Deta	57	Bordușanii Noi
25		Eva		54	
26	Brancov	Petru	Deta	44	Bordușanii Noi
27		Roza		42	
28		Jiva		17	
29		Biliana		14	
30	Bretz	William	Pojorata	45	Bordușanii Noi
31		Catalina		36	
32		Edmund		13	
33		Lutz Ioan		66	
34		Lutz Ioana		66	
35	Buchl	Antoni	Deta	43	Bordușanii Noi
36		Cornelia		43	
37		Adaiber		14	
38		Ilia		12	
39		Ildico		4	
40	Buță	Nicolae	Grecești	32	Bordușanii Noi
41		Olga		29	
42		Marcel		7	
43	Chilat	Maria	Basarabia	20	Dâlga Nouă
44	Cocora	Ioan	Basarabia	31	Bucova
45		Dragalina			
46		Ionel			
47		Roman			
48		Florica			
49		Jara			
50	Constantinovici	Vasile	Basarabia	31	Feteștii Noi
51		Elena		27	
52		Vasile		6	
53		Viorel		4	
54		Bodnariuc Nedezdea		57	
55	Cosma	Grigorie	Coldău	45	Feteștii Noi
56		Florica		53	
57		Mureșan Nicolae		30	
58	Donaver	Mihai	Yugoslavia	62	Perieții Noi
59		Ecaterina		56	
60	Farcaș	Pal Laszlo	Deta	40	Bordușanii Noi
61		Margit		36	

62	Editha		15	
63	Gabriel		13	
64	Ladislau		10	
65	Buchel Ana		70	
66	Stoisici Wilma		64	
67	Frunză Petru	Vulcan	30	Mărculeștii Noi
68	Iuliana		50	
69	Mariana		25	
70	Valtran		1	
71	Folean Livius	Yugoslavia	29	Roșiorii de Vede
72	Tannenberger Ana			
73	Ghimpel Mihai	Deta	42	Bordușanii Noi
74	Iuliana		36	
75	Iuliana		14	
76	Mihai		12	
77	Ioan		10	
78	Giurița Svetozar	Yugoslavia	81	Bordușanii Noi
79	Persida		68	
80	Svetozar		39	
81	Draga		38	
82	Ioan		16	
83	Verița		13	
84	Evita		7	
85	Glăvan Vasile	Deta	50	Mărculeștii Noi
86	Velinca		48	
87	Zorca		82	
88	Gross Ion	Sănnicolaul Mare	40	Bordușanii Noi
89	Filip		41	
90	Maria		32	
91	Arvid		10	
92	Heidi			
93	Rotinger Ana		52	
94	Hauszler Francisca	Deta	38	Bordușanii Noi
95	Maria		39	
96	Valeria		16	
97	Francisc		14	
98	Hess Antoniu	Yugoslavia	50	Mărculeștii Noi
99	Iolanda		36	
100	Ștefan			
101	Dietlinde		8	
102	Iager Ferdinand	Deta	55	Bordușanii Noi
103	Iașin Mia	Yugoslavia	76	Jegălia Nouă
104	Ivonca		49	
105	Iașin Bojidar	Yugoslavia	55	Jegălia Nouă
106	Georgina		22	
107	Veselinca		2	
108	Ifco Ferdinand	Deta	48	Bordușanii Noi
109	Francisca		48	
110	Iorga Simion	Yugoslavia	31	Dâlga Nouă
111	Maria		24	
112	Marina		6	
113	Doina		2	
114	Iorga Pavel	Yugoslavia	34	Dâlga Nouă
115	Valentina		8	
116	Iorga Vasile	Yugoslavia	53	Dâlga Nouă
117	Persida		53	
118	Iung Ioan	Deta	48	Bordușanii Noi
119	Emilia		42	
120	Barbara		73	
121	Edina		11	
122	Magdalena		15	
123	Jivoiu Zaharia	Basarabia	32	Mărculeștii Noi
124	Ioana		28	
125	Kapornyai Ioan	Yugoslavia	38	Mărculeștii Noi

126	Ana		31	
127	Ana		14	
128	Ioan		10	
129	Kern Robert	Deta	58	Mărculeștii Noi
130	Magdalena		51	
131	Kirsch Petru	Deta	55	Bordușanii Noi
132	Elena		48	
133	Ianzer Nicolae		76	
134	Ianzer Nicolae		44	
135	Kirsck Teodor	Deta	51	Bordușanii Noi
136	Maria		46	
137	Eva		16	
138	Loise		14	
139	Kirsch Iacob	Deta	51	Bordușanii Noi
140	Elisabeta		46	
141	Elisabeta		22	
142	Elisabeta		64	
143	Lauer Nicolae	Stamora	67	Bordușanii Noi
144	Margareta		54	
145	Petru		67	
146	Elisabeta		60	
147	Linden Mihai	Timișoara	30	Bordușanii Noi
148	Luchi Mihai	Yugoslavia	38	Petroiu Nou
149	Pava		32	
150	Alexandru		2	
151	Mainzenbach Dorotea	Deta	15	Bordușanii Noi
152	Enric		39	
153	Elisabeta		38	
154	Margareta		12	
155	Eduard		9	
156	Marco Francisc	Deta	28	Bordușanii Noi
157	Iuliana		29	
158	Augustin		25	
159	Ecaterina		50	
160	Miloi Nicolae	Yugoslavia	36	Perieții Noi
161	Maria		38	
162	Maria		11	
163	Ioan		5	
164	Molver Leon	Basarabia	28	Bordușanii Noi
165	Hildegard		24	
166	Adriana		2	
167	Artur Radu		1	
168	Ogodescu Iosif Pavel	Deta	43	Bordușanii Noi
169	Ana		39	
170	Maria		19	
171	Iosif		12	
172	Wolf Nicolae			
173	Wolf Regina		24	
174	Palanczner Vendel	Yugoslavia	58	Bordușanii Noi
175	Ecaterina		54	
176	Rață Vasile	Basarabia	30	Bordușanii Noi
177	Ivaniuc Ecaterina		32	
178	Ivaniuc Boris		14	
179	Sârbu Ioan	Bărcănești	59	Bordușanii Noi
180	Giel Iosefina		44	
181	Schemine Francisc	Yugoslavia	44	Giurgenii Noi
182	Jenezia		48	
183	Gheorghe		20	
184	Anton		19	
185	Spătaru Matei	Deta	49	Bordușanii Noi
186	Elisabeta		38	
187	Șoșdean Ioan	Deta	50	Mărculeștii Noi
188	Viorica		48	
189	Stanoe Emilia		68	

190	Șoșdean Maria	Deta	62	Bordușanii Noi
191	Ana		19	
192	Petru		36	
193	Aurel		10	
194	Petru		4	
195	Ursu Ioan	Degerați	50	Bordușanii Noi
196	Elena		30	
197	Viorel		11	
198	Gheorghe		6	
199	Walleth Nicolae	Bobda	53	Bordușanii Noi
200	Irina		48	
201	Nicolae		23	
202	Renata		17	
203	Elisabeta		72	
204	Wanson Petru	Yugoslavia	38	Bordușanii Noi
205	Weisz Rozalia		32	
206	Schmidt Elisabeta		60	
207	Werler Magdalena	Yugoslavia	63	Bordușanii Noi
208	Robert		82	
209	Wippert Petru	Deta	40	Bordușanii Noi
210	Wilhelm Elisabeta		32	
211	Jager Iosif		18	
212	Barbara		14	
213	Barbara		1	

Lista deportațiilor din Opațița

1	Andraș Pavel	Giulvăz	55	Bordușanii Noi
2	Elena		52	
3	Simion Ion		25	
4	Livia		21	
5	Ioan		78	
6	Maria		76	

Pe o placă din cimitirul catolic am găsit o parte din germanii deportați în URSS, care au murit acolo datorită condițiilor inumane de muncă și a alimentației precare. Prezentăm lista: Biber Peter, Braun Karl, Bubisch Josef, Buchmann Niki, Dowarek Stefan, Ganger Iohann, Goldinger

Stefan, Glattnik Ferbinand, Engelman Adam, Henz Anna, König Iohann, Kunst Viki, Kramer Iohann, Lauer Franz, Lehrman Josef, Lothari Maria, Meidinger Magda, Metzeger Nicolaus, Benesch Josef, Michelbach Georg, Musskopf Franz, Paulus Iohann, Pleinner Peter, Scheirich Alexandru, Scheirich Katharina, Schmid Anna, Schutz Franz, Simonis Paul, Stadler Emil, Sthal Rudi, Szivy Stefan, Tiroch Irma, Weidauer Mathilo, Schiff Grete, Wichtner Adam, Veto Sandi, Kessler Ernst.

Placa din cimitir aduce aminte de cei decedați în Uniunea Sovietică

Trecerea
flăcării
olimpice spre
München -
1972

18 dec

Declarație

Subsemnatul Olteanu Mircea născut la data de 14 noiembrie 1970 în localitatea Deta, județ Timiș, România, P.P. Libertăți B.P. 2, S. A. ap. 21. A. III. declar următoarele:

În seara de 20 decembrie 1989 am aflat la Restaurantul Parc (la bar, Scaun) la un grup de tineri, Tortona George și Iacob Zoltan și Brăteanu Florin, la care s-au prezentat și discutații de ordinul zilei.

După care la ora 11⁰⁰ a venit barmanul (Chelaru) și mi-a spus să facem liniște ca prin sticlă de amplificare arătată în Camera ca așa aplecat ochii de la șoful restaurantului.

După primele cuvinte din discurs au început să scrie și să scrie în seara de protest, în timpul discursului unii au avut nevoie unde stăteau George Crăciun, Văcheșcu Adrian, ~~Ștefan~~ Poftoniș, Rădulescu, Hada Horia, Polak Mihai, Văcăroiu Claudiu.

După ce s-a terminat cuvântarea a început orchestra localității să cânte, iar noi în grup și am început să cântăm cântecul „Deșteaptă-te, Române!”.

După care am mai convins câțiva șoferi de vârstă în barmanul a spus că au un sergent unii din pleacău ca el din bar, să vină conștient în seara de restaurantului.

Un episod al revoluției din decembrie s-a desfășurat și la Deta, un grup de tineri în seara zilei de 20 decembrie 1989 au protestat pe străzile orașului strigând lozinci anticeaușiste. A doua zi au fost arestați după cum a declarat unul din participanți și la sediul miliției au dat declarații, dar nu au fost agresați. Drept dovadă a celor relatate reproducem copia unei pagini din declarația tânărului participant Olteanu Mircea.

Evenimentele din decembrie 1989 deschid noi perspective în istoria românilor, perspective generoase în intenții, dar pe care le zdruncină și compromite realitățile cotidiene. Concretul vieții dă naștere la o sumedenie de probleme pentru care nu prea suntem pregătiți să le rezolvăm atât la nivel de stat cât și la nivel de individ. Totuși, optimiști ca tot românul, considerăm că este un bun început și prin eforturi colective, responsabile, vom împlini dezideratele exprimate în decembrie 1989.

Capitolul 3. Organizarea administrativă. Instituții.

Organizarea administrativă

Considerăm oportună și utilă o incursiune istorică în profunzime, folosindu-ne de materialele documentare găsite, monografiile scrise, valorificând și publicațiile din trecut și prezent cu scopul mărturisit de a scoate informații veridice privind teritoriul politico-administrativ al microzonei Deta, încadrând-o în structuri și urmărind evoluția sa într-un proces continuu.

Dintre formele de organizare a spațiului geografic, organizarea administrativă este poate cea mai importantă, întrucât aceasta determină în mod direct configurații spațiale, relații polarizatoare concentrând instituțiile statului în localități a căror importanță crește ca urmare a desemnării lor ca centru administrativ. În perioada antică sau medievală, funcția administrativă era de cele mai multe ori relaționată cu cea militară a unei așezări.

Castrele romane sau cetățile medievale au jucat deseori un rol determinant în apariția unor localități cu rol central în epoca respectivă, în care s-a organizat o administrație laică, în paralel cu puterea militară sau ecleziastică. În epoca modernă, funcția administrativă a fost tot mai mult corelată cu prezența industriei și a comerțului. Declararea unor localități ca târguri, orașe a generat o efuziune social-economică, în vreme ce pierderea funcției administrative a însemnat pentru alte așezări un regres vizibil¹.

Nu se cunosc amănunte privind o eventuală organizare administrativă a populațiilor care au locuit în preistorie pe teritoriul microzonei Deta. Putem doar presupune că diferitele triburi ocupau teritorii cu limite mai mult sau mai puțin vagi.

Administrația romană este așadar prima despre care există suficiente informații. Până la retragerea aureliană (271 sau 275), teritoriul provinciei este intens romanizat. Teritoriul studiat fiind în Câmpia Banatului prezintă urme arhelogice neconcludente, fiind un spațiu de câmpie joasă și mlăștinoasă, prea puțin propice întemeierii așezărilor.

Concentrarea unor castre în vestul Banatului, între Lederata și Berzobis, respectiv în câmpie Deta (Potula), Foeni, poate indica prezența unei alte civitates, având centrul într-o așezare de rang inferior. Acest lucru era posibil, municipiile și coloniile reprezentând doar forma superioară, privilegiată, a autonomiei comunale romane. În apropierea castrelor romane au luat naștere așezări civile (canabae), multe din ele formate din veterani².

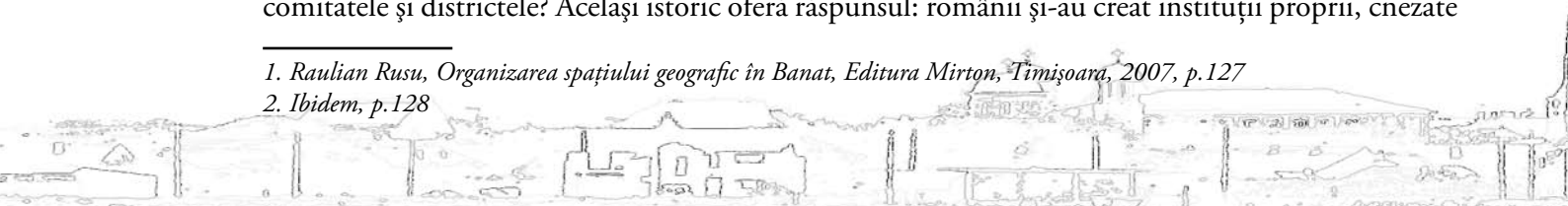
După secolul al VI-lea, Banatul iese complet de sub influența administrației romane, iar eventuale organizări administrative ale popoarelor migratoare care au stăpânit vremelnice acest teritoriu ne sunt necunoscute.

În urma cuceririi Banatului, regalitatea maghiară a încercat introducerea instituțiilor locale politico-administrative, caracteristice feudalismului de tip occidental, comitatele. Potrivit unui principiu răspândit în lumea medievală, teritoriile fără stăpân sau neorganizate din punct de vedere politico-administrativ, precum și cele ocupate prin puterea armelor, deveneau proprietatea regelui. Ele erau împărțite în teritorii variabile ca dimensiune, în jurul unor cetăți regale. Cetatea reprezenta locul de concentrare și păstrare a bunurilor, precum și centrul unui domeniu; acesta, împreună cu cetatea, formau comitatul primitiv, cu limite vagi. În perioada regatului maghiar, Deta și Opațița făceau parte din comitatul Timiș și posibil districtul neprivilegiat Sculea. În această perioadă, începând cu secolul XIV, de expansiune a teritoriului controlat efectiv de regalitatea maghiară, apar în documente și districtele, diviziuni administrativ-teritoriale specifice populației autohtone, românești. Ele au caracter mai pregnant politico-administrativ și se constituie în directă legătură cu cnezatele și voievodatele, acestea având însă un caracter social-juridic.

Reputatul istoric bănățean Ion Hațegan ridică următoarea problemă: cum puteau coabita comitatele și districtele? Același istoric oferă răspunsul: românii și-au creat instituții proprii, cnezate

1. Raulian Rusu, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007, p.127

2. *Ibidem*, p.128

și voievodate în epoca prestatală, și apoi au adaptat aceste alcătuirii la forma statală impusă de alogeni, sub forma districtelor. Cu timpul, dregătorii comitatelor au înțeles că autonomiile locale se pot respecta, în interes comun³.

În decursul secolelor XIV și XV, domeniile nobiliare se înmulțesc în detrimentul celor regale. Prin dani, multe cetăți, inițial regale, împreună cu domeniile acestora, devin proprietăți ale nobililor. Fărămișarea feudală determină o schimbare de statut a comitatelor, care nu mai sunt regale, ci nobiliare. Desigur, ca întindere și denumire, ele rămân în linii mari identice cu cele regale. Se remarcă însă o evidentă creștere a numărului de așezări, precum și a curților nobiliare. În acest context se înscrie și domeniile specifice localităților Deta și Opațița din perioada medievală.

Viața și organizarea socială și administrativă, instituțiile, formele de viață, manifestările culturale ale populației românești din Banat în perioada feudală timpurie au continuat într-o evoluție lentă, dar ireversibilă vechiul fond de cultură și civilizație a cărei geneză trebuie căutată în vremurile bătrâne, la strămoșii noștri daci și romani, fiind îmbogățit constant de cultura și civilizația românească, ușor influențată și de cultura și civilizația bizantină. În această perioadă de mare importanță pentru istoria românilor a apărut, s-a cristalizat și s-a format cultura și civilizația română în general și instituțiile ei în special. După această epocă toate formele de manifestare umană cunosc un proces lent dar continuu de dezvoltare, în strânsă legătură cu evoluția vieții sociale economice și politice, fapt ce duce la apariția unor noi instituții, l-a modificarea unora și la dispariția altora.

După campania din 1551-1552, încheiată cu asediul și cucerirea Timișoarei de către turci (26 iulie 1552), Banatul de câmpie a fost transformat în pašalâc cu centrul la Timișoara. Ocupația turcească sau pašalâcul (Vilayetul) de la Timișoara a durat 164 de ani din 1552-1716. Din punct de vedere administrativ, Vilayetul se compunea din mai multe unități administrative numite sandjakuri (sangeacuri, având sensul de „steaguri”) sau liva. Acestea aveau în fruntea lor un sandjakbeg, comandant militar și totodată administrativ al teritoriului respectiv. Sangeacurile, la rândul lor, se împărțeau în unități administrative mai mici, numite nahiye (districte).

Cel mai extins sangeac era cel al Timișoarei, care cuprindea un spațiu amplu din Câmpia Banatului. Acest sangeac era la rândul său divizat în mai multe nahiye: Deta și Opațița făceau parte din nahia Ciacova. Deta apare ca oraș în registrul de mile a Patriarhiei din Ipek în anul 1660. Pașalâcul de Timișoara a cuprins inițial patru sangeacuri: Timișoara, Lipova, Cenad și Moldova, fiecare cu un sangeacbei în frunte și cu un aparat administrativ, fiscal, religios și militar. Numărul sangeacurilor cuprinse în vilayetul Timișoarei a fost fluctuant, aceste teritorii administrative mai mici, fie s-au adăugat la vilayetul Timișoarei, fie au fost luate și cuprinse în alte vilayete. Principalul dregător al vilayetului era begler-beiul, având rangul de pașă cu două sau trei tuiuri. Pe lângă comandanții importanților unități militare, au fost instalați numeroși slujbași care asigurau administrația locală: defterdarul cu reședința la Timișoara conducea încasarea birurilor și dijmelor; în fiecare sat se afla un serdar, cu atribuții administrative și judecătorești. Potrivit tradiției musulmane, întregul teritoriu al pašalâcului se afla în proprietatea sultanului. Pământul cel mai fertil se afla în administrația fiseului (hasuri vizirale) și asigura aprovizionarea garnizoanelor. Altă parte era împărțită în feude, aflate în folosința demnitarilor civili și militari și în feude religioase (vacuf) pentru întreținerea moscheelor, școlilor, spitalelor și așezămintelor publice.

Banatul a trecut în stăpânirea imperială imediat după cucerirea din 1716, consfințită de Pacea de la Passarowitz (1718). Guvernarea civilă și militară a fost încredințată generalului conte Florimund Mercy d'Argenteau, de către prințul Eugen de Savoya, președintele Consiliului Aulic de Război și principalul artizan al victoriilor militare împotriva turcilor. Din punct de vedere civil, guvernatorul se supunea Camerei Aulice (Hofkammer), iar din punct de vedere militar, Consiliului Aulic de Război (Hofkriegsrat)⁴.

Procesul de organizare a structurilor inferioare ale Administrației Banatului a continuat după cucerire și a stabilit după 1718, numărul districtelor la 11. Districtul Ciacovei administra un număr de circa 65 de localități, grupate în patru cercuri: Ciacova, Jeruga, Bârzava și Timiș. Cercul

3. Ion Hațeganu, *Habitat și populație în Banat (secolele XI-XX)*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, p. 88-89

4. Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial, 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, p.16-21

Jeruga era situat la sud-est de acesta, în jurul localității Deta, în câmpia joasă în care se amestecau până la confuzie apele unor râuri precum Bârzava sau Birda, denumirea cercului fiind probabil dată de vreun braț al unui râu („ierugă”). Satele situate între Bârzava și Pogăniș, de la contactul cu dealurile până pe malul stâng al Timișului, aparțineau cercului Bârzavei⁵.

Imediat după ocuparea Banatului, administrația habsburgică și-a început munca de organizare și pentru a putea evalua posibilitățile exploatării fiscale a provinciei se va executa, încă din cursul anului 1717 o conscripție generală a Banatului. Această conscripție va fi completată în anii următori, prin elaborarea unor hărți detaliate ale ținutului, care va cuprinde toate așezările locuite sau părăsite ale Banatului.

Bazat pe planuri meticuloase, s-a făcut împărțirea administrativă și teritorială, Banatul fiind organizat în districte, având în frunte administratori districtuali, iar satele ca și înaintea rămâneau sub conducerea cnezilor locali, iar mai multe sate erau administrate de un obercnez.

Până în 1751, Banatul s-a aflat sub administrație militară, din acel an s-a introdus administrația civilă austriacă, menținută până în anii 1778-1779, când Banatul este încorporat Ungariei.

În anul 1774 guvernatorul Banatului, contele de Clary și Altringen, a fost înlocuit cu baronul Josef de Brigido. Noul guvernator a dispus întocmirea unei documentații de sinteză, care să-i ofere nu numai posibilitatea unui prim contact cu stările de fapt din Banat, ci în același timp soluții concrete pentru elaborarea programului de reforme administrative preconizat de Curtea Vieneză. E mai mult ca sigur că baronul de Brigido a apelat în aceste împrejurări la serviciile unui funcționar superior al Administrației bănățene. Acesta a fost J.J. Ehler, care a primit sarcina întocmirii unui raport amănunțit asupra tuturor problemelor cu care se confrunța în acea vreme conducerea imperială din Banat. Din această sinteză concepută prin anii 1773-1774 se desprind informații bogate despre situația economică, demografică și administrativă a Banatului din acea vreme. Astfel aflăm că localitatea Deta făcea parte din districtul Ciacova, cercul Ieruga, era locuită de germani și exista acolo o mănăstire romano-catolică. Opațița, în anul 1774 făcea parte din punct de vedere administrativ din districtul Ciacova, cercul Bârzava și era locuită de români⁶.

Anexarea Banatului la Ungaria a fost un eveniment cu consecințe istorice importante pentru această provincie. Banatul este încorporat Ungariei și este organizat, administrativ și politic în comitate. Procesul de încorporare s-a realizat prin intermediul unei comisii aulice ungare conduse de contele Niczky Kristóf. La 6 iunie 1778 s-a desfășurat, la Timișoara, festivitatea în cadrul căreia comisarul regal, contele Niczky, a proclamat solemn reîncorporarea Banatului la Ungaria. Procedura de predare practică a administrării Banatului către noile autorități comitatense s-a prelungit până în anul următor. Abia la 1 mai 1779 administrațiile numite ale celor trei comitate înființate - Caraș, Timiș și Torontal, și-au preluat efectiv atribuțiile. Doar regimentele grănicerești bănățene, constituite începând cu anul 1765, au rămas sub administrație militară imperială⁷.

Cele trei comitate nou formate s-au subordonat Consiliului Locumtenențial Maghiar (Magyar Helytartótanács) și, prin acesta, Cancelariei Aulice Ungare (Ungarische Hofkanzlei) de la Viena. Puterea legislativă era deținută de Dieta Ungariei, în care noile comitate aveau reprezentanți. Aceasta se întrunea la Pojon (Bratislava) până în 1848, când s-a mutat la Pesta⁸.

Comitatul Timiș și-a păstrat nealterată structura pe cercuri în intervalul 1780-1848. Cele patru cercuri erau, de la nord la sud: Sânandrei, Lipova, Timiș (sau Timișoara) și Vârșeț. Cel mai sudic cerc era Vârșeț. Acesta includea așezările din câmpie de la sud de linia Ciacova - Voiteg - Gătaia, precum și multe sate din Serbia de azi. În est ajungea până la Vărădia, pe valea Carașului, unde era limita cu comitatul Caraș⁹. Odată cu anexarea Banatului Ungariei, Deta și Opațița faceau parte din comitatul Timiș, cercul Vârșeț. Deta apare ca târg pe harta comitatului Timiș.

5. Raulian Rusu, *op.cit.*, p. 164

6. J.J.Ehler, *Banatul de la origini până în prezent- 1774. Editura Facla, Timișoara, 1982, p 134-135*

7. Costin Feneșan, *op. cit.*, p.34-36

8. *ibidem*, p.43

9. Rusu Raularian, *op. cit.*, p.186

În teritoriile supuse administrației maghiare se reintroduce forma de proprietate feudală, reglementându-se prin Urbariul din 1780 raporturile dintre proprietarii feudali și țăranii iobagi. Prediile și moșiile statului sunt vândute, împreună cu titlurile nobiliare, creându-se astfel, o nouă nobilime feudală în Banat.

După înfrângerea revoluției din 1848 din Transilvania și Banat, prin Constituția din 4 martie 1849, bănățenii au fost organizați într-o provincie numită Voivodina Sârbă și Banatul Timișan care aparținea de Austria, realitate care va dăinui până în anul 1860.

Drept favoare pentru serviciile militare împotriva Revoluției maghiare, sârbilor li se promite, de către împăratul Franz Joseph, organizarea unui ținut autonom al Voivodinei sârbești, ca o țară de coroană a monarhiei austriece, independentă de coroana maghiară, conform Constituției din 4 martie 1849, articolul 72. În toamna aceluiași an 1849, în întreaga monarhie este instaurată guvernarea neoabsolutistă, în care rolul cel mai important în luarea deciziilor îl are ministrul de interne Bach.

În 18 noiembrie 1849, Franz Joseph confirmă organizarea provizorie a noii provincii, intitulată „Voivodina Sârbească și Banatul Timișan” (Vojvodatu Serbico et Temesiensi Banatu). Proiectata alipire a Banatului Timișan la Voivodina generează un val de proteste al românilor, care cereau o eventuală alipire la Principatul Transilvaniei; dar protestele rămân fără rezultat. Noul teritoriu cuprindea fostele comitate Caraș, Timiș și Torontal, precum și Bacica. Provizoriu, a fost condus de un guvernator militar, direct subordonat Ministerului de Interne de la Viena, și un comisar ministerial, ca locțiitor, ce avea în atribuții problemele civile.

Guvernul își avea reședința la Timișoara. Voivodina Sârbească și Banatul Timișan a fost organizată prin decretul imperial din 31 decembrie 1851. Guvernul de la Timișoara era format dintr-un guvernator (vice-prezident), un consilier aulic și din consilieri guverniali. Noua structură politico-administrativă va fi „definitivă” la intrarea în vigoare a Ordinului Ministrului de Interne din 1 februarie 1854, respectiv la 1 mai 1854.

Date privind populația și organizarea administrativă sunt prezente și la E. Fényes (1857). Astfel, noul ținut a fost format din cinci districte: Lugoj, Timișoara, Becicherecu Mare, Neoplanta (Novi Sad) și Zombor. Districtele „Banatului Timișan”, Lugoj, Timișoara și Becicherecu Mare, corespundeau în totalitate fostelor comitate Caraș, Timiș și Torontal. Se schimbaseră însă unitățile administrative de rang inferior, adică cercurile. În districtul Timișoara, numărul cercurilor crește de la patru la șase. Partea sud-vestică participă, alături de jumătatea nordică a fostului cerc Vârșeț, la formarea unui alt cerc nou, al Ciacovei, corespunzător Câmpiei joase a Timișului și Câmpiei Bârzavei¹⁰. Deta și Opațița făceau parte din districtul Timișoara cercul Ciacova.

Perioada neoabsolutistă se sfârșește odată cu Diploma din 20 octombrie 1860, prin care se proclamă și se promite autonomie națională tuturor provinciilor și popoarelor din monarhie. Prin Diplomă, se restituie Ungariei și Transilvaniei vechile lor Constituții, anterioare anului 1848. Astfel, în ciuda numeroaselor proteste ale bănățenilor, ce doreau să își păstreze autonomia sau să fie alipiți Principatului Transilvaniei, în 15 decembrie 1860 provincia este anexată Ungariei¹¹.

Din punct de vedere administrativ, se revine la formula organizatorică anterioară evenimentelor din martie 1848, fiind repuse în drepturi comitatele și cercurile. Astfel, districtele Lugoj, Timișoara și Becicherecu Mare revin la denumirile lor tradiționale de comitate, Caraș, Timiș și Torontal.

În comitatul Timiș existau de asemenea cinci cercuri, spre deosebire de cele patru cunoscute de dinainte de 1848. Cercul Vârșeț, în partea sudică a comitatului, includea aproape aceeași suprafață ca înainte de 1848, cu excepția zonei Ciacova - Ghilad - Voiteg. Deta era consemnată ca târg și făcea parte împreună cu Opațița din comitatul Timiș, cercul Vârșeț. O categorie aparte de așezări, târgurile (oppidum, mezőváros, Markt), definind micile centre cu funcții comerciale, la limita între rural și urban, este pentru ultima dată utilizată în lucrări de natură statistică sau geografică. Ele dispar după aprobarea Legii municipiilor XLII din 1870 și a Legii comunale XVIII din 1871, care stabilesc în mod oficial diferite categorii de așezări, între care însă nu se găsesc și târgurile¹².

10. *Ibidem*, p. 185-187

11. *Ibidem*, p. 191

12. *Ibidem*, p. 194

Prin patenta din 27 decembrie 1860 împăratul Franz Joseph I a decis, împotriva voinței românilor și a sârbilor, anexarea Banatului la Ungaria. În urma creării statului dualist în 1867 și prin desființarea în 1872 a regimentelor grănicerești, întregul Banat a trecut sub administrația Ungariei¹³.

Dualismul a fost aprobat printr-o lege a Parlamentului maghiar, în martie 1867, și a fost consfințit prin încoronarea formală a lui Franz Joseph ca rege al Ungariei. Lua astfel naștere Imperiul Austro-Ungar, format din două state separate: Austria și Ungaria, o uniune cu caracter economic. Partea comună se limita la împărat și curtea sa, ministrul de externe, ministrul de război și cel de finanțe. Nu exista prim-ministru sau cabinet comun. În schimb, monarhia comună își avea expresia în delegații; fiecare jumătate imperială avea câte o delegație a câte 60 de membri. În Ungaria, Camera Magnaților alegea prin vot direct 20 dintre ei, din care unul era obligatoriu croat, iar Camera Reprezentanților – 40, din care cel puțin patru croați. Organizarea administrativă a noului stat maghiar s-a definitivat prin legile din anii 1870, 1871, 1876 și 1886, care confirmă comitatele (megye) ca unități administrative de bază, și crează comunele, ca forme de organizare cu personalitate juridică¹⁴.

Comitatele erau împărțite în cercuri (járás), ca și mai înainte. Acestea erau unități administrativ-teritoriale care nu aveau personalitate juridică. În fruntea unui cerc se afla un protopretor sau prim-pretor, sau solgabirău (szolgabíró). Acesta era ales pe șase luni, și reales, prin tradiție, până la pensie. El exercita dreptul de supraveghere și control asupra administrației comunale și menținea ordinea publică.

Organizarea comunală s-a realizat prin legile XVIII din 1871, V din 1876, XXXIV și XXXIX din 1881, și s-a definitivat prin legea XXII din 1886. Spre deosebire de România, în Ungaria legiuitorul a înțeles să acorde fiecărui sat o organizare administrativă proprie, deci fiecare sat era, totodată, comună, de unde și existența unei autonomii administrative mai largi. Totuși, erau supuse reglementării prin lege constituirea de noi comune (practic, de noi sate) și schimbările de denumire ale comunelor existente.

Comunele se împărțeau în comune mici (kis községek), comune mari (nagy községek) Ca organ deliberativ, fiecare comună avea o reprezentanță comunală, formată din membri aleși și viriliști. Reprezentanța era prezidată de jude, în comunele mici și mari, și de primar, în orașele cu magistrat. În atribuțiile reprezentanței intrau toate problemele locale, iar hotărârile sale erau direct executorii. O parte din deliberările sale erau însă supuse tutelei administrative a municipiului. Ele aveau în vedere bugetul, repartizarea și perceperea impozitelor, achiziționarea sau înstrăinarea bunurilor comunale, contractele de închiriere și arendă care treceau de șase ani, funcționarea serviciilor și desființarea lor, întreținerea, repararea sau demolarea monumentelor artistice sau istorice. Organul executiv era antistia comunală. Alcătuită mai demult doar din primar (jude) și notarul comunal, ea s-a transformat într-un organ colectiv din care făceau parte, în comunele mici, judele, doi jurați și medical cercual, iar în cele mari, judele și supleantul său, cel puțin patru jurați, casierul, notarul, directorul orfelinului, medicul și veterinarul.

Primarul, viceprimarul și consilierii erau aleși de obștea alegătorilor; primarul avea un mandat de trei ani, respectiv de șase ani în orașele cu magistrat. Ceilalți funcționari erau aleși de membrii reprezentanței comunale.

Șeful administrației în comunele mari și mici era notarul, care îndeplinea sarcinile unui secretar al Primăriei. Totodată, era singura persoană cu activitate permanentă la nivelul administrației comunei, și deseori rămânea neschimbat până la pensie. Era încasator de impozite în comunele mici, iar în cele mari controla strângerea acestora de către casier. Ținea în evidență cadastrul funciar, era ofițer de stare civilă și întocmea acte de tot felul pentru locuitorii comunei. Pentru a activa ca notar, un candidat trebuia să urmeze cursuri de specialitate.

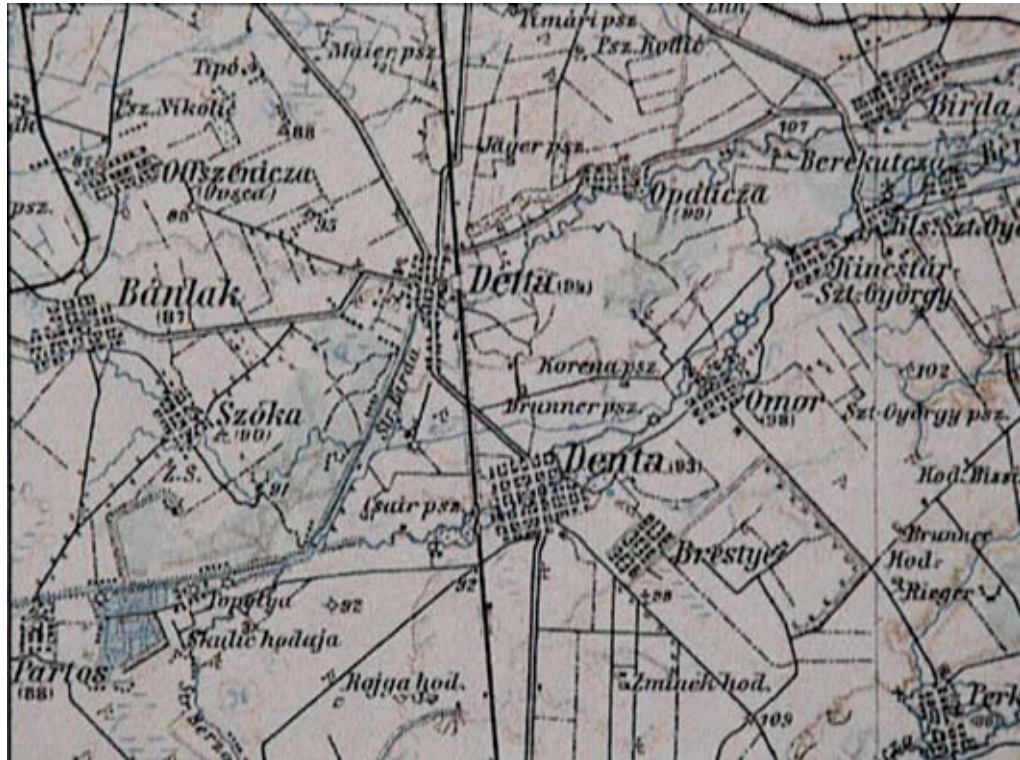
Întreținerea întregului aparat funcționăresc comunal, și îndeosebi a notarului, revenea în sarcina comunei. Unele comune, dintre cele mici, și mai ales cele situate în zone montane cu potențial

13. M. Bizerea, *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români, în "Tibiscus", Timișoara, III, 1975, p.20-21*

14. Rusu Raulașan, *op. cit., p 196.*

economic scăzut, nu puteau întreține notarul. Astfel, ele se asociau, constituind cercuri notariale (a nu se confunda cu cercurile de tip plasă, ca subunități administrative ale comitatelor)¹⁵.

Organizarea administrativă efectivă a teritoriului actualelor județe Arad, Timiș și Caraș-Severin a cunoscut, de la crearea dualismului (1867) și până la Marea Unire din 1918, două etape: una de mari prefaceri, în deceniul 1870-1880, și una de stabilitate, vreme de aproape patru decenii (1880-1918). Ținând cont de faptul că majoritatea structurilor și-au păstrat formula organizatorică și în cadrul statului român până la Legea de unificarea administrativă din 1925, se poate spune că organizarea administrativă din această perioadă este una de referință, concurând ca durată epoca dintre domnia lui Iosif al II-lea și Revoluție (1790-1848), respectiv epoca actuală (din 1968 până în prezent, cu schimbări minore la nivelul întregii regiuni)¹⁶.

Denta
la 1900

La sfârșitul Primului Război Mondial (1914-1918), la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 se proclamă Unirea cu Țara; teritoriul microzonei Denta intră în granițele sale naturale, ale statului român.

În spațiul analizat, până la Legea de unificare administrativă din 1925, au rămas în vigoare, în general, vechile limite. Punerea în practică a prevederilor noii Constituții (1923) s-a făcut prin Legea pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925 (promulgată prin Decret Regal nr. 1972 / 13 iunie 1925, publicată în Monitorul Oficial nr. 128 din 14 iunie 1925). Aceasta conținea doar prevederile de bază, nu și împărțirea propriu-zisă pe județe.

Noua împărțire administrativă a fost publicată începând cu octombrie 1925 și a intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 1926. Împărțirea majoră, pe județe și comune, a fost promulgată prin Decretul Regal nr. 2465, și a fost publicată în M.O. nr. 220 din 7 octombrie 1925. În actul publicat în Monitorul Oficial, se arată chiar în articolul 1 că „județele Caraș-Severin și Timiș-Torontal rămân în forma lor actuală până la o nouă cercetare”.

Județul Timiș-Torontal era organizat într-un municipiu reședință de județ (Timișoara) și 12 plăși cuprinzând un număr de 237 comune rurale. Apar o serie de modificări, majoritatea de mică importanță, la nivelul plășilor. De altfel, dintr-un exces de zel, și probabil pentru a mulțumi pe toată lumea, autoritățile au hotărât organizarea a patru plăși în partea sudică a județului, unde anterior fînțaseră doar trei. Practic, plasa nou înființată a fost Gătaia, care a preluat localități de la

15. *Ibidem*, p.200

16. *Ibidem*, p.206

toate plășile din jur, acoperind o bună parte din câmpiile Gătaiei și Moraviței. În consecință, plasa Deta și-a micșorat suprafața spre est, compensând însă prin preluarea din actuala comună Banloc, spre vest¹⁷. Deta și Opațița făceau parte din județul Timiș, plasa Deta.

Legea de unificare administrativă din 1925 a fost aspru criticată în epocă, în special de către reprezentanții Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei, care avuseseră parte de o reală descentralizare administrativă sub vechiul regim, în vreme ce noua lege prelua majoritatea ideilor din modalitatea de administrare a Vechiului Regat. La nivelul județului, prefectul (ca reprezentant al guvernului) avea puteri sporite, ceea ce era inadmisibil pentru reprezentanții administrației locale, care cu greu puteau accepta norme de drept inferioare celor precedente. În plus, era menținută și plasa, ca unitate geografică de administrare și control, condusă de un pretor subordonat prefectului de județ. Pretorul de plasă avea atribuții proprii de minimă importanță, și atribuții delegate de prefect. Plasa nu avea personalitate juridică, dar reprezenta o circumscripție de deconcentrare administrativă, la nivel supracomunal. Evident, cele mai vii nemulțumiri le-a stârnit gruparea satelor în comune, în vreme ce înainte de război, fiecare sat reprezenta o comună cu organe proprii, deliberative și executive. Rezistența la această idee s-a manifestat prin conservarea (după cum am arătat) vechii organizări la nivel local în majoritatea cazurilor, în teritoriul studiat¹⁸.

Sub un nou regim politic, al Partidului Național-Țărănesc condus de Iuliu Maniu, care a înlocuit guvernul liberal Brătianu, Legea de unificare administrativă a fost schimbată cu Legea pentru organizarea administrației locale din 3 august 1929 (promulgată prin Decretul Regal nr. 2721 din 29 iulie și publicată în M.O. nr. 170 din 3 august 1929). Principala noutate a legii era reprezentată de apariția a încă două nivele de organizare, adăugate celor existente: Directoratele Ministeriale, ca nivel suprajudețean, și satul, căruia i se conferă, în premieră, personalitate juridică, ca nivel subcomunal. Directoratele Ministeriale Locale au apărut din necesitatea de a avea un nivel regional al organizării administrative. Constituția din 1923 prevedea ca unități administrativ-teritoriale comuna și județul, astfel încât o organizare bazată pe regiuni administrative ar fi fost neconstituțională (după cum demonstraseră proiectele precedente de organizare pe regiuni). Directoratele Ministeriale Locale, în număr de șapte, activau ca organe deconcentrate ale autorității centrale, și erau compuse din directorul ministerial local și șefii serviciilor ministeriale locale, ca organe executive ale Guvernului. Între aceste servicii ministeriale locale, se numărau următoarele: interne, finanțe, instrucție publică, culte, agricultură, domenii, lucrări publice și comunicații, industrie și comerț, muncă, sănătate și ocrotire socială.

Județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Hunedoara au fost arondate Directoratului Ministerial de la Timișoara, a căruia funcționare (ca și în cazul celorlalte) a început la 1 ianuarie 1930. În total, în județul Timiș-Torontal existau: un municipiu reședință de județ, Timișoara, o comună urbană nereședință, Lipova, și 240 de comune rurale, grupate în doar zece plăși. Au dispărut plășile Comloșu, Giulvăz și Gătaia. Cea mai mare parte din plasa Giulvăz a revenit plășii Ciacova, iar plasa Gătaia a fost împărțită între plășile Deta și Buziaș¹⁹.

Prin legi de modificare succesive, în total 11 între 1929 și 1934, s-a revenit practic la prevederile legii din 1925. Era însă nevoie de o lege nouă, care să pună ordine în haosul legislativ creat de numeroasele modificări ale legii administrației. Acest act normativ a apărut în 1936, din nou sub auspicii liberale: Legea administrativă din 27 martie 1936, publicată în M. O. nr. 73 din acea zi. Se revine aproape în totalitate la prevederile legii de unificare din 1925, iar prefectul devine iarăși reprezentantul Guvernului în județ și șeful administrației județene. Se instituie pentru prima dată Consiliul de Prefectură, ca organ consultativ al prefectului, format din șefii serviciilor publice deconcentrate. Regulamentul de aplicare al acestei legi a apărut abia la 18 februarie 1937, dar acesta reprezintă un real progres, explicând cu maximă claritate atribuțiile proprii fiecărui serviciu și birou din cadrul administrației locale.

17. *Ibidem*, p.221

18. *Ibidem*, p.226

19. *Ibidem*, p.227

Legea nu a apucat să-și arate roadele, căci regele Carol al II-lea a decis, la 10 februarie 1938, în contextul instabilității politice apărute ca efect al rezultatului alegerilor din 20 decembrie 1937 (când nici un partid nu a obținut suficiente voturi pentru a forma Guvernul), instaurarea regimului monarhic autoritar, numind în fruntea Guvernului pe Patriarhul Miron Cristea. Noul regim, de dictatură regală, a fost definitiv instalat în urma publicării unei noi Constituții, la 27 februarie 1938. Principala noutate este apariția ținuturilor, ca forme de organizare administrativă la nivel regional. Județele Arad, Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Hunedoara au fost incluse ținutului Timiș, cu reședința la Timișoara²⁰.

Nici această organizare nu a fost de durată. În urma evenimentelor externe, respectiv debutul mării conflagrații mondiale și Dictatul de la Viena, regimul carlist este înlocuit, iar noul guvern, instalat la 4 septembrie 1940, a suspendat Constituția din 1938 și toate legile aferente, inclusiv cea administrativă. Se reintroduc prevederile legilor anterioare, printr-un nou act normativ, Legea nr. 67 din 21 septembrie 1940. Județul redevine unitate administrativ-teritorială cu personalitate juridică, iar ținuturile sunt desființate. Împărțirea efectivă pe județe, plăși și comune s-a făcut puțin mai târziu, aceasta fiind preluată conform Recensământului din 1941. Se constată modificări minore față de organizările anterioare.

Denumirea județului Timiș-Torontal se schimbă în Timiș. În județul Timiș, numărul plășilor a crescut de la 10 la 13, revenindu-se, în linii mari, la organizarea din 1925. Au fost deci reînființate plășile Comloșu, Gătaia și Giulvăz, aproximativ în vechile lor hotare²¹.

În 1950, autoritățile comuniste au luat decizia de a schimba din rădăcini organizarea administrativă din România, copiind modelul sovietic, cu o structură pe trei nivele: regiuni, raioane și comune. Localitățile urbane se divizau în orașe de interes republican, regional sau raional. Aceste prevederi erau conținute în Legea nr. 5 din 8 septembrie 1950.

Comuna reprezenta o unitate administrativă și economică delimitată teritorial, alcătuită dintr-unul sau mai multe sate apropiate. Satul în care se găsea reședința sfatului popular comunal era centrul comunal. Comuna era subordonată direct raionului.

Regiunea Timișoara era formată din orașul regional Lugoj și patru raioane, Timișoara, Sănnicolau Mare, Deta și Lugoj, în vreme ce orașul Timișoara, sediul regiunii, este declarat oraș de subordonare republicană, și deci supus direct autorității centrale. Raionul Deta se extindea asupra zonei de câmpie joasă a Timișului, și cea de câmpie înaltă a Bârzavei. Principala noutate este declararea localității Jimbolia ca oraș de subordonare raională, în cadrul raionului central, Timișoara. Deta și Sănnicolau Mare, deși reședințe raionale, aveau tot statut de comune.

În total, la nivel național existau 28 de regiuni. Numărul acestora era considerat probabil prea mare, astfel încât prin Decretul nr. 331 din 27 septembrie 1952, numărul regiunilor se reduce de la 28 la 18. Tendința de centralizare se manifestă și în anii următori, prin reducerea numărului de regiuni de la 18 la 16, instituită prin Decretul nr. 12 din 4 ianuarie 1956. Același decret modifică în sens pozitiv numărul raioanelor și al orașelor. Principala schimbare în Banat a fost dispariția regiunii Arad, ale cărei raioane sudice (Sănnicolau Mare, Arad și Lipova) au fost alipite regiunii Timișoara.

În cadrul regiunii Timișoara existau patru orașe de subordonare regională (Timișoara, Arad, Lugoj și Reșița) și 16 raioane, acesta fiind cel mai mare număr de raioane din această epocă, a regiunilor de tip sovietic. Raioanele Ciacova și Gătaia rezultă din divizarea fostului raion Deta. Deta și Opațița făcea parte din regiunea Timișoara, raionul Ciacova.

În 1960, regiunile Timișoara și Oradea își schimbă numele în Banat și, respectiv, Crișana, în urma promulgării Legii nr. 3 din 24 decembrie 1960. Această lege marchează revenirea parțială la formele tradiționale de organizare administrativă a teritoriului românesc, și un prim pas spre desprinderea de sistemul sovietizat existent în deceniul al șaselea²². În Banat legea nu aduce modificări decât la nivelul raioanelor și comunelor. Se procedează la o raționalizare a numărului de raioane, fiind desființate aproape toate raioanele create în 1956, respectiv Jimbolia, Ciacova, Gătaia

20. *Ibidem*, p.231

21. *Ibidem*, p.231-233

22. *Ibidem*, p.241

și Pecica. Raioanele Arad, Sânnicolau Mare, Oravița și Timișoara revin la circumscripțiile anterioare anului 1956, iar raionul Deta este reînființat. Numărul localităților asimilate urbanului este acordat unor centre de raion, precum Chișineu-Criș, Sebiș, Deta.

În 1968 este revizuit întreg sistemul administrativ și se revine la județ ca unitate administrativă de bază. Se renunță la regiune și raion ca circumscripții administrative. Localitățile sunt organizate în municipii, orașe și comune. Noile reglementări au fost instituite prin Legea nr. 2 din 1968, publicată în Buletinul Oficial din 17 februarie 1968. Noua lege a fost ușor modificată în același an, prin Legea nr. 55 din 19 decembrie 1968. Prin legea nr. 2 din 1968 sunt create actualele județe Arad, Timiș și Caraș-Severin, în forma existentă și astăzi. Deta și Opațița fac parte din județul Timiș, comuna Deta.

Organizarea administrativă după 1990. În ciuda unor cereri repetate de reînființare a județelor interbelice, organizarea din 1968 a rămas în vigoare. Singurele modificări au fost efectuate la nivel local.

După ce am făcut o incursiune istorică cu privire la administrarea microzonei cercetate, revenim cu informații concrete legate de situația administrativă a localităților Deta și Opațița.

Primăria localității Deta la fost zidită în anul 1868. La etaj se afla sala mare de ședințe și locuința notarului. La parter funcționau birourile care deserveau primăria și pe cetățeni.

De la 10 Martie 1848 până la sfârșitul lui octombrie 1849 a fost primar Jacobb Franz, care, pentru că ținea cu austrieci, se numea "Negrul- Galben".

După înăbușirea revoltei guvernul austriac numește în județe, pretori. Deta este arondată la circumscripția Ciacova, unde funcționa primpretorul, pe când în Deta funcționează pretorul.

În acest timp au fost primari în Deta: Jacob Franz 1846-1853, Martin Buchmann 1853-1854, Paul Werler 1854-1856, Martin Kunst 1856-1859. Când funcționa ca primar Pael Lothary 1859-1862 se transformă școala primară comunală în confesională și se zidește un edificiu nou. Următorii primari au fost: Gabriel Kugler 1862-1863, Martin Buchmann 1863-186, Matei Lamoth 1864-1865, Martin Kunst 1865-1867. În această perioadă se începe zidirea primăriei.

Notari comunali erau: Ioan Petkovici 1834-1894, Francisc Mihailici 1864-1865, Alexander Weise 1865-1874.

În 1867 se fac alegeri noi. La Deta se înființează o pretură, a cărei Primpretor este Peter Ostoici. Pretori au fost: Stoicovici, Petru Szitanyi și Crăciunescu.

În 1891 se desparte administrația justiției de administrație, primpretor era Peter Ostoici, iar pretori: Vladimir Spătariu și mai târziu Ludovic Ferency. De la 1880-1883 era pretor Csapo Geza. Ca deputat al dietei 1872-1875 a fost ales Gheorghe Ivacikovici.

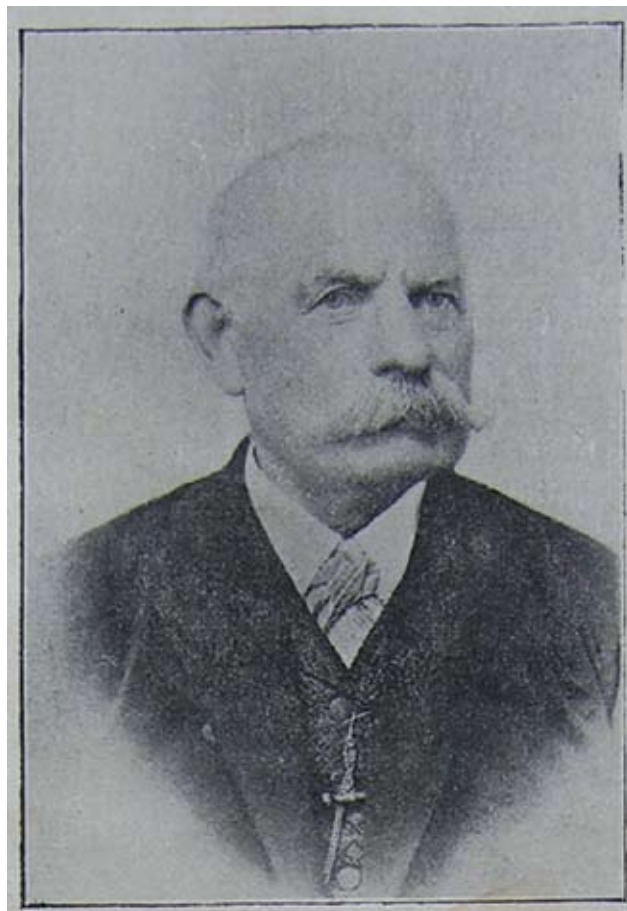
În anul 1883 Josef Unger este numit ca primpretor la Deta. Când în 1892 Josef Unger este transferat la Buziaș, vine în locul lui Edmund Prepeliczay.

După ce în anul 1899 Edmund Prepeliczay este chemat la Timișoara, îi urmează la Deta ca primpretor Johann Gabanyi, pretor fiind Dionysius Soosto.

În acest timp erau primari: Georg Kern 1867-1868, se sfârșește zidirea primăriei; Michael Szivy 1867-1870; Georg Kern 1870-1871; Francisc Masron 1871-1874; Michael Werler 1874-1875; Jakob Buchler 1876-1879, se face regularea străzilor; Karl Huy 1879-1882.

Peter Ostoici

De la 1882-1887 conducea comuna un om, a cărui amintire s-a păstrat veșnic în mintea locuitorilor: este Anton Kratzer. Prin operele sale a făcut neuitat numele său: aranjarea cimitirul, ridicarea unei capele. Parcul cel mare de 4 jughere este opera lui.

Anton Kratzer

Între anii 1888-1892 este primar Josef Beretz, în legislația sa se zidesc canale și se cumpără 321 jughere de livadă.

Sub funcționarea primarului Michael Szivy 1893-1899 se fac trotuarurile, se cumpără 281 jughere pădure, se zidește perceptorul, se seamănă cca. 2 jughere cu duzi pentru hrănirea viermilor de mătase.

Jacob Buchler 1900-1902 era considerat ca un om strict, prevăzător și onorabil, care purta grija chestiunilor comunale; Albert Baura până 1903; Szivy Eduard 1903-1918; în acest timp se deschide școala civilă; Kunst Johann 1918-1920; Buchmann Robert 1920 până în 1924.

Notari comunali au fost: Sebastian Altenburger 1874-1892; Ignatz Lillin 1892-1913; Valentin Dewald de la 1913 până în 1924. Vicenotar este Adalbert Gemesi.

După unirea Banatului cu România, Deta devine sediul unei plase. Conducătorul plasei era primpretorul, Valeriu Boleanțu, pretori erau: Petru Baba și Emil Vulcan. Chestiunile comunei sunt conduse de primar și notar. După înființare, preturia din Deta funcționează și în perioada interbelică. Cei din urmă primpretori au fost: Petru Ostoici, Josef Unger, Edmund Prepeliczay, Johann Gabanyi, Medveczky Oreste până în 1906; Szandhaz Francisc până în 1919. După unirea din 1918 ajunge primpretor Ioan Cimponeriu, după a cărui transferare ca subprefect al Lugojului vine ca primpretor Valeriu Boleanțu, care are merite deosebite în administrarea preturei²³.

În perioada recentă primari au fost: Milicin Vancea, Vaida, Toma Iancu, Cucu Aurel, Ion N. Ion, Iancik Gheorghe, Gomboș Petru, Ungureanu Traian - 1968-1970, Barbu Dumitru - 1970-1979, Anițoiu Dumitru - 1979-1982, Chicinaș Teodor - 1982-1988, Bălescu Sevastian - 1988-1989, Hada Aurel - 1990, Susa Virgil - 1991-1992, Chicinaș Teodor - 1992-2000, Buhaș Crăciun - 2000-2008, Roman Petru - 2008-prezent.

23. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925, p.11-17*

Administrația comunei Opațița

 În vechime, primarul a avut un rol principal pentru siguranța publică, executarea măsurilor sanitare și veterinară, încasarea dărilor etc. Primăria era formată dintr-un primar, zis chinez, numit de stăpânire, cu un notar și 2-4 jurați. Mai târziu comuna a fost administrată de reprezentanța comunală, jumătatea din membrii au fost aleși de popor și jumătate au fost numiți de stăpânire din cei cari plăteau cea mai mare dare anuală, aceștia se numeau „viriliști”. Reprezentanța comunei Opațița a fost compusă din 20 membrii, 10 aleși și 10 numiți.

Afacerile comunale propriu zise, le conducea „antistia comunală” compusă din notar, primar, doi jurați și un casier. Până la finea anului 1878 Opațița - fiind comună mică - nu a avut notarul ei, a fost atașată notariatului cercual din Deta.

După ce în luna decembrie anul 1878 Opațița a ajuns comună mare cu notariat propriu, în ședința reprezentanței, ținută la 3 iunie 1898, în urma adresei preturei din Deta No. 4461/1898 s-a deliberat asupra atașării comunei la notariatul ce urma să se înființeze la Birda. Cum însă unii reprezentanți au știut neajunsurile ce le-au suferit locuitorii comunei când erau atașați notariatului din Deta, la propunerea parohului Ioan Popovici, s-a respins proiectul preturei Deta. Biroul notariatului, la început a fost instalat în camera de la strada a fostei case parohiale de sub No, 43, pentru care s-a plătit anual o chirie de 20 forinți. Mai târziu, s-au mutat în casa lui Aurel Jivan, iar din 1880 s-a cumpărat pentru acest scop, cu suma de 1500 forinți, casa lui Timary Bela de sub Nr. 10, precum și 8 jughere pământ. Casa lui Timary, în anul 1902, s-a renovat radical, de maestrul din Deta Adalbert Bauer, pentru suma de 2675 coroane. Acest edificiu cuprinzând locuința și oficiul notariatului, era într-o stare bună. Biroul notariatului însă, ca atare, era insuficient pentru împrejurările de atunci, având numai o cameră, fosta „cancelaria primarului”. A doua cameră, fosta cancelaria notariului, reprezentanță comunală în ședința sa ținută la 23 Aprilie 1902, a cedat-o notarului, să-o folosească ca locuință privată.

Cea mai veche reprezentanță comunală, este din anul 1875, și era alcătuită din: Simion Todor primar, Vasile Palici casier, reprezentanți: Bela Timary, Pr. Ioan Ghilezan, Adam Busch, Iosif Tuță, Ștefan Jivan, Adam Rămneanțu, Tănăsie Căpățină, Vasilie Rujan și Toma Ivascu. Notarul cercual cu sediu în Deta, venea la Opațița tot la 2 săptămâni, mai târziu săptămânal, a fost, Sebestyen Altenburger.

În 1924, reprezentanța comunală, numită după legea nouă administrativă, consiliu comunal, se compune din 9 consilieri ordinari și 3 supleanți aleși, cu vot secret, pe 8 ani din locuitorii comunei, și 2 consilieri de drept. Consilieri și-au ales din sânul lor un primar și 2 delegați permanenți. În 19 februarie 1926 s-a ales primul consiliu comunal, după legea nouă administrativă. Consiliul era compus din: Iosif Palici primar, Vasilie Bendariu și Vasilie Jebelean Berariu, delegați permanenți. Consilieri ordinari: Iovan Pop, Cornel Popescu, Petru Țuca, Donisie Rămneanțu, Iancu Rujan și Aurel Ștefan, consilieri de drept: Pr. Tiberiu Mărgineanțu și înv. Ioachim Imbroane, consilieri supleanți: Ioan Andras, Simion Vita și Donisie Mioc.

Pe lângă postul de notar, consiliu comunal, a primit și postul de secretar comunal, care este ocupat de tânărul student, fiul comunei, Vasilie Țuca. Funcționar al comunei fiind și casierul comunal, ales de consiliu comunal, a fost Nicolae Bendariu.

În serviciul primăriei mai sunt ca și în trecut, 2 plăieși, birăi - oficios se numesc „polițiști”. Paza comunei noaptea, să face de doi „boactări”, cari umblă noaptea prin comună. Vitele locuitorilor peste zi sunt păzite de persoane angajate de delegația permanentă, anume pentru acest scop. Vacile și boii le păzește „văcaru”, cai „cicoșu” iar porci „purcariu”. Mai are comuna și 2 păzitori de câmp, care păzesc recolta pământurilor.

Primarul, delegații permanenți, secretarul casierul și plăieși comunei sunt plătiți din caseria comunei, pe când ceilalți angajați sunt plătiți direct de locuitori. În trecut și notarul a fost plătit de comună, în perioada interbelică și mai târziu primește salariul de la stat. De la comună primește numai de la caz în caz spesele de călătorie și diurna, când merge oficial afară din comună. În comună

Iosif Palici

Iosif Ivașcu; 1915-1918 Aurel Mioc; 1918-1919 Pavel Țuca; 1920-1922 Iosif Palici; 1923-1925 Nicolae Bendariu 1926-1929; Aurelie Ștefan, îndepărtat din post, 8 iunie 1929 Iosif Palici.

Notarii. Șirul cronologic al notarilor cari au funcționat la Opațița de la data înființării acestui post, adică de la anul 1878 îl prezentăm succint: Ioan Moise 1878-1880; Sigismund Georgevici 1880-1881; Ioan Reiner 1881-1888; Ivan Somogyi 1889-1892; Ioan Iovanovici 1893-1894; Francisc Vilii 1894-1895; Carol Vasserallb 1895-1896; Gheorghe Rachici 1896-1915; Iosif Palotaș 1916-1928; Vasile Țuca 1929.

În comună nu există în perioada interbelică jandarmerie, medic, veterinar și moașă. Opațița aparține secției și postului de jandarmi din Deta și tot acolo era și medicul veterinar și moașă²⁴.

Administrația Publică Locală.

Legea administrației publice locale prevede că autoritățile administrației publice prin care se realizează autonomia locală sunt consiliile locale ca autorități deliberative și primăria ca autoritate executivă.

Primăria Orașului Deta

Conducerea Primăriei Orașului Deta actuală:

Petru Roman – Primar; Șamanțu Gerhart – Viceprimar; Coralia Sculean - Secretar

Consiliul Local Deta

Buhaș Crăciun - P.S.D; David Gheorghe-Vasile - P.C; Despi Ioan - P.S.D; Gheorghe Cristian - A.P.T; Ilian Ionel - P.S.D; Ioțcov Lucian - independent; Katona Gheorghe - U.D.M.R; Komsa Iuliana - U.D.M.R; Mateescu Adina-Maria - P.D-L; Rotar Radu - A.P.T; Stanciu Nicolae - P.C; Susa Virgil - P.D-L; Șamanțu Gerhart - P.D-L; Vertopan Zoran - P.D-L; Voiculescu Alexandru - P.D-L.

24. Pr. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929, p.*

Alte instituții

Judecătoria de ocol.

În anul 1871 se înființează în Deta judecătoria de ocol. Ca judecători au fost: Alexander Voltei, Ludovic Bodrossy, Karl Juschici, Emil Poruțiu. În anul 1924 funcționau la judecătoria de ocol: judecătorii Constantin Herescu, Dr. Emil Klein; conducătorul cărții funduare este: Borsos Szabo Zoltan, oficianți Mihalszky Anton, Weisz Robert, Koleszar Josef, Waydauer Andrei.

Perceptoratul se înființează în anul 1883. Conducătorul perceptoratului este în anul 1924: Josef Fellich; Contabil Kottek Robert.

Vechea poștă

Postă și Telegraf.

În anul 1830 se înființează poșta, care aparținea familiei Arizi, în 1862 se înființează Oficiul telegrafic, care în 1879 se unește cu poșta. În 1890 se mai adaugă și telefonul. Șeful poștei era în anul 1924 Ion Simeon.

Oficiul stării civile. Acest oficiu s-a înființat în 1895.

Starea sanitară a comunei era în perioada interbelică destul de bună. Epidemii nu au fost. Apa de băut era bună. În anul 1924 erau în Deta cinci medici. Seniorul între medici era stimatul Dr. Josef Bruder, care avea o activitate intensă și care era binefăcătorul săracilor.

Farmacii erau două: Văduva Eduard Feigl și Valeriu Popovici.

Societatea pompierilor voluntari.

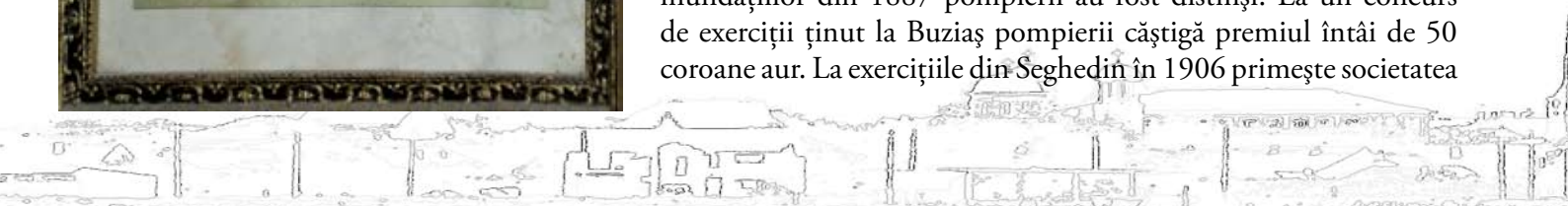
Această societate s-a înființat în anul 1875. Prima ședință s-a ținut la 8 august 1875 și s-a ales în mod provizoriu: Președinte: Peter Jäger sen., Comandant: Robert Jäger. Secretar: Dr. Eduard Poilak, În aceasta ședință se hotărăște procurarea primelor rechizite. Prima adunare de constituire s-a ținut la 30 ianuarie 1876 și s-a ales următorii: Președinte de onoare pe viață: Peter Jäger. Președinte: Ludovic Meyer. Comandant: Robert Jäger. Secretar: Dr. Eduard Poilak. Societatea număra 67 membri sprijinitori și 90 membri activi.

Funcționari societății de la înființare până în anul 1925 sunt: Președinte de onoare: Peter Jäger sen; Președinte: Ludovic Meyer de la 1876-1888; Emil Braunmüller de la 1888 până în 1925; Comandant: Robert Jäger 1876-1886; Josef Jäger 1885-1915; Michael Buchler 1915-1918; Ludovic Mayer 1918-1921; Alfred Jäger 1922 până în 1925.

Întâmplări speciale în cele 50 de ani au fost: În 1884 se hotărăște zidirea unui foișor, care se termină în 1885, care în 1906 se transportă pe locul târgului mic. În anul 1909 se propune de către Ludovic Mayer zidirea unui foișor nou de 26 de metri și o stație de pompă, cu un rezervor de apă de 600 hl. Propunerea se acceptă și în 1910 se zidește foișorul.

Focuri mai mari au fost în anul 1895 și anume 7 la număr; în anul 1912 arde moara lui Buchmann; în 1916 aceea a lui Scheirich, în 1920 a lui Buchi din Deta, la care pompieri au acționat prompt și eficace. Echiparea se completează din timp în timp. În anul 1914 se cumpărase o pompă-motor. Cu ocazia inundațiilor din 1887 pompierii au fost distinși. La un concurs de exerciții ținut la Buziaș pompierii câștigă premiul întâi de 50 coroane aur. La exercițiile din Seghedin în 1906 primește societatea

Diploma de mulțumire și recunoaștere a meritelor domnului Robert Jäger

Interiorul muzeului

Pompierii voluntari - 1925

Pompierii voluntari - 1950

Tabloul jubiliar 1875-1965

Foșorul pompierilor 1925

25. Alexandru Chevereșan, op. cit., p.67-68

premiul al doilea: o sculptură artistică în argint. O serbare frumoasă s-a ținut cu ocaziunea jubileului de 25 ani. În anul 1924 serbează societatea jubileul de 50 de ani. În anul 1925 societatea număra 418 membri sprijinitori și 41 membri activi complet echipați²⁵.

Anual formația organiza la 10 septembrie "Ziua pompierilor", când se desfășurau concursuri profesionale, defilările formațiilor de pompieri participante și masa festivă.

Formația a participat la numeroase concursuri profesionale reușind să ocupe locuri fruntașe pe județ și țară.

În școli a organizat un grup "Pionierii prietenii pompierilor" cu care se făceau activități de intervenție în caz de incendiu în școală, acasă sau în localitate. Și cu acest grup s-au obținut numeroase premii pe raion și pe județ.

În timpul îndelungatei existențe formația a intervenit la multe incendii chiar de proporții ca de pildă la fabrica de placaj din Deta, sonda de gaze Partoș, depozite de cereale, crescătorii de animale, case și gospodării ale cetățenilor din raza de intervenție a formației, în general cu rezultate bune salvând vieți omenești și bunuri materiale. De asemenea a intervenit prompt și în caz de inundații, evacuând oameni și materiale din calea apelor.

În ultima perioadă s-a pus un mare accent pe activitatea de prevenire și control la obiectivele administrate de consiliul, școli spitale, unități economice etc.

Formația de pompieri din Deta a fost condusă de mai mulți comandanți, cel mai longeviv fiind Matei Kirsch, care a activat 35 de ani, drept răsplată a îndelungatei și intensei sale slujiri a primit titlul de "Cetățean de onoare" al orașului Deta²⁶.

Matei Kirsch

"Mașina pompierilor" - 1890

26. Informație primită de la dl. Matei Hirsch

Stația de Pompieri Deta.

Subunitatea de pompieri militari s-a constituit în localitatea Deta în anul 1996 ca Gardă de Intervenție, parte componentă a Stației de Pompieri Buziaș.

Locația este pe strada Victoriei, numărul 18, în locul fostei bănci agricole.

Subunitatea era încadrată cu un echipaj format dintr-un Șef Gardă Intervenție Stingere și militari în termen servanți. Dispunea de o autospecială de lucru cu apă și spumă tip APCA-AT.

Pe parcurs, până în anul 2004 s-au mai adus în subunitate încă două autospeciale de lucru cu apă și spumă. În luna decembrie 2004, subunitatea s-a transformat în Stație de Pompieri, subordonată direct Inspectoratului pentru Situații de Urgență „Banat” al județului Timiș, cu un ofițer comandant de stație și trei echipaje pe autospeciale de lucru cu apă și spumă.

În urma inundațiilor din anul 2005, stația a fost înzestrată cu utilaje și echipamente specifice intervenției la inundații (un autocamion, două bare pneumatice cu motor, motopompe și alte echipamente).

În anii 2006, respectiv 2007 s-a trecut la înlocuirea militarilor în termen cu personal încadrat prin concurs din sursă externă cu statut de subofițer.

Din anul 2008 la Stația de Pompieri Deta s-a înființat serviciul SMURD, cu o ambulanță tip „B2” încadrată cu 3 paramedici din rândul personalului propriu. Stația de Pompieri Deta deservește un număr de 42 de localități, dintre care 3 orașe: Deta, Gătaia și Ciocova, 9 comune și 30 de sate aparținătoare.

La comanda subunității, din anul 2002 până în prezent, este domnul căpitan Herișanu Ioniță.

Societatea „Crucea Roșie”

În anul 1882 la inițiativa Prefectului comitatului Timiș, Sigismund Ormos o grupă mică de oameni inimoși fac propagandă pentru a înființa această societate. Mulțumită activității lor s-a putut înființa filiala din Deta a societății în anul 1883 cu 50 de membri. Prima conducere a fost: Președinta Amalia Braunmüller; secretar: Johann Szentmiklosy, cu un mic comitet din mijlocul cetățenilor intelectuali. Începutul a fost greu; era greu de câștigat partizani pentru o idee, a cărei scop nu era cunoscut mulțimii și a cărei activitate binecuvântată nu era încă bine cunoscută. Mult mai târziu, când s-au înființat spitalele crucii roșii, care în timp de pace deservea bolnavii; când publicul a recunoscut serviciile excelente aduse de îngrijitorii ce lucrau acolo și când s-a demonstrat importanța societății în timpul catastrofelor naturale: atunci abia succesul a încoronat lucrările și filiala a crescut în număr, astfel în anul 1900 avea 150 de membri.

După moartea președintei Amalia Braunmüller în anul 1893 s-a ales fiica acestei Maria Meyer care conduce societatea până în 1919.

În acest timp s-a ocupat societatea cu afilierea de membri, cu colectarea unui fond onest și cu ajutorul dat ocazional în caz de nenorociri. Când în anul 1914 a început războiul societatea era pregătită a vindeca rănilor produse de nemilosul război. În primăvara anului 1914 s-au primit 312 membri noi. În scurt timp s-au pregătit 3 infirmerii auxiliare cu 130 de paturi complete.

În toamna anului 1914 a ales societatea pe primpretorul Francisc Szandhaz ca vicepreședinte și pe Francisc Buchi casier. S-au completat efectivele societății cu patru medici și o echipă de doamne și domnișoare din toate clasele sociale. Se făceau donațiuni mari, toate comunele plasei se întreceau în a sprijini din toate puterile societatea.

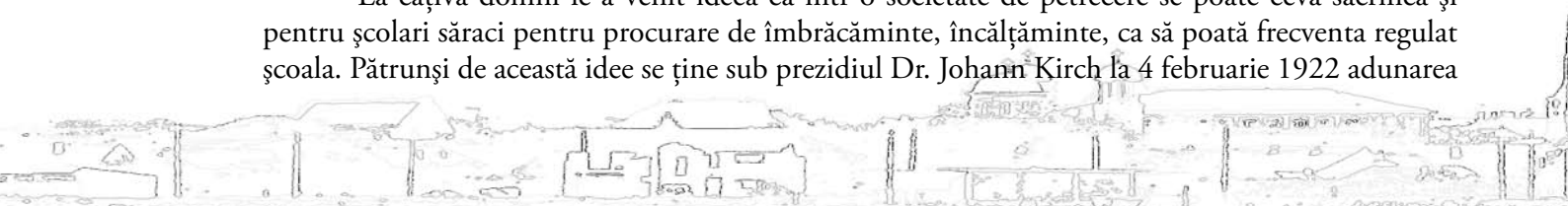
În timpul războiului mondial au primit 2000 de bolnavi și răniți îngrijire medicală și o primire amabilă. Bolnavii rămâneau de obicei 28 de zile sub îngrijire.

Societatea a ținut timp de 5 ani și un oficiu poporal. Multe sute de petiții s-au rezolvat; s-au adus aici răniți din spitale străine, ca să fie mai aproape de familiile lor.

În toamna anului 1919 atât conducerea cât și comitetul au demisionat. Societatea s-a dizolvat după o activitate de 36 de ani.

Societatea de masă „Humanitas”

La câțiva domni le-a venit ideea că într-o societate de petrecere se poate ceva sacrifica și pentru școlarii săraci pentru procurare de îmbrăcăminte, încălțăminte, ca să poată frecventa regulat școala. Pătrunși de această idee se ține sub prezidiul Dr. Johann Kirch la 4 februarie 1922 adunarea

generală de constituire și se primesc statutele redactate de comitet. S-au ales: președinte de onoare: Ioan Cimponeriu, președinte: Johann Rusz, vicepreședinte: Dr. Johann Kirch.

Pentru a da mai multă ocazie publicului spre a jertfi ceva pentru copiii săraci, s-au ținut întruniri lunare, petreceri anuale, etc. În primul an s-au prevăzut cu haine necesare 40 de băieți și 22 de fete. Societatea a cheltuit în plus de numeroasele donații încă 7700 Lei. În anul 1923 au fost sprijiniți 41 de băieți și 29 de fete cu suma de 9633 Lei. În anul 1924 primesc sprijin 32 de băieți și 22 de fete în care scop s-au cheltuit 19554 Lei.

Societatea de masă "Humanitas" are ca simbol o cheie de aur, care se predă din an în an celui membru, care a arătat cel mai mare interes și a avut cel mai mare merit. Până acum au avut-o: Dr. Johann Kirch, Johann Muiner și Johann Hollerbach. Societatea "Humanitas" are și un pocal, care se licitează din an în an după metoda americană. În anul 1924 l-a licitat Victor Feiser pentru suma de 1900 Lei. În anul 1925 număra "Humanitas" 49 membri fondatori și 153 membri ordinari.

Conducerea era compusă din: președinte de onoare: Valeriu Boleanțu; președinte: Johann Rusz; vicepreședinte: Dr. Johann Kirch.

Administrator: Johann Hollerbach.

Societatea pentru ajutorarea bolnavilor din Deta

Aceasta societate s-a înființat ca: filiala Centralei din Budapesta la 20 septembrie 1875 cu un număr de 50 de membri. Medicul societății a fost Dr. Eduard Polak, președinte: Nikolaus Schiff. De la 1881-1891 medicul societății este: Dr. Josef Bruder, președinte: Antoniu Korek.

În acest timp societatea devine independentă de Budapesta și era condusă de medicul societății Dr. Josef Bruder și președintele Thieser Alois.

În 1891 medicul societății a fost Dr. Ignatz Gonda, președintele Antoniu Korek. În 1895. era medic Dr. Ignatz Gonda, președinte Alois Thieser.

În 1896-1915, medic Dr. I. Gonda, președinte Alois Thieser.

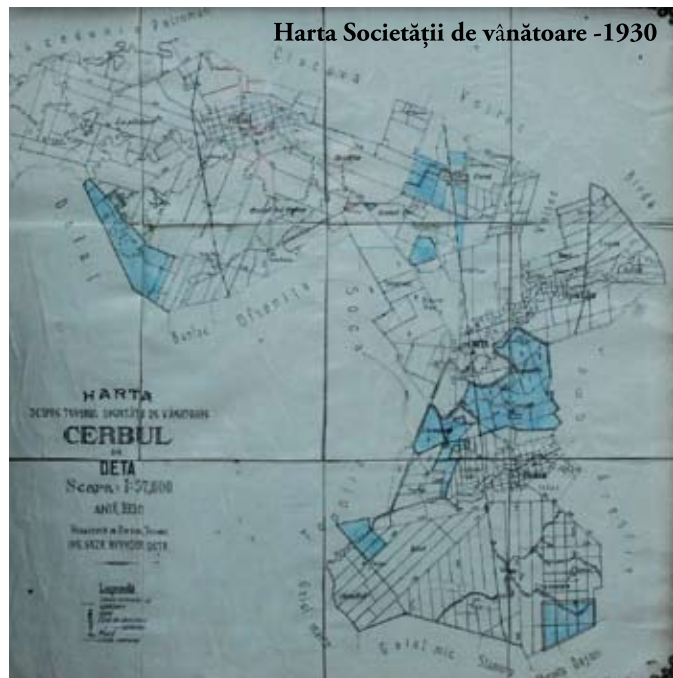
De la 1924 până în 1925, medic Dr. I. Gonda, președinte Ladislau Tringl, vicepreședinte Johann Maushammer și Josef Lothary, secretar A. Wolz, casier Francisc Amann.

În anul 1887 s-a serbat sfințirea steagului. În anul 1913 cu ocaziunea jubileului de 25 de ani s-a dat un festival în onoarea nașei steagului Maria Braunmüller, iar Emil Braunmüller a fost ales ca membru de onoare.

Societatea asigură membrilor contra unei taxe minimale: medic, farmacie, sprijin, cheltuieli de spital: contribuții de naștere, contribuții de înmormântare. Membrii administrație nu erau plătiți, numai medicul și casierul primesc o mică recompensă.

Societatea de vânat.

A fost înființată în anii 1884. Fondatorii au fost: Emil Braunmüller, Matei Franz, Karl Huy, Iulius Huy, Josef Jäger, Peter Jäger, Peter Jung, Desideriu Schäfer, Georg Scheirich, Alexander Schmidt, Johann Szentmiklossy și Bela Timary. Societatea avea deja de la înființare statute aprobate și reguli stricte de vânat. Scopul ei este practicarea vânatului ca un sport nobil. Pe terenul societății nu numai, se vânează, ci se și îngrijește de vânat, așa că în timpurile prescrise se oprește vânatul. Numărul membrilor este de 26. Conform hotărârii unei adunări generale s-a mărit numărul membrilor la 25. Numai primpretorul și pretorul se poate alege de fiecare dată ca membru. De la înființarea societății până în 1925 societatea ajunge la al treilea președinte: primul a fost de la 1884-1906 Emil Braunmüller; al doilea până 1924 a fost Dr. Theodor Scheirich. În anul 1924. a fost ales ca președinte primpretorul Valeriu Boleanțu.

Atât Emil Braunmüller cât și Dr. Theodor Scheirich au fost aleși, după demisia lor, ca președinți de onoare. Cu ocazia jubileului de 50 ani, membrii au donat societății un pocal de argint, care s-a folosit numai la momente festive. În fiecare an societatea aranjează mai multe vânători, cari sunt foarte apreciate. Și ca factor social aranjează serate de vânat.

Cupa câștigată în 1935

Membrii Clubului de vânat

Parcul Anton Kratzer

Acest parc este o rămășiță a pădurilor care existau în timpul colonizărilor. Deta, care se dezvoltă vizibil, avea nevoie de un loc de recreare. Comuna avea o pădure înspre est pe care o tăia calea ferată aceasta localnicii nu o puteau folosi, Proprietarul hotelului „Bellavista” Anton Kratzer cumpără această pădure, pe care voia să o folosească ca loc de recreare pentru fiul său bolnăvicios. El taie pomii, regulează albia pârâului, ridică zăgazuri, face drumuri, face un loc de joc. După moartea fiului său, Kratzer voia să taie pomii din pădure. Auzind despre aceasta, s-a dus sub conducerea lui Petru Fischer o delegație la Anton Kratzer spre a-l ruga în interes comun să se mențină pădurea spre binele publicului, să se înființeze Societatea parcului și aceasta să poartă pe vecie numele de „Parcul Anton Kratzer”. Anton Kratzer se învoiește și va lăsa pădurea pentru suma de 3000 forinți plățibili în 30 ani, dacă se înființează „Societatea parcului” și conform statutelor pădurea să se țină de parc. Georg Scheirich face propunerea, ca să se înscrie 30 membri fondatori cu 30 forinți, care sumă va aduce în 30 de ani 3000 de forinți. Peter Fischer strânge în câteva zile 37 membri fondatori cu 30 forinți și 103 membri sprijinitori, care plătesc 2 forinți. 900 forinți s-au depus spre capitalizare în bancă. Anton Kratzer, numai după constituirea societății va transcrie prin cartea fundară drept de proprietate. La 12 aprilie 1885 se ținuse adunarea generală de constituire sub prezidiul lui Peter Fischer în prezența a 29 membri fondatori și 7 membri sprijinitori.

Legitimație
de membru al
Asociației Parcului
- 1890

Statutele redactate de Peter Fischer și modificate de Inspectorul Ludovic Meyer au fost primite. Ca funcționari s-au ales: ca președinte pe viață: Anton Kratzer, vicepreședinte: Emil Braunmüller.

Inspectorul Ludwig Meyer roagă „Societatea pentru regularea Bigheului” să cedeze o parte din malul stâng al pârâului Birda pentru a deschide o intrare în parc. La prețul de 40 forinți parcul primește acest teritoriu, care apoi prin donația lui Michael Szivy, s-a putut mări.

În anul 1889 publicul găsește necesar să mărească parcului. La propunerea lui Georg Scheirich se cere de la comună pădurea comunală și să se mijlocească circulația prin punerea unei punți, astfel în 1890 se poate folosi și pădurea comunală.

În 1888 Ludwig Meyer propune zidirea unui restaurant, dar propunerea nu se poate îndeplini în lipsă de numerar.

În 1890 se zidește o hală în valoare de 4000 forinți, la care contribuie: Emil Braunmüller, Josef Heldenwanger, Eugen Prepeliczay, Isidor Jäger, Johann Szentmiklossy, Desiderius Schäfer și Georg Scheirich cu 1000 de forinți, 500 de fiorini s-au pus din casieria societății. Spre acoperirea încă celor 2500 de forinți, s-au emis 100 „acții” fără dobândă în valoare de 25 forinți. Prin clădirea acesta se asigură publicului un loc de refugiu în caz de ploaie. La intrare se ridică în 1897 un zid.

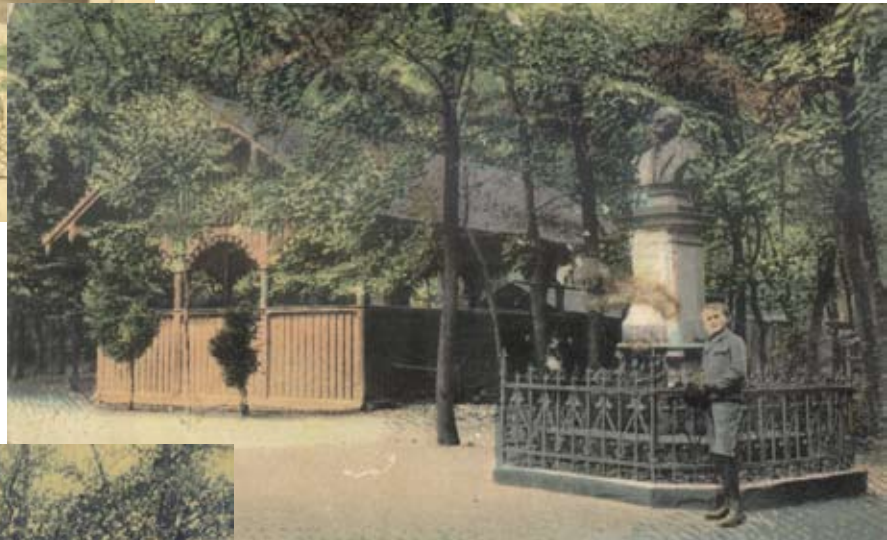
În 1899 se dă Clubului de popice un teren spre zidire cu o arendă anuală de 10 forinți cu condiția, că în caz de dizolvarea clubului, revine locul în proprietatea parcului. Tot în acest an pierde societatea pe meritosul ei președinte Anton Kratzer. Spre amintirea lui înființează văduva lui, Ana Kratzer, un fond, pe care-l dă primăriei, că după 10 ani să se plătească parcului dobânzile aduse.

În 1901 propune notarul comunal Ignatz Lillin, ca să se ridice spre amintirea lui Anton Kratzer un monument. Comitetul a încredințat facerea monumentului tânărului sculptor din Vârșeț Christian Trampits pentru suma de 2000 Coroane. Monumentul este o bust de 3 metri înălțime așezat pe un soclu de gresie. Cheltuelile au fost acoperite în cea mai mare parte prin subscripția a 280 de locuitori și a unor instituții din Deta, restul 1-a dat societatea. Inaugurarea festivă a monumentului s-a făcut la 25 septembrie 1904, cu care ocazie s-a ținut o adunare generală festivă. În anul 1908 se face în jurul monumentului un grilaj de fer.

În anul 1901 se zidește un bufet cu suma de 486 Coroane.

Parcul Anton Kratzer - vederi de epocă

În 1906 are societatea o altă mare pierdere prin decedarea inspectorului Constantin Pettera, în locul lui este ales Ludwig Meyer. El își începe activitatea prin înfrumusețarea parcului, numărul vizitatorilor crește, hala devine neîncăpătoare. După planurile și sub conducerea lui Ludovic Meyer se zidește în 1908 în hala o scenă cu o odaie de îmbrăcat și o odaie pentru birtaș, hala se prevede cu o terasă îngrădită. Pe alei se pune nisip, se fac bănci noi, zăgazul se ridică, pentru a proteja parcul în caz inundații. La 20 August 1908 s-a aranjat o mare serbare populară. Pentru sporirea venitului se preia în 1910 restaurantul în regie proprie. Inspectorul Ludovic Mayer un numai înfrumuseța parcul, dar a voit să mărească și venitul societății. La propunerea lui se cumpără un aparat de cinematograf. La 13 Noemvrie se dă prima reprezentație.

După izbucnirea războiului mondial 1914 treburile se înrăutățesc, dar un minim de activitate persistă.

În 1920 se alege ca președinte Robert Buchi și ca secretar Johann Mumper. În 1922 se modifică statutele și se mărește și numărul membrilor comitetului. La alegerile suplimentare se alege Primpretorul Ioan Cimponeriu ca președinte de onoare.

După numirea președintelui de onoare Ion Cimponeriu ca subprefect la Lugoj se alege în locul lui ca președinte de onoare Primpretorul Valeriu Boleanțu, care alege se face pentru meritele sale și interesele arătate față de parc. Ca președinte a fost ales Ioan Rusz și ca inspector Arpad Jäger. Președintele Ioan Rusz demisionează din cauza mutării la Lugoj și în locul lui se alege în 1923 notarul comunal Valentin Dewald ca președinte.

În locul inspectorului demisionat Arpad Jäger se alege inginerul Geza Avender, care propune zidirea unei băi cu plajă, care propunere însă nu s-a putut îndeplini.

La intrare în parc stau trei tei, cari au fost plantați în 1896. Între ei s-a ridicat monumentul eroilor căzuți pe câmpul de luptă 1914-1918. Acest monument a fost inaugurat la 5 iunie 1924 de canonicul Ludwig Bappert; după oficiu religios Primpretorul Valeriu Boleanțu printr-o cuvântare frumoasă predă monumentul primăriei, pe care-l preia în numele ei notarul comunal Valentin Dewald.

Fostul cinematograf - azi Sala de conferințe

Terenul de minifotbal

Deta
107

Biblioteca orașului Deta

Pentru prima dată biblioteca a fost înființată între anii 1955-1961 ca și bibliotecă comunală, apoi a devenit raională până în 1968 cu sediul în incinta Casei de Cultură „Bellavista”, după care și-a mutat sediul pe strada Victoriei nr.33 în 1964.

În această perioadă au lucrat 5 bibliotecari: Cercega Mihai, director; Dosanu Mia, Trîmbaci Georgina, Mârza Lucia, Gruia Alexandra - bibliotecar. În anul 1968 a devenit bibliotecă orașenească, odată cu nouă sistematizare a țării când Deta a devenit oraș. În aceea perioadă au lucrat doi bibliotecari: Mocanu Crina, Trîmbaci Georgina. Biblioteca orașenească și-a mutat sediul în anul 2000 pe strada Victoriei nr. 16, un local spațios și luminos cu o suprafață de 181,26 mp. Sală de împrumut, prelucrare a cărții noi intrate cu o suprafață de 102,44 mp și deservește și ca sală de lectură cu 20 locuri. Mai are și trei depozite cu o suprafață de 66,15 și un coridor de 12,67 mp.

Biblioteca Orașenească Deta este o instituție de cultură care colectează, organizează și valorifică o cât mai bogată colecție de documente: cărți, periodice, hărți, manuscrise etc. Prin caracterul enciclopedic al acestui tezaur, biblioteca se integrează organic în harta spirituală a orașului Deta și participă prin particularitățile ei specifice la satisfacerea intereselor de informare, lectură și documentare ale celor mai diverse categorii de beneficiari, ce simt nevoia și plăcerea de a apela la cuvântul tipărit.

Biblioteca dispune de un fond de carte: 31.926 volume în valoare de 39.635 lei și din anul 2000 este deservită de un singur bibliotecar: Donauer Victorița.

În anul 2011 au fost 570 cititori, iar cărți împrumutate 13.386.

În acest an sunt 10 abonamente la ziare și reviste ce sunt consultate în incinta bibliotecii.

Orașul Deta are onoarea de a avea oameni de seamă și mulți iubitori de carte, devenind și scriitori, cum ar fi: Domnul profesor Petru P. Ciurea cu următoarele opere: “Din confesiunile unui dascăl”, apărută în anul 2003 la Ed. Mirton; “Zâmbete inocente - Anecdote”, Ed. Mirton -2004; “Din confesiunile unui dascăl (Cartea a treia)”, Ed. Mirton-2004; “Din confesiunile unui dascăl (Cartea a cincea)” Ed.Mirton-2005; “Coordonarea învățământului în raionul Deta 1961-1967”, Ed.Mirton- 2005; “Răcășdia”, Ed. Marineasa-2006; “Școala în țepii epigramei”, Ed. Marineasa -2007; “Cântecul și poezia care ne-au încântat primăvara vieții”, Ed. Eurostampa -2008; “Cărășeni de neuitat”, Ed Eurostampa - 15 volume.

O tânără speranță este Carmen Chicinaș cu cele două volume: “Micile secrete ale unei mari iubiri”, Ed. Eminescu, 2007 și „Misterele nopților albe”, Ed. Artpress, 2007, care au fost prezentate de criticul literar Adrian Dinu Rachieru în sediul bibliotecii.

Inginer Iancu Braicu cu volumele: “Vânătoarea, pasiunea ancestrală”, Ed. Eurostampa, 2008; “Vânătoarea rațională”, Ed. Eurostampa Timișoara, 2010

Formarea deprinderi de a citi este esențială, iar bibliotecarul are un rol important în a forma nu doar cititori ci tineri care știu să prețuiască învățătura cărților, știu să conștientizeze puterea magică a cuvântului. Cititul poate oferi satisfacții nebanuite și lui și nouă ca educatori.

Așa cum o casă nu se poate construi fără o temelie, nici societatea actuală, oricât de tehnologizată ar fi, nu poate renunța la lectura scrisă.

Biblioteca rămâne un sistem deschis, dinamic, eficient, în care procesele de informație funcționează în dublu sens: de la bibliotecă ca deținătoare de informație, la beneficiar - consumator de informație, dar și invers, având în vedere importanța cunoașterii opțiunilor, preocupărilor, intereselor și preferințelor cititorilor noștri.

Biblioteca este un spațiu cultural generos, primitor, în care lectura să devină o știință, pentru că numai cu instrumentele acesteia un text se relevă în totalitatea sensurilor și semnificațiilor lui²⁷.

27. Informații primite de la dna Donauer Victorița

Muzeul orașenesc Deta.

Colecția muzeului s-a constituit din inițiativa unor iubitori ai istoriei locale care au început să colecționeze piese arheologice și istorice la începutul secolului al XX-lea. O activitate deosebită în achiziționarea și păstrarea colecției a prestat-o profesorul Dani Bela, care s-a preocupat între anii 1970-2000 pentru îmbogățirea și conservarea bunurilor de muzeu.

Istoria străveche a microzonei Deta este bogat ilustrată cu descoperiri aparținând epocii neolitice, perioadei de tranziție spre epoca bronzului precum și de urnele funerare din prima epocă a fierului. Mormântul de la Banloc (sec.V), descoperiri întâmplătoare de ceramică (sec.VIII-IX), fortificația de pământ de la Opațița, aduc mărturii arheologice despre habitatul microzonei.

Istoria multiculturală și multiconfesională a Detei din sec. XVIII-XX este ilustrată de caetea veche, care a circulat în această localitate, de gazeta locală și multe alte obiecte reprezentative aparținând unor asociații culturale și de ajutor reciproc.

Aspecte din muzeu

Judecătoria Deta

A fost înființată în anul 1963 și este o autoritate publică din cadrul sistemului organelor judecătorești, fără personalitate juridică potrivit art. 36 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară.

Instanța are sediul în orașul Deta, având arondate 3 orașe, respectiv Deta, Gătaia și Ciacova, precum și 13 comune cu satele aparținătoare. Aria sa de competență cuprinde o populație de aproximativ 50.640 de locuitori.

Datorită volumului redus de activitate și a numărului redus de judecători judecătoria nu este organizată pe secții, activitatea organizându-se pe complete de judecată mixte. Această instanță este subordonată Tribunalului Timiș și Curții de Apel Timișoara.

În orașul Deta își desfășoară activitatea două notariate și un executor judecătoresc. Conducerea Judecătoriei Deta este constituită din președinte, Colegiul de conducere și Adunarea generală a judecătorilor, fiecare cu atribuții specifice, exercitate în limita competențelor legale.

Sediul Judecătoriei Deta este situat pe strada Victoriei, nr. 3 A, în centrul orașului, în aceeași clădire având sediul Parchetul de pe lângă Judecătoria Deta.

Colectivul Judecătoriei Deta este format din patru judecători, dintre care unul îndeplinește funcția de președinte, șapte grefieri, dintre care unul îndeplinește funcția de grefier șef, un grefier-archivar și un agent procedural.

Spitalul Orășenesc Deta

În anul 1948 se înființează, prin aportul deosebit al doctorului Petru Râmneanțu spitalul cu trei secții: (obstetrică, pediatrie, boli infecțioase), policlinica. De asemenea se înființează baia publică, cantina școlară și cantina pentru adulți.

Spitalul funcționează în locația actuală din anul 1968 și este unul dintre cele mai moderne spitale din județul Timiș, funcționând la standarde Europene, cu aparatură de ultimă generație obținută cu fonduri de la Ministerul Sănătății, Banca Mondială și Consiliul Local Deta.

Clădirea spitalului unificat - 1965

Este un spital public, general orășenesc a cărui structură aprobată este de 63 de paturi pentru bolnavi și 9 paturi pentru însoțitori cu următoarele compartimente; medicină internă, chirurgie generală, ATI (anestezie și terapie intensivă), obstetrică-ginecologie, neonatologie, pediatrie, cameră de gardă, bloc operator, laborator analize medicale, laborator imagistică medicală, cabinet pneumologie, cabinet planificare familială, farmacie, compartiment de prevenire și control al infecțiilor nozocomiale, compartiment de evaluare și statistică medicală.

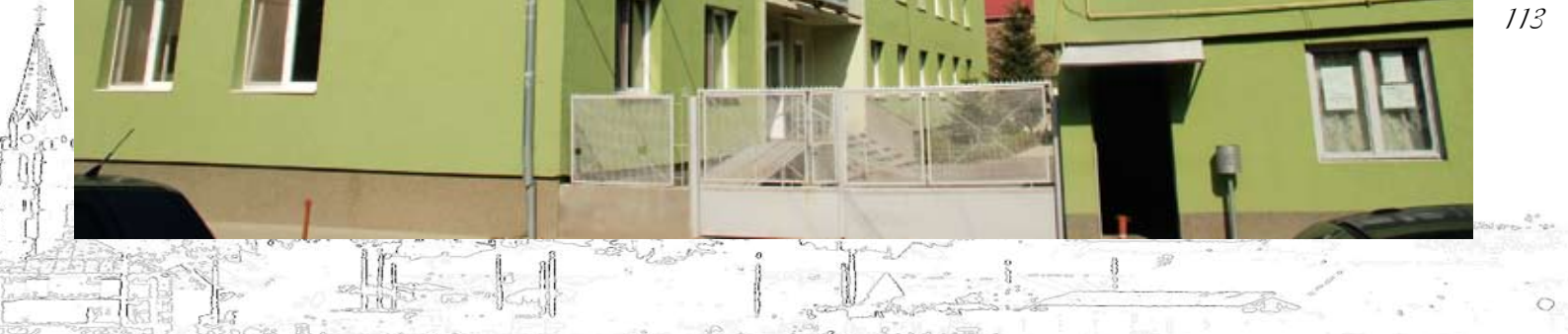
La nivel de oraș funcționează patru cabinete ale medicilor de familie ce deservesc populația orașului Deta înscrisă pe listele acestora.

De asemenea, în oraș mai există cabinete de specialitate private; stomatologie- 4. chirurgie-1; dermato-venerologie-1; ORL-1 și 3 farmacii private pentru deservirea populației din teritoriu, care au contract cu CJAS Timiș pentru eliberarea de medicamente în regim compensat și gratuit. Una dintre aceste farmacii are ca specific vânzarea produselor farmaceutice naturiste²⁸.

29. Parcul industrial Deta, program de cooperare transfrontalieră România-Serbia, Deta, 2011, p. 22-24

Spitalul azi

Stația de Ambulanță Deta

A fost înființată în 1995 și aparține Serviciului de Ambulanță Timiș. Are în atribuții servicii de urgență și transport. Personalul este compus din 5 medici, 12 asistenți și 16 ambulatori și conducători auto sub coordonarea Dr. Cosmin Lădariu. Dispune de 5 mașini.

Unitatea de Poliție a orașului Deta

Un rol important în păstrarea ordinii și liniștii publice îl are Poliția Deta aflată într-o nouă locație, dispunând de dotare pentru a face față misiunii ce îi revine.

Secția Jandarmi Deta

Are ca atribuții menținerea și restabilirea ordinii și liniștii publice, transportul și paza valorilor, bunurilor și materialelor periculoase, cât și paza și apărarea obiectivelor de importanță deosebită cum sunt Judecătoria, Parchetul, Administrația Finanțelor Publice, etc.

Poliția de Frontieră Deta.

Are misiunea de a asigura supravegherea frontierei de stat, respectarea prevederilor acordurilor, tratatelor, convențiilor și protocoalelor de frontieră semnate cu statele vecine cât și cele internaționale, precum și misiuni de cooperare și colaborare cu structurile instituțiilor statului vecin.

Administrația finanțelor publice a orașului Deta

Desfășoară activități operative pentru aplicarea politicii fiscale a statului la nivelul orașelor Deta, Ciacova, Gătaia precum și al comunelor arondate: Banloc, Birda, Denta, Giera, Ghilad, Jamu Mare, Jebel, Liebling, Moravița, Pădureni, Voiteni, Livezile.

Unitățile bancare.

Într-o economie de piață îndeplinește funcția de atragere și concentrare a economiilor societății și de canalizare a acestora către cele mai eficiente investiții. Oferta acestora este diversificată și provine de la Raiffeisen Bank, BRD Group Societe Generale, CEC Bank, Banca Cooperatistă Begacoop.

Filiarele Bancilor comerciale din Deta au o activitate diversă și se axează, în principal, pe atragerea depozitelor și acordarea de credite, acceptarea de depuneri de la alte bănci sau firme, operațiuni valutare pentru persoane fizice și juridice, plasamentul fondurilor și schimburilor comerciale.

Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură (APIA)

Funcționează în subordinea Ministerului Agriculturii Pădurilor și Dezvoltării Rurale. Instituția are următoarea organizare: aparat central, 42 de centre județene și 210 centre locale printre care regăsim și pe cel din orașul Deta.

Începând cu 1 ianuarie 2007, APIA derulează fondurile europene pentru implementarea măsurilor de sprijin finanțate din Fondul European pentru Garantare în Agricultură (FEAGA)²⁹.

Sediul
Primăriei și
Consiliului
Local Deta

Capitolul 4. Școala și activitatea culturală

Școala din Deta

Școala primară romano-catolică.

Școala și biserica au lucrat împreună pentru educarea religioasă-morală a tineretului. Încă din perioada primelor colonizări s-a înființat lângă fiecare biserică catolică câte o școală. Imediat după colonizarea șvabilor în Deta găsim în matricole numele unui învățător, Heinrich Müller, care era și cantor și instruia copiii de pe moșiile apropiate. Starea materială a învățătorului era foarte grea; el trăia din donațiile benevole ale școlarilor.

Până la 1812 au funcționat ca învățători: Francisc Abel, Johann Jakob Jurmann, Heinrich Müller, Christian Göttinger; Peter Rischar dela 1812-1829; Peter Jäger de la 1829-1860. Peter Jäger, născut în Deta la 23 August 1809. În 1825 primește diploma de învățător în Timișoara,

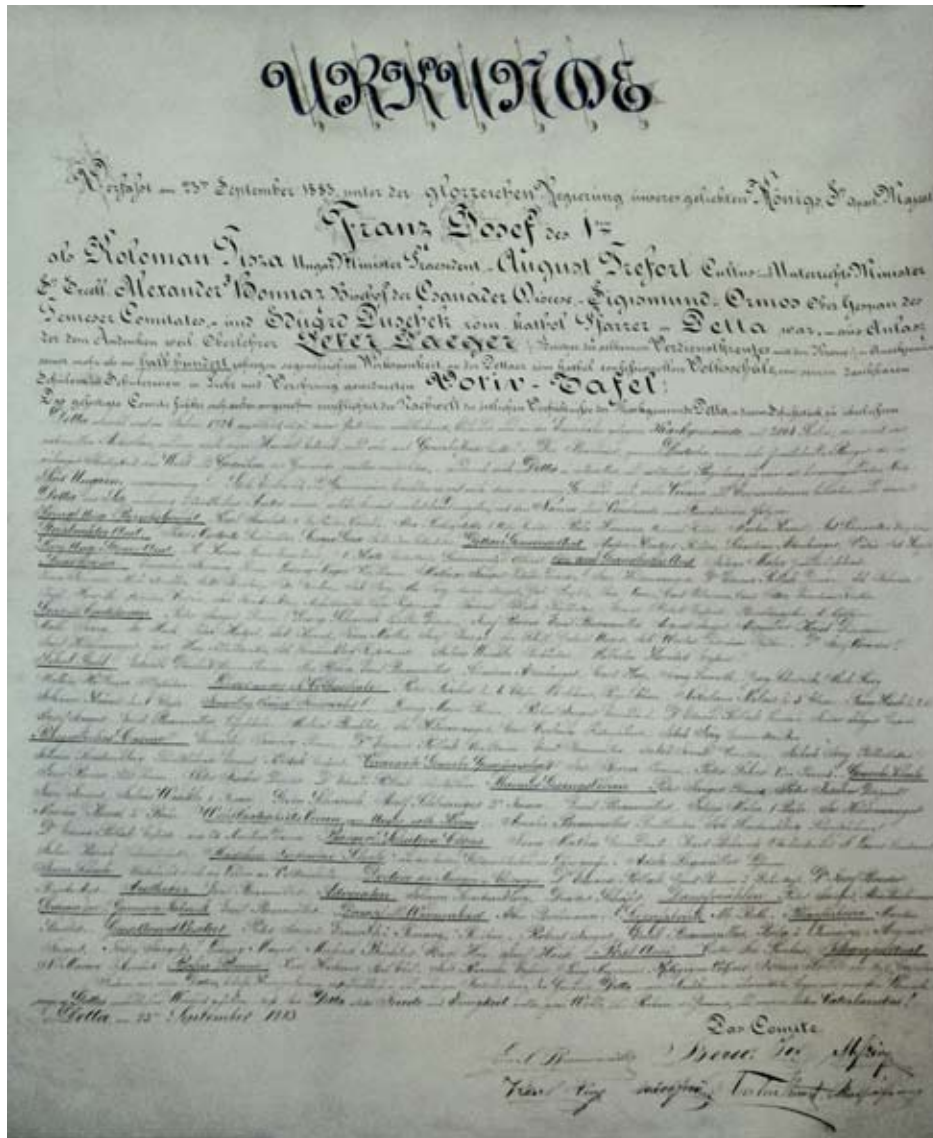

Peter Fischer

4 ani funcționează în Periam. În anul 1829 este numit la Deta. În acest an școala numără 179 de copii: 115 băieți și 64 fete. În anul școlar 1830-31 se înființează clasa a doua. La o clasă este învățător Alexander Kertay iar în a doua Peter Jäger. În locul lui Kertay a venit Johann Bock. La vizitarea școlii la 25 aprilie 1838 episcopul Josef Lonovics cere mărirea școlii, deoarece era neîncăpătoare. În 1840 Johann Bock părăsește postul său, ca să primească pe cel din Stamura. Vine Josef Nix, care în 1843 pleacă la Denta. Urmașul său a fost Mathias Weber, care în timpul anului părăsește școala; îi urmează Francisc Hack. Francisc Hack se născuse în Deta la 29 Martie 1819, în 1837 obține diploma de învățător. În 1838 funcționează în Pecica, în 1844 vine la Deta. Datorită activității sale intense școala câștigă un bun renume. Educația morală i-a fost ideea principală. Mare merite și-a câștigat prin plantarea trandafirilor. Deoarece numărul elevilor se mărește, se zidește o școală nouă. În anul 1860 erau 331 de elevi. Se deschide clasa a doua, învățător Francisc Hack și clasa întâia Karl Schubert, care în 1865 pleacă. În locul lui vine Peter Fischer. După o activitate binecuvântată de 50 de ani Peter Jäger își cere pensionarea. La 1 februarie 1883 moare. La 23 septembrie 1883 îi se pune pe edificiul școlii, ca semn de mulțumire o placă de marmură. Din banii rămași, strânși pentru această placă s-a făcut un fond „Fondul Peter Jäger”, a cărui dobânzi s-au distribuit la elevii, care studiau la școli mai înalte. În anul 1882 a fost ales ca învățător Georg Schrott.

Peter Fischer este numit director. În 1883 vine Jakob Knobl ca învățător. În 1885 Francisc Hack demisionează după 44 de ani de funcțiune. În 1885 vine ca învățător pentru clasa întâia Rudolf Glans, care în 1887 pleacă. În locul lui vine Karl Ludwig, care pleacă în 1892 și în locul lui este ales Mihaly Schlonz (Magyar). În 1894 învățătorul Nikolaus Miles încetează din viață. În 1895 este ales Jacob Varady, care moare în 1921. În 1908 se alege ca învățător Ludwig Kugler, care în 1924 pleacă. În 1912 este ales Johann Mumper ca învățător, care pleacă în 1924.

În anul când s-a scris monografia Detei funcționau la această școală următorii: directorul Peter Fischer, care în octombrie își serba jubileul de 60 ani, Mihaly Magyar, Adalbert Tringl, care era substituit de Viktor Loidl.

Document în memoria lui Peter Jäger pentru contribuția sa la înființarea școlii din Deta

Placa comemorativă ridicată în amintirea celor doi mari profesori ai școlii: Peter Jäger și Peter Fischer

Școala Industrială de fete

La 1 octombrie 1883 s-a înființat școala industrială de fete. Prima învățătoare a fost Adeleide Stegmuler, care în 1884 pleacă. Îi urmează Leontine Meszaros, care aduce școala la înflorire. În ședința reprezentanței comunale, ținută la 30 Aprilie 1888, se hotărăște că elevele claselor trei și patru sunt obligate la cercetarea școlii industriale.

„Grădina” (grădinița) de copii

La 18 mai 1884 se înființează o societate, care în luna mai 1885 deschide grădina de copii. Anna Gatter a fost încredințată cu conducerea. Conform ord. No. 440000 din 8 octombrie 1892 al Ministerului de Culte și Instrucțiuni grădina de copii este preluată de comună. Apoi o conduc călugărițele.

Școala primară de fete a călugărițelor „Notre Dame”

Prin străduința parohului Karl Lichtfuss au venit călugărițele. Se zidește o casa pentru ele, care la 10 octombrie 1895 este terminată. Conducătoarea era: Maica Rafaela învățătoare erau maicile: Maria Rosa, Maria Elegia, Maria Leonida și Maria Aqilina. În anii 1924-1925 conducerea o asigură maica: M. Clotida Grünwald, M. Salvatora Varjas, M. Georgia Rabong, M. Adelgunda Kreilinger, M. Candida Regenhold, M. Hildegundes Fernbach. A fost desființată în anul 1947.

Școala industrială de ucenici

Această școală s-a înființat de Corporațiunea industrială la 15 septembrie 1883. Învățământul îl țin învățătorii școlii primare. Școala avea la începutul perioadei interbelice: 1 clasă pregătitoare și trei clase, în care sunt în total 200 de ucenici.

În perioada revoluției de la 1848 în mentalitatea șvabilor bănățeni intervine o schimbare legată de instruirea copiilor și se produce o maghiarizare treptată a școlii în limba germană.

Legătură strânsă cu Viena a fost întreruptă - nu de anexiunea Banatului la Ungaria, care a avut un efect nesemnificativ, ci după revoluția din 1848, când simpatiile politice ale șvabilor se îndreptau către maghiari, care apăreau ca propovăduitorii libertății, a desființării iobăgiei chiar în luptă cu Viena imperială. A urmat o epocă de asimilare politică cu maghiarii, la care a contribuit și solidaritatea naturală în luptele economice ale Ungariei agrare cu Austria industrială. Din nefericire această asimilare politică pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, încetul cu încetul era să se transforme într-o asimilare națională.

Germanii din Germania și din Austria din motive de politică externă se dezinteresau de tot ce era german în provincii, în schimb ungurii printr-o solitudine pentru țărănul german în problemele economice și, mai ales, pentru intelectualii foarte numeroși, răsăriți din poporul german, au știut să netezească drumul, care de la asimilarea politică conducea la asimilarea națională.

Pentru că pământul nu mai ajungea țărănului pentru înzestrarea tuturor copiilor, unul sau mai mulți dintre fii învăță carte. Toate carierele erau deschise tineretului șvăbesc, care ajungea pe cele mai înalte trepte sociale, însă trecând prin școli ungurești, iar prin căsătoriile mixte, fiind

de aceeași confesiune religioasă se îndepărtau sufletește de casa părintească și de neamul lor. Dar chiar dacă familia era germană, limba de conversație în familia intelectualului german devenea cea maghiară, care era socotită ca limba elitei sociale, deoarece limba literară germană nu o cunoșteau, iar dialectul era desconsiderat.

Treptat școlile secundare adoptau limba de predare maghiară, iar țărănimea, ca să scape de cheltuielile școlilor confesionale, le predă statului, și astfel copiii învățau în limba maghiară.

Numeroșii intelectuali de marcă proveniți dintre șvabii bănățeni au sesizat pericolul asimilării și au propovăduit întoarcerea la școala în limba germană, însă procesul maghiarizării fiind prea avansat, efectele străduinței lor au fost minime.

Imediat după unirea Banatului cu România, limba maternă a fost reintrodusă în școli, conștiința națională germană înăbușită s-a manifestat cu putere. Atât intelectualii cât și poporul au recunoscut greșelile trecutului și o nouă mentalitate a cuprins satele germane din Banat. Iubirea limbii materne și afecțiunea de neam a devenit idealul înfocat al șvabilor bănățeni.

Liceul real de stat

La ordinul Ministeriului Instrucțiunii unguresc școlar se înființează ca școală civilă la 1 septembrie 1914. Conform acestui ordin comuna Deta era obligată să ridice pe un teren de cel puțin 1400 stânjeni pătrați un edificiu modern, cu departamentele laterale, prevăzute cu întreg mobilierul și rechizite de învățământ, care, apoi liber de datorii, să fie predat Statului. Până la ridicarea sus amintitului edificiu, atât de plasarea școlii, cât și de cheltuielile care sunt în legătură cu această, se va îngriji comuna Deta.

Comuna a elaborat în 1913 un plan modern, care cu o motivare nelămurită nu s-a aprobat și astfel construcția nu s-a făcut. Planul al doilea a avut aceeași soartă, fiindcă un ordin al guvernului a oprit orice edificiu proiectat în timpul războiului.

Școala s-a plasat în mod provizoriu în felul următor: în anul 1914-15 și 1915-16 în edificiul grădiniței de copii, în anul 1916/19-1920/21 într-un edificiu cumpărat de comună în scopul acesta. Din lipsă de spațiu în 1921/22-1923/25 jumătate din clase funcționează în edificiul amintit în urmă, iar cealaltă jumătate în edificiul grădiniței de copii. Directoratul General cu ord. No. 4874/1922 a îndemnat comuna, ca să satisfacă obligațiile din contractul făcut cu statul, să zidească edificiul școlar și să-1 predea statului. Comuna, în urma scumpetei de după război, a cerut de la Minister amânarea edificării. Conform ord. No. 80492/924 se transformă școala civilă în Liceu real. Prin aceasta se arată și mai mult necesitatea zidirii unui edificiu nou, care să asigure învățământul copiilor săraci, care nu dispun de mijloace spre a merge la Timișoara, și a da ocazia fraților noștri din Jugoslavia de a-și înscrie copiii în apropierea lor la școală. Pătruns de aceste idei a fost o delegație sub conducerea merituosului deputat Patrachie Rămneanțu și activului primpretor Valeriu Boleanțu la 7 aprilie 1925 la Ministrul Instrucțiunii Dr. C. Angelescu cerând sprijinul pentru edificarea școlii; ministrul a promis acest sprijin.

După înființarea liceului, ministerul numește pe Anton Pecsvarly ca director, care conduce școala cu mare zel. Ladislau Szabo este trimis ca profesor, în 1920 este transferat în Ardeal. La începutul anului, școlar 1916-17 vine ca profesor Damaschin Marian, iar 1917-18 profesoara G. Rapcsak, în 1918-19 profesoara Schäffer, așa că școala avea cadre didactice suficiente. După preluarea școlii de statul român în locul limbii maghiare, se introduce limba germană și totodată se deschide clasa întâia română. Ca director pentru ambele secții se numește prin decretul Consiliului Dirigent No. 10676/19 și 12950/19 Anton Pecsvarly. Corpul profesoral depune jurământul de fidelitate la 15 septembrie 1919, profesoarele Schäffer și Rapcsak părăsesc școala. La începutul anului școlar 1919-20 se transferă la această școală profesorii: Teocar Strizu, Vichentie Ugrin, Dumitru Chevereșan, Alexandru Chevereșan și Ludovic Majorovits.

La începutul anului școlar 1920-21 se transferă profesorul Dumitru Chevereșan la școala normală din Timișoara iar Ladislau Szabo în Ardeal. La școală vine profesoara Margareta Anselm și profesorul Andrei Arendt iar ca putere auxiliară pentru limba franceză Wehigler Izabella.

În anul școlar 1921-22 se completează corpul profesoral cu profesorul Hoch Francisc și Petru Bizerea. Dr. Fischer Augustin, ca medic școlar, predă igiena.

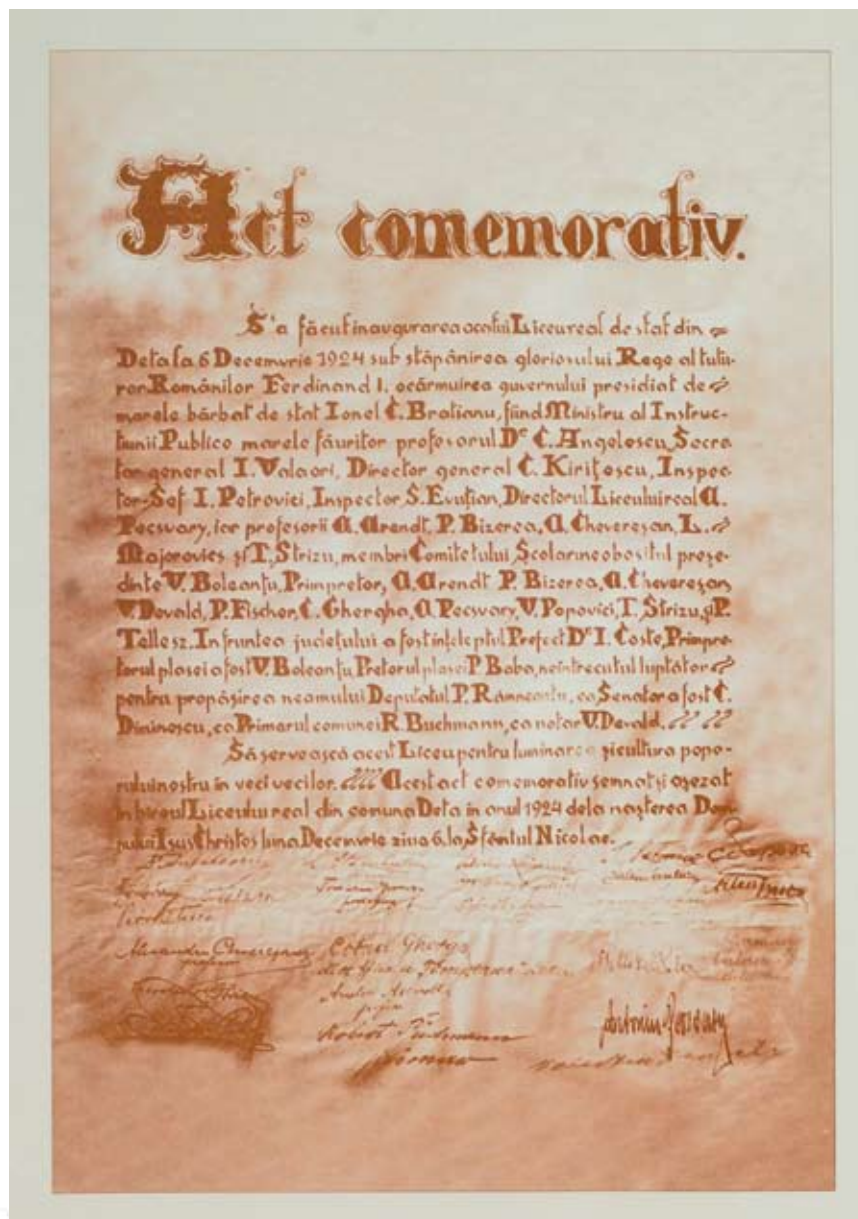
În anul școlar 1922-23 vin la școală profesorii: Farago Ludovic, Lurtz Evelin, Hedviga Lurtz ca auxiliară, iar învățătorul Adalbert Tringl suplinește pe bolnavul profesor Hoch Francisc. Medicul școlii este Dr. Ludwig Frey, care predă în ambele secții igiena, în februarie demisionează profesorul Farago Ludovic.

La începutul anului școlar 1924-25 demisionează profesorul Lurtz Ervin, iar profesoara Margareta Anselm este detașată la Reșița.

Corpul profesoral în anul 1925 era: Directorul: Anton Pecsvary. Profesorii: Arendt Andrei, Bizerea Petru, Chevereșan Alexandru, Ludovic Majorovics și Teocar Strizu.

Pe lângă școală funcționa un internat pentru 50 de elevi, care se afla în fosta clădire a perceptoratului.

La 6 decembrie 1924 cu ocazia inaugurării Liceul real și a internatului a luat parte Ministrul Instrucțiunii Publice Dr. C. Angelescu, Secretarul general Iuliu Valaori, Directorul general Petru Ghițescu, Șeful de cabinet Popescu, Inspector-șef Ioan Pețrovici, Inspectorul ; Sabin Evutian, Prefectul; Dr. Iuliu Coste, deputații Patrachie Rămneanțu și Pavel Obădeanu, senatorul Buzăului Stambuliu și alții.

Actul comemorativ de înființare a școlii din 6 decembrie 1924

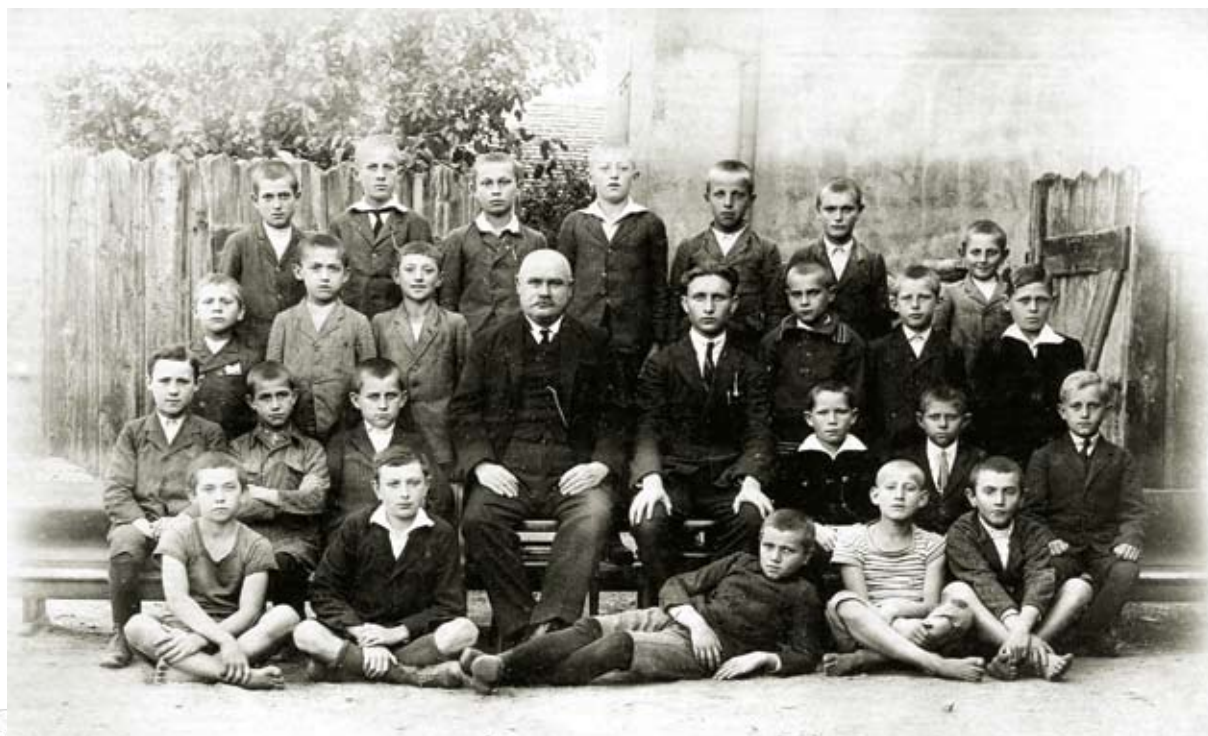
Școala Primară de Stat

Sub regimul maghiar n-a existat școală românească în Deta. Imediat după Unire, copiii români de vârsta școlară frecventau ca și mai înainte școala primară confesională romano-catolică cu limba de predare germană și maghiară. Pentru a scăpa elementul românesc de deznaționalizare, la intervenția deputatului Patrachie Rămneanțu și în urma raportului No. 2359/1920 al revizorului școlar Romul Frateș din Timișoara, Secretariatul General al Ministerului Instrucțiunii din Cluj, Secția VI., sub No. 33288/1920 de la 4 noiembrie 1920, încuviințează înființarea școlii primare de stat cu limba de predare română. Cu decretul din 2 noiembrie 1920 No. 32732/1920 același Secretariat General numește ca învățător titular al acestei școli pe Petru Bizerea. Primul sfat școlar al școlii primare de stat din Deta se formează din următorii membri: Ion Cimponeriu primpretor ca președinte, Emil Poruț vicepreședinte, Cornel Gherga casier, Petru Bizerea secretar, Alexandru Chevereșan, dr. Ion Damian, Teocar Strizu și Vichentie Ugrin. Formarea acestui sfat școlar este luată la cunoștință tot sub No. 33288/1920 al Secretariatului General. Iar sub No. 33297/1920 același Secretariat aprobă primul buget al școlii cu suma de 6312 Lei. Pentru plasarea școlii se închiriază o cameră spațioasă rechiziționată la casa marelui proprietar Dr. Geza Szalay din Strada Principală No. 142. Tot în această casă se rechiziționează și locuința pentru învățător. Învățătorul Petru Bizerea, funcționând încă de la începutul anului școlar 1919/1920 la școala primară de stat din Vărădia (județul Caraș-Severin), nu se poate muta la Deta până la

Clasa generației 1916

Internatul liceului 1930

21 martie 1921. Abia după venirea acestui învățător în Deta se procură mobilierul și rechizitele absolut necesare, se face recensământul elevilor români și se încep lecțiile în ziua de 18 aprilie 1921 cu 27 elevi repartizați astfel:

Clasa I: 3 băieți și 7 fete, total: 10

Clasa II: 4 băieți și 0 fete, total: 4

Clasa III: 7 băieți și 2 fete, total: 9

Clasa IV: 1 băieți și 2 fete, total: 3

Clasa V: 0 băieți și 0 fete, total: 0

Clasa VI: 1 băieți și 0 fete, total: 1

Total: 16 băieți și 11 fete: 27 elevi

Clasa II-a - 1964/65

Clasa IV-a - 1968/69

Toți elevii erau de naționalitate română și de confesiune ortodoxă. Examenul și încheierea anului școlar s-a ținut în 6 iunie 1921. Anul școlar 1921/1922 se începe normal. În zilele de 1-11 septembrie 1921 se fac înscrierile, iar în 12 sept. se încep lecțiile. Numărul elevilor: 16 băieți și 15 fete, în total: 31. În decursul anului școlar lecțiile s-au sistat de 2 ori: la 21 - 28 februarie 1922 din lipsa de combustibil (se pusese o iarnă târzie și grea și din cauza relei comunicații nu se putea aduce combustibil) și la 27-30 aprilie din cauza epidemiei de scarlatină. Subrevizorul școlar Gherghel din Timișoara inspectează școala în 25 aprilie 1922, aflând deplină ordine și progres mulțumitor. Examenul și încheierea anului școlar s-a făcut în 15 iunie 1922. Examen particular a făcut o față de clasa IV în 31 august 1922, cu aprobarea Revizoratului școlar No. 2299/1922.

În anul școlar 1922/1923 înscrierile se fac la 15-21 septembrie 1922, iar lecțiile se încep la 22 septembrie și decurg normal și fără întrerupere până la finea anului școlar. Numărul elevilor: 19 băieți și 14 fete, în total 33. La 15 mai 1923 școala este inspectată de subrevizorul școlar Nicolae Nicorescu din Timișoara, constatând progres mulțumitor. Lecțiile se încheie în 20 iunie, iar examenul și încheierea anului școlar are loc în 29 iunie 1923, Examen particular de clasa

I-IV au făcut doi adulți având aprobare de la autoritățile școlare.

Prin ordinul Ministerului Instrucțiunii din București No. 120.999 din 19 noiembrie 1923 Petru Bizerea se detașează la catedra de limba română de la școala medie de stat din localitate, iar la școala primară de stat se numește ca învățătoare suplinitoare absolventa școlii normale din Lugoj, Pia Pitic, care funcționează ca învățătoare, și Cornel Gherga ca delegat al consiliului comunal. La începutul anului școlar 1924-1925 Ministerul Instrucțiunii, Direcțiunea Generală a învățământului Secundar, sub No. 91.672 din 19 septembrie 1924 detașează pe Petru Bizerea la nou înființatul Liceu Real de Stat din localitate pentru catedra de limba română. Același Minister, Direcțiunea Gen. a Înv. Primar și Normal-Primar, sub No. 90.503 din 19 Sept. 1924 detașează la școala primară de stat din Deta pe Eliza Lăzărescu de la școala din Opațița. Inspectorul școlar V.

Niculescu din Timișoara însoțit de subrevizorul Petru Savii a inspectat școala în 23 octombrie 1924. La 27 Ianuarie 1925 școala a fost cercetată de subrevizorul Petru Savii¹.

În anul 1948 învățământul din Deta se organiza în trei școli distincte cu limbile de predare: română, germană și maghiară. În 1958 se produce unificarea celor trei școli și reînființarea Liceului real Deta. În 1978 se realizează desprinderea învățământului primar și gimnazial de cel liceal și înființarea Școlii cu clasele I-VIII Deta și a Liceului Industrial Deta. În 1986 se transformă Liceului Industrial Deta în Grupul Școlar Forestier Deta, iar în 1990 liceul s-a reorganizat în filieră teoretică și vocațională. În anul 2000 s-a făcut comasarea Grupului Școlar Forestier Deta cu Școala cu clasele I-VIII Deta, iar în anul 2001 se transformă Grupul Școlar Forestier Deta în Grup Școlar „Sfântu' Nicolae” Deta.

Învățământul în orașul Deta în prezent cuprinde trei niveluri: nivelul preșcolar cu un număr de 214 copii și 18 educatoare care funcționează în trei clădiri, două în Deta și una în Opațița; nivelul primar cuprinde clasele I-IV cu un număr de 272 elevi repartizați în 14 clase cu 14 învățători. Activitățile se desfășoară în trei clădiri, două în Deta și una în Opațița; nivelul secundar care cuprinde: învățământul secundar inferior, organizat în două cicluri: ciclul gimnazial, clasele V-VIII, cu un număr de 241 elevi și 16 cadre didactice; ciclul inferior liceal, clasele IX - X, cu 297 elevi și 17 cadre didactice; învățământul secundar superior: ciclul superior liceal, clasele XI - XII/XIII, cu un număr de 329 elevi și 24 cadre didactice².

Școala Generală din Deta a avut până în anul 1985 doar 8 clase cu predare în limba maghiară din ai căror profesori menționăm: Dani Bela, Kiss Peter, Schusztter Erzsebet, Spătariu Margareta, învățătoarele Dani Margit, Stanisav Etelka, Mihaly(Tamasi) Emese, Bársos Eva și educatoarele Buchler Szende, Gimpel Marica și Czifra Iuliana.

A existat până în anul 1987-88 și clasele I-VIII cu predare în limba germană, din a căror profesori amintim: König Georg, Schäffer Jakob, Horning Anton, Hess Marika, Bertz Wiliam, Binder Karl, Blau Hilde, Noll Hedwig, Kessler Gertrude și învățătoarea Hess Marlene.

Concurs de biciclete - 1 iunie 1974

Tabloul de absolvire 1969-1970

1. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925, p 68-78*

2. Informații primite de la directorul Grupului Școlar „Sfântu Nicolae” Dl. Ion Jinaru

În cadrul școlii medii mixte s-a înființat și secția cu predare în limba sârbă, clasele I-IV. Numărul elevilor este cuprins între 14 și 20. Multe generații de elevi s-au bucurat de talentul pedagogic al unuia dintre cei mai buni învățători de limba sârbă din zonă, Jiva Pașici. În anul 2005 o dată cu venirea părintelui Ljubodrag Boghicevic se formează cu sprijinul Uniunii Sârbilor din România și a Primăriei Deta un curs facultativ de predare în limba sârbă unde copiii se întâlnesc în fiecare sâmbătă cu părintele pentru a învăța tainele culturii sârbe. Activitatea a fost întreruptă timp de 2 ani până în anul școlar 2009-2010 când la inițiativa actualului președinte al Uniunii Sârbilor din Deta, Milutin Goicov se reorganizează facultativ învățarea limbii sârbe și tot dânsul se ocupă de predarea limbii sârbe.

Absolvenții clasei VIII-a 1973

Din 1959 au fost directori: Lazăr Mihai, Nicoară Lucia, Ciurea Petru, Stoianov Sima, Sava Mihai, Viragh Minodora, Florea Radu, Kiș Petru, Iliaș Ionel și Jinaru Ion.

Învățământul liceal funcționează după cum urmează :

Filiera teoretică: profil real, specializarea matematică-informatică; profil uman, specializarea filologie;
Filiera tehnologică: profil servicii cu domeniul economic, specializarea tehnician în activități economice; profil tehnic:

- domeniul industrie textilă și pielărie, specializarea tehnician în industria pielăriei;
- domeniul fabricarea produselor din lemn, specializarea tehnician în prelucrarea lemnului.

Grupul Școlar "Sfântu Nicolae" Deta dispune de: o bibliotecă cu peste 17.000 volume, 3 cabinete de informatică, 2 laboratoare fizică, 2 laboratoare biologie-chimie, 2 ateliere școală, sală de sport, 2 terenuri de sport, sală festivă, cantină 60 de locuri.

Grupul Școlar "Sfântu Nicolae" Deta este filială a Casei Corpului Didactic Timiș și dispune de o sală special amenajată pentru desfășurarea cursurilor de formare dotată cu aparatura modernă necesară, obținută prin derulare în școală de proiecte didactice europene³.

³ Ibidem

Cele două clădiri ale școlii

Clasa V-a dirigințe Lavinia Bot

Clasa I învățătoare Ramona Mercescu

Clasa germană - învățător Ștefan Phlanzner - cca. 1960
Clasa I învățătoare Daniela Orșoș

Laboratorul de informatică

Grădinița - 1933

Grădinița maghiară - 1950

Aspecte din grădinițele din Deta

Școala din Opațița

La început, instruirea copiilor se făcea în familie, apoi preoții îi învățau cunoașterea bucoavelor cu citirea și scrierea lor. Sălașul primilor școlari a fost biserica și de aceea această școală, după locul unde se ținea, și învățătura propusă, s-a numit „școală parohială”.

Mitropolitul Sava Brancovici, simțind nevoile poporului românesc și lipsa învățăturii, în sinodul întrunit la anul 1675 în Alba-Iulia a decis: „*Iară pentru ca să se mai întărească și pruncii, nefiind școală unde să învețe, tot creștinul să-și aducă pruncii la biserică și popa după ce va isprăvi slujba bisericii, să facă știre cum să strângă pruncii în biserică să-i învețe, cum este scris mai sus.*”

După preoții, care prin învățătura lor pur religioasă au propovăduit cultura și au legat sufletul poporului de biserică, au urmat ca dascăli până la sfârșitul veacului al XVIII, cantorii, cari învățau pe copii buchile, socoteala, rugăciunea și cântarea.

După cantorii tocmiți de popor, instrucția școlară a luat altă direcție, căci poporul a primit dascăli cu pregătiri speciale pentru munca de educație.

Procesul de organizare a învățământului pe noi baze a început la jumătatea secolului al XVIII-lea în întreg Imperiul habsburgic și a durat până în primul deceniu al secolului al XIX-lea, când în general acest proces destul de anevoios a fost încheiat, ajungându-se ca în fiecare localitate bănățeană să existe o școală organizată și un învățător⁴.

Dezvoltarea învățământului a primit un cadru legislativ prin elaborarea regulamentului „*Regulae directivae pentru îmbunătățirea învățământului din școlile elementare sau triviale românești și sârbești neunite*”, aprobat de împărăteasa Maria Tereza la 24 mai 1774. În acest act normativ se găsesc: reguli privitoare la pregătirea învățătorilor; materiile de învățământ (citirea, scrierea, religia); se dispune traducerea unor cărți și manuale; se recomandă studierea unor materii practice suplimentare (albinărit, creșterea vitelor); reguli privitoare la clădirile școlare, frecventarea școlii, constituirea fondului școlar și controlul școlilor⁵.

În noua concepție a despotismului luminat aplicată în timpul lui Iosif al II-lea, pornind de la filosofia iluministă, statul trebuia să-și manifeste prezența în toate sectoarele vieții economico-sociale. Conform noii concepții, statul subordonează biserica, încercând în același timp să pună în slujba sa și educația, care devine în aceea perioadă o problemă de politică internă. Învățământul, bisericesc și laic, este supus și el interesului statului, în general preconizându-se un învățământ de stat. Prin „*Rațio educationis*” (Organizarea educației), apărut în 1777 și care constituie regulamentul școlar, se pune accentul pe învățământul elementar, școala trebuind să crească înainte de toate buni producători, deci buni contribuabili, buni soldați, buni cetățeni, fără deosebire de neam și confesiune⁶. Chiar dacă inițial acesta era demersul politicii habsburgice, mai târziu „*primele instituții naționale legal recunoscute românilor bănățeni - școala și biserica - se transformă în forțe de disoluție; constituind cei mai importanți factori de educație națională*”⁷.

Ratio educationis din 1777 cuprindea în mod cert elemente cu orientare progresistă. Prevederile ca fiecare națiune să fie instruită în școli naționale, conduse de învățători pricepuți, ca predarea să se facă în limba maternă, ca învățământul elementar să fie unic și egal pentru toți cetățenii, indiferent de religie și de starea socială, erau progresiste. Cu privire la școli se arată că în fiecare comună unde este parohie să fie și școală. Construirea localurilor de școală și întreținerea lor cade în sarcina comunelor, lemnele necesare pentru construirea școlii trebuie să le dea administrația domeniilor erariale, iar poporul să dea mâna de lucru. Se stabilea ca plata învățătorului să fie fixă, comuna va da „naturaliile” (produsele agricole) și plata în bani, care s-a stabilit în felul următor: satele care au până la 60 de numere de casă să plătească pe învățător cu 40 florini anual, cele care au mai multe numere de case să-i dea 60 florini anual. Administrația civilă era obligată să dea învățătorului trei iug. de pământ arabil. Se hotăra ca învățătorului să i se asigure o cameră la școală

4. V. Torcovnicu, *Contribuți la istoria învățământului din Banat*, București, 1970, p.56

5. I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 360

6. *Ibidem*, p. 362

7. N. Boșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p.122

pentru locuință, separată de sala de clasă. Angajarea învățătorului să se facă prin contract scris, în care să se prevadă drepturile și obligațiile învățătorilor și ale comunei. Toate aceste prevederi stabileau mai precis sfera de atribuții a organelor administrative în problemele școlare și fixau mai clar modul de organizare și funcționare a școlilor. Cu aplicarea acestor prevederi a fost însărcinat Teodor Iancovici de Mirevo, care la 6 februarie 1773 a fost numit director al școlilor românești și sârbești din Banat. El a funcționat în această calitate între anii 1773-1782 și a reușit să înființeze un mare număr de școli. Este adevărat că în activitatea sa Iancovici a avut în Banat condiții mai bune pentru dezvoltarea învățământului poporal decât cele existente în alte provincii. Până în 1779 Banatul a fost condus direct de Curtea de la Viena, deci nu exista aici împotrivirea nobililor, nu exista teama de organele de conducere comitatense, cum era în ținuturile aflate sub administrația Ungariei. În anul 1782 Teodor Iancovici este trimis în Rusia, după plecarea sa, învățământul poporal românesc și sârbesc din Banat a stagnat un timp oarecare. Unele clădiri s-au ruinat, învățătorii nu mai sunt plătiți regulat și părăsesc posturile, nivelul predării scade. Cauza acestui regres o constituie desigur lipsa iscusinței organizatorice a lui Iancovici, dar și noile condiții social-politice din Banat. În anul 1779, Banatul a fost încorporat Ungariei, camera aulică vânduse mai multe moșii unor particulari, care n-au arătat nici un interes pentru școala poporală. Clădirile unor școli au fost ocupate în mod abuziv de notarii și funcționarii administrativi și transformate în locuințe personale, alte clădiri au fost luate de moșieri și transformate în grajduri⁸.

Din documentele vremii rezultă că funcționaseră în Banat școli, iar în 1777 un raport al directorului școlar din Timișoara, Teodor Iancovici, adresat guvernului cu privire la starea școlilor din eparhia Timișoarei ne dezvăluie faptul că, în protopopiatul Jebel la Opațița exista parohie dar fără școală⁹, în anul 1776 satul Opațița avea 79 de case și școală, iar în anul 1813 era învățător Trăilă Caragia¹⁰.

Situația școlară la Opațița la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea era următoarea: în anul școlar 1788-1789 în școală se preda în limba română, au frecventat școala 12 băieți și 11 fete. În anul școlar 1791-1792 au frecventat școala 4 băieți și 4 fete, la sfârșitul anului calificativul obținut în privința progresului la învățatură a fost *malus*, iar în anul școlar 1795-1796 au frecventat școala 5 băieți și 8 fete. În anul școlar 1801-1802 au frecventat școala 7 băieți și 8 fete¹¹.

Dintr-un memoriu asupra rechizitelor școlare, care sunt necesare pentru toate școlile triviale ilirice neunite din circumscripțiile provinciale ale Banatului Timișorean, conform înaltei ordonanțe emise la 1 octombrie 1776 se precizează ca să fie aprovizionate fiecare școală din localitate compusă din 100 de case cu 12 ustensile de scris, 12 table de calcul, 6 foarfeci pentru hârtie, 6 bricege, 36 de creioane și un sul de hârtie; apoi școlile din acele localități unde sunt mai mult de 100 de case neunite, cantitatea de rechizite să se dubleze. În acest memoriu găsim Opațița, sat în districtul Ciacova cu 79 de case, fiindu-i necesar pentru școală următoarea cantitate de ustensile: 12 de ustensile de scris, 12 de table de calcul, 6 foarfeci, 6 bricege, 36 de creioane și un sul de hârtie¹².

În anul 1786 a apărut un nou regulament pentru înființarea școlilor la poporul român, în care se repetau în mare număr prevederile anterioare și se stabileau obligațiile moșierilor în legătură cu construirea școlilor și cu plata salariului învățătorului. Acest aspect, surprinde documentul descoperit la Belinț de preotul Emilian Micu, de reînviore a funcționării școlilor populare românești, ca o consecință a sporirii preocupărilor statului de a ridica școli pentru tineretul român, spre a-l crește în spiritul supunerii față de autorități. Preotul Emilian Micu un împătimit cercetător al documentelor bisericești găsite de el după mari nevoițe și deosebită râvnă, publică în mai multe rânduri documente importante privind istoria învățământului românesc bănățean în „Foaia Diecesană” din anul 1904.

8. V. Tărcovnicu, *op. cit.*, p. 54.

9. I. D. Suciu, R. Constantinescu, *op. cit.*, p. 379.

10. P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, p.283.

11. *Ibidem*, p.240

12. *Ibidem*, p.321

Un document se referă la încheierea unui contract cu fiecare comună pentru susținerea școlii din comuna respectivă. *“Înființarea școlilor noastre bănățene pe un temelii mai solid s-a înfăptuit definitiv abia pre la anul 1789 sub directorul regesc școlar Vasile Nicolici din Timișoara. D. Sa a încheiat contract cu fiecare comună în particular pentru susținerea școlii deobligând prin contract formal antestea comunală în prezența unui dirigătoriu comitatens carele încă a contra-signat contractul spre validare legală și publică, ca să se edifice școala din material solid și să se provadă cu cele de lipsă ustesili, să fie sub un acoperământ sala de învățământ și cvartirul corespunzătoriu pentru locuința învățătorului”*¹³.

Contractul a fost semnat de judele comunei, cumeții (jurații) comunali, domnul de pământ (șpăiungul) și de directorul regesc școlar Vasile Nicolici. Evident că un asemenea contract s-a încheiat și de satul Opațița, iar prevederile contractului au fost valabile pentru toate comunele ce aparțineau de directorul școlar Nicolici.

O piedică importantă în dezvoltarea învățământului românesc și sârbesc la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea o constituia lipsa de învățători pregătiți. Pregătirea profesională a învățătorilor era slabă. Pentru a ridica nivelul acestei pregătiri Deputația ilirică a propus ca inspectorul școlar Iancovici de Mirevo să organizeze cursuri de pregătire cu durata de cinci luni, propunerea a fost acceptată, iar Iancovici după ce a fost instruit în probleme metodice și după ce a acătuit un manual metodic și-a început cursurile la Timișoara. Cursurile constau în explicarea manualului scris de Iancovici. Se discutau atât problemele de metodica predării, cât și conținutul obiectelor de studiu pe baza manualelor școlare. Cursurile erau predate în limba sârbă de T. Iancovici și în limba română de Mihai Roșu Martinovici, ele fiind cunoscute sub denumirea de norme sau cursuri de normă¹⁴.

Conducerea de stat austriacă ținea cu strășnicie ca în toate școlile elementare din imperiu să se folosească aceeași metodă de învățământ, considerând că și acesta este un mijloc de întărire a unității statului. Aceste cursuri s-au ținut la Timișoara și mai târziu, dar nu destul de organizat, schimbându-și conținutul după împrejurări.

La începutul secolului al XIX-lea, Banatul a înregistrat semnificative mutații pe plan economic, cu influențe benefice și în sfera culturală a românilor, la aceasta contribuind și măsurile luate de autoritățile austriece din acea vreme, în spiritul epocii luminilor pentru educarea supușilor lor. În prima etapă se simțea nevoia acută a unui număr corespunzător de învățători care să asigure desfășurarea normală a procesului instructiv-educativ în școlile înființate din satele și târgurile Banatului. Din cauză că o instituție care să pregătească dascăli lipsea, s-au inițiat cursuri de pregătire cu durata de patru luni pe an, ținute de directori școlari pentru calificarea slujitorilor școlii.

Războaiele împotriva lui Napoleon dau prilejul Regimentelor românești să-și arate vitejia și drept recunoștință împăratul Francisc I înființează la Arad, prima școală românească organizată, având profesori personalități bănățene ca: Dimitrie Țichindeal, Contantin Diaconovici Loga, Iosif Iorgovici și alții. Din totalul absolvenților acestei școli între 1812-1918, 75% dintre elevi erau originari din Banat¹⁵. Faptul acesta reprezenta un câștig real pentru români din Banat, sporind cel puțin numeric pătura intelectualilor, care se vor afirma ulterior în fruntea luptătorilor pentru dobândirea drepturilor naționale. Retribuția învățătorilor era stabilită în funcție de orele stabilite în programa școlară care oscilau în acord cu mărimea localității și numărul elevilor. În anul 1785 a fost dată o împărțire a localităților pe trei clase de retribuție a dascălilor în funcție de numărul caselor după cum urmează: I localitatea cu peste 500 de case - 50 fl.; II localitatea între 300-500 case - 35 fl.; III localități până la 300 case - 25 fl. Ne referim doar la suma de bani pe care comuna era obligată să o dea învățătorului, asupra produselor în natură nu insistăm¹⁶. În 1816, retribuția dascălilor pe cele trei clase era de 80,60,50 fl. Din însăși clasificarea retribuțiilor, stabilită la 1816 se poate deduce

13. Pr. Emilian Micu, *Două acte vechi de mare valoare pentru istoria școalelor noastre bănățene din anii 1789 și 1809, în "Foaia Diecesană", Caransebeș, XIX, nr 13, 28 martie 1904, p. 5-6*

14. V. Torcovnicu, *op. cit.*, p.53

15. Dr. Teodor Botiș, *Istoria școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad, 1922, p.414-500*

16. Ioan Boroș, *Organizarea școalelor naționale românești în comitatul Carașului la 1785-1786, Caransebeș, 1914, p.25-28*

cu aproximație și mărimea celor 71 așezări din Banat. Localitatea Opațița era cuprinsă în clasa III de retribuție având în acea vreme 79 de case, deci mai mic de 300. Pe lângă retribuția în bani, învățătorii primeau din partea comunității o locuință, precum și produse în natură¹⁷.

Remarcăm la începutul secolului al XIX-lea creșterea interesului pentru învățatură și la nivelul oamenilor simpli. Preocupările pentru buna educare a tineretului de către dascăli calificați se întăresc și se generalizează în cuprinsul satelor bănățene. La aceasta au contribuit hotărâtor preoții care s-au aflat statornic în primele rânduri ale luptei pentru emanciparea culturală și națională, Biserica constituind multă vreme principala instituție culturală la sate, iar după înființarea școlilor „triviale” principalul sprijin al acestora și un pilon al conștiinței de neam¹⁸.

Din documente reiese că la începutul secolului al XIX-lea învățământul din Banat a făcut progrese remarcabile, promoțiile de slujitori devotați școlii ieșite de pe băncile Preparandiei arădene au contribuit la luminarea semenilor lor, la dezvoltarea culturii românești, etape absolut obligatorii în lupta pentru libertate și unitate națională.

După încheierea, în anul 1867 a compromisului dualist se dă legea XXXVIII din 1868, cu privire la învățământ, ce stabilea următoarele: autoritățile care dobândeau prin lege, dreptul de a înființa școli erau confesiunile, societățile publice, comunitățile și statul. Autoritățile care înființau școli asigurau și baza materială a instituțiilor educative și stabileau și limba de predare. În școlile înființate de stat, limba de predare era cea maghiară. După restabilirea Mitropoliei Ortodoxe a românilor din Transilvania, a fost recunoscut și principiul autonomiei bisericești și școlare. În virtutea acestui principiu, școala populară românească din Transilvania și Banat și-a menținut caracterul ei național, devenind un factor de dezvoltare a conștiinței naționale. Pe baza statului organic a fost elaborat, în 1870, regulamentul „Organizarea provizorie a învățământului confesional în Mitropolia gr. ort. a românilor din Ungaria și Transilvania”, tipărit în anul 1872. Baza materială a școlilor confesionale era asigurată de comitetele parohiale. Îndrumarea învățătorilor se făcea de către protopopul locului, care îndeplinea funcția și atribuțiile de inspector școlar. Obiectele de învățământ studiate în școala populară erau: religia, citirea, scrierea, aritmetica, cunoașterea măsurilor, gramatica, exerciții de limbă, geografia și istoria, fizica și istoria naturală, agricultura, drepturile și datoriile cetățenești, cântul bisericesc și național și gimnastica¹⁹.

Apărarea școlilor confesionale considerate „temelie a vieții naționale” devine un element esențial al luptei românilor, determinând o adevărată coeziune a forțelor socio-politice. De la mulțimea țăranilor până la reprezentanții proeminenței ai intelectualității, între care conducătorii bisericii naționale ocupă un loc important, toate categoriile sociale și-au unit strădaniile în această acțiune²⁰.

La începutul secolului al XX-lea activitatea desfășurată în școlile românești a fost serios perturbată de prevederile legii învățământului din 1907, numită și legea Apponyi, lege care nesocotea dreptul naționalităților din imperiu de a educa tineretul în limba sa maternă și în spiritul istoriei și tradițiilor naționale. Aplicarea legii a constituit o grea povară pentru comunitățile susținătoare de școală²¹.

Prezentăm tabloul învățătorilor cunoscuți din cercetări proprii și din monografia preotului de piosă amintire Tiberiu Mărgineanțu: Trăilă Caragia 1813-1820; Trăilă Pistru 1820-1825; Iovan Bodinga 1834; Pavel Buză 1846; Gheorghe Toța 1846-1850; Nicolae Pepa 1850-1874; Ioan Popovici 1874-1900; Ioan Coșariu 1901; Damaschin Marian 1902-1903; Mihail Jumanca 1903-1907; Grigorie Jivan 1907-1908 și 1911-1913; Nicolae Lighezan 1908-1910; Aureliu Bălan 1910-1911; Iosif Stancu 1913-1915; Dimitrie Albulescu 1915, nu și-a ocupat postul; Preotul Ioan Mitariu a

17. Virgil Grădinaru, *Școli și dascăli bănățeni în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, în Mitropolia Banatului*, 1987, nr.1, p.78

18. *Ibidem*, p.79

19. *Episcopia Aradului*, Arad, 1989, p.192

20. Ioan Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Marian Sârbu, *Banatul și Marea Unire*, 1918, Timișoara, 1992, p.27.

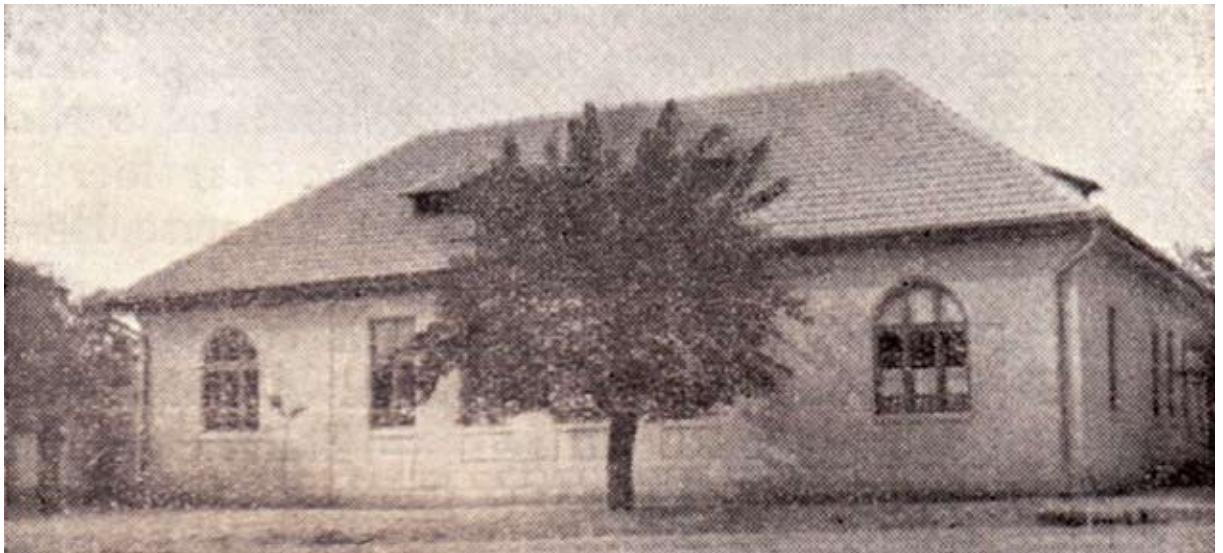
21. *Episcopia Aradului*, p.199 *Episcopia Aradului*, p.199

slujit ca dascăl până în 1919; Ioachim Imbroane 1919-1946. În anul 1928 s-a înființat al doilea post de învățător, la postul al doilea au fost numiți în mod provizoriu Eliza Lăzărescu și Iuliu Baia. În anul 1928 este numită Iconia Ciublea.

În perioada următoare au fost dascăli la școala din Opațița următorii: Buru, Dumitrașcu, Stroian Jenica, Rămneanțu, actual fiind prof. Ovidiu Ivancea.

Edificiul școlii confesionale la sfârșitul secolului al XIX-lea nu mai era corespunzător ținerii lecțiilor, așa că s-a hotărât zidirea unei noi școli. Zidirea școlii confesionale ortodoxe, ridicată pe intravilanul de la nr. 35 și compusă dintr-o sală de clasă cu dimensiunile de 7/11 m și locuința învățătorului după o târăgăneală de 9 ani din partea corporațiilor bisericești locale s-a realizat între anii 1892-1894. O reparație mai importantă a școlii s-a făcut în anul 1923, când a fost tencuită din nou și s-au pus ferestre noi. În anul 1901 s-a zidit fântâna din curtea școlii, iar în 1921 s-a terminat grajdul realizat de maistrul local Petru Robert pentru suma de 1500 lei, întreaga construcție costând 6500 lei.

Pentru prima dată s-a adus în discuție, înființarea unei școli comunale ori de stat în Opațița,

Școala - 1929

la 6 august 1899, când în ședința reprezentanței comunale s-a prezentat ordinul prefecturii județene Nr. 3630/1899, Reprezentanța comunală, la propunerea preotului Ioan Popovici, a hotărât, că având comuna școală corespunzătoare legilor în vigoare, zidirea unei școli noi, ori de stat este de prisos. În 15 decembrie din acel an, tot la ordinul prefecturii Nr. 1943/43943, din nou s-a adus înaintea reprezentanței acest obiect, când reprezentanța, tot la propunerea preotului Popovici, și-a menținut hotărârea din 6 august.

Reprezentanța comunală, la propunerea membrului Cornel Popescu, a hotărât că pentru cei 5-10 școlari de altă etnie, nu îndatorează comuna cu zidirea școlii comunale, care ar costa 6800 coroane, dar nici de școală de stat nu au lipsă, căci dacă copiii nemților și maghiarilor vor să învețe carte, și școala confesională din Opațița nu le este corespunzătoare, să cerceteze școala din Deta. Astfel școala din Opațița, sub jurisdicția și scutul bisericii, deși ani îndelungați a avut să lupte din greu contra greutăților făcute de guvern, a reușit să se păstreze confesională.

Marea Unire a deschis noi perspective dezvoltării învățământului, școala, fie cu predare în limba română fie a naționalităților conlocuitoare, devine acum cu adevărat o instituție de instruire a tineretului și în egală măsură de educație. Conținutul unitar al întregului învățământ din România Mare s-a realizat prin aplicarea Legii din 26 iulie 1924, care preconiza gratuitatea învățământului primar și posibilitatea de instruire în limbile materne. Învățământul secundar și superior s-a dezvoltat prin înființarea de gimnazii și licee noi, mulți copii din Deta și Opațița frecventând școlile secundare și superioare din Timișoara și Arad.

Până în anul 1924, în Opațița a fost numai un post de învățător. Constatând forurile compe-

tente, că numărul copiilor obligați a cerceta școala s-au înmulțit, Ministerul Instrucțiunii a înființat și al 2-lea post. Învățătorii numiți în acest post, în lipsă de local, până în anul școlar 1928/29 nu au funcționat în comună, ci au fost detașați la scoale din alte comune.

În anul 1927 Comitetul județean școlar a ordonat zidirea unei a doua săli de clasă, înființându-se cel de-al doilea post de învățător. Școala s-a ridicat pe intravilanul de la nr. 43 fiind construită de meșterii Iosif Keller din Ciacova și Francisc Somogyi din Deta. Piatra fundamentală s-a pus cu o deosebită solemnitate religioasă în 6 noiembrie 1927 fiind invitate autoritățile care au contribuit la zidirea acestui locaș de cultură și toți binefăcătorii din sat. Școala s-a terminat și s-a predat scopului ei în 21 octombrie 1928, când a fost sfințită cu mare fast. Costul total al construcției s-a ridicat la suma de 868.500 lei.

La solemnitatea de punere a pietrei fundamentale s-a așezat în temelia școlii, într-un toc de tinichea un exemplar din actul co memorativ cu următorul cuprins:

„În numele Tatălui și al Fiului și a Sfântului Duh. Amin.

ACT COMEMORATIV.

În zilele domniei Regelui al tuturor Românilor Mihai I. și a membrilor înaltei Regențe Regale, A. S. Principele Nicolae, Prea fericitul Patriarh al României Dr. Miron Cristea și dl Gheorghe Buzdugan; fiind prim ministru al țării dl. Ionel Brătianu, Ministru al Instrucțiunii dl. Dr. Constantin Angelescu, Prefect al județului Timiș-Torontal dl. Dr. Iuliu Coste, inspector șef al învățământului din regiunea Timișoara dl. Ion Petrovici, subprefect al județului Timiș-Torontal dl Valeriu Boleanțu, Pretor al plasei Deta dl. Emil Vulcan, Revizor școlar dl. Romul Frateș, iar preot al parohiei Opațița, dl. Tiberiu Margineanțu, învățător al comunei, dl. Ioachim Imbroane, notar comunal Iosif Palotas, primar Aurel Ștefan și fiind membrii ai comitetului școlar rural din loc Donisie Rămneanțu președinte, învățătorul Ioachim Imbroane, secretar, Pr. Tiberiu Margineanțu, primarul Aurel Ștefan, apoi Cornel Popescu, Petru Cercega și Simion Vita.

În anul mântuirii una mie nouă sute douăzeci și șapte luna Noembrie în 6-lea, ziua săptămânei Duminică, în comuna Opațița, plasa Deta, județul Timiș-Torontal, s-a pus temelia acestei școale prin binecuvântarea preotului din loc și a preotului-profesor Petru Bizerea din Deta - pentru luminarea și întărirea poporului românesc.

Cheltuielile cari se ridică la 800.000 Lei, socotind și prețul acestui intravilan cumpărat dela comuna bisericească ort. română din loc, cu 120.000 Lei, se acoperă din donația comitetului școlar județean de 50.000 Lei și din contribuirea locuitorilor de aici,

Ridicatu-s-a acest al doilea focar al culturii din comuna noastră, pentru ca copiii, cari se vor împărtăși le razele lui binefăcătoare, cu timpul să crească spre fala comunei și mărirea neamului românesc - oameni mari și luminați, creștini buni și credincioși, cetățeni cinstiți și iubitori de patrie.

Pentru pomenire și amintire veșnică s-a întocmit acest act comemorativ în două exemplare, și s-a semnat de subscrișii ca dovadă de prezența lor la această sarbătoare impozantă, - din care unul se pune în temelia școalei, iar altul se va păstra în arhiva școlară.

Opațița, în 6-lea Noembrie 1927.

Donisie Rămneanțu, m.p. președ. al comitetului școlar, Emil Vulcan, m.p. pretor, Aurel Ștefan, m. p. primar, Petru Bizerea, m.p. preot în Deta, Cornel Popescu, m.p., Tiberiu Margineanțu, m.p. preot al locului, Imbroane Ioachim, m.p. învățător din loc, Petru Cercega, m.p. Simion Vita, m.p., Iosif Palotas m.p. notar comunal și alți foarte mulți”.

Salariul învățătorilor, numit în trecut și „deputatul dascălului”, la Opațița până în anul 1893, a fost anual de 84 forinți, 24 meți grâu, 24 meți cucuruz, 100 fonți clisă, 100 fonți sare, 15 fonți lumină, și 8 m. lemne de foc.

În ședința comitetului parohial ținută la 12/24 septembrie și a sinodului din 19/31 septembrie 1893 - în urma ordinului Consistoriului diecezan din 1 noiembrie 1891. No. 2589 - s-a hotărât plățirea tuturor „naturalelor” în bani. Atunci s-a stabilit salariul în total de 100 forinți anual.

Mai târziu salariul s-a ridicat la 400, 600, 750 forinți. Într-o anumită perioadă, pe lângă banii, s-a dat învățătorului spre folosință și cele 4 jugh. pământ arător proprietatea școlii. La anul 1913 s-a stabilit salariul astfel:

Salariul în bani 1000 cor., pentru conferințe și adunări învățătorilor 30, pentru purtarea socoților bisericești 20, de la înmormântări 1 cor., locuință gratuită și grădina de legume.

Până la anul 1893 învățătorul singur își încasa salariul, colindând satul cu sacul după „naturalile” ce i se cuveneau. După acel an își primea leafa de la comuna bisericească, care prin casierul de cult încasa de la credincioși, după repartiția făcută²².

După anul 1913, când s-a votat art. de lege XVI, comuna bisericească a primit de la fosta stăpânire și ajutor pentru întregirea salariului învățătorilor. După Unire, învățătorii sunt plătiți de stat după noua lege a salariilor.

După terminarea celui de-al doilea război mondial, școala românească intră într-o perioadă contradictorie a existenței sale. Realizările nu au lipsit, în unele direcții putând fi considerate chiar importante. Reforma învățământului impusă prin Legea din 3 august 1948 a urmărit să distrugă tradițiile democratice și naționale ale școlii românești și să o integreze în planurile de sovietizare și comunizare a României. Învățământul era exclusiv de stat, școlile particulare desființate; educația religioasă interzisă; programele analitice modificate, pentru a corespunde cu ideologia comunistă sovietizată. Unele dintre aceste neajunsuri grave, total contrare școlii tradiționale vor fi înlăturate prin legile învățământului din 13 mai 1968 și decembrie 1978. S-a revenit, treptat, la învățământul de 12 clase, a fost generalizat învățământul primar de opt clase, s-a diversificat rețeaua școlară punându-se accent pe orientarea practică și formativă, dar s-a adâncit și conținutul dogmatic, ideologizant și ateist.

Revoluția din decembrie 1989 determină o schimbare radicală în conținutul și orientarea procesului de învățământ în școli: îndoctrinarea ideologică și ateistă sunt total înlăturate. Evoluția pozitivă a învățământului de după 1989 este certă, trebuind să fie mereu corelată la solicitările unei societăți dinamice, aflată în continuă evoluție²³.

Școala - azi

22. Pr. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929*, p 68-91

23. I. Munteanu, R. Munteanu, *Timiș, Monografie, Ed. Marineasa, Timișoara, 1998*, p.240

Moș Crăciun la grădiniță

Clașe I-IV

Activitatea culturală

În Banat, provincie oarecum privilegiată din punct de vedere economic, datorită progresului agriculturii și a relațiilor comerciale, locuitorii satelor au avut posibilitatea și dorința de a organiza coruri, reuniuni de cântări care vor pregăti și concerte corale cuprinzând în repertoriul lor cântece populare și patriotice.

În Deta, localitate, în care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ritmul dezvoltării economice se accelerase, activitatea culturală sub diferite forme a fost o preocupare însemnată a comunității. Astfel s-au înființat societăți literare, reuniuni de cântări, a fost adusă o tipografie, care scotea un ziar local, precum și alte manifestări culturale.

Ziarul Detaer Zeitung din 1907

Casina civilă din Deta este prima reuniune socială care s-a înființat la 18 Ianuarie 1873. Pe atunci avea 100 de membri. Numărul membrilor în 1925 era: 162 membri ordinari, 1 extraordinar, 3 onorari. Primul președinte al societății a fost Emeric Timar, care a avut aceasta funcție până la moartea sa în 1888. De la 1889-1922 a fost Emil Braunmüller, 1923-24 Alexander Jäger și de la 1925 Alfred Uhrmann.

Ca recunoștință pentru meritele lor societatea a lăsat să se picteze tablourile președinților Emeric Timar 1889 și Emil Braunmüller 1914, ca pilde vrednice de urmat pentru posteritate. Scopul societății, după cum este arătat în statut, este ridicarea vieții sociale prin lectură folositoare, conferințe științifice, lecturi și alte ocupații de promovare a culturii. Societatea s-a străduit să corespundă scopului ei în toate privințele. A pus la dispoziția membrilor o locație potrivită, unde aceștia se adunau zilnic în orele lor libere. Casina se abonează la mai multe ziare și reviste. Și-a întocmit o bibliotecă, care în 1925 consta din: 8 opuri în 8 volume în limba română, 819 opuri germane în 1038 volume și 800 opuri maghiare în 954 volume. În anul 1914 s-a cumpărat un pian, care s-a folosit cu deosebire la serate artistice. Societatea a aranjat serate, care erau în legătură și cu producții artistice și au avut un remarcabil succes.

Societatea civilă de lectură Deta

În interesul dezvoltării vieții sociale și progresului cultural mai mulți cetățeni au găsit de cuviință înființarea unei societăți, a cărei scop să fie ridicarea vieții sociale prin reviste, întruniri, conferințe, bibliotecă, aranjări de petreceri și să sprijine tot ce este frumos, bun și folositor.

Ideea a fost îmbrățișată de Jakob Buchler, care acționând harnic a reușit să constituie “Societatea civilă de lectură Deta”. Ședința de înființare s-a ținut la 17 Februarie 1884 în care s-a ales ca președinte Jakob Buchler și tot atunci a fost ales și Comitetul executiv. Prima adunare generală s-a ținut la 2 Iunie 1884. La 5 Martie 1887 Jakob Buchler demisionează ca președinte și se alege ca președinte de onoare. În locul lui se alege Pavel Hack, care conduce societatea până la 1890. De la 1890-1901 este președinte Konstantin Pettera. La abdicarea lui se alege iarăși Jakob Buchler.

Sub el societatea reinvie la o viață nouă. S-a cumpărat localul societății. Din cauză de boală 1906 Jakob Buchler demisionează din nou, îi urmează Sebastian Jung. În anul 1909 s-a serbat jubileul de 25 de ani. După demisia lui Sebastian Jung, el este ales ca președinte de onoare. Îi urmează Ludovic Kugler, care conduce societatea până în 1925. Societatea are local propriu, are 360 de membri, o bibliotecă de 1600 volume, în care se poate găsi alături de opuri clasice, romane și opuri științifice de cei mai renumiți autori, are popicărie, biliard etc. În 1925 conducerea era formată din: președinte: Ludovic Kugler; vicepreședinte: Ladislau Tringl; Secretar: August Kirsch.

Corul cercului de citire german

Prima mașină de tipar din Deta

Tipografia a fost înființată în anul 1875 de Wilhelm Wettel din Verșeț. Ea este pentru Deta o întreprindere culturală de o mare valoare. Conducerea o avea Robert Chudy, care redacta și un ziar, dar din cauza lipsei de numerar, a apărut numai câțiva ani. În anul 1879 M. Million din Verșeț cumpără tipografia și însărcinează pe Adolf Kormovsky cu conducerea ei, care încercă redactarea unui ziar „Gemeinde Bote”, dar tot din motivele de mai sus nu are succes. În anul 1881 preia conducerea tipografiei Julius Fackler, care înființează ziarul „Dettaer Zeitung”, primul număr a apărut la 1 octombrie 1881 continuându-și apariția cu intermitențe până după primul război mondial. Julius Fackler a avut mai mult noroc, deși problemele financiare erau greu de depășit. În 1882 a avut 160 de abonați. În anii 1883, 1884 și 1885 crește numărul abonaților la 220. Proprietarul Million voia să vândă tipografia. Angrosistul Josef Heldenwanger cumpără tipografia cu condiția, că J. Fackler să rămână în postul său, ceace acesta acceptă bucuros, căci își putea susține ziarul. Prin legăturile comerciale ale lui Heldenwanger numărul abonenților se urcă la 560, tipografia are mult de lucru, căci se trimetea imprimare la Budapesta, Viena, etc. În anul 1888 a murit J. Fackler după o boală scurtă. Locul lui îl ocupă Francisc Kaurek, care funcționează până la 1890. De la 1890-1893 ocupă acest post Karl Danko din Budapesta. În intervale scurte ziarul este re-

dactat de: Julius Winkler, Adolf Singer, Jakob Roos. În anul 1894 preia acest post preotul evanghelic Eugen Binder, ca și colaborator funcționează Bernhard Drechsler. De la 1896-1912 semnează ca redactor Barnhard Drechsler. În mai 1901 preiau tipografia Ladislau Tringl și August Kirsch și au susținut-o cu foarte puține mijloace până 1920. Prin izbucnirea războiului, amenințați în existența lor, au fost siliți să vândă tipografia. Câțiva oameni inimoși ca Dewald Balint, Ludovic Mayer și Karl Scheirich prevăzând că n-ar însemna un progres dacă tipografia ar părăsi Deta, conving pe Tringl și Kirsch să revoce vânzarea și să lase tipografia în Deta. Prin acest fapt Tringl și Kirsch au adus o mare jertfă. Mai bine au renunțat la un câștig material, decât să piardă comuna o întreprindere, care are o mare însemnătate. Se formează o societate pe „acții”, nu cu scopul să câștige acționarii, ci ca întreprinderea să rămână în Deta. Ca redactor semnează în perioada interbelică Ladislau Tringl, numărul abonaților a crescut, contribuind la supraviețuirea ziarului.

Reuniunea Culturală „Sentinela” Deta

Prin străduința primpretorului Valeriu Boleanțu se înființează în anul 1922 reuniunea culturală “Santinela” cu sediul în Deta. Scopul reuniunii, conform statutelor ei, este “propășirea neamului românesc pe teren cultural și dezvoltarea iubirii față de credință strămoșească, progresul pe teren economic, financiar, industrial și comercial, dezvoltarea unei propagande pentru unirea și sporirea în număr a elementului românesc, punându-se în legătură cu, toate societățile și reuniunile ce mai lucrează în acest scop”. În adunarea generală de constituire, ținută la 14 Septemvrie 1922 în Deta, se alege Comitetul administrativ precum urmează Valeriu Boleanțu președinte, Cornel Gherga vicepreședinte, Petru Bizerea și Vichente Ugrin secretari, Alexandru Luchici casier, Petru Ion bibliotecar. Secția culturală: președinte Alexandru Chevereșan, Aurel Colojoară (Denta), P. Bizerea, P. Craciunescu, Zaharie Gheorghe (Mănăstire), Ilia Jedu (Galul-Mic). Secția economică: președinte: Alexandru Luchici, Gheorghe Rachici, Simeon Popovici, Dr. Ion Damian, Petru Zestreana (Banloc), Valezar Agotescu (Birda), Ion Popovici (Semlacul-Mare), Gheorghe Zăgăiceanu (Șoșdia), Ion Marta

Corul bărbătesc românesc - 1928

(Banloc). Secția comercială și industrială: președinte: Cornel Gherga, Gheorghe Olde (Ferendia), Valeriu Popovici, Jivoiu Martin, Nicolae Catina (Gătaia), Mihai Velceleanu (Banloc), Ion Draghici (Sculia), Spasoe Crâsta (Denta), Ștefan Bârsanu (Moravița). Secția de propagandă: președinte: Teocar Strizu, Petru Crăciunescu, Ștefan Gheorghe, Petru Borcan (Banloc), Petru Șandru (Gherteniș), Nicolae Burdia (Gaiul-Mic), Trifon Luncă (Ferendia), Petru Bohariu (Șoșdia), Dimitrie Supercian (Gătaia), Comitetul de cenzori: Petru Bizerea Jivoiu Martin, Dr. Ion Damian, Alexandru Lachici, Cornel Gherga, Aurel Crăciun (Ferendia), Nicolae Călniceanu (Butin).

Reuniunea constă din 4 secții: a) secția culturală, b) economică și financiară, c) industrială și comercială, d) de propagandă, și număra în 1925: 37 membri fondatori, 69 membri ordinari, 6 membri de drept. Total: 112 membri. Dispune de o bibliotecă cu 331 volume. Localul reuniunii se află în 2 camere închiriate din casa marelui proprietar Dr. Geza Szalay.

Reuniunea germană de cântări

Cea mai tânără societate este această reuniune. Și înainte vreme era o reuniune de cântări și locuitorii se ocupau cu muzica, dar războiul mondial a anulat această activitate. După război și după unirea cu România locuitorii Detei au găsit de cuviință să inițieze o societate corală. Doi oameni ai societății civile de lectură, Ludovic Kugler și Ladislau Tringl, realizează aceasta idee. În decembrie 1922 se înființează corul bărbătesc al societății civile de lectură. Sub conducerea dirijorului, profesorul Erwin Lurtz, se mărește numărul iubitorilor de muzică și în curând se face corul independent La 12 februarie 1924 se înființează "Reuniunea germană de cântări" în prezența a 200 de oameni în sala parcului Anton Kratzer. De atunci reuniunea se află sub protectoratul primăriei Valeriu Boleanțu și sub prezidiul Dr. August Fischer. Un număr frumos de 48 de cântăreți în corul bărbătesc, 32 de cântărețe în corul de dame, 20 de iubitori de muzică în orchestra de casă, aproape 40 membri de onoare și 250 membri sprijinitori dau dovadă de o activitate laborioasă spre încântarea concetățenilor. Conducerea societății în perioada interbelică se compunea din: Membru de onoare: Valeriu Boleanțu; președinte: Dr. August Fischer; vicepreședinte: Josef Lutsch; diriginte: Erwin Lurtz.

Reuniunea germană de cântare - 1938

Clubul Athletic Deta

Acest Club a fost înființat la 15 Mai 1921. Primul președinte al Clubului a fost Cornel Gherga, directorul Băncii "Timișiana" filiala Deta. Secretar era Vichentie Ugrin, profesor, iar căpitanul echipei fusese Leon Masoron. Prima emulație s-a ținut în 15 Iunie 1921 cu echipa Clubului Athletic Timișoara. Cu aceasta ocazie arena sportivă a fost deschisă și predată scopului destinat de Liviu Linția, președintele Federației S.S.R. din Timișoara. Arbitru era inginerul Iosif Licz.

În timp de 4 ani acest Club a avut emulații cu echipele din Timișoara, Ciacova, Modoș, Gătaia, Reșița, Cărpiniș, Arad, Caransebeș, Turnu-Severin. Acest Club a făcut excursiuni la Ciacova, Modoș, Gătaia, Reșița și Cărpiniș.

Conducătorii actuali sunt: Președinte de onoare: Valeriu Boleanțu, primprețor. Președinte : Alfred Jäger. Vicepreședinți: Valeriu Popovici și Ervin Lurtz. Secretar: Robert Kottek. Casier: Gustav Schmelzer. Căpitanul Echipei: Iuliu Regeczy²⁴.

În 1878 a luat ființă Clubul de patinaj.

În 1891 se construiește prima pistă de popice din Banat. Tot în 1891 se înființează Asociația de biciclete și se amenajează o pistă pe terenul de sport. În 1899 ia ființă Clubul de popice iar în 1902 se naște Clubul de tenis²⁵.

Echipa școlară de handbal campioană județeană - 1969

Echipa de fotbal a Clubului Athletic Deta - 1929

24. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925*, p. 68-78

25. Edmund Ballon u. Eduard Winter, *Kurtze Geschichte Dettas*, Ed. Mirton, 2000, p. 14

Echipa de fotbal Furnirul - 1982

Casa de cultură orășenească Deta

Activitatea culturală se desfășoară după un plan de activități anual aprobat de Consiliul Local Deta, numit "Agenda principalelor manifestări artistice și sportive" cu finanțare pentru fiecare eveniment.

În derularea activităților culturale, conducerea Casei de cultură a căutat să marheze următoarele obiective:

- aniversarea marilor evenimente istorice
- valorificarea tradițiilor și obiceiurilor din spațiul bănățean
- promovarea culturii bănățene
- promovarea culturii minorităților etnice
- promovarea manifestărilor culturale și sportive ajunse la mai multe ediții.

Casa de cultură orășenească Deta nu are personalitate juridică. Director din anul 2000 și până în prezent este prof. Ovidiu Ivancea.

Structural, Casa de cultură orășenească Deta are: formație de dansuri populare românești, formație de dansuri populare maghiare, formație de dansuri populare sârbești, formație de dansuri populare bulgărești, orchestră de muzică populară și de petrecere condusă de directorul instituției.

Prin susținerea intensă a primarului Petru Roman, s-a reușit dotarea formațiilor de dansuri cu costume populare noi.

Principalele activități:

1. Aniversarea marilor evenimente istorice:

- 24 Ianuarie: simpozion, mese rotunde, spectacol specific.

- 9 Mai: simpozion, depunerii de coroane la Monumentul eroilor, spectacol folcloric.

- Ziua Eroilor - Ispasul - evocarea evenimentului și depuneri de coroane la Monumentul eroilor din Deta și Opațița.

- 1 Decembrie - Ziua Națională a României, expoziție de desene, depunerii de coroane, spectacole.

2. Activități culturale și sportive ajunse la mai multe ediții.

- "Cupa Măgineanțu" - competiție de minifotbal în sala de sport în memoria celui care a fost prof. Mihai Măgineanțu - februarie.

- "Maracana" campionat de minifotbal cu echipe organizate pe străzi a cărei primă ediție a avut loc în 1970 la inițiativa Dr. Mihai Vermeșan.

- "Zilele culturale ale orașului Deta"

- "Ceaunul și grătarul" concurs gastronomic internațional

- "Sărbătoarea Pomului de Crăciun"

- "Ziua curățeniei"

- "Zilele sportului pentru toți"

3. Formația de dansuri populare românești. A fost înființată în anul 2006. Coregrafia este asigurată de dansatorul profesionist Cătălin Voicu. Participă la fiecare acțiune culturală pe plan local. Are o colaborare susținută cu TVR Timișoara fiind prezentă de nenumărate ori în platoul emisiunii "Cântecul de acasă" moderat de Tiberiu Ceia și Felicia Stoian, ultima apariție fiind anul acesta pe 11 martie. Mai colaborează cu TV Europa Nova și TVT 89 din Timișoara.

Formația de dansuri populare românești

A dat spectacole în țară: "Zilele orașului Gătaia", "Ziua recoltei" Denta, "Zilele comunei Peciu Nou", "Zilele comunei Moravița", "Ruga Bănățeană Denta", "Ruga Bănățeană Opațița", "Ruga Bănățeană Gătaia", "Zilele comunei Giera". Spectacole în străinătate: Serbia: "Balul strugurilor Vîrșeț", Pancevo, Veliko Siediste, Coștei, Lokve, Čoka, Novi Sad; Ungaria: Bordany

4. Orchestra de muzică populară.

5. Formația de dansuri populare sîrbești este la început de drum. Coregrafia fiind asigurată Ognian Krstič.

6. Formația de dansuri populare ungurești activează de mai bine de 10 ani. Are în palmares multe premii obținute pe la diferite concursuri. Spectacole atât în țară cât și în străinătate.

7. Formația de dansuri populare bulgărești reprezintă minoritatea bulgară. Este formată din copii de toate vârstele. Excelează prin portul popular ²⁶.

În decursul timpului activitatea culturală în Deta a fost deosebit de intensă, chiar dacă la începuturi a avut, firesc o coloratură germană, mai apoi germano-maghiară, în perioada interbelică începe să prindă contur alături și activitatea culturală românească.

Chiar și în anii comunismului s-au întărit legăturile dintre etniile din Deta astfel încât s-au organizat baluri, seri distractive care au încântat tineretul din oraș. indiferent de naționalitate. În parcul amenajat de Anton Kratzer și donat mai apoi orașului, se puteau auzi la fiecare sărbătoare formația maghiară, germană și Fanfara Militară.

După revoluție s-a diversificat oferta culturală în așa fel încât fiecare comunitate etnică și-a organizat propriile structuri culturale, dar nu în izolare ci într-o comuniune cu celelalte etnii.

Astfel s-a format o comunitate maghiară mai unită prin balurile organizate de U.D.M.R, prin formația lui Nagy Peter, compusă din Nagy Peter, Nagy Juliana, Czifra Jozsef, Olah Bela, Opermann Peter (Pedi), Wichtner Adi, Devics Șandor. Datorită acestei formații s-a putut organiza pe plan local balul de Fărșang, ruga catolică (26.07), balul strugurilor și petreceri de revelion în comunitatea maghiară.

În anul 1999, Tamasi Emese înființează grupul de dans "Buzavirag", alcătuit din următorii copii: Bodor Atilla, Cocia Csilla, Katona Emil, Katona Klaudia, Kovacs Ralf, Lászlo Claudia, Petruți Andrea, Szabo Peter, Telbisz Attila, Telbisz Csaba, Telbisz Ildiko și Vastag Monika. Grupul are instructori din Szeged, până în 2009 fiind conduși de Nagy Albert, iar în prezent de Gombos Andras.

Formația de dansuri populare maghiare

“Buzavirag” are în jur de 20 de coreografii și pentru fiecare coreografie portul popular specific zonei. Grupul de dans este renumit și peste hotare și an de an sunt invitați în localitatea cu care Deta este înfrățită, Bordany, dar și în țări precum Germania, Belgia, Franța, Turcia, Serbia și au dansat pe cea mai renumită scenă din Budapesta, “Thalia szinhaz” în 2009. În 2010 s-a înființat grupul de actori amatori “Csintalan Kurtoskek” care este format din Borsos Eva, Komsa Romeo, Cocola Ilona, Boldizsar Laci, Stanciu Klara, Laszlo Edit. În februarie 2010 s-a înființat de asemenea “Clubul Piticilor” a Casei de Cultură Deta, unde coordonatoarea clubului Laszlo Edit pregătește copii în limbile tuturor etniilor care locuiesc în Deta cu poezii, cântece și piese de teatru ²⁷.

Ansamblul “Sveti Nikola”

Încercând să continue tradiția vremurilor frumoase și să nu se piardă cultura sârbească, în anul 2005 un grup de tineri sârbi, sub îndrumarea doamnei Biserka Moiscic, președintele Uniunii Sârbilor din Deta din acea perioadă, au debutat la Spectacolul „Flori de Mai”, organizat de casa de cultură cu ocazia zilei de 1 iunie, unde au prezentat o frumoasă suită de dansuri și cântece vechi sârbești, oferindu-le bucurie și „fală” comunității sârbe, părinților și în special bunicilor, care bucuroși și-au adus aminte de copilăria lor. Formația a continuat să presteze cu diferite modificări până în anul 2008. Sub această formulă au reprezentat orașul Deta la diferite manifestații și evenimente din afara localității. Ansamblul de dansuri populare sârbești „Sveti Nikola”, a luat naștere în iulie 2010, iar odată cu înființarea grupului, se poate spune că a „reînviat” cultura sârbă a orașului Deta, datorită străduinței acestor copii de a păstra viu patrimoniul folcloric al poporului sârb. Pornind de la un număr de 10 membrii, astăzi ansamblul cuprinde 2 grupe cu un număr total de 35 de copii, reușind ca într-o perioadă scurtă de timp, de la înființare să realizeze o activitate bogată. Sufletul acestui ansamblu este Diana Tătărușanu.

Acțiunile culturale-artistice desfășurate de bulgarii din Deta în modernul sediu al filialei contribuie la păstrarea și promovarea limbii materne - dialectul bulgar din Banat, a obiceiurilor, tradițiilor, a portului popular, prin intermediul grupului vocal, a ansamblului de dansuri populare bulgărești Vințe - Coronița, a recitatorilor și a teatrului de amatori.

27. Deta-650 de interculturalitate, 2010, p.46

Formația de dansuri populare bulgărești

Deta a fost dintotdeauna un spațiu multicultural și pluriconfesional, iar convergența acestora spre interculturalitate, specifică Banatului, a fost și este un fenomen care, de asemenea, a existat dintotdeauna și în Deta. Conviețuirea comună a mai multor etnii, având limbi materne și confesiuni diferite, a condus la realizarea unui patrimoniu cultural comun, în care se poate regăsi fiecare. Ideea unității în diversitate: Toți diferiți, toți egali a stat la baza acestui fenomen²⁸.

Fanfara la zilele Detei 2010

28. *Ibidem*, p.56 și 64

Activitatea culturală din Opațița

Activitatea culturală în satele românești a fost un factor determinant în modelarea conștiinței naționale, difuzarea valorilor culturale s-a făcut cu perseverență tocmai în acest scop, de a crea români instruiți, creștini și patrioți. Ansamblurile corale s-au înființat în tot mai multe sate bănățene în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, la inițiativa preoților și învățătorilor sătești, adevărații luminători ai acelor vremuri. Aceste coruri se ocupau nu numai cu formarea deprinderii în cântarea bisericească și națională, ci erau adevărate școli unde se învățau citirea, scrierea și socoata de către adulții silitori.

Moralitatea satelor bănățene românești, respectul oamenilor și comportamentul țăranilor bazat pe valorile etice sunt, în parte și rezultatul educativ al acestor modeste societăți culturale. Mai presus de toate, însă, ele au asigurat prin valorile culturii - solidaritatea comunității românești. Întărirea solidarității naționale a avut ca rezultat manifestarea unitară în marile momente ale istoriei. După formarea statului național unitar, societățile culturale care au activat sub îndrumarea Bisericii - corurile, bibliotecile parohiale, casele de cultură - au fost factori de întărire a statului național prin propagarea valorilor morale și culturale, întărirea spiritului moral și lărgirea orizontului de cunoaștere al sătenilor²⁹.

Conducătorii primelor coruri sătești au fost dascălii, care conform practicilor de atunci erau pregătiți în instituții confesionale, unde predarea și însușirea muzicii avea o pondere însemnată. Trebuie subliniat faptul că învățătorul confesional, fiind slujitor al bisericii avea în sarcină și funcția de cantor, de aceea la alegerea lui cântărea foarte mult calitățile vocale și cunoștințele temeinice de muzică.

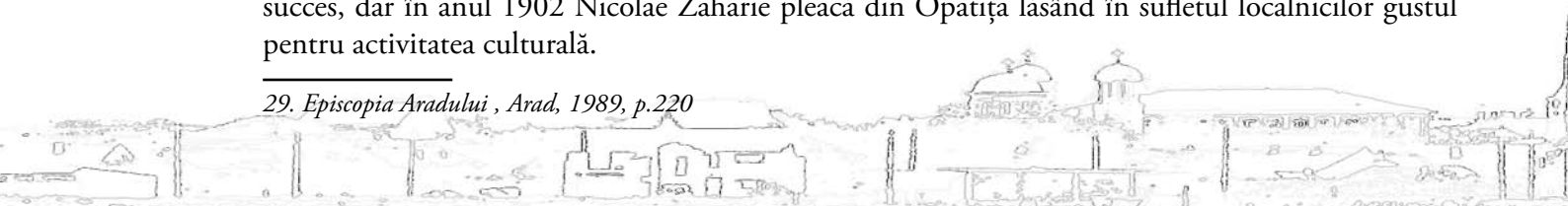

Corul - 1929

Până în veacul al XIX-lea în Opațița n-a existat nici o societate culturală, nu s-au jucat piese de teatru și n-a existat nici cor instruit și organizat.

Introducerea teatrului, diletantismului (amatorismului) se leagă de numele - nemuritor pentru localnici, - a olarului Nicolae Zaharie, originar din Lipova, fost și actor. În anul 1900 soarta aduce pe Nicolae Zaharie la Opațița, unde se angajează la olarul Szentkiraly. Aici ajungând în contact mai intim cu câțiva săteni, își dezvăluie talentul de actor. Convingând câțiva consăteni s-a pus pe muncă și a instruit piesa teatrală „Nașterea Domnului”, care în ziua 2-a a Crăciunului din anul 1900 s-a și jucat cu mare succes în sala școlii. Au urmat și alte piese de teatru care au avut un mare succes, dar în anul 1902 Nicolae Zaharie pleacă din Opațița lăsând în sufletul localnicilor gustul pentru activitatea culturală.

29. *Episcopia Aradului*, Arad, 1989, p.220

Învățătorul Damaschin Marian - găsim opățișenii încă sub influența diletantismului și văzând că dorul după ce-i frumos și înălțător a prins adânci rădăcini si-n sufletele lor, a continuat acțiunea începută de Zaharie. Imediat după ocuparea postului său, în toamna anului 1902, pune bazele primei societăți culturale, când înființează și organizează primul cor (numai bărbătesc) din Opațița.

Scopul societății a fost - cum spun foști ei membrii - „cultivarea cântărilor bisericești și lumești și aranjarea concertelor”, Susținerea societății se făcea, din cotizația membrilor și din veniturile concertelor. Societatea era condusă de următorul comitet: Damaschin Marian dirijor de cor, Gheorghe Caragea președinte, Spasie Ciublea notar, Membrii primului cor au fost:

Tenor I.	Tenor II.
1. Berariu Dionisie	1. Bendariu Arsenie
2. Caragea Gheorghe	2. Birdean Spasie
3. Jebelean Vasilie	3. Cercega Dionisie
4. Jivan Nicolae	4. Giucoane Lazăr
5. Mioc Dionisie	5. Jivan Vasilie
6. Oprici Ștefan	6. Mioc Ștefan
7. Popescu Vasilie	7. Rujan Dimitrie
8. Popeți Treica	8. Țiperdel Ion
9. Spătariu Trifu	
Bariton.	Bas
1. Bendariu Vasilie	1. Ivașcu Iosif
2. Ciublea Spasie	2. Jivan Istrail
3. Cercega Nicolae	3. Jivan Vasilie
4. Dentean Salomon	4. Pr. Popovici Ioan
5. Marcu Dănilă	5. Pop Vasilie
6. Tuță Alexandru	
7. Țuca Simion	
8. Vita Simion	

Între cântările executate de acest cor amintim : Foaie verde pup de crin, Foaie verde de tri-foi, Moșul la drum, Lună plină de lumină, Sărmană frunză, Hai mândro să te sărut, Româncuță cu peltiță, precum și Liturghia de Dima. La concerte, membrii societăți, în acel timp au jucat piesele teatrale: O sâmbătă norocoasă, Cinel-cinel și Norocu în casă.

După plecarea învățătorului Marian, corul nu s-a destrămat, dar a rămas doar cor bisericesc sub conducerea lui Gheorghe Caragea.

În 16 februarie 1907 însă, noul preot ales Vasilie Usonescu, în înțelegere cu învățătorul Grigorie Jivan înființează societatea „Corul gr. or. român din Opațița”, și totodată reorganizează societatea înființată de învățătorul Marian, înjghiebând apoi și un cor mixt.

Corul acesta funcționând ca societate, era condus de comitetul compus din preotul Usonescu director, învățătorul Jivan instructor și conducător de cor, Gheorghe Caragia președinte, Spasie Ciublea vicepreședinte. Cântările noi învățate de acest cor au fost: Pac, pac (cor, bărb.), Brăul popilor, Ano-Leno, Negruța, Răsunetul Ardealului cu solo de Caragia, Sună buciul a larmă, Sărmană frunză, Pe-al nostru steag (cor, bărb.), Cristos a înviat, Cântări funebre etc. Piese teatrale ce s-au jucat: O ședința comunală, Iliana Cosinzeana, Otrava hârciogilor, Țiganul la cătane etc.

În anul 1908 s-a jucat prima dată în Opațița „călucierul” și „bătuta” instruiți fiind coriștii de țăranul Iosif Todor.

Din anul 1910 corul este instruit și condus de învățătorul Nicolae Lighezan. După plecarea lui Lighezan, în anul 1911, preotul Mitariu a instruit corul cu următoarele cântări: Marș regal, Jalba norei, Ștefan, Ștefan Domn cel mare (cor bărb.) Rujiță de pe răzvor, Colinde etc. Piese teatrale, Maiorul în pensiu și Norocu în casă.

În anul 1919 pleacă și preotul Mitariu din Opațița și corul rămâne iarăși fără instructor. Societatea, nici acum nu se dizolvă, se menține până în anul 1921. În acest timp corul condus de Gheorghe Caragia și Livius Prințu repetă cântările învățate.

Ziua de 1 ianuarie 1922 aduce o mare schimbare în viața culturală a opațițenilor. La o adunare ținută în aceeași zi sub președinția adm. parohial Ioan Mărgineanțu preot în Birda, se pune bază unei noi societăți culturale. Reuniunea de cântări, după o viețuire de 15 ani, cu averea ei de 753 cor. în numerar și cu 216 cor. în documente, înființează o filială a Casei naționale de educație din Timișoara. Numărând Casa de educație 25 membrii fondatori - foști coriști - și 4 activi, în aceeași adunare își alege pe 3 anii, 1922, 1923, 1924 primul comitet compus din: Vasile Jivan președinte, Trifu Spătariu vice-președinte, Ioachim Imbroane învățător-secretar, Donisie Berariu casier, Ionel Palici bibliotecar. În primii trei ani de funcționare, casa de educație, nu a avut o activitate prea bogată, sporadic se ținea câte-o șezătoare și concert aranjat, când de învățătorul Imbroane când de preotul Mărgineanțu. Corul bărbătesc condus, fără note, de Livius Prințu, repeta cântările învățate în anii trecuți.

Piese teatrale jucate în acest timp au fost: Doctorul fără voie, Nunta țărănească, Vlăduțul mării, Dușmanii, Doi surzi, Sticla din urmă, iar la Paști în anul 1924 s-a jucat și dansul tradițional „Romana” instructor fiind preotul Mărgineanțu.

La sfârșitul anului 1924, expirând mandatul primului comitet, în adunarea generală ținută la 7 ianuarie 1925 se alege pe un nouă perioadă de 3 ani, 1925, 1926 și 1927 următorul comitet: Ioachim Imbroane președinte, Trifu Gabor vicepreședinte, Livius Prințu notar, Trifu Spăriosu casier, Ionel Palici bibliotecar. Noul comitet și-a intensificat munca și a hotărât aducerea unui instructor de cor. A fost ales Iosif Cîpu din Vărădia cu un salariu lunar de 4000 lei, în 1925 venind noul instructor, în două luni s-a învățat noi cântece naționale și bisericești. Tot în acest timp s-a făcut instruirea coriștilor Livius Prințu și Vasile Jebelean, pentru a deveni viitorii dirijori de cor.

În ședința din 16 martie 1925 s-a hotărât să se zidească o casă proprie a institutului, pentru care scop tot în această ședință s-a hotărât facerea planului și devizului. Acest plan și deviz s-a înaintat la 18 mai 1925 Prefecturii județene pentru a obține un ajutor pe seama clădirii, S-a și primit acest ajutor în suma de 50,000 Lei, însă primind ajutorul târziu nu s-a început construcția, fiind iarnă.

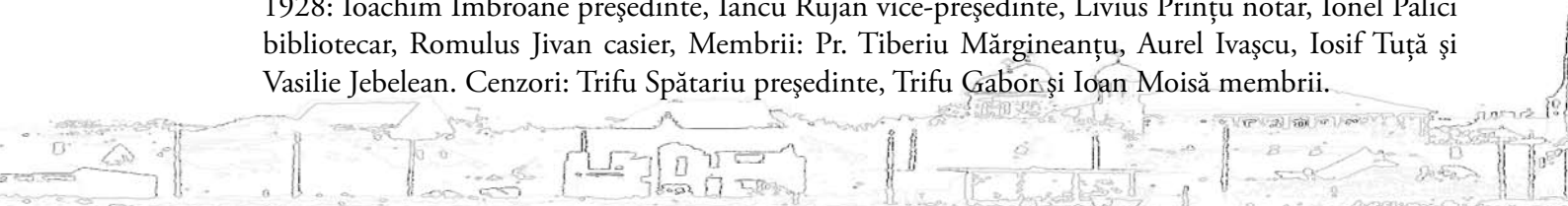
În anul 1926 cât și în anul 1927 în mai multe ședințe s-a dorit să se înființeze o fanfară a institutului. În acest scop în ședința din 18 mai 1927 s-a hotărât definitiv înființarea fanfarei, pentru care scop s-a cerut să se aprobe folosirea banilor dați de Prefectura județeană pentru clădirea Casei naționale, spre a cumpăra instrumentele. Prefectura însă, cu ord. No. 12.264/1927 din 20 august 1927 nu aprobă împrumutarea banilor, dispunând a-se păstra pentru scopul menit.

În anul 1926 și 1927 se mai repetă toate cântările instruite de Iosif Cîpu și să termine instruirea întregii Liturgii, atât cor bărbătesc cât și cor mixt. Corul odată instruit, a cântat regulat în biserică, la toate sărbătorile mai mari, a luat parte, unde a fost poftit la mai multe înmormântări, a îmbogățit festivitățile tuturor șezăturilor și adunărilor culturale, a participat în procesiuni religioase la câmp. Apoi a luat parte la diferite solemnități aranjate în comunele vecine Deta, Birda, Berecuța, Sft. Gheorghe și Mănăstirea.

La concertele aranjate s-au jucat următoarele piese teatrale: Nevasta mea, fie îngerii cu ea - piesă teatrală în 2 acte de N. Țințariu. Primarul sub pecete, comedie în 3 acte. Țiganul la vânat - comedie în 2 acte de E. Suci, Maistorul Căproni - comedie în 1 act de N. Țințariu. Din viața studențiască - comedie în 1 act. Păzitorul de noapte - comedie în 1 act de E, Suci, Doamna mea - comedie în 1 act de N. Țințariu, Gardul fermecat - comedie în 1 act de N, Țințariu.

Biblioteca institutului număra atunci 409 volume în valoare de 5000 Lei. În decursul celor 3 ani s-a înmulțit cu 48 volume, parte cumpărate, parte donate de preotul Mărgineanțu.

În anul 1929 Casa de educație era condusă de comitetul ales în adunarea din 5 februarie 1928: Ioachim Imbroane președinte, Iancu Rujan vice-președinte, Livius Prințu notar, Ionel Palici bibliotecar, Romulus Jivan casier, Membrii: Pr. Tiberiu Mărgineanțu, Aurel Ivașcu, Iosif Tuță și Vasile Jebelean. Cenzori: Trifu Spătariu președinte, Trifu Gabor și Ioan Moisă membrii.

Pe lângă cultura ce le-o oferă biserica, școala și Casa de educație, locuitorii din Opațița își mai câștigă cunoștințe culturale și prin lecturarea gazetelor. În perioada interbelică „Lumina Sateilor” de la Sibiu are 30 abonați în sat, „Cuvântul satelor” din Lugoj 25, Libertatea de la Orăștie 18, „Nădejdea” de la Timișoara 10, „Lumea și Țara” din Cluj 8, „Voința Banatului” din Timișoara 8, „Svastica Banatului” 5, „Voința Poporului de la Arad 3, „Chemarea Tinerimei” de la Cluj 2, „Cultura Poporului” de la București 4, „Banatul” de la Timișoara 3, „Poșta Țăranului” de la Cluj 1³⁰.

În anul 2012 a fost finalizată renovarea Casei Naționale și a terenului de fotbal din sat.

Capitolul 5. Biserica

Biserica a fost întotdeauna nucleul ființei neamului românesc, identificându-se cu toate aspirațiile lui, fiindu-i sprijin, călăuză și adăpost în toate momentele de încercări și restriște. Biserica prin reprezentanții ei au dat poporului român toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfântă, cu o artă în legătură cu gustul și nevoile lui, au sprijinit statul fără să se lase a fi înghițit de dânsul, au călăuzit neamul pe drumurile pământului, fără a-și desface ochii de la cer și au ridicat mai sus toate ramurile gospodăriei românești dând istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, oameni de stat, ostași, mucenici și sfinți¹.

Argumente serioase privind vechimea creștinismului la daco-romani sunt și cele lingvistice. Multe cuvinte cu înțeles bisericesc din limba română sunt de origine latină, ceea ce probează și constituie o dovadă asupra pătrunderii creștinismului la noi încă în vremea când Dacia era provincie romană, deoarece o serie de termeni legați de organizarea bisericească s-au asimilat mai târziu de la slavii. Cel mai important cuvânt al terminologiei creștine este numele Paștilor, sărbătoarea esențială a creștinilor. Acest cuvânt derivat din forma latină este dovada hotărâtoare a originii credinței lui Hristos înainte de năvălirea slavilor.

Răspândirea creștinismului în Banat mai ales după promulgarea Edictului de toleranță la Milano de către Constantin cel Mare (313) - este confirmată și de numeroase mărturii arheologice. Mărturiile paleocreștine descoperite în toate părțile Banatului (Cenad, Lipova, Tibiscum, Sacoșul Turcesc) ne îndrituiesc să afirmăm că în secolul V.d.Hr. creștinismul era răspândit pe întreg teritoriul provinciei.

Odată cu expulzarea ucenicilor lui Chiril și Metodiu din Moravia s-a întărit misionarismul creștin în părțile Banatului². Din acea vreme s-a păstrat la Sănnicolaul Mare cunoscuta comoară, îngropată poate la venirea ungarilor, fostă a jupanilor locali Builă și Butaul, având pe o ceașcă inscripția în limba greacă *“prin apă ne introdu, Doamne, în viața veșnică”* - formulă din slujba veche bizantină a sfințirii apei. Referitor la acest aspect, Răzvan Theodorescu afirmă că vasele din tezaur sunt “recipiente de cult” ce au oglindit ultima fază a unor relații anterioare victoriei catolicismului în secolul al XI-lea³.

Conform documentului “Viața Sfântului Gerhard de Cenad” voievodul Ahtum fusese boțezat, după credința bizantină, în cetatea Vidinului: *“primind de la greci putere, ridică în zisa cetate a Mureșului (Morisena) o mănăstire întru slava fericitului Ioan Botezătorul, punând acolo un stareț și călugări greci, după rânduiala și obiceiul aceloră”*⁴. Acest document ne dezvăluie existența unui început de organizare bisericească, specifică mănăstirii. După înfrângerea lui Ahtum de către unguri, călugării vor fi mutați la Maidan, unde se va construi o nouă mănăstire, care va continua să funcționeze ca mănăstire de rit grecesc până în secolul al XIII-lea, când trece în mâinile benedictinilor, după cum susține bizantinologul maghiar Moravcsik Gyula. Același bizantinolog susține că, înainte de invazia mongolă din 1241, numărul mănăstirilor de rit răsăritean din sudul Ungariei era de 600, dintre care au fost localizate 400. Cifrele date de Moravcsik sunt semnificative, deoarece dezvăluie cât de răspândită era ortodoxia la populația română și slavă care predomina partea de sud a regatului feudal maghiar⁵. Vitregiile istoriei prin care a trecut poporul român din Banat, atacurile mongole din 1241, răscoalele cumane, iar mai târziu ocupația turcescă și războaiele din veacurile XV-XVIII au distrus multe din aceste comori spirituale, cât și locașurile ce le-au adăpostit. Dar amintirea lor a rămas și, mai ales, urmările rolului pe care le-au împlinit în viața obștii credincioșilor de pe aceste meleaguri⁶.

1. N. Iorga, *Prefață la Istoria Bisericii Românești, vol 1, ed. I Văleni de Munte, 1908, p IV-V și ed. II, București, 1929, p.4-5*

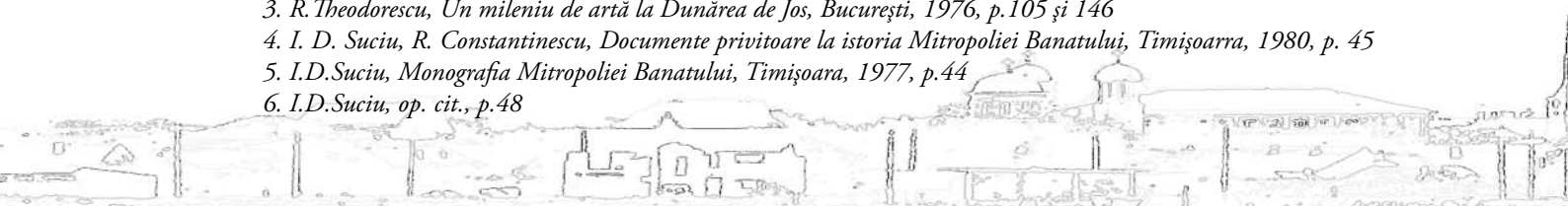
2. A. Xenopol, *Istoria Românilor, vol. I, Iași, 1880, p. 451*

3. R. Theodorescu, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos, București, 1976, p.105 și 146*

4. I. D. Suci, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, p. 45*

5. I.D.Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p.44*

6. I.D.Suci, *op. cit., p.48*

Într-un document numit Registrul de dijme papale dintre anii 1333-1337, în care sunt înscrise toate parohiile și toți preoții din diecezele romano-catolice din Banat, Transilvania și Crișana care plăteau impozit Bisericii catolice, aflăm și satul Opațița (în text apare Apache) supus impozitării în acel timp ⁷. Din analiza acestui document ne putem da seama de numărul localităților și implicit de numărul locuitorilor de religie romano-catolică, știut fiind, că acești locuitori erau în exclusivitate maghiari. La data întocmirii acestui registru, Banatul era cuprins în dieceza Cenadului, care își întindea jurisdicția, pe lângă comitatul Cenad și asupra comitatelor Arad și Csongrad. La rândul ei, dieceza cuprindea șapte arhidiaconate după cum urmează: Cenad, Arad, Caraș, Torontal, Mureș, Caransebeș și Timiș. Arhidiaconatul Timiș era împărțit în două decanate: decanatul dintre cele două Timișuri și decanatul dintre Timiș și Bârzava. Aflând câți preoți romano-catolici aveau arhidiaconatele bănățene, putem aprecia numărul populației romano-catolice de naționalitate maghiară existentă atunci în Banat. Satul Opațița făceau parte din decanatul dintre Timiș și Bârzava (*“de media Tymisy Barza”*) și apar pe listele dijmelor papale în anii 1332-1337. *“Item Nicolaus de Apache solvit 5 grossos”*; *“Item Nicolaus de Apache solvit 10 grossos”* ⁸. Este foarte greu de precizat dacă parohia a funcționat permanent, cu intermitențe sau preotul a slujit pe lângă curtea nobiliară.

Biserica din Opațița este cunoscută din listele papale din anii 1333-1335. Nicolae, preotul din Apache, a plătit în 1333 o sumă de 32 banali, la cele două plăți din 1334 câte 5 și 10 groși iar în 1335 a dat 3,5 groși. Parohia a fost consemnată în anul 1333 în arhidiaconatul de Caraș, iar în anii următori apare între parohiile din decanatul dintre Timiș și Bârzava. Documentele din 1373 și 1494 menționează o divizare a satului, iar la finele sec. XV o stăpânire nobiliară asupra acestei moșii de pe valea Bârzavei. Numele satului dovedește că a fost inițial în stăpânirea unei abații. Un document din 10 noiembrie 1452 oferă informații despre biserica parohială din Opațița. Ea se afla la acel moment protejată împotriva incursiunilor turcești de un gard din lemn, ce necesita reparații (*“...quaedam ecclesia parochialis sub vocabulo Virginis gloriose fundata, habetque dicta ecclesia a superiore partis in angulis duas sacristias, super quibus olim ad tuendam ecclesiam contra incursione Turcorum muri de lignaminibus aedificati sunt...”*). Cercetările recente de arheologie medievală de la Opațița au surprins elemente structurale ale unei fortificații de pământ și lemn, ce constau din două șanțuri de apărare, între care se interpunea un val de pământ și o palisadă din lemn. S-au cercetat 34 de morminte ale unei necropole cu două etape de funcționare. N-a fost încă identificată biserica din zid. Ceramica, piesele de metal și seria monetară găsită acoperă un interval cronologic din veacul al XIII-lea până în veacul al XV-lea⁹.

Cercetările de arheologie medievală de la Opațița făcute de reputatul arheolog și istoric dr. Dumitru Țeicu au vizat situl arheologic de la Călășturi, cuprins în Lista monumentelor istorice din România la poziția județului Timiș TM-I-s-B 06075. Toponimul Călășturi exprimă o realitate arheologică evidentă, legată de istoria medievală a zonei, indiciu al unei mănăstiri medievale (Kolostor = mănăstire, lb. maghiară). Dealtminteri și numele satului Opațița provine dintr-un apelativ maghiar Apacza cu semnificația călugăriță. Documentele de cancelarie medievale aduc puține informații despre istoria satului Opațița. Astfel, el apărea consemnat pentru întâia oară în anul 1333 în lista colectoarelor papale. Preotul din Apache a fost înscris în anii 1333-1335 între plătorii dijmei papale din arhidiaconatul dintre Timiș și Bârzava.

Săpăturile arheologice au fost inițiate în data de 1 august 2005 și s-au derulat până în data de 31 august 2005. Zona de interes arheologic cuprinde o suprafață de circa 3000 de m², în care se distinge conturul unei fortificații de pământ. S-a realizat de la bun început o igienizare a zonei arheologice fiind evacuate mai multe remorci cu resturi menajere, plastic și alte deșeuri. S-au executat două suprafețe de cercetare, notate în plan cu S1 și S2. Suprafața S1 a avut dimensiunile de 9/12 m, deci o suprafață de 108 m² fiind investigată arheologic până la stratul de steril. Ea a vizat marginea de SE a incintei fortificate. Suprafața 2 (S2) are o orientare E - V și măsoară 33/10 m.

7. Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV, vol. III, 1954, p.221-248.

8. Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, I, Budapest, 1887. p.157

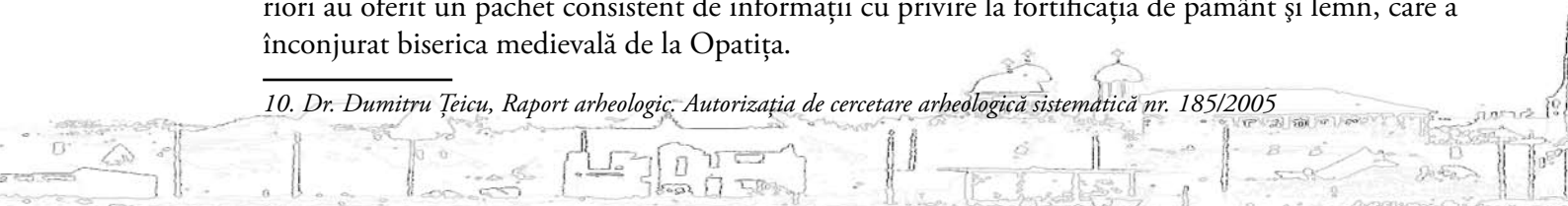
9. Dumitru Țeicu, Geografia ecleziastică a Banatului medieval, Ed. Preșa Universitară clujeană, 2007, p.159

Cercetarea în acest caz se afla în faza inițială până la adâncimea de 0,30-0,40 m. S-a identificat în S1 un nivel de locuire din sec. XII-XIII cu ceramică fragmentară, specifică acestei perioade, un alt nivel de locuire din sec. XIV-XV și un număr de 22 de morminte de înhumare. Cercetarea din anul 2005 de la Opațița, derulată cu susținerea financiară a MBM Reșița Montan și a Primăriei orașului Deta a evidențiat parțial o necropolă din sec. XIV-XVI, o fortificație de pământ și urme de construcție. Întinderea necropolei și limitele cronologice ale acesteia vor putea fi stabilite în cursul cercetărilor viitoare. Un obiectiv prioritar rămâne și identificarea bisericii și a raportului cronologic între fortificația de pământ și construcțiile de zid¹⁰.

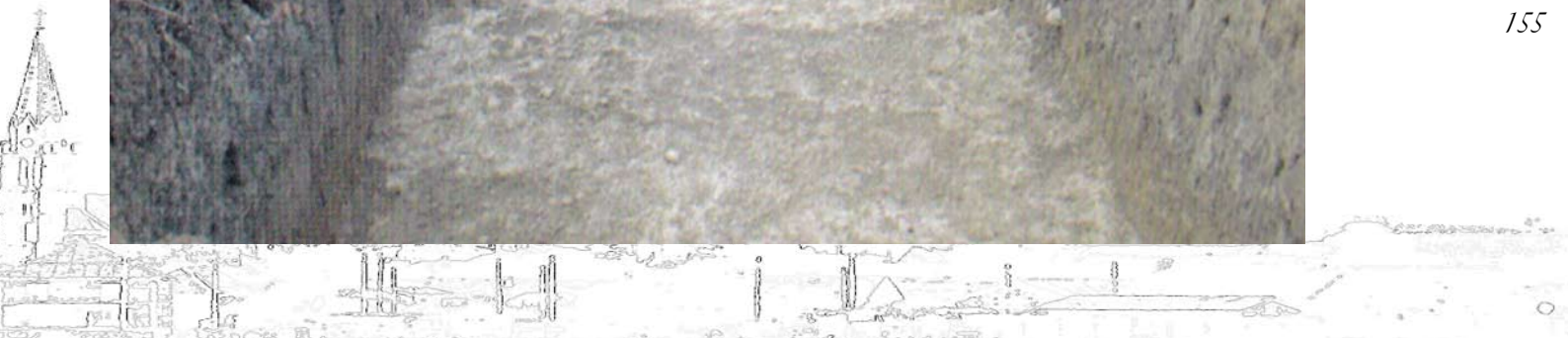
Cercetările de arheologie medievală de la Opațița-Călășturi au vizat identificarea bisericii medievale atestată în izvoarele diplomatice din anii 1334-1335 și 1432, pe de o parte și, în egală măsură, dezvelirea necropolei contemporane momentului ecleziastic. Investigațiile din anii anteriori au oferit un pachet consistent de informații cu privire la fortificația de pământ și lemn, care a înconjurat biserica medievală de la Opațița.

10. Dr. Dumitru Țeicu, *Raport arheologic. Autorizația de cercetare arheologică sistematică nr. 185/2005*

Săpăturile de la Opațița

Mormintele au fost cercetate în S2/2006, S1/2008 și S2/2008. Au fost cartate în cursul cercetărilor din anul 2008 un număr de 34 de morminte de înhumare, fără inventar funerar.

Cele 68 de morminte identificate, până în stadiul actual al cercetării, se cartează pe jumătatea spațiului nordic și nord-estic al platoului fortificat de la Călășturi. Au fost localizate morminte și pe latura sudică, care exclud posibilitatea localizării bisericii medievale în aceste zone. Stratigrafia zonei a fost bulversată de amenajări moderne, de mare amploare, făcute la Opațița-Călășturi în anii 1951-1953 când au fost săpate cazemate militare pe extremitatea estică a terasei pârâului Birdeanca. Acest fapt explică de altminteri identificarea unor morminte la adâncimi de 0,25-0,40 m de la nivelul actual de călcare.

Localizarea bisericii de cărămidă în interiorul incintei fortificate de la Opațița-Călășturi rămâne o chestiune deschisă. Fragmentul de zid cercetat în S2/2008 oferă, deocamdată, un reper în problema monumentului de cult. Zidul din cărămidă legat cu mortar s-a păstrat pe o lungime de 4,80 m, orientat N-S, având o grosime de 0,80 m. Cercetările din anii următori își propun să clarifice problema bisericii medievale de la Opațița, concentrându-se în spațiul estic al platoului, care a fost de altfel cel mai afectat de lucrările militare recente. Se are în vedere și dezvelirea integrală a necropolei de la Călășturi. Cercetările de arheologie medievală de la Opațița-Călășturi, prin dosarul de informații acumulat cu privire la fortificația de pământ și lemn din secolul al XV-lea care înconjură biserica medievală, constituie în momentul actual un reper în arheologia ecleziastică a Banatului medieval¹¹.

11. *bidem*

Secolele XVI-XVII-lea au adus evenimente hotărâtoare în istoria Banatului, cu consecințe deosebite și pentru viața bisericească din teritoriu. În primul rând, este vorba de pătrunderea tot mai accentuată a otomanilor în Balcani și în hotarele istorice ale provinciei. Aceste cuceriri au declanșat imigrarea unor numeroase grupuri de sârbi și alte neamuri creștine din Balcani în Banat și în Ungaria. Mulți feudali sârbi refugiați și-au găsit adăpost și chiar moșii la regii Ungariei, interesați în ai face aliați în lupta împotriva dușmanul comun-turcii.

Imigrarea sârbilor ortodocși a însemnat întărirea elementului ortodox în zonă, dar în același timp a însemnat o tendință din ce în ce mai accentuată a feudalilor sârbi de a acapara și puținele mănăstiri ce au mai rămas creștinilor români băștinași și, în general, conducerea bisericească a acestora. Acest lucru s-a putut întâmpla deoarece grupurile de imigranți sârbi erau bine organizate, nobilii lor, beneficiind de alte condiții istorice n-au fost obligați să se convertească la catolicism și în plus de asta, regii unguri îi înzestrau cu anumite privilegii ceea ce la conferea un statut social și politic superior populației băștinașe.

În timpul ocupației turcești din 1552-1716, în viața religioasă a românilor bănățeni s-a produs o relativă schimbare în bine, turcii manifestând o anumită toleranță religioasă. Ortodoxia s-a putut dezvolta, acum s-a întărit organizarea bisericească a bănățenilor, cu scaune vlădicești stabile și cu sesii parohiale acordare sau recunoscute de diete la începutul ocupației otomane. Turcii preferau supuși ortodocși, pe ai căror șefi bisericești supremi îi aveau sub stăpânire¹². S-a permis construirea de biserici (numai din lemn) și nu mai înalte decât moscheele. De asemenea, legăturile cu centrele religioase din sudul Dunării, și Țările Române s-au reluat și s-au intensificat. Este tot la fel de adevărat că în decursul ocupării cetăților din Banat, turcii au jefuit, ars și devastat și multe lăcașuri de închinăciune, fie mănăstiri, fie biserici, mai ales în locurile unde li se opunea rezistența.

Un registru de dare otoman al sangeacului Timișoara din anul 1569, oferă date statistice deosebit de interesante despre situația acestor locuri, astfel aflăm că în întregul sangeac erau 12 mănăstiri, iar în nahia Ciacova din care presupunem că făcea parte și Opațița și Deta erau 2 mănăstiri, Sf. Ivan și Sf. Gheorghe¹³.

Jurisdicția Patriarhia de la Ipek înființată la 1557 se extindea nu numai asupra teritoriilor otomane locuite de sârbi, ci și asupra teritoriilor din Ungaria, ocupate de turci după 1541, deci și asupra ortodocșilor din Pașalâcul de la Timișoara. Episcopii erau numiți de patriarh printr-o singhelie și se cunoaște o asemenea singhelie dată la numirea călugărului Antonie ca episcop al Vârșețului. La rândul lor episcopii aveau dreptul de a hirotonii, de a suspenda sau de a înlătura definitiv pe un preot, fără ca funcționarii turci să poată interveni într-un fel. În cazul în care justiția mahomedană intenta un proces unui cleric, nu o putea face fără avizul episcopului sau mitropolitului eparhial¹⁴.

Patriarhia din Ipek era autonomă și din punct de vedere economic. Pe lângă bunurile imobile, vii, livezi, pământuri, case, care proveneau din donațiile credincioșilor, atât patriarhia cât și episcopiile sufragane aveau numeroase venituri directe și indirecte care-i asigurau independența economică. Se păstrează două catastife din 1660 și 1666 asupra felului în care se încasau milele de către patriarhia din Ipek în satele bănățene. Trimiși patriarhului au pornit spre Valahia (Vlaska) cum denumeau ei Banatul în timpul stăpânirii turcești. În prima călătorie au trecut Dunărea la 20 decembrie 1660 și au parcurs 168 de localități și trei mănăstiri. În a doua călătorie, au trecut Dunărea la 24 noiembrie 1666 și au adunat mile din 103 localități din care 93 sate, iar restul orașe și orașele¹⁵. Printre localitățile parcurse se numără și mănăstirea Partoș, orașul Deta și satul Opațița. Din fiecare localitate călugării patriarhului încasau pentru milostenie de obicei bani. Suma oscila de la câteva sute la câteva mii de asprii și era adusă sau de preotul local sau de cnezul comunei însoțit de 1-2 țărani mai de frunte. Pe lângă bani se dădeau boi, vaci, cai, fân. Aceste catastife de

12. Gh. Ciubandru, *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri, cu un excurs istoric până la 1750 și însemnări istorico-politice ulterioare*, Arad, 1940, p. 14.

13. Ioan Hațegan, *Vilayetul de Timișoara, Timișoara, 2003, p. 51.*

14. I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului, Ed. Mitropolia Banatului, Timișoara, 1977, p.88-89*

15. *Ibidem*, p.89.

mile conturează cu claritate imaginea satelor bănățene din timpul stăpânirii turcești și ne transmit unele informații veridice asupra potențialului economic al satelor, dar mai ales asupra gradului de pioșenie al credincioșilor din aceste sate. În același timp ni se fac cunoscute numele a numeroși preoți din perioada atât de obscură a pașalâcului, de asemenea ne arată puterea economică a satelor bănățene precum și felul de organizare, cu preoții și cnezii, fruntași și târgoveți.

În anul 1660 călugării au adunat mile din orașul Deta, Mahalaua de jos. *“Fruntașul Sviloie s-a scris pe foaia de obște și a plătit. Baba Mălina s-a scris pe foaia de obște și a plătit. Vuceta a adus Blagoslovenie. Popa Mircea pe foaia de obște și a plătit 5 groși. A rămas de dat încă. Și pentru nevasta Grozdana un sărindar, a rămas de plătit. Vasile Covaciul a dat un groș pentru blagoslovenie, a scris o blană de urs. Damian a dat un groș pentru blagoslovenie și s-a scris cu un sărindar, a rămas de dat. Velemir Ghiurcea a adus un groș pentru blagoslovenie, s-a scris cu o rugăciune, a plătit. Velicu a dat un groș pentru blagoslovenie și s-a scris cu un sărindar, a rămas să dea. Cristea târgovețul a dat un groș pentru blagoslovenie. Ghiura a dat 80 de aspri. Bogdan a dat un groș pentru blagoslovenie. Dilber s-a scris cu un sărindar. Dimitrie târgovețul a dat un groș pentru blagoslovenie, s-a scris cu un sărindar, rămas să dea. Avraam a dat un groș pentru blagoslovenie, s-a scris cu o rugăciune. Bejan, fratele lui Bogdan, a dat un groș pentru blagoslovenie s-a scris cu o rugăciune, a rămas să dea. Vuc a dat un groș pentru blagoslovenie și iară s-a scris... Daba zlătarul a adus... Marcu fiul lui Fiat a scris pe taică-său Fiat pe foaia de obște și a plătit. Ștefan al lui Matei a scris pe taică-său cu un sărindar și a plătit.”*

Mahalaua de sus: *“Popa Petru a venit la noi, alcineva nu. Jivco s-a scris pe sine, pentru pomenirea fratelui său Mircea, Raia Ivanovici s-a scris cu o rugăciune și a făgăduit un bou. Și a făgăduit Emin aga, vel odoabașă, că se pune el chezaș. Radosav a scris un bou, a rămas sa-l dea Emin”*¹⁶.

Opațița 1666: *“Stancu fila de obște pentru sine. Radoman pomenire”*¹⁷.

Este interesant că în acei ani Deta era consemnat ca oraș și era împărțit în două mahalale (cartiere) și după cantitatea milelor donate sugerează că era un târg puternic cu credincioși prosperi și mai transmite ceva foarte important relația destul de apropiată a populației ortodoxe cu turcii, din moment ce Emin aga vel odoabașă un musulman se pune chezaș pentru un ortodox.

După ce Banatul este ocupat de habsburgi, credincioșii români din provincie intră sub jurisdicția Bisericii sârbe, care se bucura de privilegiile date de împărății Austriei, privilegii recunoscute și de Cancelaria ungară și care vor apăra pozițiile ortodoxiei în aceste părți, mereu amenințate de catolicism.

Despotismul luminat avea tot interesul să-și exercite controlul și asupra Bisericii ortodoxe. Mai mult chiar, se urmărea ca - prin intermediul Bisericii - să-și câștige sprijinul și simpatia credincioșilor. Astfel, atât prin Regulamentul iliric, cât și prin Edictul de toleranță al împăratului Iosif al II-lea, poziția Bisericii ortodoxe se va întări. Drepturile preoților erau stipulate în regulamentul; dreptul la o sesie întregă de pământ, scutit de impozit către stat, precum și de orice contribuție feudală; de asemenea, se stabileau și taxele ce urmau să le primească preoții pentru serviciile religioase suplimentare.

Prin aceste măsuri, situația preoților ortodocși din Banat se diferențiază total de cea a preoților din celelalte principate române, iar această provincie va deveni în acele momente critice, când ierarhia ortodoxă din Transilvania a fost desființată, apărătoarea ortodoxiei ardelenice și loc de refugiu al preoților ortodocși români din Transilvania, persecutați pentru credința lor¹⁸.

16. *Ibidem*, p.132-133.

17. *Ibidem*, p. 139

18. *Ibidem*, p.120-121.

Biserica ortodoxă din Opațița

Despre biserica veche din Opațița știm de la istoricul maghiar Barany Agoston, care în lucrarea sa „Temes- vármegye emleke” tipărită în anul 1848, scrie că parohia ortodoxă de aici s-a înființat abia la anul 1725¹⁹, dar este sigur că a existat și în perioada turcească, cum de altfel a existat două parohii și la Deta.

Cea mai veche însemnare despre biserica din Opațița o întâlnim într-un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat, mai precis o conscripție a parohiilor din dieceza Timișoara și a Lipovei datând din 11 iunie 1767. Documentul face parte din evidențele cerute de Curtea Vieneză celor două eparhii bănățene, a Timișoarei și Caransebeșului pentru ai servi de informare și control, fiind semnat de episcopul Timișoarei și Lipovei, Vicențiu Ioanovici Vidak.

Conscripția la care ne referim, redactată în limba latină, înglobează parohiile din eparhia Timișoarei orânduite pe districte, cu parohia și numele preoților care o păstoresc, cu localitatea și provincia în care s-au născut. Împărțirea administrativă se încadrează în organizarea de stat austriacă până la 1779, când sinodul de la Sremski Karlovci stabilește pricipiile fundamentale ale organizării Bisericii Ortodoxe din Ungaria cunoscut sub forma acceptată de habsburgi sub numele de „Rescript declaratoriu”²⁰. Conscripția nu indică naționalitatea preoților, iar numele de familie, cu neînsemnate excepții erau schimbate la hirotonire după obiceiul vremii, adăugându-se la numele de botez al tatălui sau la funcția de preot, dacă acesta o avea, caracteristicul „vici”, ce acoperă originea etnică. Referitor la satul Opațița, observăm că în anul 1767, exista biserică fără să știm amănunte despre ea, slujind aici un preot și făcând parte din districtul Ciacova: Pavel Martinovici născut în Icloda²¹.

Din statistica parohiilor și preoților din eparhia Timișoarei din anul 1776 reiese că Opațița avea 81 de case, facea parte din protopopiatul Ciacova și avea un preot: Pavel Petrovici hirotonit la 29 iunie 1771²².

Statisticile nu cuprind și alte informații legate de acești preoți, de asemenea nu avem informații nici despre biserica existentă în acea vreme.

Nu sunt date despre parohie până la 1778. Din acest an, protocolul de circulare, ce se păstrează în arhiva oficiului parohial de aici, face lumină, arătând, că parohia aceasta, până la despărțirea românilor de sârbi (1864), a aparținut protopopiatului din Jebel, eparhiei din Timișoara și mitropoliei Carloviț.

În anul, 1864, întreaga biserică ortodoxă română din Ungaria și Transilvania se organizează de la parohie până la mitropolie, prin așa numitul „Statutul organic” votat în Congresul Național-Bisericesc din 18/28 septembrie 1868. În baza acestui Statut, Biserica Ortodoxă își administrea și conducea independent toate afacerile sale bisericești, școlare și fundamentale. Statutul organic, care se leagă de numele nemuritor al marelui Arhiepiscop și mitropolit Andrei Baron de Șaguna, a fost pentru românii ortodoksi o adevărată fortăreață bisericească și națională și a format baza noi legi și statutul pentru organizarea bisericii ortodoxe române, sancționată la 5 mai 1925.

De la organizarea Bisericii, înfăptuită în urma despărțirii ierarhice (1864), parohia Opațița este pusă sub jurisdicția eparhiei din Caransebeș, mitropoliei din Transilvania cu sediul la Sibiu.

Congresul Național-Bisericesc, ținut în anul, 1881 prin hotărârea No. 111-129, care în dieceza Caransebeșului, au intrat în vigoare, abia la 1 ianuarie a trecut sediul protopopiatului de la Jebel la Buziaș. În timpul când conducerea protopopiatului a fost încredințată parohului din Ghilad, Aureliu Drăgan, reședința lui ca adm. protopopesc, a fost în comuna Ghilad și de acolo conducea protopopiatul Jebel.

19. Pr. Tiberiu Mărgineanțu, *Monografia comunei Opațița, Timișoara, 1929, p.26*

20. Prot. B. Mureșianu, *Un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1976, nr.5-8,p.522*

21. I D Suciu, *Radu Constantinescu, op. cit., p. 308.*

22. *Ibidem, p. 372.*

Într-un timp de parohia din Opațița au aparținut și credincioșii ortodocși din comuna Deta. Faptul acesta, îl dovedește actul Nr. 174 B. al protopopului din Jebel, trimis oficiului parohial, Opațița.

“Copie. No. 2061 B,

Prea On. D. protopop Alex. Ioanovici în Jebel.

Cu relațiunea Dto 15 Iunie a. c. P. O. Dta, ai cerut, ca. preoții din Denta și din Banloc, să fie oprți de a mai îndeplini funcțiuni preoțești familiilor gr. or. rom. aflătoare în Deta, fiindcă aceste familii totdeauna au aparținut la parohia din Opațița.

Consistoriul Diecezan, în ședința de astăzi, după ce mai ‘nainte și’a tras informațiunile necesare în acest obiect, încuvințând părerea P. O. Dtaele, a decis, ca creștinii noștrii din Deta, să rămână afiliați la comuna noastră bisericească materă Opațița.

Ceeace se comunică P. O. D. Tale, spre împărtășire cu oficiul par. din Opațița și cu adusul, că preoții din Denta și din Banloc s’au oprit de a îngera în filia din Deta.

Caransebes, din sed. cons. ținută în 16 Iuliu 1892.

Episcopul diecezan:

Nicolae Popea m. p.”

În anul 1905, Consistoriul din Caransebeș revoacă decusul său No. 2061 B. din 1892 și trece filia Deta, de la parohia Opațița, la parohia de la Denta.

Actul, prin care s’a făcut cunoscută această schimbare are următorul cuprins :

“No. 31 ex. 1905.

On. Oficiu Parohial gr. or. rom. î n Opațița.

Cu provocare la ordinațiunea Ven. Consistoriu dtto 24 Ianuarie 1905, No. 4034 B. ex. 1904, se comunică spre orientare și acomodare că pe credincioșii noștri din Deta, i’au afiliat la comuna noastră bisericească din Denta și astfel se scoate din vigoare decusul cons. dtto 16 Iuliu 1892, No. 2061 B.

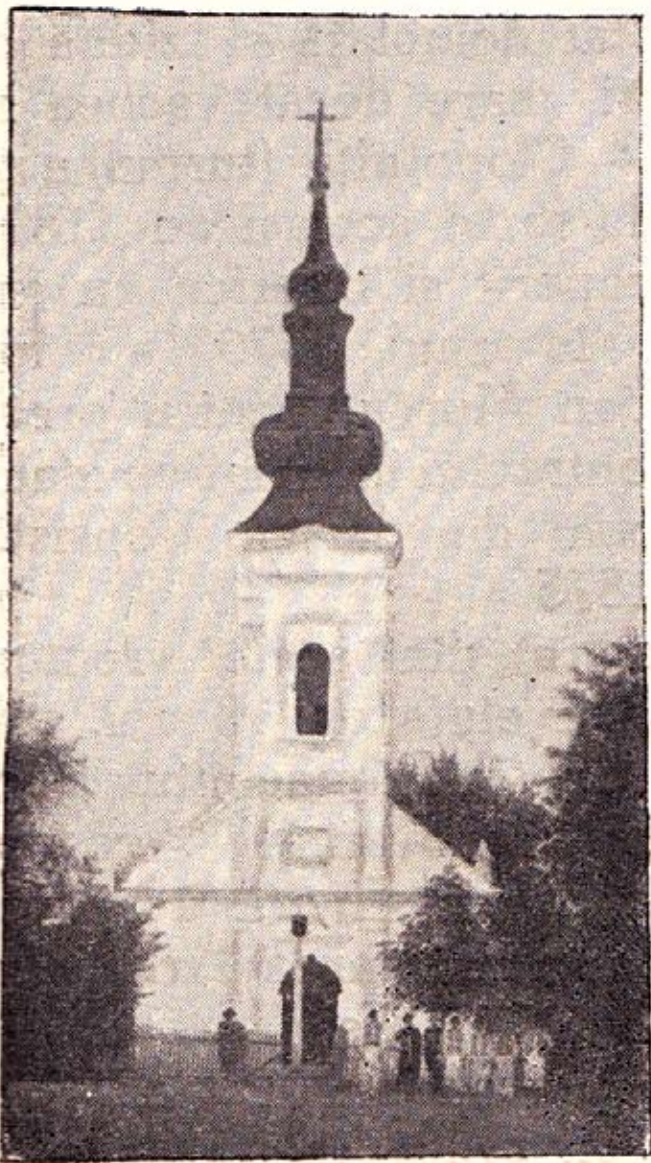
Buziaș, în 23 Februarie 1903.

*ss. Ioan Pepa
protopresbiter”²³*

Edificiul bisericii actuale din Opațița s-a construit la încrucișarea drumurilor din strada principală, pe intravilanul No. 42, din cărămidă arsă. Lungimea ei este de 19.70 m, lățimea de 7.90 m, iar înălțimea aulei 6 m. Înălțimea totală a turnului este de 24 m. Tavanul și corul este din lemn și stucătură, acoperișul aulei din țiglă, iar ciotul turnului din lemn învelit cu tinichea. Iconostasul și ușile sunt făcute din lemn, padimentul din cărămidă arsă. Interiorul bisericii, destul de spațios, primește lumină prin șapte ferești. Împărțirea este cea obișnuită, pronaos (natică), naos și altar. Hramul bisericii este “Învierea Domnului”.

Actualul edificiu al bisericii s-a rezidit în anul 1875. După tradiție, în anul 1834 s-a rezidit clopotnița (turnul) ei, acoperindu-se cu șindrila mică vopsită cu roșu. Mai târziu, așezându-se cerimea bisericii, zidurile ei s-au spart în mai multe locuri, de aceea pentru a preveni o eventuală dărâmare,

Biserica în 1929

În anul 1875 biserica a fost total demolată și zidită de nou din fundament, ceva mai mare decât vechea zidire, ridicată în anul 1725. Clopotnița (turnul) a rămas tot cea veche, acoperindu-se în același an (1875) cu tinichea. Tot atunci s-a acoperit și biserica cu șindrilă mică. Renovările făcute în anul 1875, au fost lucrate de maestrul român, Ioan Murgu, pentru prețul de 2000 forinți. Contractul încheiat cu maestrul întreprinzător a fost aprobat din partea Consistoriului Diecezan sub Nr. 363/1875.

Din memoria colectivă a satului se cunoaște că după renovarea, - respectiv zidirea din 1875, biserica a fost sfințită de protopopul Alexandru Ioanovici, la sărbătoarea Arhanghelilor Mihai și Gavril în anul 1875. Își aduc aminte bătrânii, că la sfințire, protopopul a fost ajutat de adm. parohial Ioan Ionescu preot în Birda și de preotul din Omor.

După 29 ani, adică în 1904, s-a renovat din nou biserica prin maestrul din Deta Laurent Schiff, care a legat zidurile năii cu 2 legături de fier cu chei franceze, și a acoperit-o cu țiglă. Lucrările făcute de acest meșter au costat 1474 Kor. 62 fileri. Tot în acel an, s-au vopsit scaunele bisericii, și s-au așezat pe iconostas icoanele lucrate de un pictor cu numele Badiu din Lugoj, fiind donații din partea credincioșilor.

În anul 1908, parohul locului Uzonescu, controlând lucrările săvârșite în anul 1904, a constatat, că maestrul Schiff lăsat mai multe puncte din deviz nefăcute. De aceea, la convocarea comitetului parohial, maestrul Schiff a legat zidurile bisericii încă în două locuri, în acel an.

Pr. Tiberiu Mărginențu

În Duminica din 17 Iunie 1928, după amiazi la ora 5, biserica a fost lovită de un trăsnet năprasnic. În biserică, în acel moment fatal se aflau epitropii, Simion Vita, Vasilie Birdean, Iosif Tuță și crâsnicul Pavel Popeți, Trăsnetul a atins crucea de pe turn, de aici, spintecând acoperemântul de deasupra corului, a trecut în interiorul bisericii, unde lovește și pe epitroul prim, Simion Vita. Ceialalți au scăpat teaferi. Fulgerul a despiciat naia din turn, a stricat iconostasul, a spart geamurile, a ruinat steagurile, icoanele, scaunele și a produs o sumedenie de crăpături. Biserica astfel deteriorată, nu s-a mai putut folosi pentru sfintele slujbe, de aceea, s-a cerut Revizoratului școlar din Timișoara, să admită facerea serviciilor religioase, în sala școlii confesionale, ceea ce revizoratul, prin adresa Nr. 2532 din 1 iunie 1928, a și admis.

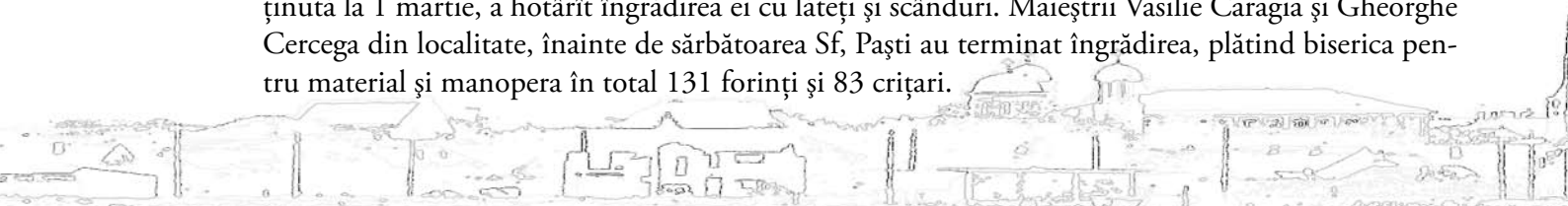
Biserica a fost asigurată contra incendiilor la Institutul „Prima Societate Ardeleană de asigurări generale din Cluj”, pentru suma de 100.000 Lei. Făcându-se verificarea daunelor s-a constatat că se ridică la suma de 70.297 Lei. Suma această cu chitanța de daună Nr. 327/1928 s-a și ridicat în ziua de 12 iulie 1929. Inspectorul Ștefan Toth, în descrierea făcută pentru corporațiunile parohiei propune demolarea bisericii și zidirea din nou a pereților menținându-se zidirea turnului, care este intact. Consiliul parohial și adunarea parohială au susținut repararea numai a stricăciunilor ivite în urma trăsnetului, și anume: acoperirea turnutui cu tablă zincată, galvanizată, repararea și aurirea crucilor de pe biserică, așezarea jghiaburilor, renovarea tavanului năii, repara și lărgirea corului, reconstruirea iconostasului, scaunelor, ferestrelor și ușilor, astuparea crăpăturilor ivite în ziduri și așezarea unui paratrăsnet. Lucrările de reparare, conform devizului și preliminarului făcute de maestrul Francisc Somogyi din Deta, au fost preluate tot de el, la licitația publică ținută în 16 iunie 1929 pentru suma de 122500 lei. Repararea s-a început în 2 iunie, Crucea mare, renovată și aurită s-a așezat deasupra turnului duminică în 20 iulie 1929, după ce mai înainte a fost sfințită de preotul locului și de preotul din Deta, Petru Bizeria.

În turn până la anul 1916 au sunat trei clopote de metal. Cel mai mare de circa 210 kg s-a cumpărat în anul 1904 de la fabrica „Honig” din Arad. Al doilea de circa 90 kg, nu se știe când și de unde s-a procurat. Al treilea de 35 kg în tonul „D” cu Nr. 774, l-a cumpărat biserică în 1885, din Timișoara, de la fabrica Novotny. În decursul războiului însă, în anul 1916, armata austro-maghiară prin delegat a luat din turn primele două clopote, evaluându-le la 1290 Coroane, lăsând numai clopotul cel mic. Mai târziu la 10 februarie 1921, în urma intervenției deputatului Patrichie Rămneanțu, - fiul comunei Opațița - a primit biserică în dar, din arsenalul militar din București încă un clopot din fier, de vreo 170 kg, care a fost adus de fostul primar comunal Iosif Palici.

În anul 1928, în urma hotărârii adunării parohiale din 5 februarie, aprobată de Consiliul eparhial, biserica a fost înzestrată cu un clopot mai mare de 241 kg (plus construcția de fier 88 kg) turnat din metal în tonul „C” la turnătoria Novotny din Timișoara. Prețul lui în suma de 44.155 lei, s-a achitat din 20.000 ei ajutor primit de la comuna politică și din banii biserici. Sfințirea clopotului așezat înaintea Sf. Biserici s-a făcut după ritualul prescripționat cu mare pompă de parohul locului Margineanțu, în Duminica Floriilor, 8 aprilie 1928. Pe acest clopot s-a scris următoarea înscripție:

*“Înaintașul meu răpit de asupritori
A fost prefăcut în tun ucigător,
Iar eu născut acum în libertate
Vestesc biruința și dreptatea,
Credincioșilor din Opațița
Și ortodocșilor din România,
Dela a. 1928 al mântuirii,
Când am fost sfințit la Florii”.*

Curtea bisericii n-a fost îngrădită, până la anul 1889 rând comitetul parohial în ședința sa ținută la 1 martie, a hotărât îngrădirea ei cu lăteți și scânduri. Maiestrii Vasilie Caragia și Gheorghe Cercega din localitate, înainte de sărbătoarea Sf. Paști au terminat îngrădirea, plătind biserica pentru material și manopera în total 131 forinți și 83 crițari.

Se păstra în arhiva parohiei în perioada interbelică și un antimis vechi, care are următoarea inscripție slavonă:

“Sei Sviati i Bojestveni Jertvenic ije na slujbu Bez- krovnuuu [ploti i crove Gospoda Boga i Spasa našega Isus Hrista po predaniu Sviatia Vastocinia țercve] Na- peciatasia Blagosloveniem Blajenieișago Gospodina, Gospodina Arseia cetvertago. Bojieiū Milostin Arhiepis copa Pekskago, Vsieh, Serbov, Bolgarov, Pomvria, Bosni, Abonpol Dunaia i țielago Ilirika Patriarha lieta 1743 u Vienu.

Iraicet veost Sviașcien odieistvovati vo Hramie . . . (șters) Sviașcenodu'istvovan. . .”

Inscripția în românește: *“Acest sfânt și Dumnezeesc jertfelnic care s-a tipărit în anul 1743 la Viena pentru slujba nesângăroasă [a corpului și sângelui Dumnezeului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, după Tradițiunea sfinței biserici orientale] cu binecuvântarea celui mai fericit Domn, Domnului Arsenie IV. cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscopul Ipekului și Patriarh a tuturor Sârbilor, Bulgarilor, a ținuturilor maritime și celor dincolo de Dunăre, a Bosniei și a întregului Illiric. Are drept a îndeplini sfințele slujbe în . . . (șters) Sfințit (șters)”*.

Începând cu anul 1917 biserica primește un nou antimis dat de episcopul eparhiei Caransebeșului dr. Miron Elie Cristea și are următoarea inscripție: *“Sfințitu-s-a acest antimis prin rugăciunile Preasfințitului Domn Dr. Miron Elie Cristea drept credinciosul episcop roman al Eparhiei Caransebeșului și s-a dat spre a se îndeplini pe el dumnezeieștile liturgii, bisericii din parohia Opațița cu hramul Învierea Domnului - Anul Domnului 1917”*.

Lista preoților: Pavel Martinovici 1767-1770; Pavel Petroviciu 1770-1794; Ștefan Pavlovici, 1795-1831; Grigorie Jivan 1828-1871; Ioan Ghilăzan 1872-1890; Ioan Popovici 1891-1905; Vasile Usonescu 1907-1909; Ioan Mitariu 1911-1920; Tiberiu Mărgineanțu 1923-1944; Ghe. Rămneanțu 1946-1953; Silviu Mioc 1953-1983, Ionel Rujan 1983 până azi.

Biserica a avut pe timpul slujirii părintelui Tiberiu Mărgineanțu mai multe cărți religioase tipărite cu litere chirile și cu litere latine. Cu litere latine erau 2 Evanghelii, 2 Apostole, 1 Liturghier, 1 Molitfelnic, 1 Octoih mare, 3 Octoihuri mici, 24 Minee (2 rânduri), 2 Trioade, 1 Penticostar, doi Cantori bisericești, 1 Catavasier, 1 Ciaslov și altele. Dintre cele cu litere chirile sunt vrednice de amintit pentru vechimea lor, următoarele: O evanghelie, tipărită în București la anul 1723 cu *“blagoslovenia și cu toate cheltuiala purtătorului porovosloviei Prea Sfințitului Kir Danilă Mitropolitul a toată țara Românească și exarhul plaiurilor și sub domnia lui Nicolae Alexandru Voevod Mavrocordat”*.

Chiriadromionul, adică Cazania lui Varlaam retipărită întâia oară în București în anul 1732 sub Mitropolitul Ștefan; Titlul Cazaniei este următorul *„Kiriadromionul sau Evanghelia învățătoare, care are întâi Cazanii la toate Diminicile preste ani și la praznicile Dumnezești și la sfinții cei numiți. Acum într-asest chip tipărită și deortosită mai luminat în limba românească întru întâiul an al ceii de Dumnezău înălțatei Domnii a Prea luminatului și înălțatului Domnului Nostru Constantin Nicolae Voevod. Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala a preasfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei Kir Ștefan. în sfânta Mitropolie în București, La anul dela facerea lunii 7240, iar de întruparea Domnului 1732”*.

Penticostaritul tipărit în Râmnic în anul 1742 sub domnia lui Mihai Racoviță Voevod.

Anthologionul tipărit tot în Râmnic la 1746.

Octoihul mic tipărit la Sft. Episcopie a Râmnicului în anul 1763 sub Mitropolitul Grigorie.

Triodul tipărit în Râmnic la anul 1782 *„Sau dat pe el bani gata 25 de florinți prin ostenala pitropilo anume Preotul Pavelu Petroviciu parohul Opătiții cu Bogdanu Marincu, cu destule osteneală sau triudi pene sau Kepetatu această sfinte karte”*, scrie cu litere chirile preotul Petrovici cu mâna proprie, pe tabla stângă partea internă a Triodului.

Cazania, tipărită în Viena la 1793 cu binecuvântarea Mitropolitului din Carlovaț. Titlul Cazaniei este: *„Adunarea Cazaniilor a multor feluri de cuvinte învățătoare de moravuri bune la duminici și sărbători prăznuitoare”*.

Liturghierul, tipărit în Sibiu la anul 1798. A fost cumpărat prin preotul Ștefan Pavlovici cu 6 forinți și 40 crițari.

Biblia lui Șaguna, s-a cumpărat prin preotul Grigorie Jivan cu 23 florinți. Mai are, apoi 12 Minee, de Șaguna, 1 Octoih bogat tipărit în Buda la 1811, 2 Octoihuri de Loga și altele.

Din aceste cărți în urma hotărârei consiliului parohial în șed. din 29 Maiu 1929, s-au donat nou înființatei parohii din Sângeorghe, următoarele: 1 Evanghelie cu litere latine, 1 Molitfelnic cu litere chirile, 12 Minee de Sibiu cu literele chirile, 1 Penticostar cu litere chirile.

Vizite canonice. Din însemnările făcute în protocoalele botezațiilor, cununațiilor și răposațiilor se poate constata, că parohia Opațița și în vremurile îndepărtate, anual odată sau de două a fost inspectată de protopopul locului. Protopopii, cu ocazia vizitelor canonice, controlau toată arhiva, dar îndeosebi matricolele, dădeau apoi sfaturi cu privire la afacerile administrative, la conducerea parohiei prin comitetul și sinodul parohial, la activitatea pastorală. Dar pe cât de dese au fost și sunt inspecțiile protopopilor, pe atât de rare au fost vizitele canonice ale episcopilor.

Cea mai veche vizită canonică făcută parohiei Opațița despre care își aduc aminte bătrânii comunei, căci alte urme nu s-au găsit este cea făcută de episcopul Ioan Popasu în luna sept. 1872. Tradiția amintește, că atunci ierarhul venind de la Deta, unde a vizitat pe amicul său preotul romano-catolic Adalbert Timary, a inspectat, începând cu Opațița, toate comunele, care îi erau în drum până la Bocșa, unde a mers pentru a lua parte la a IV-a adunare generală a învățătorilor din eparhia Caransebeșului (ținută în 24, 25 și 26 septembrie 1872). De atunci până în anul 1923 comuna nu s-a mai învrednicit de o așa vizită înaltă.

Marti în 12/25 septembrie 1923 a fost învrednicită comuna Opațița să primească pe Prea Sfinția Sa episcop Dr. Iosif Bădescu din Caransebeș, ca să cerceteze pe fiii săi sufletești din aceste părți. De la reședință a fost însoțit de fostul secretar și apoi asesor consistorial protopop Romul Ancușa, de protopopul Caransebeșului Andrei Ghidui și de diaconul episcopesc Martin Rădoi. La Timișoara s-a atașat suitei și fiul comunei deputatul Patrachie Rămneanțu, iar la Deta primpretorul plășii Valeriu Boleanțu. Cu această ocazie întreaga comună a îmbrăcat haine de sărbătoare. Străzile au fost curate, casele împodobite cu covoare de toată frumusețea, stâlpii telefonului și ai telegrafu-

Vizita canonică - 1936

lui au fost îmbrăcați în verdeață și împodobiți cu drapele naționale. La marginea comunei, unde a fost ridicat un frumos arc triumfal cu inscripția „Bine ați venit!” Prea Sfinția Sa a fost întâmpinat de 30 călăreți îmbrăcați frumos, în frunte cu primarul Nicolae Bendariu și notarul comunal Josif Palotaș. În sunetul clopotelor a intrat maiestos convoiul, înaintea bisericii, școlarii aranjați în ordine exemplară, cu învățătorii Ioachim Imbroane și mult popor, făceau gardă. Aici, înaintea celui al doi-

lea impozant arc triumfal cu inscripția “Osana, bine este cuvântat cel ce vine în numele Domnului”, a fost întâmpinat Prea Sfințitul de preotul locului T. Margineanțu, de preotul din Deta Petru Bizerea și de preotul din Omor Trăilă Bogdan, îmbrăcați fiind toți în ornate. Ocupându-și locul în scaunul episcopesc s-a început serviciul divin prescris pentru aceste ocazii. La finea serviciului preotul locului a bineventat pe înaltul ierarh, la care Prea Sf. Sa, printr-o cuvântare s-a adresat poporului, dându-i povețe ca să țină cu tărie la biserică, la datinile, limba și obiceiurile strămoșești.

Terminând cuvântarea, s-a plecat cu litia la monumentul eroilor căzuți pe câmpul de luptă în războiul mondial, unde Prea Sf. Sa a citit rugăciunea de dezlegare, iar Prea On. Protopop Andreiu Ghidiu într-o cuvântare plină de avânt a preamărit eroii căzuți. La dorința Prea Sfințitului de a face vizită în comună, a fost condus la casa preotului, la învățătorul loachim Imbroane, la notarul comunal Iosif Palotaș, la primarul comunal Nicolae Bendariu și la credincioșii Spasie Ciublea și Patrachie Jivan.

Reîntorcându-se de la vizite, au trecut cu toți la școală unde vicepreședintele comitetului parohial Gheorghe Caragia a prezentat Prea Sfințitului, comitetul și epitropia parohială. Acolo s-a făcut un act comemorativ, care a fost scris de deputatul Patrachie Rămneanțu în protocolul comitetului parohial din acel an și a fost iscălit de toți care erau prezenți²⁴.

Prea Sfințitul episcop Vasile Lăzărescu a vizitat parohia Opațița la 15 august 1936.

După mai multe reparații importante, actul sfințirii bisericii din Opațița 1-a săvârșit episcopul Vasile Lăzărescu al Timișoarei, la data de 20 iunie 1943.

Arhiva parohiei în anii interbelici se păstra în cea mai mare ordine într-un dulap făcut anume pentru acest scop, care este așezat în cancelăria oficiului parohial.

În arhiva parohială s-a păstrat și un chivot vechi din lemn în forma unui turn, care s-a găsit, tot dărăpănat, în turnul bisericii. Cine l-a făcut și când, și până când s-a folosit, nu se știe.

Strămoșii comunei s-au îngrijit bine și de preoții lor, dându-le adăpost în casa parohială pe vremuri bine zidită în imediata apropiere a bisericii peste drum de școala confesională, adică pe intravilanul Nr. 43. Comitetele parohiale alese din generația mai tânără nu au voit să repare casa din banii bisericii, ci pretindeau de la preoți

Consiliul parohial

Casa parohială

24. *Ibidem*, p. 35-63

acest lucru. Preot Ioan Ghilăzan a fost ultimul, care a locuit în această casă, reparând-o pe spesele sale, însă la plecarea lui din Opațița a pretins de la comuna bisericească 30 cor pentru repărații. Casa a fost lasată să se ruineze, iar în anul 1907 a ars, fiind asigurată a fost despăgubită cu 464 cor. și 64 fil.

În anul 1925 s-a hotărât cumpărarea unei noi case parohiale și în anii 1926-27 s-a reparat casa cumpărată de la localnicul Nicolae Korec, astfel că la 17 aprilie 1927 a fost sfințită și dată spre folosință preotului.

Casa parohială renovată, cu 4 camere spațioase la stradă, cu o verandă și cu fațadă de 20 m lungime, situată în strada principală sub No. 36 în mijlocul comunei și la 10 m de biserică, oferă locuință modernă și igienică preoților.

Cimitirul bisericii, adevă pământul și locul unde se așează spre veșnică odihnă osemintele celor ce trec din viața aceasta, este așezat spre nord în apropierea comunei, având o întindere de 4 jugh, și 116 st.cadastrale. În monografia comunei preotul de pioasă amintire Tiberiu Mărgineanțu arată: *“Mormintele sunt așezate de-a valma, fără nici o împărțire sau aliniere, ba sunt și pline de buruiene, nu au îngrijitor comun, ci fiecare familie se îngrijește numai de mormintele rudenilor lor. Cruce de piatră numai ici colo vezi; mai toate sunt din lemn de băgrin, iar criptă nu este nici una. Cimitirul este despărțit în două părți: cel vechi și cel nou. În 14 Martie 1928 s-a ridicat în mijlocul cimitirului o cruce mare, făcută pe cheltuiala bisericii de Salomon Dentean”*²⁵.

Biserica azi

25. Ibidem, p.65

1777

MEMORIAL
1841-1848

Detla
168

Delta
169

Detalii de frescă

Î.P. Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului o vizitat parohia Opațița în 19 august 1967 împreună cu episcopul Macariopolski, rectorul Academiei duhovnicești din Sofia, dr. Miroalav Novak patriarhul Bisericii naționale cehoslovace și alți oaspeți, care au vizitat Banatul, după ce cu câteva zile mai înainte, au participat la comemorarea împlinirii a 450 da ani de la sfințirea bisericii mânăstirești Curtea de Argeș.

În interior biserica nu a fost pictată ci numai zugrăvită. Iconostaul de azi este opera sculptorului timișorean Ștefan Gajo, lucrat în 1942, iar pictura în 1963 de pictorul Simion Băcală din Petroman.

Alte reparații importante s-au făcut în anii: 1940, 1953, 1960, 1963 pardosită cu plăci de mozaic, 1966 turnul. Biserica a fost electrificată în 1964, iar în anul 2011 a fost iluminat și exteriorul.

Biserica romano-catolică din Deta

Altarul

Părintele Ionel Rujan

Întărirea pozițiilor catolicismului și organizarea vieții religioase a coloniștilor germani din Banat a fost o preocupare constantă a Curții vieneze, prin care se urmărea transformarea Banatului într-o citadelă înaintată a catolicismului, între turcii musulmani și ungurii calvini. Numeroase rapoarte, instrucțiuni, protocoale ale Administrației bănățene și Curții vieneze oglindesc grija pentru întărirea pozițiilor bisericii catolice; se dau dispoziții pentru ridicarea de biserici, de case parohiale, de stabilire a retribuției preoților. Coloniștii erau sprijiniți să-și construiască biserici și case parohiale, iar până la construirea lor, serviciile religioase se oficiau în încăperi special amenajate²⁶.

Deoarece Deta avea la începutul colonizării prea puțini enoriași, iar în Deta se afla poșta, Deta era de acolo administrată și astfel, Deta devine filie la Denta. La 17 Mai 1741, după istoricul Dr. Eugen Szentklaray, se organizează la Deta parohie independentă. Primul paroh în Deta a fost Johann Reisner.

Primele însemnări în matricole se refereau la botezații, decedați și căsătoriți. Datele introduse adevăresc, că numărul locuitorilor era mic. Biserica și parohia era într-o stare rea. În 1768 se zidise biserica, care avea 3 altare. Donațiile credincioșilor au făcut ca biserica să poată fi împodobită.

Lista preoților de la biserica romano-catolică: de la 1741-1743 era paroh numitul Johann Reisner; apoi scurt timp Peter Forster; 1744-1746 Thomas Lampel și Kassian Kurz, 1746

-1749 Andreas Federspil, 1749-1750 Josef Campione, 1750-1759 Josef Tappeiner; Michael Ribici, administrator 1759-1760; Anton Spitzinger 1760-1765; Laurent Streck 1765-1769; Francisc Schmidt, Anton Fabrik 1769-1772; Jacob Relhardt 1772-1786; Josef Low, administrator 1786-1787; Johann Walner 1787-1788; Schonauer, călugăr, administrator 1788-1808; Francisc Roeger, administrator 1808; Wenzel Bundschuh 1808-1857; Eduard Duschek 1887-1886; Sebastian Henny 1886-1888; Koloman Tapolcsanyi 1888-1890 administrator; Karl Lichtfuss 1890-1920. Parohul Karl Lichtfuss s-a născut la 2 Noemvrie 1838 în Viena. După terminarea studiilor sale a fost 1863 hirotonit de preot și a funcționat ca capelan la Karlsdorf, Vârșeț, Glogon, Periam și Caransebeș. În 1868 era administrator în Mehadia, 1870 în Moldova Nouă unde a fost numit apoi paroh. La 1890 este numit ca paroh în Deta. Datorită activității sale, în anul 1898 se începu zidirea bisericii noi, care în 1900 se termină și se consacră. El este numit ca dehan

Karl Lichtfuss

de episcopul Alexander de Dessewffy. La 28 Februarie 1902 parohul dehan Karl Lichtfuss este consacrat de protopop, cu care ocazie locuitorii Detei îl serbează. La 11 martie 1903 Karl Lichtfuss serbează jubileul de 40 de ani ca preot. La 11 martie 1913 aniversează 50 de ani de preoție. La 20 martie 1920 moare Karl Lichtfuss în Timișoara. Corpul său fost adus la Deta și înmormântat în cripta bisericii din Deta.

Imediat capelanul Karl Polyakeste este numit ca administrator. De la 1920 funcționează Canonul Ludwig Bappert. Născut în Dognecea la 1 Iunie 1881 este hirotonit de preot la 8 Iulie 1894. Funcționează ca capelan la: Giarmata, Cioca, Macău, Vârșeț. În 1906 este numit de catihet al Vârșețului. În 1910 vine ca paroh la Caransebeș. În 1912 primește titlul de canonic. În 1920 este numit de parohiul Detei.

În 1839 se înființează un post de capelan, pe acest post în timp au funcționat: Alexander Toth, Josef Racz, August Weideschuh, Mathias Schäfer, Ludwig Wittner, Johann Kriezevich, Emer-

25. Aurel Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*, Editura Facla, Timișoara, 1972, p.170

Biserica veche

Messa în vechea biserică

ic Berecz, Georg Ionas, Albert Faber, Emeric Vinoze, Johann Balaton, Karl Mayr, Caspar Oltvanyi, Paul Zsutty, Ludovic Lessar, Andreas Altenbach, Rudolf Graith, Johann Schaffer, Georg Vrede, Francisc Herzog, Peter Uitz, Francisc Kadletz, Johann Jäger, Johann Hugel, Francisc Helleiy, Paul Oltvanyi, Francisc Michelbach, Michael Seitz, Carlstof Ballauer, Nikolaus Litz, Matheas Ferch, Rudolf Walaszkiwitz, Julius Qyorffy, Stefan Szabados, Rudolf Schummer, Desideriu Lamberg, Anton Szkicsak (Szendro), Wilhelm Schäfer, Andreas Koller, Johann Vanák, Josef Schneider, Josef Kleitsch, Karl Polyák, Josef Frekos, Dr. Adalbert Blaskovics, Francisc Scheffer, Karl Papp, Emeric Nezmerak. De la Iulie 1923 funcționează ca și capelan Martin Kúczer.

Nefiind încăpătoare biserica veche, populația își exprimă dorința să zidească una nouă. Pentru acest scop se înființează la 18 decembrie 1887 o societate pentru zidirea bisericii. Protectorul societății este episcopul Alexander Bonnaz. Președinte din partea bisericii: Sebastian Henny 1887-1889; Karl Lichtfuss 1890-1900. Președinte civil: Emeric Timary moșier, Mathias Jäger 1823 născut în Deta. Georg Scheirich a depus o activitate susținută în aceasta societate. Mulțumită activității societății s-a putut pune piatra fundamentală la 26 septembrie 1898 și în 26 iulie 1900 biserica s-a putut consacra. Biserica nouă este zidită în stilul gotic.

Vizite de episcopi în Deta: La 10 iunie 1736 a venit episcopul baronul Falkenstein și a miruit 83 de persoane. În anul 1788 vine la Deta episcopul Emeric Chrtstovich, la 3 iunie 1804

Schele pentru construcția turnului

Punerea pietrei de temelie a noii biserici

și la 2 mai 1822 Ladislau Koszeghy de Remete, la 26 aprilie 1838 Josef Lonovics, 1857 Alexander Csajagy, la 8 septembrie 1862 Alexander Bonnaz; la 15 octombrie 1885 Josef Nemeth. În anul 1898 cu ocazia punerii pietrei fundamentale a bisericii noi și la 26 iulie cu ocazia consacrării ei vine Alexander Dessewffy. La 1903 miruiește episcopul Josef Nemeth 1210 de suflete, la 15 mai 1914 episcopul Julius Glattfelder de Mor, ultimul episcop ce a purtat titlul de episcop de Cenad, miruiește 781 și la 26 mai 1924 miruiește administratorul apostolic Augustin Pacha 680 de suflete, care mai târziu devine episcop (1927 sfințit episcop, iar din 1930 primul cu titlul de episcop de Timișoara).

**Sfințirea noilor
clopote - 1924**

Societatea de ajutorare pentru înmormântare "Sf. Ana", Deta. Scopul acestei societăți este, de a plăti rămașilor după un membru decedat 1500 lei ca contribuție de înmormântare. Are o însemnătate mare față de concetățenii mai puțin prevăzători cu mijloace materiale. Mama acestei societăți era "Cooperativa de asigurare de deces" fondată în 1903; Din cauza titlului nefiind aprobată, și-a schimbat numele și statutele și astfel s-a format societatea aceasta. Adunarea generală de constituire s-a ținut la 40 iulie 1904. Numărul membrilor la înființare era de 520. Ca președinte a fost ales Alexander Lamoth, care a ocupat acest post până în 1912. De atunci o conduce Johann Kunst. Mari merite și-a câștigat Mathias Lamoth. De la înființarea societății până azi s-au primit 1246 de membri și s-au plătit contribuțiuni de înmormântare după 265 de membri. La sfârșitul anului 1924 numărul membrilor era de 774. Venitul net, afară de obligațiunea de război, este de 20.822,96 lei²⁷.

Johann Egghi

După Karl Lichtfuss au urmat ca preoți Ludwig Bap-pert, Rudolf Lichtenberg iar din anii '70 părintele Johann Egghi. El a slujit biserica din Deta mai bine de 50 de ani, timp în care a reparat biserica de trei ori. Cu ocazia sărbătoririi a 100 de ani de la construcție, biserica a fost temenic restaurată sub conducerea sa. Deși la o vârstă înaintată (88 de ani), părintele Egghi grijea de credincioșii din 16 localități dimprejurul Detei, care nu mai aveau preot. A fost și rămâne un exemplu de curaj, rezistență, înțelegere și înțelepciune pentru noi toți. În anul 2000 i s-a conferit titlul de cetățean de onoare al orașului Deta.

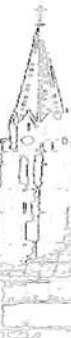
Astăzi parohia numără 1330 suflete, iar sfânta liturghie se ține în limbile maghiară, germană, română, bulgară de către părintele Lokodi Attila.

Deta
175

²⁷ Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925, p. 23-27*

Deta
178

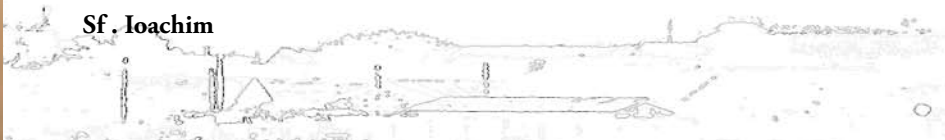
Sf. Iosif

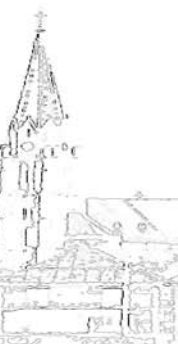

Deta
179

Sf. Ioachim

Amvonul, baptsariul și candelabru

Biserica ortodoxă română

În anul 1777 localitatea Deta avea 600 de locuitori, dintre care 10 erau ortodocși, restul romano-catolici. Cu timpul, paralel cu creșterea numărului germanilor, a crescut și acela al românilor. În 1874 Deta avea 97 ortodocși români. Românii ortodocși din comuna Deta din cele mai vechi timpuri au fost ca o turmă fără păstor. Ortodocșii români de aici, fiind în trecut puțini și neavând preot în localitate, își căutau mângâiere sufletească la preoții români din comunele învecinate: Opațița și Denta și în parte și la preoții romano-catolici din Deta. Între 1892-1905 au fost afiliați la Opațița iar de la 1905 până la 1922 la Denta.

În astfel de împrejurări o parte din ei se germanizează și se catolicizează. Din anul 1908 Deta apare în șematismul diecezei Caransebeșului ca filie la Denta. După același șematism numărul sufletelor de confesiunea ortodoxă română din Deta era: 134 în anii 1914 și 1915; 102 în 1916; 101 în anii 1917 și 1918; iar în anii 1919-1921 era numai de 98. Făcându-se numărarea populației după unirea Banatului cu România se află 355 suflete de români ortodocși. A lăsa acest număr de credincioși fără păstor sufletească și fără influența binefăcătoare a bisericii, ar fi fost un păcat strigător la cer. De aceea fruntașii români ai comunei Deta convoacă pe toți românii ortodocși, din comună la o consfătuire în ziua de duminică în 3 iulie (20 iunie) 1921 în sala primăriei comunale, în scopul organizării parohiei ortodoxe române din Deta. La propunerea directorului Cornel Gherga de la filiala băncii "Timișiana", adunarea alege pentru conducerea adunării ca; președinte pe primpretorul Ioan Cimponeriu, ca notar pe învățătorul Petru Bizerea, și ca bărbați de încredere și verificatori ai procesului verbal pe farmacistul Valeriu Popoviciu și pe agronomul Simeon Popoviciu. Președintele arătând necesitatea organizării parohiei, invită adunarea să ia o hotărâre. Considerând, că numărul credincioșilor români ortodocși din comuna Deta este peste 300 și astfel, parohia, care până atunci a fost filie a parohiei Denta, poate deveni parohie materă, adunarea credincioșilor decretează parohia Deta ca parohie materă luându-și obligația a suporta sarcinile ce decurg din acest nou statut. Iar pentru acordarea unei sesiuni pe seama parohului, a unei părți potrivite pentru susținerea bisericii, asigurarea unui intravilan pentru biserică și casă parohială, în cadrul reformei agrare, precum și pentru conducerea lucrărilor împreună cu organizarea parohiei, adunarea alege un comitet organizator format din următorii membrii: Ioan Cimponeriu; președinte, Cornel Gherga vicepreședinte, Petru Bizerea secretar, Teocar Strizu casier, Petru Crăciunescu, Vichentie Ugrin, Ion Cercel, Valeriu Popoviciu și Simeon Popoviciu membrii. Cu această ocazie directorul de bancă Cornel Gherga, însuflețit de însemnătatea actului săvârșit, declară că donează pentru noua parohie 500 lei, iar farmacistul Valeriu Popoviciu 100 lei, fiind primele donații făcute bisericii din Deta.

Actul înființării parohiei, împreună cu declarația de învoire a parohiei materă Denta, se înaintează scaunului protopresbiteral al Ciacovei, care aprobă înființarea parohiei din Deta. De asemenea se aprobă această înființare și din partea Consistorului diecezan din Caransebeș, care cu adresa No. 3821 B din 13 octombrie 1922 cere stabilirea venitului curat al parohiei Deta din partea Ministerului cultelor și al artelor din București. Ca răspuns la această adresă Ministerul cu No. 53548 din 23 octombrie 1922 stabilește venitul curat al parohiei în suma de 245 lei anual.

În ședința sinodului parohial ținută în 9/22 octombrie 1922, prezidată de preotul Aurel Colojoară din Deta, se stabilește lista membrilor sinodului parohial pe anul 1922 cu 73 persoane îndreptățite, și se alege comitetul parohial; Valeriu Boleanțu președinte, Cornel Gherga vicepreședinte, Petru Bizerea notar, Petru Craciunescu, Alexandru Luchiciu, Gheorghe Morovanu, Gavrilă Murășanu, Simeon Popoviciu, Valeriu Popoviciu, Milan Vezelici, ca membri ordinari; iar ca suplenți: Iosif Carabeș, Petru Ceica și Vichente Ugrin. Tot atunci, se aleg și epitropii: Teocar Strizu, Jivoin Martin și Moise Popi.

În ședința comitetului parohial ținută la 16/29 noiembrie 1922 și în ședința sinodului parohial ținută la 27 noiembrie (10 decembrie) 1922, se decide cumpărarea casei "Timișaneii" cu suma de 160.000 lei pentru a servi de capelă, iar după zidirea unei biserici de casă parohială.

Tot în această ședință la propunerea membrilor Cornel Gherga și Vichente Ugrin se decide în unanimitate a se cere de la Consistoriul diecezan Caransebeș numirea de preot a învățătorului Petru Bizerea de la școala primară de stat. Consistoriul diecezan, în ședința sa ținută în 3 februarie 1923, numește sub No. 351 B/1923 de preot pe învățătorul Petru Bizerea, care a fost hirotonit întru diacon la 1/14 februarie, iar întru preot la sărbătoarea Întâmpinării Domnului (2/15 februarie) 1923. Introducerea preotului în parohie s-a făcut prin protopresbiterul Augustin Ghilezanu în prezența comitetului parochial, miercuri în 15/28 februarie 1923. Ministerul cultelor și artelor ia act de această introducere prin rezoluția sa din 23 iunie 1923 No. 31.736.

Același Consistor aprobă și cumpărarea casei "Timișaneii", dar până la adaptarea acestei case pentru capela, se instalează un paraclis în casa Timary-Szalay din Strada Principală No. 142, într-o sală, lângă școala primară de stat.

Primul serviciu divin se celebrează în acest paraclis în ziua Sf. Gheorghe (23 aprilie/6 mai) 1923. Cu data de 17 mai 1923 sub No. 1827/1923 Consistoriul diecezan din Caransebeș încuviințează instalarea paraclisului în acest loc, ca să se poată celebra și Sf. Liturghie în el. Prima liturghie s-a celebrat în ziua de 22 iulie (4 august) 1923 cu ocazia onomasticeii M.S. Regiei Maria.

În ziua de 11/24 septembrie 1923 paraclisul acesta este vizitat de P.S.Sa Episcopul Dr. Iosif Bădescu al Caransebeșului, care a venit să facă vizită canonică, fiind întâmpinat de preotul locului Petru Bizerea, asistat de preoții: Ion Mărgineanțu din Birda, Teodor Popoviciu din Șemlacul-Mare, Aurel Maghețiu din Toager, Eliseiu Murașanu din Banloc, Nicolae Burdia din Gaiul-Mic, Trăilă Bogdanu din Omor și Tiberiu Mărgineanțu din Opațița.

Duminică în 17/30 septembrie. 1923 P.S.Sa Episcopul Iosif a asistat la sf. liturghie celebrată în acest paraclis de preotul locului Petru Bizerea cu ajutorul diaconului de la catedrala din Caransebeș Martin Rădoi; după sf. liturghie P.S.Sa Episcopul a celebrat un parastas pentru marele învățător al neamului Gheorghe Lazăr, fiind această zi fixată pentru aniversarea a 100 de ani de la moartea acestui mare apostol al românismului. La parastas P.S.Sa este asistat, pe lângă preotul locului și diaconul episcopesc, de protoiereii: Andreiu Ghidiu din Caransebeș, Augustin Ghilezanu din

Ciacova, Ioan Gheția din Buziaș, de secretarul consistorial Romul Ancușa și de preoții: Petru Bohariu din Șoșdia, Aurel Colojoasă din Denta, Nicolae Burdia din Gaiul-Mic și Tiberiu Mărgineatițu din Opațița. După parastas P. Sfințitul Episcop, însoțit de preoțime, merge cu litia la noua capelă, unde săvârșește sfințirea ape la altarul făcut din verdeță înaintea capelei, care încă nu era terminată.

Prin intervenția deputatului din Parlamentul țării Patrichie Rămneanțu, parohia primește, în cadrul reformei agrare, o sesiune parohială de 32 jugăre pentru dotația preotului, 10 jugăre pentru susținerea bisericii și 8 jugăre pentru dotația cantorului.

Cu ajutorul de 100.000 lei votat de comuna politică Deta și cu venitul sesiunii parohiale din anul 1923/24 de peste 120.000 lei, apoi cu venitul după pământul bisericii și al sesiunii cantonale, precum și din alte donațiuni, printre cari este de remarcat a "Timișanei" de 10.000 lei și colecta lui Conciatu din America de 15.000 Lei se termină capela, care se sfințește în luna rusaliilor (3/16 Iunie) 1924 prin delegatul arhieresc protoiereul Augustin Ghilezanu din Ciacova cu asistența preotului local Petru Bizerea, Ioan Imbroane profesor la liceul "Carmen Sylva" din Timișoara, Gheorghe Olde din Ferendia, Aurel Colojoară din Denta, Petru Raica din Gătaia, Trăilă Bogdan din Omor și Tiberiu Mărgineanțu din Opațița.

În ziua de 7/20 septembrie 1924 noua capelă este vizitată, de P.S. Sa Episcopul Iosif al Caransebeșului cu ocazia trecerii sale prin Deta pentru sfințirea, bisericii din Omor.

Hramul bisericii: a fost stabilit la sărbătoarea Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril.

Comitetul parohial ales pe perioada de 3 ani 1924, 1925 și 1926 era compus din următorii membri: Petru Bizerea preot, Valeriu Boleanțu președinte, Petru Baba, vicepreședinte, Andreiu Arndt, Cornel Gherga, Gheorghe Morovanu, Vasilie Pavel, Simeon Popoviciu, Valeriu Popoviciu, Gheorghe Sărăceanu, Milan Vezelici, ca membri ordinari; Mihaiu Cililic, Vasilie Gligor, Gavrilă Mercea, Gavrilă Mureșanu și Alamir Stoica, suplenți. Epitropia parohială era formată din: Jivoin Martin și Moise Popi.

Biserica neavând cantor, serviciul cantoral îl fac elevii Liceului Real de Stat din Deta inițiați în cântările bisericești și în tipic de catihetel lor preotul Petru Bizerea ²⁸.

Capela, al cărei hram este "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil", încetul cu încetul s-a împodobit și înzestrat cu toate cele necesare cultului. Iconostasul a fost sculptat în anul 1924 de Nistor Busuioc din Berliște, pictura murală a fost lucrată de preteasa Livia Olariu din localitate în 1970. Tot în acest an capelei i se pune și turn. Pictura din capelă a fost restaurată în anul 1987 de către pictorul Dan Caceu.

Actul târnosirii ei e săvârșit de Î.P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului în 11 octombrie 1970.

În anul 1960 desființându-se protopopiatul Ciacova, sediul acestuia este mutat la Deta, care devine astfel sediul noului protopopiat. Acesta este condus de Ion B. Mureșianu 1960-1962, Ioan Olariu 1962-1972, Florin George 1972 până în 1990 și Ioan Prisăcean din 1991 până în prezent.

Dacă la început când numărul credincioșilor ortodocși români era de ordinul zecilor, capela a putut satisface necesitățile de spațiu, când numărul lor a crescut la aproape 3.000 de suflete s-a simțit nevoia construirii unui nou locaș care să satisfacă nevoile bisericii.

În anul 1990 au început demersurile pentru construirea unei noi biserici. Proiectul pentru biserică nouă a fost executat la SC Iprotim SA Timișoara de către arh. Gheorghe Gîrleanu.

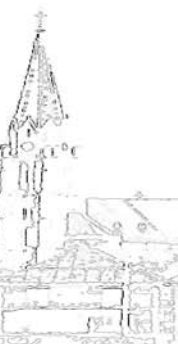
Din informațiile oferite cu generozitate de preacucemicul preot Ioan Ciprian Blagoe, paroh al orașului, "lucrările pentru zidirea noii biserici au început în anul 1996, când s-a turnat fundația. După o întrerupere de câțiva ani, în 1999, au fost reluate. De atunci, se construiește cu mici sau mai mari pauze, generate de diferite cauze: fie lipsa fondurilor, fie starea vremii, fie neseriozitatea unor constructori. Firmele care au ridicat edificiul sunt următoarele: a turnat fundația firma S.C. Jordan, a continuat lucrările, între 1996-2006, firma S. C. Alpha, iar din 2006 s-a ocupat de finalizare S.C. D.S. Asa-Nom.

28. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925, p. 19-23*

După o estimare generală, a precizat prea-cucernicia-sa, valoarea totală utilizată până acum se ridică la peste 741.000 de lei noi din fondurile de stat. La acestea se adaugă diferite contribuții de la credincioși, de la sponsori.

După o estimare generală, valoarea totală utilizată se ridică până în anul 2009 la peste 741.000 de lei noi din fondurile de stat. La acestea se adaugă diferite contribuții de la credincioși, de la sponsori. Cele trei cruci de inox, înalte de 2,5 m, au fost donate de domnii Roman Petru, actualul primar, de Buhaș Crăciun, fostul primar și de Rotariu Sorin, un bun colaborator. Acoperișul boltei și al turnurilor este confecționat din tablă de cupru. Materialul a costat 40.000 de lei noi, iar manopera pentru montarea lui și a burlanelor s-a ridicat la suma de 16.000 lei noi. Valorile s-au consumat din fondurile primite. Pentru realizarea ferestrelor am fost ajutați de cunoscutul om de afaceri, dl Lucian Ioțcov, care le-a executat gratuit în atelierul său, iar sticla a fost donată și tăiată de doamna Pavel Romolica.

Intrarea principală este marcată de prezența unor uși mari sculptate în lemn, lucrate de artistul Deac Vasile din Maramureș, plătit cu suma de 13.000 lei noi, iar balustrada de inox și scările placate cu gresie sunt achitate de dl Gheorghe Ciobanu, deputatul din colegiul nostru, în timp ce gardul din jurai bisericii este sponsorizat de omul de afaceri din Deta, dl Pop Nicolae (Culiță). Vreau să adaug că pictura de deasupra ușilor principale este realizată de dl Oley din oraș, iar manopera, în valoare de 600 de lei, a fost onorată de dl Buzaș Sabin. Avem, de altfel, în plan ca, atunci când fondurile ne permit, să înfrumusețăm lăcașul nostru cu o pictură care să-l înalțe în măreție, artă și sobrietate.

Informez, pe această cale, că iconostasul și scaunele (în număr de 100 și 580 de lei unul) cu spătar înalt și sculptat sunt confecționate de firma Lidar Impex SRL Arad, iar plata celor două obiective se ridică la suma de 1 miliard de lei vechi. Cele trei clopote, cu o sonoritate deosebită, au fost sponsorizate de firma Eybl, cel mare în valoare de 5.000 de euro, iar celelalte două mai mici, în valoare de 3.000 de euro, de către domnii Despi Ioan, Pop Nicolae și Verdeț Aurel. Ele au fost turnate la Baia Mare de către o asociație familială coordonată de dl Ciocan Ioan. Pardoseala este protejată cu gresie pe întreaga suprafață. Valoare acesteia, terminată acum trei luni, se ridică la suma de 160.000 Lei noi. Instalația

Slujba de sfințire a bisericii

electronică pentru comanda clopotelor, în valoare de 3.000 de euro, a fost plătită de enoriași, că există propuneri de perspectivă pentru încălzirea spațiului (s-a realizat în anul 2011), că se preconizează folosirea unei stații de amplificare.

Subsolul bisericii îl vom utiliza pentru arhivă, pentru o bibliotecă, pentru depozitare și chiar pentru o sală de ședințe. Mai vreau să precizez că în biserică mai avem încăperi și locuri speciale pentru cantori, pentru cor, pentru epitropi, pentru lumânări, pentru botezuri și un proscomidiar (locul unde se îmbracă și se pregătesc preoții).

Autoritățile locale au sponsorizat anual, în ultimii 7 ani ridicarea bisericii. Până în 2007, în fiecare an, s-a primit câte 40.000 lei noi, în 2008, s-au dat 20.000 lei noi, iar în 2009. Edilii au finanțat lucrările cu 10.000 de lei. Am fost sprijinit concret de preaonoratul protopop, de Consiliul parohial, de enoriași, de atâția sponsori și donatori (pe unii, din lipsă de spațiu, nu i-am menționat).

Momentul sărbătoresc al sfințirii, așteptat de atâta timp de comunitatea noastră s-a desfășurat în cadrul unei ceremonii festive în data de 25 octombrie 2009, cu participarea unor înalte fețe bisericești, alături de un mare sobor de preoți, de autorități și enoriași²⁹.

²⁹ Iosif Marius Circa, *Superbă și monumentală, biserica protopopială din Deta, în „Vătra Satului” Ferendia, nr.16, mai-august, 2009, p.2*

Hramul nou al bisericii se ține la Marele praznic “Pogorârea Sfintului Duh”.

Cu ajutorul unui proiect european s-a realizat iluminarea arhitecturală a bisericii ortodoxe, a bisericii romano-catolice din Deta și a bisericii ortodoxe din Opațița. Întregul proiect a costat 53.000 de euro.

Din anul 1923 când a fost înființată parohia și până astăzi, la această capela au slujit mai mulți preoți după cum urmează: preot Petru Bizerea protopop (1923-1941); preot Gavril Relea (1941-1944); preot Petru Bizerea protopop (1944-1949); preot Profir Crisciu (1949-1956); preot Elisei Mureșeanu (1957-1962); preot Ioan Olariu protopop (1962-1972); preot George Florin protopop (1972-1991). În anul 1990 la parohia Deta slujesc doi preoți, astfel că alături de protopopul George Florin slujește și preotul Ioan Prisăcean, care este numit și protopop, în 1991 până în 1993 protopopul Ioan Prisăcean slujește împreună cu preotul Doru Cristoiu iar din anul 1993 până astăzi slujesc protopopul Ioan Prisăcean și preotul paroh Ioan Ciprian Blagoe.

În anul 2012 epitropii bisericii sunt: Tănjeleu Nicolae și Bența Gavril, cantor cântăreț angajat Strizu Nicolae și cântăreț Andraș Gheorghe.

Comunitatea bisericească evanghelică C. A.

Deta, la înființarea ei era din punct de vedere confesional pur catolică. În anul 1852 se colonizează în aceste părți sași din Zips, ei se așează aici ca agricultori și lucrători. Deși numărând 300 de suflete, ei nu reușesc să aibe aici o parohie independentă și au fost administrați de parohul evanghelic din Birda. În acele timpuri serviciul divin s-a ținut de trei ori pe an la sărbătorile mari într-o sală de învățământ a școlii confesionale romano-catolice. În 1897 zidesc o casă de rugăciune fiind sprijiniți de parohul Eugen Binder. Ei numără în anul 1925, 120 de suflete și stau sub conducerea parohului din Birda Peter Fay și a comitetului: Michael Qallschneider, Karl Kinzy, Erwin Lurtz, Johann Schutz, Johann Simonides, Johann Simonis, Samuel Simoni și Georg Wank. Biserica a funcționat până în anul 1990.

Comunitatea israelită

Aceasta comunitate s-a înființat la 1850 ca o comunitate autonomă. A avut 35 de membri. La început avusese numai o casă de rugăciune. Ignatie Kohn lăsase 200 lei pentru un templu. Parohienii catolici făcură posibil cumpărarea unui loc de templu. Dr. Eduard Pollak voia să zidească un templu simplu. Catolicii îl asigurară, că la colecte îl vor sprijinii. Și succesul a fost surprinzător. La 1882 a putut fi templul isprăvit și predat scopului său. Numărul membrilor în 1925 era de 62 a căror conducere o are de 28 de ani Dr. Ignatie Gonda ca președinte, Jacob Fischer vicepreședinte, Moritz Brunner, Max Neubrunn, Dr. Emil Klein Ludovic Weisz, Eugen Frankl, Jacob Schulhoff și Aladar Brunner ca reprezentanți³⁰.

Biserica ortodoxă sârbă.

Parohia ortodoxă sârbă s-a constituit datorită imigrării multor credincioși sârbi din localitățile învecinate la Deta. Confesiunea creștin-ortodoxă a fost și va rămâne unul din elementele definitorii pentru sârbi de pe teritoriul României de astăzi. Fiind cea mai veche "instituție sârbească", Biserica a fost întotdeauna alături de popor, iar poporul alături de Biserică. Totuși sârbi din Deta nu s-au bucurat de propriul locaș de cult până în jurul anilor 1980 când au primit primul locaș de rugăciune la capela evanghelică, lângă gară, care a fost renovată în mod voluntar de către meșterii sârbi ai orașului. Astfel, creștinii ortodocși sârbi din Deta au pus mână de la mână în construirea și sfințirea locului sfânt de care aveau atâta nevoie pentru a-și curăța sufletul și pentru a se dezvolta ca și comu-

30. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta 1724-1924, Timișoara, 1925, p. 23-27*

nitare. La parohia sârbă a slujit preotul Ljiuba Zurka din Dejan, iar după câțiva ani a preluat conducerea parohiei, preotul Pera Dinjașanin până în anul dispariției sale dureroase pentru întreaga comunitate sârbă, nu numai din oraș, dar și din zonă. Din 1998 parohia sârbă se mută pe strada Mihai Viteazul, nr. 41, cu hramul „Soborul Sfinților Sârbi”, ce are loc în fiecare prima duminică a lunii septembrie din an, de asemenea

toate sărbătorile religioase se sărbătoresc după calendarul vechi.

La începutul existenței acestei biserici a slujit întâi preotul Cornel Stanojevic, având parohia la Soca, iar din anul 2004 orașul Deta se bucură de parohie sârbă o dată cu venirea actualului preot Ljubodrag Boghicevic. Este foarte important de precizat că și la funcționarea și abilitarea acestei biserici au contribuit prin bunăvoință și iscusință cetățenii și meșterii sârbi în mod voluntar, precum regretatul Milan Obican, Milan Pantin și Gioka Uros. În Deta sunt bine cunoscute și mult apreciate de toți cetățenii vechile și fastuoasele rugi sârbești. Un obicei aparte în Deta îl constituie tăierea colacului la sârbi ce are loc de 2 ori pe an, o dată la sărbătorirea hramului bisericii și la sărbătoarea sârbească a Sfântului Sava. Cetățenii sârbi se trudesesc în fiecare an să ia colacul, trandafirul și mărul pentru anul următor așa cum cere tradiția pentru ca aceasta să nu se piardă, chiar dacă veselia rugilor de altădată s-a pierdut în timp. Chiar dacă nu au avut biserică, sârbii aveau nevoie de cimitir, pentru a-și înmormânta rudele. Astfel în 1936 sârbii au cumpărat pământ pentru cimitir, acolo unde este în prezent cimitirul sârbesc. Președintele bisericii ortodoxe sârbe din Deta, Milin Milan a încheiat contractul de vânzare-cumpărare, care există și acum în arhiva bisericii.

Comunitatea numără 256 de suflete. Biserica are două antimise unul vechi și unul nou, pictura pe pânză a fost executată de Mira Popov din Timișoara., de asemenea toate sărbătorile religioase se sărbătoresc după calendarul vechi.

Vizite canonice relativ numeroase, în special cu ocazia hramului și sunt făcute de episcopul administrator Luchian de la episcopia ortodoxă sârbă din Timișoara.

Epitopii actuali sunt Milan Pantin (cântăreț), Milan Iunacico (cantor), Bata Giorici, Rada Trniaciki³¹.

31. Informație primită de la părintele Ljubodrag Boghicevici

În orașul Deta există și alte culte religioase ce își desfășoară activitatea în frumoase și încăpătoare lăcașuri de cult, astfel avem biserica pedicostală, biserica baptistă și biserica “Martorii lui Iehova”.

Biserică creștină baptistă

Slujbă în Biserica creștină penticostală

Casa Tatălui

Sala Regatului Martorilor lui Jehova

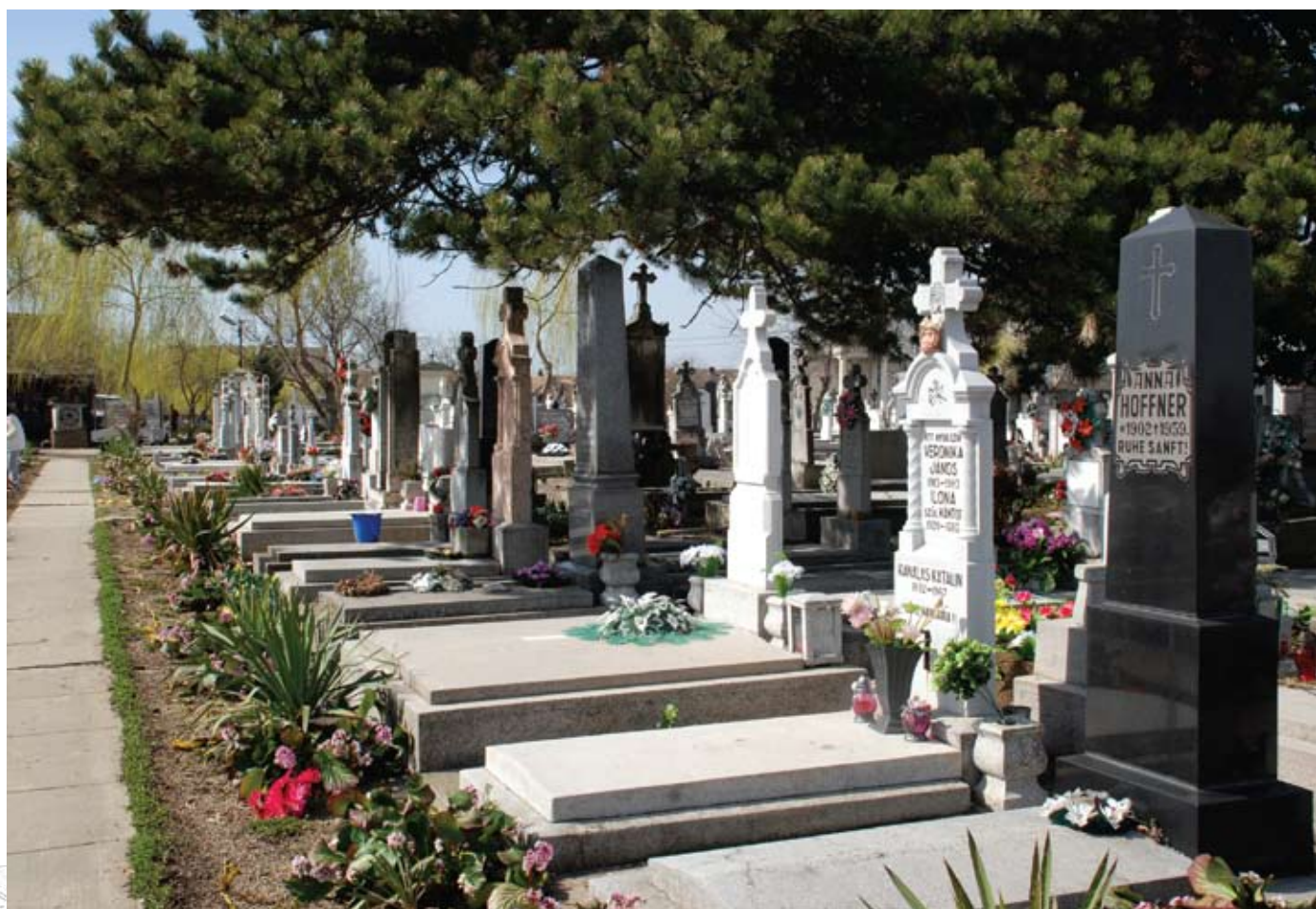

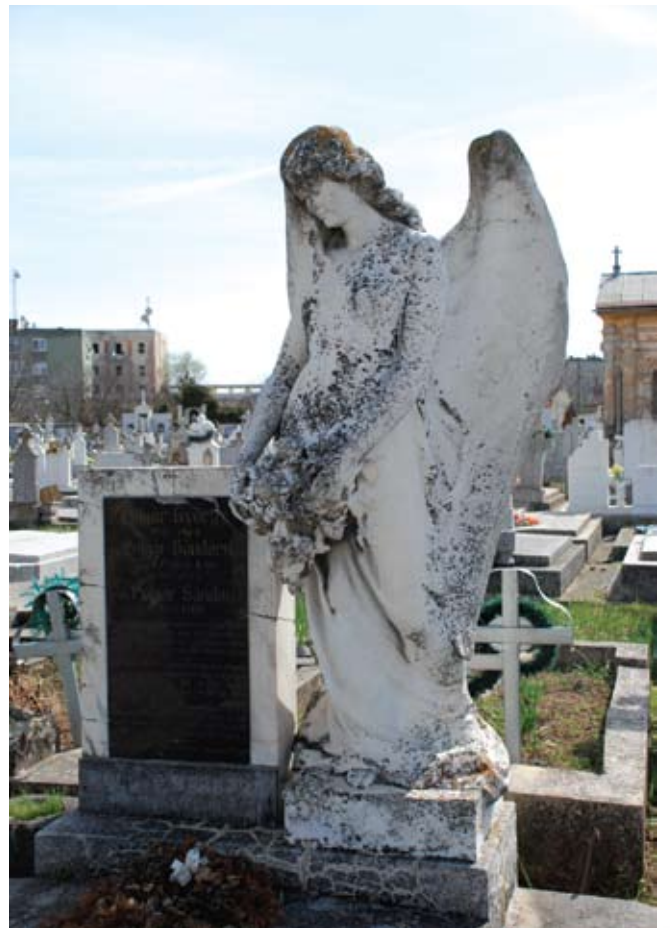
PETER JÄGER

Cea mai veche cruce
din cimitir - 1846,
al Theresiei Scherr,
născută în 1756

Cimitirul din Deta este o adevărată
operă de artă. Majoritatea statuilor
sunt sculptate de meșteri italieni din
marmură de Carrara

LAURENCE KAROL
1878-1950
ANNE KAROL
1878-1950

CHARLES KAROL
1878-1950

1878
1950
CHRISTINA

Capitolul 6. Demografie, structură, interculturalitate

Demografia este o știință socială care are ca obiect studiul populațiilor umane, privite din perspectiva dimensiunii lor numerice și a schimbărilor de volum.

Este necesară această sumară analiză demografică pentru a contura o imagine a dinamicii demografice în contextul în care informațiile de bază cu privire la populație sunt esențiale pentru a înțelege comportamentul uman, efectele unor evenimente negative (războaie, molime, etc.) asupra oamenilor, dar și pentru a anticipa schimbările demografice în timpurile moderne.

Ca știință, demografia a apărut o dată cu statistica (în sec. XIX), desprinzându-se de aceasta din urmă, pentru a deveni o disciplină de sine stătătoare, cu domeniu distinct de cercetare și investigare. Demografia de altfel, este o disciplină de interferență, de frontieră. Prin procedeele de cercetare, demografia aparține matematicii, dar prin analiza rezultatelor sale aparține sferei științelor sociale. Actualmente, pe plan european dar și mondial, demografia ca disciplină universitară înregistrează progresele cele mai rapide în sfera științelor sociale. Studiile de demografie nu au doar un scop în sine, de a cunoaște (pentru epocile trecute de a reconstitui) peisajul demografic al unei zone, țări, chiar a întregii civilizații terestre. Analizele demografice sunt utile în primul rând din punctul de vedere al economiștilor și politicienilor, deoarece se pot urmări raporturile populației și grupurilor umane cu producția, repartiția și consumul resurselor și a bogățiilor naturale.

Perioada de stăpânire turcească s-a caracterizat printr-o scădere a populației datorită războaielor purtate mai ales în zona de câmpie, când o parte a populației s-a refugiat în zona de munte.

Conform defterelor turcești din anii 1554, 1569, 1579, Deta (Deda, Csonbol) a avut 10, 27 și respectiv 31 de gospodării luate în calcul pentru plata impozitului, tot în aceste deftere am găsit două sate cu numele Opațița, Opatica Velica cu 28, 55, 63 gospodării și Opatica Mala (Szenmarton) cu 2, 14, 16 gospodării¹. Deși nu știm numărul locuitorilor din satele Deta și Opațița putem să facem un calcul relativ, dacă considerăm că în fiecare gospodărie viețuiau în medie cinci persoane.

Riguroasa administrație austriacă, din rațiuni economice și fiscale, imediat după cucerirea provinciei de la turci face și primele conscripții pentru stabilirea numărului populației băștinașe și pentru evaluarea potențialului economic al provinciei.

Secolul al XVIII-lea a reprezentat și pentru Banat un moment de cotitură atât în ceea ce privește transformările istorico-administrative, cât mai ales cele în domeniul social. Autoritățile imperiale s-au străduit, în conformitate cu politicile populaționiste, să facă și din provincie o zonă de pe urma căreia Curtea de la Viena să poată obține beneficii. În acest sens, habsburgii au luat de-a lungul secolului al XVIII-lea două categorii de măsuri care au avut ca scop integrarea din toate punctele de vedere a ținutului bănățean în structurile imperiului.

În primul rând a organizat o evidență strictă a populației și a resurselor materiale ale acesteia pentru a putea stabili gradul de fiscalitate și pentru a putea previziona viitoarele venituri. Cunoașterea exactă a populației era necesară și pentru nevoile militare ale imperiului, cunoscut fiind faptul că secolul al XVIII-lea a reprezentat pentru imperiul habsburgic un secol al războaielor. În acest sens s-au realizat recensăminte, conscripții militare și multe conscripții fiscale, care astăzi sunt izvoare statistico-istorice importante pentru cunoașterea situației demografice. În al doilea rând, aceste teritorii trebuiau populate, dar nu oricum ci prin măsuri coordonate de către aparatul funcționăresc central al statului absolutist așa că împărații habsburgi a adus importante mutații în cadrul structurii etnice a unor așezări, dar și în ceea ce privește formele noi de habitat apărute pe lângă sau în cadrul celor autohtone².

1. Engel Pal-A *Temesvari es Moldovai szandysak torokkori telepulesei (1554-1579)*, Szeged, 1996, p.45, 99,125

2. Eugen Ghiță, *Izvoare de demografie istorică din secolul al XVIII-lea în eparhia Aradului în Biserică și societate. Studii istorice.* / Corneliu Pădurean, Mihai Săsăujan (coord.), Editura Gutenberg Univers, Arad, 2005, pp. 197

Conscripțiile și recensămintele au fost instrumente eficiente de informare, pe care statul și biserica le-au ordonat periodic și prin care s-a urmărit, dincolo de obținerea imaginii potențialului umano-economic și realizarea unei organizări mai riguroase a satelor.

În conscripția din 1717 Deta nu apare, în schimb apare Opațița sub denumirea Hopatița aparținând districtului Ciacova și având 30 de case³.

La Deta coloniștii germani au început să se așeze în 1723; în iulie 1724 sînt menționate 5 familii de coloniști cărora li se măsoară lotul alături de cei colonizați anterior⁴.

Sarcinile impuse Banatului sunt consemnate într-un număr impresionant de acte printre care și o conscripție din anul 1743. Dar ceea ce trebuie reținut îndeosebi în acest document este faptul că a fost consemnată pentru prima oară și naționalitatea locuitorilor din fiecare așezare în parte. La data respectivă, aproximativ trei pătrimi din numărul așezărilor banățene erau locuite numai de români sau de români cu sârbi și în câteva cazuri izolate chiar de români cu germani⁵. În această conscripție apare Deta (Deda), sat locuit de germani din districtul Ciacova și care plătea 183 de flori contribuție, iar Opațița (Oppadiza) sat locuit de români având dare pe cap (la care erau supuși toți bărbații trecuți de 15 ani) de 32 1/2 de unități, darea după avere 23 12/60 de unități, contribuția în bani care trebuia plătită de întreaga comunitate a fost stabilită la 538 florini și 15 cruceri⁶. După aceste date este mai greu de a afla numărul locuitorilor, dar important rămâne că satele erau locuite.

În anul 1735, din zona Triest vin italieni care sunt colonizați la Ghiroda, Giarmata și Deta⁷. În anul 1763, la Deta sunt colonizate 21 de familii de italieni din zona orașului Milano și germani din Alsacia și Lorena. Coloniștii germani în număr mai mare au populat, între 1780-1782 următoarele localități: Moravița, Jamul-Mare, Stamora-Germană, Deta, Omor, Ciacova și altele⁸.

În anul 1770 satul Deta avea aproximativ 600 de locuitori din care majoritatea erau germani și 10 români. Etnia germană a rămas predominantă, dar în secolul al XIX-lea a început să crească numărul locuitorilor maghiari și români din localitate.

Începând cu secolul al XIX-lea, spre prosperul târgușor Deta se îndreaptă tot mai mulți oameni în cautare de lucru și de viață mai bună. Atunci, și chiar mai înainte au venit evreii, apoi și românii, maghiarii, sârbii, bulgarii din satele din jur. În anul 1852 se colonizează în aceste părți 300 de sași din Zips, ei se așează aici ca agricultori și lucrători.

Fenomenul emigrării din Banat spre Statele Unite ale Americii, a luat o amploare deosebită la sfârșitul veacului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Primul val masiv de emigrări s-a produs între 1890 și 1907. Criza agrară, manifestată prin pauperizarea unei părți a țărănimii banățene și lipsa acută de pământ, generată de creșterea populației, a determinat un prim exod spre America. Au plecat atât români cât și șvabi. Între anii 1900 și 1920, au plecat spre tărâmul făgăduinței peste 100.000 de banățeni, care s-au mai stabilit în orașe mari precum Cincinnati, St. Louis, Chicago, Detroit, majoritatea însă fără intenția de a rămâne definitiv.

Un alt val de emigrări s-a produs în preajma primului război mondial (1910-1914). Atrăși de conjunctura favorabilă și de avântul economic din S.U.A., mulți români și șvabi din Banat au plecat în America în speranța unei îmbogățiri rapide. Majoritatea dintre cei care au plecat acum au fost bărbați, mai rar familii. Au plecat cu speranța că după o perioadă de ședere și de muncă să se întoarcă în Banat cu bani economisiți. O parte din românii și germanii plecați în Statele Unite s-au reîntors în patrie și și-au întemeiat o nouă existență, fie în domeniul agrar, fie în mediul urban (meserii, comerț, morărit, industrie). Evident, valul de emigrări a slăbit considerabil etnia germană

3. Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007, p.35

4. Aurel Tintă, *Colonizări habsburgice în Banat 1716-1740*, Timișoara, Editura Facla, 1972, p. 166

5. Bujor Surdu, *Aspecte privitoare la situația Banatului în 1743*, în „Anuarul Institutului de Istorie” Cluj, 1970, p.14.

6. *Ibidem*, p.31 și 33.

7. Vasile Dudaș (coord.), *Din cronologia județului Timiș*, ed. a 2-a, Editura Orizonturi Universitare Timișoara, 2006 p.103

8. Șt. Manciuța *Elemente etnice străine așezate în Banat între 1000-1870*, în „Banatul de altădată”, Timișoara, 1944, p.371-373

în Banat. Șvabii care au emigrat au reprezentat o forță de muncă, în mare parte calificată, care a contribuit din plin la prosperitatea S.U.A. și Canadei.

Un fenomen specific sec. XX a fost migrația populației din mediul rural spre orașe. Exodul populației rurale spre mediul urban a fost determinat de condiții economice, deoarece orașul, prin fabricile, atelierele sale, oferea multiple posibilități de angajare și condiții decente de viață. Fenomenul migrației populației spre orașe a fost caracteristic și României încă de la începutul secolului al XX-lea, continuând în perioada interbelică și s-a accentuat în perioada regimului comunist, când în foarte multe localități rurale au plecat aproape toți tinerii, rămânând în mediul rural doar populația de vârstă a treia.

În faza finală a celui de-al doilea război mondial, populația șvăbească din Banat a suferit deportări din partea ocupanților sovietici, efectuate de Armata Roșie. Mii de șvabi au fost deportați în Uniunea Sovietică. Șvabii au fost obligați să muncească în Ucraina (la Krivoi Rog) sau în minele de cărbuni din Donbass. Unii șvabi bănațeni au ajuns până în Siberia la muncile de exploatare forestieră. Unii șvabi au murit pe drum din cauza condițiilor inumane de transport. Munca grea, accidentele în mină, subnutriția, au determinat o rată ridicată a mortalității. În 1948, au început să se întoarcă șvabii bolnavi în România. Ultimii s-au întors din Rusia abia în 1951. Dintre cei deportați, 7500 nu s-au mai reîntors niciodată în Banat, pentru că au decedat din cauza bolilor și a condițiilor groaznice de muncă.

Reforma agrară din 22 martie 1945 a reprezentat o grea lovitură dată populației germane din Banat. Mulți germanii din Banat au fost expropriați, fiind considerați colaboratori cu Germania nazistă.

Regimul comunist a dispus dislocarea de-a lungul graniței cu Jugoslavia a unui număr de așa-zise elemente dușmănoase regimului care, împreună cu familiile lor să fie transferate în Bărăgan cu domiciliu forțat. Astfel, în iunie 1951 au fost deportați în Bărăgan 210 de șvabi din Deta și câțiva români din Opațița.

O problemă deosebită a fost cea a reunificării familiilor șvabilor bănațeni. Aproape fiecare familie avea persoane plecate fie în urma războiului în vest, fie au servit în armata germană și au rămas în Germania. Emigrarea, în special spre Germania, a fost controlată de autoritățile comuniste printr-un acord bilateral româno-german. Germania se obliga să plătească sume de „răscumpărare” pentru persoanele cărora autoritățile comuniste le permiteau eșalonat emigrarea, astfel că până în anul 1989, nu a existat un exod masiv. După 1990, când cetățenii României au putut circula liberi în afara țării, mulți etnici germani au preferat să se stabilească în Germania.

Un alt fenomen îngrijorător s-a întâmplat după anul 1990, când mulți tineri au plecat în statele europene în căutare de lucru și nu s-au mai întors, instaurând așa numita emigrare economică. Fenomenul este general pe întreg teritoriul României și chiar mult mai accentuat în alte regiuni ale țării.

Structura etnică a populației din Deta

Anul	Populația	Români	Germani	Maghiari	Romi	Sârbi	Bulgari	Alte etnii
1880	2 862	112	2 455	210	-	69	-	15
1900	3 997	222	2 889	760	-	87	37	-
1930	4 056	538	2 334	971	16	136	22	39
1977	6 186	2 503	1 423	1 621	86	447	64	42
1992	6 489	3 623	656	1 404	169	461	129	47
2002	6 418	4 150	389	1 143	224	329	?	183
2011	5 963	4 282	246	855	146	256	123	55

Printre alte etnii se găsesc: 19 ucrainieni, 11 slovaci, 1 rus lipovean, 2 cehi, 1 polonez, 3 italieni, 1 englez, 1 arab, 1 palestinian, 1 francez, 1 iordanian.

Sub profil confesional, populația orașului prezintă un caracter bipolar. Astfel, la recensământul

din 2002, majoritatea populației (circa două treimi) s-a declarat de religie ortodoxă, procentul fiind de 63% (4.068 locuitori). Al doilea grup major este cel romano-catolic, care reprezintă circa 1 treime, cu 2.025 de adepți (31,55%). Alte culte sunt prezente, însă au o pondere mult mică (pentecostali 2,55%, bapțiști, reformați și alte culte sub 1% fiecare).

Structura etnică a populației din Opațița

Anul	Populația	Români	Maghiari	Germani	Rromi	Alte etnii
1880	778	677	6	87		8
1900	953	764	16	147		26
1930	909	811	27	70		1
1941	882	785	45	30		22
1977	751	695	15	12		29
1992	632	604	14	4		10
2002	637	603	5	-	25	4
2011	666	648	3	-	12	3

Perpectiva demografică a orașului Deta este una relativ pesimistă, deoarece avem de-a face cu îmbătrânirea evidentă a populației și o restrângere a bazei piramidei demografice. Toate aceste fenomene vor exercita o presiune asupra serviciilor medicale, de pensii și de asistență socială. Avem din fericire semnale bune în ceea ce privește stabilitatea populației în oraș, datorită avântului economic, a politicii administrației locale de a construi blocuri ANL și evident de a crea locuri de muncă în continuare.

Istoria spațiului orașului Deta se confundă, în bună măsură, cu istoria celor care îl locuiesc, indiferent de etnie sau confesiune religioasă. Traseele de devenire a fiecărei etnii, identitatea și tradițiile acestora, contribuțiile aduse la patrimoniul comun sunt suficiente argumente pentru promoovarea multiculturalismului și combaterea eventualelor manifestări de intoleranță a unora față de ceilalți.

Interculturalismul definește ipostaza dialogală a culturilor prin intrarea în rezonanță a diferențelor, în timp ce multiculturalismul se focalizează pe conservarea identitară a diferențelor.

Privită prin prisma acestei grile, orașul Deta s-a afirmat ca sursă a unei interculturalități de tip special prin dimensiunea sa activă. De-a lungul istoriei, exclusivismele celor mai noi veniți, fie ei chiar și coloniști sau stăpânitori vremelnici, s-au transformat, treptat, în particularități de minoritari care au învățat comportamentul tolerant al majoritarilor fără a-și pierde identitatea culturală. În acest mod, acumulările discrete de diversități, cumulate istoric, au generat în mod natural un model de interculturalitate în care complementaritatea civică a fost prioritară.

Tradiționala deschidere către alteritate, proprie mentalului colectiv românesc, s-a transformat, în prezent, în parteneriat comunitar, care constituie resursele identitare ale unui nou tip de coeziune socială democratică.

Dacă în Occident interculturalitatea s-a dezvoltat din nevoia de a da o replică modelelor culturale ale emigranților, de cele mai multe ori acceptați cu ostilitate reținută pentru potențialul lor destabilizator și considerați ca posibile surse de poluare a identității mentalului colectiv al țărilor vestice, în Banat interculturalitatea are la bază un original comportament permisiv, care a dat posibilitatea fiecărei etnii să se integreze în istoria comunitară, fără a se simți agresată de "băştinași", fie ei majoritari sau minoritari. Permanenta raportare la aceleași probleme cotidiene a făcut ca preocuparea de explorare în comun a soluțiilor practice la problemele comunitare identice să genereze o coeziune socială naturală⁹.

Caracterul multietnic al orașului a început să prindă contur la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul împăratului Iosif al II-lea, când Deta obține dreptul de a organiza târguri, și după 1800 când activitatea economică începe să se diversifice, dezvoltându-se mici activități industriale, meșteșugărești și comerciale la care sunt atrași alături de germani membri ai altor etnii din zonă și astfel pe parcursul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, Deta a devenit multietnică. În anul 1924 când s-au aniversat 200 de ani de reînființare a localității, Deta avea următoarea structură etnică a populației: 2523 germani, 362 români, 361 unguri, 104 evrei și 138 de alte naționalități, respectiv sârbi, bulgari, romi și slovaci. Orașul Deta acesta a cunoscut de-a lungul timpului mai multe modificări demografice semnificative, modificări care nu constau doar în modificarea numărului de locuitori ai așezării ci și în modificarea componente etnice a acesteia. Astfel până în prezent în Deta au conviețuit de-a lungul timpului germani (șvabi) români, maghiari, sârbi, romi și bulgari. În cele ce urmează vom prezenta o scurtă trecere în revistă a fiecăreia dintre minoritățile etnice amintite.

Germanii

Deta a fost reînființată, după ocuparea Banatului de către habsburgi, în anul 1724 cu coloniști germani aduși din părțile Rinului și Moselei. Colonizări au avut loc și după 1724 tot cu populație germană de religie catolică, iar creșterea numărului populației a determinat înființarea parohiei catolice din Deta în anul 1741. Până în 1763 locuitorii Detei erau exclusiv germani colonizați, iar în anul 1763 au fost colonizate în Deta 21 de familii de italieni tot de religie catolică. Deta și-a păstrat caracterul preponderent german până în a doua parte a secolului XX pentru că germanii au reprezentat majoritatea populației orașului până după al II-lea război mondial. În tot sec al XIX-lea principalele notabilități ale comunității, pretorul, primarul și notarul au provenit din rândul comunității germane. Dintre cele mai merituose personalități germane din Deta îl amintim pe Martin Kurst care în 1865 a început construcția primăriei din Deta, apoi Jakob Buchler care în 1876 face regularizarea străzilor localității, dar mai ales Anton Kratzer. Acesta a fost primarul Detei între 1882-1887, iar dintre realizările sale, amintim: aranjarea cimitirului catolic, construcția capelei din

9. Ștefan Buzărnescu, Sorin Pribac, Mircea Neagu, Ana Buzărnescu, Un model de interculturalitate activă: Banatul românesc, Editura de Vest, Timișoara, 2004, p.66

cimitir și mai ales donarea către comunitate și aranjarea parcului orașului care o lungă perioadă i-a purtat numele. Tot între personalitățile importante de etnie germană din Deta îl amintim pe Karl Lichtfuss care în 1890 ajunge preot catolic la Deta. Acesta, cu sprijinul populației, a început în 1898 construcția noii biserici catolice din Deta care este terminată în 1900 și este sfințită cu mare alai. Pentru contribuția sa la ridicarea acestei biserici Karl Lichtfuss a fost numit în 1902 protopop al Detei și a slujit această biserică până în 1920 când moare și este îngropat în cimitirul din Deta.

Datorită faptului că Deta a fost populată de etnici germani și începutul învățământului din Deta a fost în limba germană. Istoria îl consemnează pe primul învățător din Deta, Enric Müller, care în 1727 instruia un grup de 7 elevi din Deta. Până la 1914 învățământul din Deta a fost exclusiv în limba germană.

Populația germană din Deta a fost ocupată mai ales cu mica industrie, ateliere meșteșugărești și comerț. Ea s-a organizat în 1842, numită Breasla Industriașilor din Deta condusă de Mathias Brunner și cuprinde croitori, zidari, fierari, dulgheri, tăbăcari, tinichigii, vopsitori, măcelari, etc. Comercianții din Deta s-au organizat într-o asociație în 1912 condusă de Alfred Uhrmann. Deta a avut propria tipografie întemeiată în 1875 de Wilhelm Wettel, care a scos primul ziar local în 1879 intitulat "Gemeinde Bote" cu o apariție scurtă și apoi ziarul "Dettaer Zeitung", care a apărut cu intermitență până după Primul Război Mondial.

Populația germană a Detei a rămas cea mai numeroasă până după Al Doilea Război Mondial când numărul germanilor începe să scadă. În 1945 un număr important de germani din Deta a fost deportat în Uniunea Sovietică, alții au ales să plece în Germania și plecările spre Germania au continuat în toți anii epocii comuniste, în acest fel numărul germanilor a scăzut mereu, iar la recensământul din 2011 s-au declarat germani, 246 locuitori ai Detei, circa 4,1% din populație. După 1989 germanii din Deta s-au organizat în Forumul Democrat al Germanilor pe care îl conduce azi domnul Kirsch Matei, cetățean de onoare al Detei pentru munca domniei sale în folosul comunității din Deta¹⁰.

Frumoase și diverse au fost tradițiile populației germane din Deta, noi le știm mai puțin și nici nu avem spațiul necesar dezvoltării acestui subiect ce și-ar revendica un capitol aparte. Vom puncta câteva concluzii pertinente și în parte lămuritoare.

Familii germane la începutul secolului trecut

Fiind o populație arhaică și agrară, germanii (șvabii), prin colonizarea ei în secolul al XVIII-lea pe meleagurile Banatului a adus multe din obiceiurile originare din patria mamă, membrii acestei etnii păstrându-le până după cel de-al doilea război mondial. Aceste obiceiuri, legate de naștere, căsătorie, moarte, obiceiuri calendaristice de peste an reflectă respectul față de viață, dar și religiozitatea profundă în exercitarea lor. În același timp, ele arată modul de viață al acestei etnii, călăuzită de reguli de conviețuire severe, dar strict respectate. Abia în anii '50 ai secolului XX, aceste reguli, care în același timp constituiau și baza unei conviețuirii compacte, în care greu pătrundea un străin, încep să fie încălcate datorită diferitelor condiții social-politice ale timpului, iar obiceiurile și tradițiile au început să fie preluate, dar și influențate de obiceiurile altor etnii. După exodul populației germane din anii '90 ai secolului trecut, obiceiurile descrise au rămas în conștiința comunității tot mai restrânse, practicarea lor este tot mai diluată, în parte și din cauză că generația tânără germană consideră obiceiurile o trăsătură a conservatorismului și a mentalității îngrădite. Obiceiurile autentice au fost degradate prin influența mai multor factori externi de natură socio-politică, datorită impactului progresului tehnic și a secularizării societății, esența lor regăsindu-se numai în studiile etnografice și în amintirea bătrânilor.

Una din cele mai reprezentative sărbători tradiționale ale șvabilor a fost Kirchweih-ul, care se ținea la hramul bisericii prin participarea a cât mai multor perechi de tineri. Se alegeau două cupluri conducătoare, iar în ziua hramului întreg convoiul de perechi, îmbracate în costume populare șvabești, pornea de dimineață spre biserică, după slujba religioasă se mergea la masă. Cuplurile defilau pe strazile localității, până la locul desfășurării Kirchweih-ului. Se organiza o licitație pentru o pălărie, un batic și un „pom de rozmarin”, împodobit cu panglici colorate. Obiectele erau cumpărate de un licitator, iar banii erau daruiți celor două cupluri conducătoare, pentru a-și acoperii cheltuielile. O vreme, prin anii 60, Kirchweih-ul a fost interzis de comuniști, pentru că era o sărbătoare a bisericii. Apoi a fost trecut la sărbători populare și s-a ținut din nou, până ce exodul șvabilor s-a intensificat.

Kirchweih - 1980

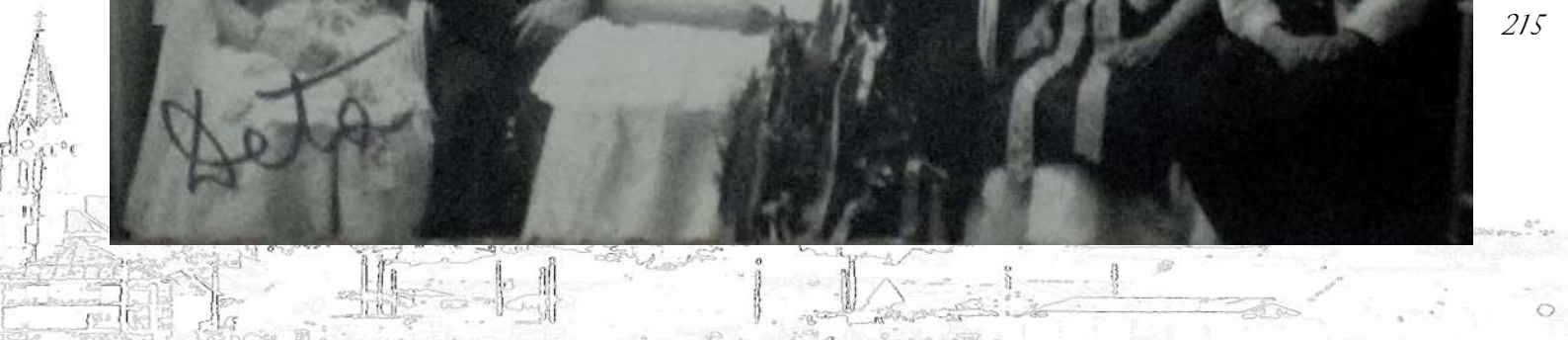

Femeie germană
la 1890

Familie germană
la 1910

Kirchweich
1960

Români.

În vechiul sat Ded populația era preponderent română și sârbă, am văzut din defterele turcești care era statistica demografică a localității, la fel s-a prezentat situația și în Opațița. Prima comunitate românească din Deta nou înființată este menționată în anul 1774 când într-o statistică apare un număr de 10 români. Din diferite motive migrația românilor din satele românești din jur spre Deta s-a desfășurat foarte lent, într-un secol, între 1774-1874, numărul românilor a crescut de la 10 la 97 de persoane. Cu toate că în a doua parte a secolului al XI-lea numărul românilor este mic, mai mulți români ajung să ocupe importante funcții publice la Deta. Astfel, în 1849 este numit pretor la Deta Petru Ostoici, iar în 1861 este numit prim-pretor Gheorghe Ostoici. De asemenea îi amintim pe juriștii Emil Poruțiu și Alexandru Volici numiți judecători la Judecătoria de ocol înființată la Deta în 1871. La începutul secolului XX numărul românilor din Deta a continuat să crească lent. La recensământul din anul 1910 din cei 3900 de locuitori ai Detei numărul celor declarați români a fost de 134 de persoane. În anii primului război mondial și românii din Deta au fost încorporați în armata imperială, 9 dintre ei murind pe diferite fronturi. În primii ani după Marea Unire numărul românilor care se stabilesc la Deta crește, în iulie 1921 ajungând la 355 de persoane. Fiind deja un număr important, iar unii dintre ei având importante funcții publice au decis, într-o adunare publică, înființarea parohiei ortodoxe române Deta. În perioada interbelică populația românească a Detei crește, mai ales datorită migrației din satele din jur. După Al Doilea Război Mondial se schimbă radical compoziția etnică a orașului. Numărul germanilor descrește mai ales datorită migrației spre Germania în timp ce spre Deta migrează românii din satele din jur atrași de activitățile economice din Deta. Deta devine centru de raion, se înființează mai multe instituții în care numărul angajaților români devine preponderent. În aceste condiții la numai două decenii de la ultimul război românii devin majoritari. La recensământul populației, realizat în 2011 din totalul populației orașului de 5.963 locuitori, 4.282 s-au declarat români, din care 3.734 creștini ortodocși¹¹.

În ceea ce privește obiceiurile și tradițiile românești din arealul actualului oraș Deta se poate vorbi despre tradiții autentice doar cele legate de satul Opațița, sat stăvechi românesc ale cărui coordonate etnografice se înscriu în arhietipurile și tiparele subzonei etnografice a câmpiei timișane ce s-au născut și dezvoltat în împrejurimile Ciacovei cu mici diferențe locale.

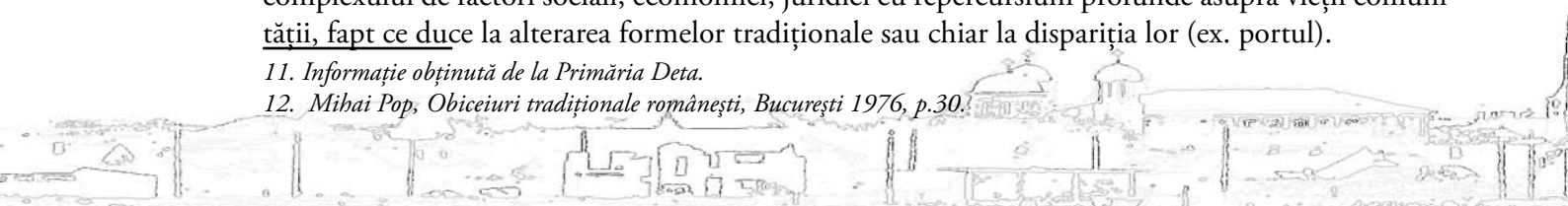
Viața unei comunități, în cazul nostru a unui sat străvechi, puternic înrădăcinat în glia străbună este marcată și relativ determinată de relațiile dintre membrii ei, de modul de manifestare. Cea mai relevantă formă de exprimare este dată de obiceiuri și datini, de rituri și ceremonialuri, într-un cuvânt tradițiile, care înseamnă o dinamică internă, acele forțe greu descifrabile în totalitate, ce urcă din adâncul vremurilor cu rosturi clar definite pentru timpurile vechi.

În colectivitățile tradiționale, (satul Opațița) obiceiurile dădeau un ritm propriu vieții. Respectarea și practicarea lor după rânduiala îndătinată imprima vieții colective, familiei și în general, vieții sociale a satului o anumită cadență. În perioada muncilor agricole, ele stabileau un echilibru între muncă și odihnă; chiar în timpul unei zile de lucru, la coasă și la seceră, se respecta cu multă rigoare fructul și prânzul mare, odihna după prânzul mare la care se cânta și se spunea povești și cina. Duminica era organizată după o anumită rânduială; participarea la slujba religioasă, iar după masă petrecerile, jocul, care începea devreme și se termina odată cu venirea animalelor de la pășune, când se cânta obligatoriu marșul. Dincolo de credințele pe care le-au oglindit cândva, obiceiurile au avut și un sens social, al ajutorului reciproc, a asigurat o comunicare normală între oameni, necesară echilibrului social¹².

Contrar teoriei că obiceiurile supraviețuiesc vremurilor trebuie să recunoaștem onesc că ele sunt afectate de factorul numit timp. Cu anii și în alte condiții de viață intervine lent dar sigur o distrucție parțială, chiar prin uzură. Ca orice sat și Opațița a suportat și mai suportă influențele complexului de factori sociali, economici, juridici cu repercursiuni profunde asupra vieții comunității, fapt ce duce la alterarea formelor tradiționale sau chiar la dispariția lor (ex. portul).

11. Informație obținută de la Primăria Deta.

12. Mibai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București 1976, p.30.

Dacă despre obiceiurile calendaristice nu se mai poate vorbi în satul Opațița, practic ele dispărând din normele vieții comunitare, nu același lucru se poate vorbi despre obiceiurile din ciclul vieții, (naștere, căsătorie și moarte) care s-au dovedit mai rezistente, continuând să punteze mai diluat existența oamenilor, cu toate modificările inerente pe care le-a antrenat devenirea istorică. Din memoria bătrânilor se poate contura un mic tablou al obiceiurilor calendaristice, practicate cândva cu rosturi magico-religioase.

Pe vremuri țăranul din Opațița păstra încă o bună parte din obiceiurile legate de principalele momente din viață: nașterea, căsătoria și înmormântarea. În general, obiceiurile din cadrul familiei se impun într-o succesiune logică, ele marcând fiecare eveniment din viața individului. Principiul fundamental care structurează acest obicei este acela conform căruia, în momentele esențiale ale vieții sale, individul suportă o trecere de la o stare la alta, de la o existență prezentă la o existență nouă, care implică altă formă de viață, un alt sistem de relații sociale, un alt mod de comportament. Specificitatea acestor obiceiuri și datini este că ele antrenează întreaga comunitate, actualizează relații de rudenie și asigură coeziunea comunității¹³.

Fotografii în costum popular din
perioada interbelică

Maghiarii

Din 1360 apare în lexicoane existența maghiarilor în Deta (pe atunci aparținea Dentei și se numea Ded, Dedu sau Ghedu). Odată cu reînființarea localității Deta prin colonizarea germană, maghiarii au pătruns treptat în sat și în cursul timpului numărul lor a crescut mai ales după instaurarea dualismului austro-ungar. Limba maghiară în școli s-a introdus în timpul monarhiei Austro-Ungare și printre primii învățători îi menționăm pe Abel Ferencz, Jakob János Jurmar, Müller Henrik și Gottinger Keresztely. Aceștia au fost totodată și cantori la biserica Romano-Catolică. Școala Generală din Deta a avut până în anul 1985 doar 8 clase cu predare în limba maghiară.

Imediat după evenimentele din decembrie 1989, în data de 26 ianuarie 1990 are loc înființarea U.D.M.R.-ului cu președinte de onoare dr. Libus Endre și președinte în funcție Dani Bela, profesor de istorie la școala generală din Deta. Vara anului 1993 a fost reprezentativă deoarece s-au făcut primii pași în vederea legăturilor dintre localitățile Bordány (Ungaria) și Deta (România). Persoanele de contact au fost primarul Balogh Ferenc din Bordány, primarul Theodor Chicinaș din Deta și reprezentanții ai U.D.M.R.-ului Czifra Iosif și Katona Gyorgy, iar întâlnirea a avut loc în localitatea Dumbrăvița jud. Timiș. Printre oamenii renumiți care s-au născut în Deta se numără: Hethatmi Sorlee Miklos care a fost maior în armata Austro-Ungară; Berecz Karoly - învățător; Berecz Karoly - comerciant la Curtea Regală din Viena; Frankl Sandor - chimist și director în Maramureș; Timany Bela - moșier la Bruxelles; Szivy Sandor - căpitan în armata Austro-Ungară, distins cu "Signum Lauda"; Brichl Karoly - inginer în Debrecen; Timary Imre - moșier; Deta s-a putut remarca și prin alte personalități care s-au născut ori au activat în acest spațiu. Renumitul poet maghiar Reviczky Gyula a lucrat și a creat în Deta între anii 1875-1877, fiind marcat aici de un sentiment profund pentru tânăra localnică Emma Bakálovich, moment adus în amintirea celor de azi și printr-o placă comemorativă pe fosta casă Bakálovich.

Fiu al Detei a fost și József Haubrich, ministru la Pesta în guvernul lui Peidl (1919)¹⁴.

14. Deta-650 de ani de interculturalitate, Deta, 2010 p. 44-46

Sârbii

Migrarea populației sârbești la nordul Dunării s-a realizat în mai multe etape. Astfel, din 1404 nobilimea sârbă primește posesiuni în Ungaria. Până la cucerirea de către turci a Banatului (1552) și a Crișanei (1566) un număr foarte mare de sârbi a trecut în Ungaria. Nobilii s-au instalat pe domeniile primite de la regii maghiari. După războaiele cu turcii din a doua jumătate a sec. al XV-lea și începutul sec. al XVI-lea, un număr mare de sârbi este adus de nobilimea sârbă, din teritoriul ocupat de otomani.

Populația sârbească a venit în Banat și Crișana și în perioada ocupației otomane. Sârbii trăiau mai ales în sate, doar un număr foarte mic locuia în orașe. În contextul războaielor turco-austriece au loc migrații din zona Banatului spre Transilvania, provincie care și-a menținut autonomia. După marea migrație a sârbilor din 1690 un val de sârbi se stabilește în Ungaria.

După stabilirea graniței militare la începutul sec. al XVIII-lea sârbii populează masiv Valea Mureșului, dar și zone din Crișana. Banatul a rămas în continuare sub stăpânire otomană până la 1718. Un nou val de sârbi a venit în urma celei de-a doua mari migrații din 1737. După mutarea graniței militare pe Dunăre sârbii pătrund de pe Valea Mureșului în Banat mai ales în zona noii granițe (jumătatea sec. XVIII).

Migrația socială, în timpurile mai recente nu i-a ocolit nici pe sârbi, astfel ei ajung să populeze orașul părăsind satele lor natale, provenind îndeosebi din satul Soca, dar și din Denta, Sângeorge, Dejan, Livezile, Giera. Primul recensământ scris și păstrat, arată că populația sârbă în orașul Deta este cuprinsă între 30 și 50 de persoane. Membrii comunității au reușit să se acomodeze și să se integreze rapid în comunitatea celorlalte naționalități care locuiau în Deta la aceea perioadă. Numărul sârbilor crește după anul 1950 din mai multe motive, unul din ele fiind venirea tinerilor să învețe diferite meserii, alții angajându-se în diferite instituții sau la fabrica de placaje. Din documentele păstrate sau transmise prin viu grai, aflăm că sârbii practicau meserii ca: zidari, dulgheri, tâmplari, croitori, pantofari, fierari, opincari, ștregari, tăbăcari, brutari și alte meserii. Pentru că erau apreciați de membrii comunității locale, meseriașii sârbi erau membrii în Breasla meseriașilor. Astfel, putem spune că orașul Deta se poate mândri cu localnici de seamă de etnie sârbă. Multe generații de elevi s-au bucurat de talentul pedagogic al unuia dintre cei mai buni învățători de limba sârbă din zonă, Jiva Pașici. Și fetele învățătorului Pașici, fac cinste comunității sârbe din Deta. Una din fete a fost ani la rând secretară și asistenta Danei Aslan, iar cealaltă este violonistă de talie europeană, concertând cu marile orchestre din toată lumea.

Un obicei aparte al comunității sârbe din Deta îl constituie tăierea colacului, ce are loc de două ori pe an. O dată la sărbătorirea hramului bisericii și a doua oară la sărbătoarea sârbească a Sfântului Sava. Cetățenii sârbi se trudesesc în fiecare an să ia colacul, trandafirul și mărul pentru anul următor așa cum cere tradiția pentru ca aceasta să nu se piardă, chiar dacă veselia rugilor de altădată s-a pierdut în timp.

Crăciunul este cea mai bogată sărbătoare după tradițiile sârbești. Ritualurile de Crăciun, în casă și în biserică, care se păstrează și astăzi în oraș au o simbolică profundă, sunt semn al credinței în Dumnezeu și al amintirii despre acea minunată noapte a nașterii Domnului. De la sosirea preotului Liubodrag Boghicevic s-a reluat o veche și foarte frumoasă tradiție a bisericii ortodoxe sârbe de Ajunul Crăciunului, pe 6 ianuarie, care la sârbi se numește Banij Dan, unde se aprinde badnjakul, un trunchi de stejar tânăr, care se tăia pe vremuri din pădure. În zilele noastre, este doar un mănunchi de crengi de stejar, însă semnificația este aceeași: acest lemn tânăr îl simbolizează pe Isus Hristos și intrarea Lui în lume, în inima și în casa noastră, iar fapta arderii Badnjakului reprezintă căldura iubirii lui Hristos. La acest eveniment participă în fiecare an mulți creștini ortodocși sârbi și nu numai¹⁵.

Focus de Banij Dan

15. *Ibidem*, p. 54-58

Bulgarii

Bulgarii catolici din zona Banatului reprezintă cea mai veche comunitate etnică de această origine de pe teritoriul Romaniei, fiind cunoscuți sub numele de pavlicheni. Această populație a fost deportată din Mesopotamia în Tracia de împărații bizantini în secolul IX, aici în contact cu populația slavă așezată deja în zona balcanică a rezultat un grup etno-religios vorbitor de limbă slavă și adept al ereziei pauliciene (din perspectiva ortodoxă).

În cele din urma au fost convertiți la catolicism de misionari în secolul XVI, păstrând însă denumirea sectei ca nume al grupului etnic. În Banat se așează în condițiile emigrării în masă a pavlichenilor din Kiproveț (Ciprovți), după înfrângerea rîscoalei antiotomane declanșată în 1688 în acest oraș din regiunea Vidinului. Domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu (1688-1714) acordă o foarte bună primire refugiaților. Cucerirea Banatului și a Olteniei de către austrieci în 1718 reprezintă un element suplimentar de protecție pentru bulgarii refugiați. Dar înfrângerea Habsburgilor în 1739 duce la revenirea Olteniei în cadrul Țării Românești și concentrarea unei părți a bulgarilor în Banat. În urma negocierilor duse cu autoritățile imperiale de la Timișoara, pavlichenii se stabilesc în 1738 pe locul stravechii localități Beșenova Veche (azi comuna Dudeștii Vechi), iar în 1741 întemeiază Vinga. Această așezare, fondată de bulgarii originari din satele din jurul localității dunărene Nicopole, primește statutul de oraș și privilegiile de la împărăteasa Maria Tereza în 1744. Cea de-a treia așezare a etnicilor bulgari din Banat este Breștea, înființată în 1842.

Defilarea costumelor din Deta la Hramul bisericii din Vinga - 2009

Structura demografică eterogenă și gradul ridicat de dezvoltare economică și culturală a regiunii, privilegiile pe care le-au avut în timpul Habsburgilor, mai slabă presiune de asimilare la care au fost supuși, precum și acțiunea bisericii catolice au favorizat prosperitatea și păstrarea caracterului miciei comunități etnice a bulgarilor bănățeni. Ritul catolic și cultura originală, care conține și o formă scrisă, i-au transformat

pe aceștia într-un grup etnic care manifestă o puternică dorință de păstrare a propriei identități.

La recensământul populației din anul 2011 un număr de 123 de cetățeni ai Detai s-au declarat de etnie bulgară, ceea ce reprezintă 2,06% din populația orașului. Bulgarii din Deta s-au constituit ca și comunitate după 1850 când din comunitățile de bulgari din Dudești Vechi, Vinga și mai ales Breștea au început să migreze spre Deta, mai ales meseriași. Numărul bulgarilor a rămas până la al II-lea război mondial mic și a crescut în anii comunismului când, mai ales de la Breștea, au migrat spre Deta un număr mai mare de bulgari. Aceștia s-au integrat în viața comunității și în același timp s-au organizat ca și comunități etnice pentru a-și păstra obiceiurile și tradițiile.

De-a lungul timpului și până în prezent, relațiile dintre bulgari și aceste comunități etnice au fost armonioase, bazându-se pe colaborare și stimă reciprocă, pe o veritabilă comunicare în acest spațiu detean multicultural și pluriconfesional. La baza acestor relații de natură socială, culturală, religioasă și economică a stat, printre altele, comportamentul și atitudinea bulgarilor, care s-au distins prin vrednicie, corectitudine și atașament față de ceilalți deteni și față de localitate.

La venirea lor în Deta, bulgarii aveau diverse ocupații, dintre care cele de bază erau practicarea agriculturii și a grădinăritului. Totodată, unii dintre aceștia s-au evidențiat ca buni meșteșugari, dar și ca autentici intelectuali. Acest aspect s-a amplificat în timp, creând în prezent o paletă diversificată de meserii și profesii practicate cu competență de bulgarii deteni în diversele instituții locale și nu numai.

Din rândurile intelectualilor bulgari care s-au născut și/sau au activat în Deta se remarcă cadre didactice, ingineri, economiști, medici, juriști, jurnaliști, traducători... și lista cu domeniile de activitate nu este nicidecum epuizată.

Bulgarii din Deta au înființat filiala Deta a Uniunii Bulgarilor din Banat (UBB -R) încă din 5 martie 1990 care în prezent este condusă de Boboiciov Ioan, Preda Terezia și Preda Laura. Sub această conducere comunitatea bulgarilor a desfășurat și o intensă activitate spirituală și culturală.

Ziua bulgarilor din Deta se sărbătorește în data de 26 iulie, atunci când biserica romano-catolică din localitate își prăznuiește hramul „Sf. Ana”. Acțiunile culturale-artistice desfășurate de bulgarii deteni în modernul sediu al filialei U.B.B.-R. din localitate, situat în centrul orașului, contribuie la păstrarea și promovarea limbii materne - dialectul bulgar din Banat, a obiceiurilor, tradițiilor, a portului popular.

Casa Bulgară din Deta

Pe lângă instituțiile tradiționale: familia - părinții, școala - dascălii, biserica - clerul, care reprezintă factorii predominanți ce contribuie la păstrarea și promovarea identității etnice (în ultimii zeci de ani la acestea adăugându-se și factorul mass-media), se manifestă tot mai pregnant și rolul covârșitor al organizației minorității naționale bulgare - Uniunea Bulgară din Banat-România (inclusiv filiala Deta). Prin scopul, obiectul de activitate și structura organizatorică precizate în propriul statut, U.B.B.-R. este un autentic liant pentru factorii enumerați mai sus, contribuind totodată, prin formele specifice, la însuși: semnificația noțiunii de identitate etnică. În acest context, menționăm și numele celor doi reprezentanți la vârf ai acestei organizații, care promovează și integrarea fără asimilare a comunității bulgarilor (bănățeni) în societatea românească: fondatorul U.B.B.-R. - prof. Ivanciov Carol-Matei, președinte al acestei uniuni în perioada 1989-2007, totodată deputat din partea acestei uniuni în două mandate (1990-1992, 1992-1996) și gen. Mircovici Niculae, președintele uniunii din decembrie 2007 până în prezent și deputat din partea acestei uniuni, aflat deja la al doilea mandat (2004-2008, 2008 până în prezent)¹⁶.

16. *Ibidem*, p. 62-64

Rromi

Ipotezele și teoriile asupra originii rromilor constituie, prin numărul și varietatea conținutului, subiect de cercetare. Dintre acestea două sunt de luat în seamă: a) originea egipteană, lansată de englezi și preluată necritic de mulți cercetători (vezi denumirile: engleză = gypsie, spaniolă=gitanos, dovedită de lingviști, antropologi, istorici, sociologi etc. ca fiind falsă și b) teoria originii indiene, care, în prezent, cumulează cele mai convingătoare argumente, fără a pune punct unor noi cercetări și ipoteze.

Controverse au generat, și generează, data (perioada) plecării protorromilor (strămoșii rromilor) din India, modul în care au plecat, motivele exodului, regiunea din care au plecat și traseele urmate. În prezent, cvasitotalitatea cercetătorilor împărtășesc punctul de vedere potrivit căruia migrația protorromilor s-a produs în valuri. De asemenea, se cunoaște că structura (componența) valurilor migratoare a fost complexă, urmând aceeași structură ca și societatea indiană (brahmani, militari, oameni liberi și persoane aservite), cu preponderența militarilor, sub a căror conducere s-a produs migrația, cu aprobarea brahmanilor (conducători spirituali).

Urmând principiul imitației în istorie, cele două valuri au urmat, aproximativ, aceleași trasee, trecând prin: sudul actualului Afganistan, Persia, Armenia, Bizanț, actuala Bulgaria și Serbie, actuala România, Ungaria, Austria, Prusia, Franța și, de aici, Țările de Jos și Nordice etc.

Prezența lor pe teritoriul actualii României a fost explicată tot de către două teorii, ambele adevărate, dar una fundată pe o cronologie confuză. Este vorba de teoria lui Mihail Kogălniceanu, care apreciază că rromii au pătruns pe teritoriul Principatelor Române prin nord-estul Moldovei ca robi tătărești. A doua teorie (cea sociologică) apreciază că toți rromii ajunși în actuala România din primul val au intrat prin sudul Dunării, venind din Bulgaria și Serbia, iar cei veniți cu al doilea val au ajuns în actuala România pe două căi: sudul Dunării și nord-estul Moldovei (ca robi tătărești).

După criteriul socio-ocupațional, rromii se împart în mai multe neamuri în funcție de meseria tradițională, structurile de organizare socială, obiceiurile de familie și sărbătorile calendaristice: bolden (florari), ghipteri, cărămidari cărămizari, fierari, gabori, xoraxane (turci), xanotari (spoitori), kıkavan (căldărari), lăutari, lovari, ursari, rromungre (romungre), argintari, vâtrași. Mai bine de 60% dintre rromii din Romania vorbesc limba rromani.

În orașul Deta, din punct de vedere istoric, prima atestare documentară a romilor apare în primul recensământ documentat al Banatului realizat în 1777.

Neamurile de rromi care conviețuiesc în orașul Deta sunt: geambași, lingurari și gipteri, dialectul de limba romani vorbit fiind dialectul căldărăresc. dialect vorbit în tot Banatul. Ghipterii, care spun că nu sunt romi, ci egipteni, vorbind un dialect germano-idis-rromani, neînțeles de ceilalți, se presupune că au venit în orașul Deta împreună cu germanii care au colonizat orașul. Aceștia sunt întâlniți pe teritoriul României doar în regiunea Banat.

Geambașii sunt rromi de vatră care aveau ca principală ocupație comerțul cu cai. În orașul Deta, cea mai mare parte dintre geambași s-au stabilit aici în secolul al XVIII-lea în perioada decretelor imperiale ale Măriei Tereza (1768) și ale lui Iosif II (1782) care au interzis nomadismul, forțându-i pe rromi să se stabilească în sate.

Lingurarii, fiind cunoscuți și sub denumirile de rudari, băieși, caravlahi, blidari, sunt descendenții vechilor aurari. La începuturile apariției lor s-au îndeletnicit cu căutarea aurului, pe care l-au prelucrat. Pentru a face față nevoilor zilnice, ei trebuiau să se ocupe în secundar și cu alte meșteșuguri. Cele mai la îndemână erau prelucrarea lemnului de esență moale, a lutului și culesul fructelor de pădure. Aceștia au pierdut limba, obiceiurile și cutumele specifice, care au fost înlocuite prin ceea ce au preluat de la populațiile cu care conviețuiau.

În orașul Deta rromii au pierdut majoritatea obiceiurilor, nu mai poartă costumele tradiționale și o mare parte (aprox. 50%) nu mai vorbesc limba romani¹⁷.

17. *Ibidem*, p. 68

Mari personalități s-au născut sau și-au desfășurat activitatea în arealul orașului Deta. Chiar dacă lista nu este exhaustivă considerăm că numele esențiale le vom amintii, cerându-ne scuze pentru eventualele omisiuni, nu sunt intenționate, sunt doar din necunoaștere.

Cetățeni de onoare ai orașului:

Nicolae Petre (1996); Adalbert Awender (1997); Johann Eghi (2000); Patrachie Rămneanțu, post-mortem, Tiberiu Mărgineanțu, post-mortem (2002); Teodor Chicinaș, Rudolf Fries, Peter Ch. Loschl, Johannes M. Elssner, Petru Ciurea, Nicolae Mititelu-Trifunov, Bela Dani, Matei Kirskh (2004); Terezia Buchl, post-mortem (2008), Iancu Mircea Braicu, Mihai Mărgineanțu, post-mortem (2010).

PATRICHIE RĂMNEANȚU era învățător de profesie, dar s-a remarcat și ca publicist ori luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Austro-Ungaria. A văzut lumina zilei la 25 iulie 1879 în satul Opatita, într-o familie de țărani cu 5 copii, dintre care doar cel mai mic - Patrachie - a fost dat la „carte”. Urmează școala primară în satul natal, gimnaziul la Gătaia și Deta, apoi se înscrie la Preparandia din Arad și la Institutul pedagogic Caransebeș. După absolvire funcționează un an (1897) ca învățător suplinitor la Ilidia, iar din septembrie 1898 până în 1910 ca dascăl la școala din Coștei. Dar, în 1910 a fost sancționat și suspendat din serviciu, pe motiv că a făcut propagandă pentru alegerea ca deputat pentru Parlamentul de la Budapesta, a candidatului român Caius Brediceanu. I s-a intentat chiar proces pentru „agitație contra statului maghiar”. A fost reprimat în serviciu doar după trei ani, în 1913, dar chiar în toamna aceluiași an a fost constrâns să se pensioneze.

Patrachie Rămneanțu

Patrachie Rămneanțu a înțeles că a fi învățător nu înseamnă a te rezuma doar la munca cu elevii, că aceasta implică și o intensă strădanie pentru ridicarea economică și culturală a semenilor săi. În 1901 el a avut inițiativa înființării Institutului de credit și economii „Bănățeanul”, unde a devenit vicepreședinte și casier. Tot el organiza cursuri speciale pentru elevi și adulți în domeniul agriculturii. S-a remarcat, de asemenea, prin neobosită muncă în cadrul Asociației învățătorilor din Eparhia Caransebeș, al cărei casier a fost. În 1909 debutează publicația pedagogică *Educatorul*, învățătorul Rămneanțu având un rol de seamă în redactarea și publicarea ei, aceasta cu atât mai mult cu cât era administratorul și contabilul revistei. În coloanele sale, *Educatorul* găzduia studii și articole dedicate, în principal, metodicii predării limbii române în școală. Era firească această orientare întrucât revista *Educatorul*, tipărită între 1909 - 1914, a apărut ca organ al Asociației învățătorilor din Eparhia Caransebeș.

Referitor la predarea literaturii, învățătorul Rămneanțu preciza: „La literatură am cerut să se predea nu numai notițe bibliografice, ci, mai vârtos, să se cetească specimene din lucrările autorilor noștri și pe baza acestora să li se împărtășească cunoștințele de lipsă din istoria literaturii noastre” (*Educatorul*, II, 1910, nr.9, septembrie, p.157).

Istoria românilor era pentru Patrachie Rămneanțu un motiv de mândrie națională: „E o minune fraților că poporul nostru românesc, înconjurat, ca într-o mare, de alte popoare, cu totul străine de individualitatea sa etnică a rămas același, vreme de două mii de ani ... o individualitate etnică atât de puternică, încât nu s-a lăsat să fie amestecat sau cotropit în alte popoare” (*Educatorul*, V, 1913, nr.3, martie, p. 46).

A colaborat și la alte publicații, între care *Progresul* (Oravița), *Drapelul* (Lugoj) și *Viața școlară* (Sibiu). De asemenea a fost președinte al învățătorilor români din cercul Vârșeț.

În toamna anului 1918, în luna octombrie, redactează la Coștei, împreună cu Petru Bizerea, ziarul săptămânal *Opinca* ce a fost editat însă la Vârșeț, unde era administrația. Ziarul a ființat până la începutul anului 1919 când și-a încetat apariția datorită restricțiilor impuse de autorități. Deși a apărut doar patru luni, a avut un merit excepțional în mișcarea națională românească din toamna anului 1918 în Banatul sârbesc, întrucât a fost un mijloc eficient și operativ de informare despre derularea evenimentelor, de transmitere a deciziilor Consiliului Național Român, o autentică tribună de luptă.

Din cauza persecuțiilor la care este supus de către autoritățile vremii, desigur, pentru sentimentele sale patriotice, Patriche Râmneanțu este constrâns să părăsească Banatul sârbesc, în 1919, și să se stabilească la Timișoara. Aici devine, în 1924, ca urmare a imensului său prestigiu în rândul colegilor de breaslă, președinte al Asociației învățătorilor din Banat fiind reales, în repetate rânduri, până în 1945, când se retrage datorită vârstei din funcție.

A fost desemnat de cercul electoral Vârșeț să-1 reprezinte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. A închis ochii pentru totdeauna la Timișoara, în 1960.

Întreaga viață s-a condus după principii morale sănătoase lăsând urmașilor un îndemn remarcabil: „Fii cinstit și generos, fă-ți datoria, ajută-1 pe cel mic și slab, nu te pleca în fața nemerniciei, nu face nici un fel de tranzacție pe socoteala Patriei, a neamului și drumului drept în viață”.

PETRU BIZERIA S-a născut la 23 august 1881, în satul Soceni (judetul Caraș-Severin) din părinți țărani. Școala primară a făcut-o în satul natal, urmând cursuri speciale de limba maghiară la Tormac (Vegvar), după care a frecventat cursurile gimnaziale din Reșița și a terminat liceul din Lugoj.

A dorit să devină luminator al poporului și de aceea a frecventat cursurile Școlii pedagogice din Caransebeș, unde dând dovadă de aptitudini intelectuale deosebite, este trimis de Episcopia ortodoxă română din Caransebeș, ca bursier la Școala pedagogică superioară din Budapesta, iar după terminarea cu succes a acesteia, i se acordă bursă pentru specializare la Zena, Gottingen și Eisenach.

Poporul român în timpul primului război mondial nu avea ziare în afară de publicațiile pedagogice și bisericești, de aceea Petru Bizerea împreună cu alți intelectuali scoate săptămânalul „Opinca”, care aduce pentru românii care erau dornici de noutăți politice și economice din țările învecinate, dar totodată țintește la ridicarea nivelului cultural și sanitar al țăranilor români. Nu este de mirare că în „Opinca” s-a ridicat în 1918 și problema viitoare forme de conducere care să fie mai potrivită pentru români și Petru Bizerea opina pentru republică. Problema națională a ocupat un loc de frunte în preocupările aceluia săptămânal și de aceea el a avut de suferit opreliștea cenzurării unor articole dar cu toate acestea „Opinca” și-a dat o prețioasă contribuție la pregătirea sufletească a poporului nostru pentru marea adunare națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918, la care redactorul ei a fost delegat să participe și să voteze moțiunea de unire definitivă a Banatului cu Patria mamă.

Petru Bizerea împreună cu fiul său Marius

Nu i-au rămas străine nici preocupările religioase, scriind la diverse reviste (Foaia diecezană-Caransebeș, Biserica și școala-Arad, Cultura creștină – Blaj, Biserica ortodoxă română –București etc.) devenind unul din cei mai mari specialiști din Transilvania și Banat în ce privește problemele de tip bisericesc.

În 1918 Pacea de la Paris trasează granița dintre România și vecinii din sud prin hotarul satului Coștei, lăsându-l dincolo de graniță. Petru Bizerea cu soția sa Ana Eufrosina născută Pitic și cei 2 copii mai mari trec în România Mare, fiind plasat ca învățător la Vărădia (jud. Caraș Severin), unde activează până în septembrie 1920.

Din copilărie Petru Bizerea visa ca el să pună bazele unei școli pentru români, pe care el s-o conducă din prima zi de funcționare a ei și până la o dezvoltare înaltă, deci să creeze ceva nou. Ocazia i se ivește acum. În orașul Deta (cu populație germană, maghiară, sârbă) erau puțini români și deci nu aveau școală. O dată cu instaurarea stăpânirii românești la Deta au venit funcționari și muncitori români, care cereau școală pentru copiii lor. Aici vine Petru Bizerea, cu experiența lui, adună copiii românilor din aceea localitate și solicită fonduri pentru local și celelalte sarcini școlare. Se lovește de greutăți mari, dar nu cedează până ce nu obține o sală cu chirie și astfel înființează prima școală românească în Deta în septembrie 1920, modestă, dar bine condusă ea va deveni o școală puternică, un focar de cultură la care aleargă să se adape în afară de români și nemți, unguri și sârbi, care căutau să învețe limba română.

Din modesta școală cu o sală și o putere didactică s-a trecut la o școală modernă, ridicată grație străduințelor lui Petru Bizerea, pe bazele căreia s-a edificat actualul liceu. Acest dascăl pregătit a fost chemat ca profesor la gimnaziul și liceul din Deta, înființat tot mulțumită stăruințelor depuse și de el. La fel a fost numit și revizor școlar, dar a preferat să se ocupe de creșterea copiilor și de aceea s-a retras din această funcție.

Un iubitor al condeiului nu a încetat să colaboreze la diferite reviste „Școala bănățeană”, „Revista învățământului”, „Brazde bănățene”, „Biserica bănățeană” etc.

Apreciat de cei în drept pentru activitatea sa didactică și publicistică, Petru Bizerea a fost ales în comitetul de conducere al Asociației învățătorilor din Romania ca și în Comitetul județean al învățătorilor.

Împreună cu scriitorul Cezar Petrescu și profesorii V.V. Haneș, Traian Șuteu, T. Iacobescu și alții editează manuale de școală primară pentru clasele I-VII, apoi manuale de religie pentru învățământul primar și secundar.

Dintre studiile sale s-au publicat: Români din Banatul iugoslav, Comuna Soceni, Pavel Iorgovici, Brânăveanul etc.

S-a pensionat în anul 1939, dar începând cel de al doilea război mondial de bună voie și fără retribuție a mai servit ca învățător la opera sa, școala primară din Deta, în locul celor mobilizați.

A avut aceeași inițiativă și activitate bogată și pe teren bisericesc. A înființat prima parohie ortodoxă în orașul Deta, înzestrându-o cu o capelă și casă parohială asigurându-i tot inventarul necesar unei bune funcționări.

Lasă în urma sa la Deta o școală solidă și bine înzestrată, o biserică cu casă parohială, de care se bucură cei ce i-au urmat. La fel rămân cele 200 articole și studii de metodică și pedagogie, peste 150 lucrări și articole teologice, aproape 200 lecții practice, 39 monografii istorice și biografii, precum și numeroase articole de ziar.

PREOTUL TIBERIU CONSTANTIN MĂRGINEANȚU. S-a născut din părinții Ioan și Eufemia născută Drincea la 7/19 octombrie 1897 în satul natal al tatălui său Herendești, protopopiatul Lugojului, jud. Caraș. A urmat școala primară din Oravița și Vadaszerdo, apoi a studiat 7 clase gimnaziale. Cele inferioare le-a urmat la liceul de stat din Timișoara, iar cele superioare la liceul de stat din Măcău. Înscris ca elev ordinar la teologia din Caransebeș, în anul 1918 termină cursurile ei, primind certificat de absolvire. În 1918 a dat examenul pentru candidații de preoție și a obținut calificativul general „foarte bun”, primind și atestatul de calificare. După obținerea calificării, în ședința sinodului parohial din Șemlacul-Mare ținută la 8/21 decembrie 1919 a fost ales preot la parohia a doua de acolo. Devenind vacantă parohia din Opațița, renunță la postul de la Șemlacul-Mare și concurează la Opațița, unde este ales de sinodul parohial extraordinar întrunit la 22 ianuarie 1923. Sâmbătă în 15/28 aprilie a fost hirotonit prin Prea Sf. Sa Episcopul Dr. Iosif Traian Bădescu întru diacon, iar luni în 17/30 aprilie întru preot când a primit și singhilia arhierescă Nr. 83. În 7/20 mai 1923, în urma instalării înfăptuită prin comisarul protopresbiterial Petru Bohariu din Șoșdea a primit funcția de paroh. A fost un preot luminat, cultivat, întreaga mișcare culturală din perioada interbelică din Opațița este legată de numele său.

Mai târziu a fost distins cu brăul roșu fiind numit protopop. Din anul 1967 slujește timp de 12 ani la parohia din Săcălaz, unde s-a remarcat ca un bun slujitor al altarului, dar și ca un om energic și bun gospodar. El este întemeietorul bisericii actuale, pe care dintr-o lăptărie și apoi baie comunală a reușit să o transforme în biserică. Dintre vredniciile sale publicistice amintim: Monografia comunei Opațița apărută în 1929, apoi mai multe articole și studii apărute în publicațiile bisericești, iar în 1976 scrie o micromonografie a parohiei Săcălaz care cuprinde 17 pagini. În luna iunie 1979 se retrage la Timișoara, unde și moare.

MARIUS BIZERIA A venit pe această lume în 20 aprilie 1916 la Coștei, în Banatul istoric. Școala primară și gimnaziul le-a făcut la Deta. Liceul l-a absolvit la Timișoara. A continuat pregătirea profesională, terminând Facultatea de Drept de la Universitatea din București. Apoi, a absolvit și Facultatea de Istorie și Geografie de la Universitatea din Cluj. A obținut titlul de doctor în științele geografice în anul 1970 cu teza „Populația și așezările românești din Banat”.

A funcționat ca profesor la Universitatea din Timișoara. Timp de peste patru decenii la rând, a desfășurat o bogată și rodnică activitate de cercetare științifică în domeniul geografiei, istoriei și etnografiei.

A colaborat, pe parcursul anilor, cu numeroase reviste de specialitate din România, precum și cu săptămânalul sârbesc interbelic „Nădejdea” și cu revista sârbească - în limba română, „Lumina”.

A publicat mai multe lucrări științifice dintre care amintim câteva: „Excursii și drumeții în regiunea Banat”, „Ghidul județului Caraș-Severin”, „Banatul, cunoscut și necunoscut”. Împreună cu Viorel Selejan a publicat „Monografia corului din Coștei” (1869-1969), Editura S.C.A. „Mihai Eminescu”, Coștei, 1969.

Marius Bizeria a trăit mai mult în Banat (Timișoara), dar, pe parcursul întregii vieți, a fost foarte legat de Coșteii natal.

A plecat din această lume în anul 1981, la Timișoara.

Petru Ciurea

CIUREA PETRU. Născut la 12 aprilie 1926 în comuna Răcășdia din județul Caraș-Severin.

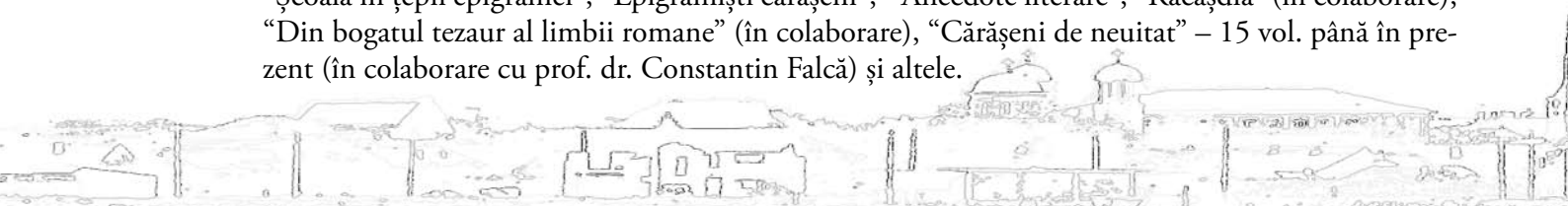
Studii: 1933-1938 - Școala primară din Răcășdia; 1938-1946 - Liceul “General Dragalina” din Oravița; 1946-1950 - Facultatea de Litere de la Universitatea “Regele Ferdinand” din Cluj.

Activitate profesională: 1948-1950 - Profesor la Școala Medie Tehnica de Cărbuni din Anina județul Caraș-Severin; 1950 - 1953 - Profesor la Școala elementară din Anina; 1953-1957 - Director și profesor la Școala Medie Mixtă din Anina; 1957 - Director la Școala elementară din Gătaia, raionul Gătaia; 1958 - Inspector la secția de învățământ și cultură a raionului Gătaia; 1959 - 1960 - Șeful Secției de învățământ și cultura a raionului Gătaia; 1960 - 1968 - Vicepreședinte cu problemele de învățământ și cultură al Sfatului popular raional Deta; 1968 - 1969 - Director la Liceul din Deta; 1972 - 1988 - Profesor la Liceul din Deta.

Distincții: Ordinul Muncii clasa a III-a; Gradație de merit; Diploma de onoare a Grupului școlar “Sf. Nicolae” - Deta; Titlul de cetățean de onoare al orașului Deta; Titlul de cetățean de onoare al comunei Răcășdia.

Cărți publicate:

“Din confesiunile unui dascăl”, “Zâmbete inocente, anecdote”, “Umor școlar”, “Perle școlărești”, “Școala în țepii epigramei”, “Epigramiști cărașeni”, “Anecdote literare”, “Răcășdia” (în colaborare), “Din bogatul tezaur al limbii romane” (în colaborare), “Cărașeni de neuitat” - 15 vol. până în prezent (în colaborare cu prof. dr. Constantin Falcă) și altele.

MIODRAG MILIN născut la Deta în anul 1950 este un istoric român de origine sârbească. Absolvent al Facultății de Istorie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj, 1973; Premiul “Nicolae Bălcescu” al Academiei Române; 1983 Doctor în istorie la universitatea din Cluj; 1989 Profesor universitar la Universitatea Banatului din Timișoara; 1997 Membru în Consiliul Științific al Institutului Revoluției Române de la înființare pînă în decembrie 2006, cînd a demisionat nemulțumit de cenzura existentă la institut.

Miodrag Milin

Studii: 1989 – doctor în istorie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; 1973 – Facultatea de Istorie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

Activitate profesională:

-2007 – profesor universitar, Universitatea Tibiscus, Timișoara;

Lucrări publicate:

Monografii, tratate de specialitate publicate la edituri din străinătate:

“Srbi iz Rumunije u Baraganskoj Golgoti” Miodrag Milin, Liubomir Stepanov „Triton”, Vršac, 2002, “Srbi iz Rumunije i rumunsko - jugoslovenski odnosi 1944-1949”, Miodrag Milin, Andrei Milin „Triton”, Vršac, 2004,

“Deportiert in der Baragan”, Miodrag Milin, Liubomir

Stepanov Haus des Deutschen Ostens, München, 2001.

Monografii, tratate de specialitate publicate la edituri din țară

“Sârbi din România și relațiile româno-iugoslave (1944-1949)”, Miodrag Milin, Andrei Milin, Editura Uniunii sârbilor din România, 2004, “Rezistența anticomunistă din munții Banatului în documente, Miodrag Milin, Editura „Fundația Academia Civică”, București, 2000, “Golgota Bărganului pentru sârbi din România 1951-1956, Miodrag Milin, Liubomir Stepanov, Editura Uniunea Democrată a sârbilor și carașovenilor din România, Timișoara, 1996, “Convergențe europene. Istorie și societate în Europa modernă, Miodrag Milin (colaborare), Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1993, “Făurirea statului național unitar român - contribuții bănățene 1914 - 1919, Miodrag Milin, Constantin Brătescu, Tiberiu Moț, Ioan Munteanu, Editura Arhivelor Statului, București, 1983, Lucrare distinsă cu premiul Nicolae Bălcescu al Academiei Române, și multe altele.

OVIDIU VICTOR GANȚ s-a născut la 18 august 1966 în orașul Deta, ca fiu al avocatului Dumitru Ganț. A absolvit liceul „C.D. Loga”, apoi Facultatea de Matematică (Universitatea de Vest Timișoara) în anul 1989. Profesor la liceul „Coriolan Brediceanu” din (1989-1992), profesor la liceul „Nikolaus Lenau” din Timișoara. A fost director între anii 1998-2004 la același liceu. S-a remarcat și în politică practică la început ca un hobby. Este ales deputat în anul 2004 în circumscripția electorală 34 Sibiu, ca reprezentant al Forumului Democrat al Germanilor din Romania. A fost observator la Parlamentul European, apoi membru al Parlamentului Europei, ca deputat FDGr. Este reales în Parlamentul României la 30 noiembrie 2008. În noiembrie 2008, Forumul Democrat al Germanilor din Transilvania (FDGt) i-a decernat lui Ovidiu Ganț, deputat FDGr în Parlamentul României, Medalia „Honterus”. Evenimentul s-a petrecut în prezența lui Klaus Johannis, președintele FDGr și primar al Sibiului, a Excelenței Sale Dr. Christoph Klein, episcopul Bisericii Evanghelice în Romania, și a dr. Jean Pierre Rollin, consulul general al Germaniei la Sibiu. Președintele FDGt, dr. Paul-Juergen Porr, a menționat în alocuțiunea sa faptul că distincția i se acordă deputatului Ganț ca primului „nesas”, pentru meritele sale depuse în Parlamentul României și în cel european, stabilind multiple legături politice între Romania și spațiul de limbă germană, pentru promovarea minorității germane și a politicii exemplare a României privind minoritățile naționale.

Medalia “Honterus” este decernată pentru merite deosebite realizate de anumite personalități în favoarea comunității sașilor transilvăneni. Distincția poartă numele lui Johannes Honterus, învățat umanist sas din secolele XV-XVI, reformator al bisericii sașilor din Transilvania, fondatorul gimnaziului săsesc din Brașov din curtea Bisericii negre, actualul liceu „Johannes Honterus”.

Activitate publicistică: Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien, Banater Zeitung. Alte distincții și decorații: 2010 - Insigna de onoare a Asociației Sașilor Transilvăneni din Republica Federală Germania; 2010 - Insigna de onoare a Forumului Democrat al Germanilor din Banat; 2008 - Ordinul de merit al Republicii Federale Germania; 1995 - Outstanding Teacher Award, Universitatea din Chicago.

Ovidiu Ganț împreună cu Doamna Angela Merkel

ANDREI MILIN născut 3 Septembrie, 1975 în orașul Deta județul Timiș. A urmat școala generală în Timișoara, apoi a absolvit liceul de filologie-istorie, secția sârbă din Timișoara. A urmat Facultatea de Etnologie/Antropologie, Universitatea din Beograd, Serbia & Muntenegru din octombrie 1995-iunie 2000 obținând licența în Etnologie/Antropologie.

În perioada octombrie 2004-Iulie 2006 a urmat un Masterat în Cultură și Management în Spațiul European la Universitatea de Vest din Timișoara. Studii doctorat în perioada Octombrie 2005-Decembrie 2009 Doctorat în istorie și etnologie la Universitatea Oradea, obținând titlul de doctor în istorie și etnologie.

În perioada 2003-2006 a îndeplinit funcția de șef al Secției de Etnografie a Muzeului Banatului Timișoara. În perioada 2006-2011 a îndeplinit funcția de director, apoi manager al Muzeului Satului Bănățean Timișoara.

În perioada 2003-2011 a făcut parte din colectivul de redacție al anualelor Muzeului Banatului Timișoara (Secția de Etnografie) și a Muzeului Satului Bănățean Timișoara, a participat la mai multe simpozioane naționale și internaționale și a organizat mai multe expoziții în țară și în străinătate.

Andrei Milin

Lucrări științifice publicate:

Milin, Miodrag, editor, Srbii din România, Secvențe și date din istoria recentă, Arad - Beograd - Vrșac, 2011, (colectiv de autori - colaborare)

Milin, Andrei, Milin, Miodrag, UADCSR sau sârbii din România pe baricadele războiului rece, Timișoara, 2009.

Milin, Andrei, Milin, Miodrag, Sârbii din România și relațiile româno-iugoslave, Timișoara, 2004.

Miodrag Milin, Andrej Milin, Srbi iz Rumunije i rumunsko – jugoslovenski odnosi (prilog i građa 1944 - 1949), Editura „Triton”, Vrșac, 2004.

Milin, Andrei, Familia tradițională sârbă în Banatul românesc, Timișoara, 2003.

Rezistența anticomunistă din Munții Banatului (zona Mehadia - Iablanița - Breazova), Editura Marineasa, Timișoara, 2000, (colectiv de autori).

Timișoara în Arhivele “Europei libere” 17-20 decembrie 1989, Editura Fundația Academia Civică, București, 1999. (colectiv de autori)

În 1944 la Deta s-a născut Mihai J. Spăriosu, specialist în teoria literaturii, director al Institutului de Studii Europene al Universității Georgia (SUA).

Capitolul 7. Deta de ieri și de azi

Mediat după cucerirea Banatului de către habsburgii au început să migreze spre această provincie un număr mare de meseriași, necesari pentru repararea cetăților distruse de război, dar și pentru buna funcționare a provinciei. Acești meșteșugari au încercat încă de la început să se organizeze în bresle, menite să le apere interesele. Deoarece din primele decenii ale administrației habsburgice nu avem informații concrete despre existența vreunui statut de breaslă din Banat este de presupus că administrația cât și forurile superioare de la Viena erau reticente la ideea constituirii breslelor, care însemna în primul rând anumite privilegii acordate acestor organizații de meșteșugari. Unii meseriași din Timișoara în primul rând, dar și din localitățile mai importante din Banat se vor organiza în asociații, numite Frății, care în cursul timpului se vor transforma în bresle.

După informațiile furnizate prin Registrul asociațiilor din Ungaria dintre anii 1867-1918, am găsit referiri despre asociații din localitatea Deta¹.

Conform datelor prezentate de istoricul Dr. Anton Peter Petri, în anul 1791 existau în Deta un număr de 167 de meșteșugari și 92 de negustori.

În Cadastrul Breslelor din Ungaria este amintit privilegiul breslei comune din Deta din anul 1842. După istoricul Buchi Antal (1908-1980), privilegiul breslei a fost semnat de către împăratul Ferdinand al V-lea, la data de 21 iunie 1842. Breasla comună din Deta unea pe meșterii zidari, dulgheri, lăcătuși, rotari, fierari, dogari, ceasornicari, brutari, croitori, sitari, curelari, șelari, pălărieri, frânghieri, bărbieri, pantofari, cizmari, tăbăcari, morari, turtari, cerari și cojocari. Această componență este confirmată și de Trostovszky Gabriella. Istoricul Eperjesy Geza, fără a intra în defalcarea meșteșugarilor, amintește despre existența unei bresle „uriae” din Deta.

După Buchi Antal, breasla comună din Deta avea în anul 1842, 52 de membri, redăm lista celor cunoscute după nume și ramuri ale meșteșugurilor:

Lăcătuși: Brunner Matyas, Rosskopf Matyas.

Rotari: Timar Tamas, Bossmayer Janos, Fuchs J., Bossmayer Mihaly, Kirsch Mihaly, Tobrek Mtyas, Kugler Jakab, Kersch Mihaly, Riedl Mihaly, Kisch Janos.

Fierari: Werler Janos, Trinkler Jozsef, Berecz Janos, Berecz Jozsef, Huy Janos.

Zidari: Polk Gaspar, Minkert Janos, Minkert Sebesteny.

Pantofar: Simonschitz Ferenc.

Croitori: Hutzl Mihaly, Kirchner Konrad, Werler Matyas, Hanikl Jozsef.

Pălărier: Florian Ferenc.

Brutari: Hack Pal, Hambusch N.

Morari: Egerer Ferenc, Rosskopf Marton, Schorle Joozsef.

Tâmplari: Der Antal, Hack Janos.

1. Lajos Kakucs, *Breslele, manufacturile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717-1918, Timișoara, Editura Mirton, 2008, p. 45*

Curelar: Schaar Jozsef.

Dogari: Werler Jozsef, Jäger Peter.

Turtar: Kubetscka Jozsef.

Starostele breslei erau în 1842-1845: lăcătușul Brunner Matyas; 1845-1848 turtarul Kubetzka Jozsef; 1848-1852 fierarul Huy Janos; 1853-1856 zidarul Minkert Sebestyen; 1857-1860 fierarul Berecz Janos; 1860- 1866 rotarul Ollman Karoly; 1866-1874 croitorul Hutzl Peter².

Statutele redactate de Josef Berecz au fost, aprobate de Minister în anul 1874; bresla se constituise în societate industrială. La 2 februarie 1886 s-a înființat sub președinția pretorului Johann de Jeszenszky, corporațiunea industrială. Președinte a fost: Josef Berecz., vicepreședinte: Peter Werler, secretar: notarul comunal Sebastian Altenburger, casier: Johann Beharetz. În prima adunare generală ținută la 13 Februarie 1887 Corporațiunea avea 404 de membrii. Numărul ucenicilor era de 42. Rolul cel mai mare în istoria Corporațiunii industriale din Deta a avut-o Josef Berecz. Scopul său a fost să ridice starea și nivelul industriașilor. Se interesa foarte mult de școala de ucenici, căci era convins că pe lângă atelier; școala este cel mai mare factor pentru a atinge scopul însușirii meseriei. Ori și unde se ținea un congres industrial Josef Berecz luă parte la toate ședințele.

În 1889 demisionează Josef Berecz și îi urmează Peter Werler, ajutat de vicepreședintele Mathias Kugler. De la 1889-1891 prezidează Julius Berecz. În acest timp se procură un steag nou. De la 1891-1896 este președinte Johann Bolimier. Se cumpără un steag nou, se înființează: Casa industrială pentru ajutorarea bolnavilor și se depune pentru fondul spitalului 1000 de fiorini, din a căror dobânzi primesc gratuit anual doi membri bătrâni și bolnavii ajutor medical și îngrijire. De la 1896-1902 era președinte Johann Behavetz. În acest timp s-a cumpărat locul de casă. Astfel Corporațiunea își avea localul propriu. De la 1902-1909 era președinte Eduard Szivy și de la 1909 până după primul război mondial președinte a fost Gustav Rutter. Sub Eduard Szivy s-a dizolvat Casa industrială pentru ajutorare bolnavilor. În corporațiune erau 174 maeștri, 87 calfe, 214 ucenici. Conducerea era formată din: Președinte: Gustav Rutter, Vicepreședinte: Johann Maushaimmer, Secretar: Ludwig Kugler, casier: Ladislau Tringl.

Industriași din Deta :

Croitori: Focht Josef, Opelz Lenhard, Martinez Pavel, Deutsch Andrei, Hoffart Josef, Korek Anton, Miliciu Manoila, Petri Antoniu, Richter Josef, Baiuzs Michael, Boros Martin, Edk Josef, Popin Moise, Weiss Bartl Andrei, Frankl Alexander, Putici Ștefan, Iorek Anton Jun., Momirov Milan, Olajos Francisc.

Zidari: Kern Nikolaus, Mettier Johann, Schif Enric, Grtiu Johann, Ifko Josef, Simonis Samuel, Ruzs Michael, Rulmann Mihai, Lenhof Alexandru, Scheer Pavel.

Dulgheri: Ifko Gheorghe, Leicher Peter.

Fierari: Maurer Georg, Tiesler Mihai, Fritz Leander, Wolk Josef, Kovacs Francisc, Buchmam Peter sen. Pălării: Oswald Georg, Warner Elisabeta.

Peptenari: Amann Francisc, Müller Francisc.

Zugravi și vopsitor: Illes Johann, Illes Stefan, Milecker Rudolf.

Sapunar. Schulhoff Jacob.

Tăbăcari: Cervenca Jacob, Cililic Mihai, Popovici Paiș, Mihailovici Milan, Veseliei Milan, Toma Ioan, Șoșclean Emil, Albu Petru.

Aurar: Veicsov Sebastian.

Legător: Hack Ferdinand.

Josef Berecz

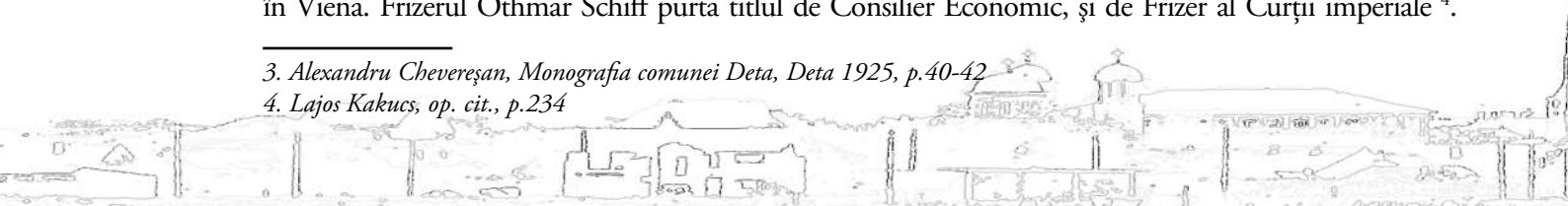
Legător de perii: Helfer Johann.
 Vopsitor de stofe: Janzer Nikolaus, Slatarici August.
 Hornar: Jacobfalvy Jacob
 Strungar: Kreiner Karl, Johann Jacob.
 Tinichigiu: Lukas Alexander, Maushammer Johann și Karl, Telles Peter, Linden Anton.
 Tapițer: Simonsts Andrei, Scheinpflug Josef, Roth Jacob.
 Curelar: Salamon Anton, Skoda Francisc, Hatzisinger Josef.
 Blănari: Topalsky Michael, Țuca Romulus.
 Frizeri: Schiff Enric, Tieser Johann, Brunn Matei, Undis Nicolae, Darida Josef, Palkovacs Gheorghe, Miatovici Lutomir.
 Turtar: Werler Alexander.
 Fotografi: Ștefanovici, Perlgrund Hermann.
 Cărnățari și măcelari: Gruber Stefan, Almasy Mihai, Waatz Martin, Pflanzner Bernad, Buchmann Peter, Pflanzner Ventelin, Arens Francisc, Scheer Pavel, Franz Matei, Klaus August.
 Cărămidărie : Rudolf Karl, Frații Kugler.
 Pietrari: Stadler Ferdinand, Rothgerber Matei.
 Fabrica de sifoane: Mayer Ludovic.
 Brutari: Heusler Francisc, Beck Edmund, Szivy Eduard și fiul, Hack Michael, Streng Johann.
 Dogari: Sproder Andrei, Czegledi Ernest, Hack Ferdinand.
 Morari: Toth Robert și Compania, Frații Kitsch, Lamoth Alexandru, Moara tehnică.
 Cofetari: Jost Alois, Bnosser Emil, Antonovici Johann, Savu Ioan.
 Frânghieri: Funk Georg, Werschmg Andrei, Bohmler Johann.
 Grădinari: Somogyi Alexandru, Jarger Iuliu, Martinez.
 Fabrica de covoare: Rittinger Adam
 Olari: Hahn Jacob.
 Fabricant de lule: Loimdorfer Mauriciu.
 Tâmplari: Gellert Nikolaus, Lamoth Enric, Hoffnejr Peter, Barth Francisc, Schiro Johann, Galschieder Michael, Marx Matei, Scheer Mihai, Ulmlan Mihai, Schliebeii Robert, Ruzs Michael, Kiefer Johann, Wagnler, Felix, Vikokal Alexandru, Trifu Fiat, Batyani Anton.
 Lăcătuși: Lauer Josef, Varori Petru, Stocker Antoniu, Petcu Ioan, Simonidis Ioan.
 Rotari: Alster Ștefan, Lauer Carol, Schmidt Josef, Szabo Josef, Kaiupsky
 Cismari și pantofari: Bruckner și Jost, Braun Georg, Fettich Josef, Jobb Josef, Cusmanovici Velimir, Meiss Jacob, Pletsch Francisc, Petrovici Petru, Schneider Alois, Steirer Carol, Putici Ioan, Marx Martin, Meiss Francisc, Cimicici Gligor, Kincisc Josef, Muntean Magdaiena, Miatovici Lubomir, Poponez Dumitru, Busch Jacob, Leidenbach Gheorghe, Ciacovan, Fiedler Josef, Furrick Nikolaus, Habrony Alexander, Neumann Johann, Schummer Enric, Waatz Anton.

Prima industrie bănețeană de pictură de porțelan și de sticlă. Acesta fabrică a fost înființată de Viktor Felser în 1921, în câțiva ani a făcut un real progres. În anul 1921 lucra un specialist din Carlsbad și patru ucenici și un cuptor; în 1922 doi specialiști din Carlsbad, 14 ucenici, 2 cuptoare; 1924 trei specialiști din Carlsbad, 20 de ucenici; 3 cuptoare; 1925 cinci specialiști din Carlsbad, 32 de ucenici, 3 cuptoare. Fabrica mai posedă un cuptor înel pentru producerea anuală a șase vagoane porțelan și două vagoane sticle. Fabrica produce mostre de Carlsbad de la cele mai simple până la cele mai frumoase³.

Conscripția din anul 1828 consemna la Deta următorii meșteșuguri: 3 fierari, 1 lăcătuș, 1 dulgher, 1 sitar, 3 rotari, 2 dogari, 1 cizmar, 2 croitori, 1 măcelar, 1 brutar, 2 morari și 1 săpunar. Dintre urmașii bărbierilor din Deta trebuie să amintim pe Heinrich Schiff (1866-1956) al cărui ucenici și rude, Heinrich Othmar Schiff (1881-1947) și Rudolf Schiff (1885-1964) au avut ateliere binecunoscute în Viena. Frizerul Othmar Schiff purta titlul de Consilier Economic, și de Frizer al Curții imperiale⁴.

3. Alexandru Chevereșan, *Monografia comunei Deta, Deta 1925*, p.40-42

4. Lajos Kakucs, *op. cit.*, p.234

Expoziția de porțelanuri a lui Viktor Fessler - 1924

Legea nr. XVIII din 1884 privind organizarea industriei, a permis înființarea Corporațiilor în fiecare localitate cu un număr de 100 de meșteșugari. Deta avea în anul 1910 168 de meșteri, 164 de calfe și 230 de ucenici.

Pe lângă breslele și industria măruntă din Deta, la sfârșitul secolului al XIX-lea apar și unitățile industriei moderne ca: moara de decorticare a orezului, adusă din Italia, din inițiativa ministerului agriculturii și instalată în anul 1880, pe moșia fraților Timary .

În anul 1882 a început activitatea unității - „Prima moară cu cilindru Scheirich și Heldenwanger S.A.”, care în anul 1911 a fost înzestrată cu o mașină de aburi având o capacitate de 300 CP. Cei 70 de angajați ai morii, prelucrau pe zi 850 de măji de cereale. În atelierul morii era instalate o mașină diesel de 60 de CP, care asigură și iluminatul electric a localității. În afara morii amintite exista în localitate Moara comercială Banat, înzestrată cu o mașină cu aburi cu 260 CP. Conform datelor din anul 1911, moara avea 30 de angajați și prelucra anual, 1.800 vagoane de cereale⁵.

Fabrica de furnire a lui Prohaszka S.p.A. Dacă amintim această fabrică nouă, trebuie mai întâi amintită „Moara tehnică”, a cărei clădire se va folosi pentru fabrica de furnire. „Moara tehnică” a fost zidită 1912 de Alois Buchmann după sistemul cel mai modern, așa că ea a fost cea mai făimoasă moară de export în Banat. În anul 1916 moara o cumpără Banca agrară maghiară din Budapesta, iar în 1918 devine proprietatea lui Prohaska din Timișoara.

Din cauza situației schimbate prin trasarea noii frontiere moara nu mai era potrivită ca moară de export. Moara demontată se transformă în fabrică de furnire. Anual vor muncii aici 40 - 60 de lucrători. Prin decizia nr. 2045 din 24 august 1925 a Ministerului Industriei și Comerțului, Direcția Generală a Industriei, Zona Industrială Timișoara se înființează această fabrică, care va cunoaște o dezvoltare treptată marcată prin creșterea producției și diversificarea produselor. Între anii 1950-1970 fabrica se dezvoltă printr-o înzestrare tehnică complexă și prin coagularea unui

colectiv de mare profesionalism, ceea ce duce la înființarea a încă două fabrici: „Fabrica de Plăci Aglomerate din Lemn” și „Fabrica de Panel”. Importante investiții s-au făcut și după anul 1989, când au fost aduse utilaje de înaltă tehnicitate necesare pentru creșterea productivității. Unitățile de producție sunt deservite de angajați din Deta și împrejurimi, iar produsele erau apreciate atât pe piața internă cât și pe piața externă. Din anul 2005 nu mai funcționează.

Fabrica de furnir

Reuniunea Comercială din Plasa Deta. La începutul anului 1912 s-a născut ideea, în cercul comercianților de a se constitui într-o reuniune în scopul de a uni toți comercianții, într-o societate iar pe de altă parte a da tineretului ocazia pentru dezvoltarea spiritului prin lectură și cursuri iar celor trupești prin sport. La 30 Mai 1912 comercianții țin o adunare prin care înființează „Societatea tineretului comercial din Deta”.

Au fost aleși: Președinte: Alfred Uhrmann; Vicepreședinte: Emil Scheirich și Josef Lutsch; Președinte conducător: Alexander Berez; Secretar: Emeric Berez; Aranjator: Ludovic Meyer; Bibliotecar: Josef Kiefer; Procuror: Dr. Alexander Polgar; Revizori: Josef Ballon și Ferdinand Franz. La înființarea societății erau: 29 membri fondatori, 34 membri ordinari și 9 membri sprijinitori, a căror număr s-a mărit încât în anul 1925 număra: 33 membri fondatori, 91 membri ordinari, 24 membri sprijinitori în total 148 de membri. Membrii sunt foarte atașați de societate, cercetează localul aflat în restaurantul parcului Anton Kratzer, se folosesc de cărțile bibliotecii modeste și au luat parte la cursurile de contabilitate ținute de Matei Weidmann. Tocmai voiau să înființeze societatea sportivă, când izbucnește războiul mondial, care ani de zile paralizează activitatea acestei societăți, căci cei mai mulți membri sunt mobilizați.

La înființarea bibliotecii Alexander Berez a avut cel mai mare merit, căci donează multe cărți din propria sa bibliotecă. Acest exemplu a fost urmat apoi și de alți. De la firma Singer și Wolfner s-au cumpărat cărți în valoare de 500 Coroane.

Societatea și-a dat silința de a trăi în cea mai bună înțelegere cu populația comunei Deta. Din aceste motive se aranjează mai multe ori petreceri și serate dansante, cari au fost bine frecventate, și a căror venit curat a fost folosit pentru procurarea lucrurilor necesare societății și pentru scopuri filantropice. După terminarea războiului era foarte greu de a începe din nou activitatea societății, căci mulți din membrii au rămas pe câmpul de luptă, iar alții au schimbat domiciliul. În anul 1924 vine o adresă de la Reuniunea Comercială - Arad - Banat, prin care Societatea este invitată a se afilia reuniunii din interese reciproce. În a doua adunare generală extraordinară a Societății, la care participă și președintele Reuniunii Bănățene Richard Kuhn, se hotărăște afilierea societății cu obiecțiunea, ca să se modifice statutele, cercul de activitate să se întindă și asupra plasei și numirea să se schimbe în „Reuniunea Comercială din Plasa Deta”.

În următoarea adunare generală a fost ales primpretorul Valeriu Boleanțu, pentru sprijinul arătat față de Reuniune, ca membru de onoare.

Comercianții din Deta în anul 1925:

Ballon Alexander și Fiul: Coloniale vopsele și spirituoase, fond. 1879.

Bencze Johann: Coloniale și mărunțișuri, fondat 1919.

Bencze Michael: Băcănie și coloniale, fond. 1895.

Franz Ferdinand: Băcănie și mărunțișuri, fondat 1883.

Hack Michael: Mode, băcănie, coloniale; en gros, en detail fond. 1864.

Heldenwanger & Uhrmann: Băcănie, coloniale, vopsele, spirituoase; en gros, en detail.

Kocher Mathias: Băcănie și mărunțișuri fond. 1875.

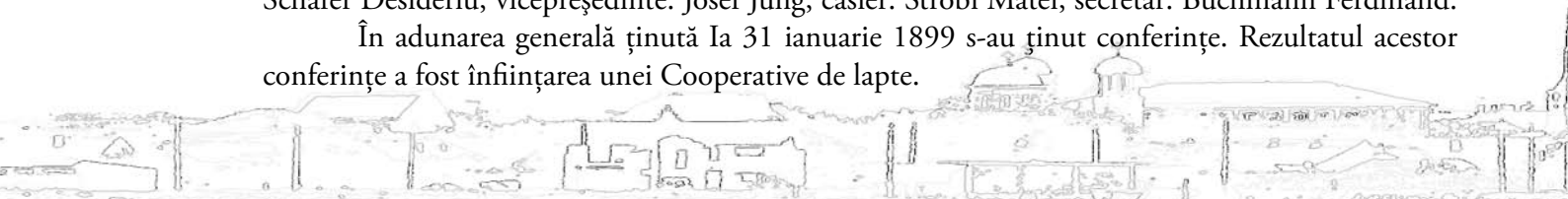
Lichtfuss Mathias: Băcănie și mărunțișuri.

Meseriași din Deta la 1925

Lutsch și Buchi: Băcănie, vopsele, coloniale și spirtuoase; en gros, en detail.
 Martin Jivoiu: Băcănie, coloniale, delicatese.
 Schiff Josef: Băcănie și mărunțișuri, fond. 1862.
 Schiff Iulius: Băcănie și mărunțișuri, fond. 1897.
 Tirier Robert: Băcănie.
 Treitler Gustav: Băcănie.
 Zlatarici Gustav: Băcănie, mărunțișuri, vopsele.
 Brunn Mathias: Manufactură și mărunțișuri.
 Frankl Eugen: Modă, Manufactură.
 Frankl Zoltan: Modă, fost frații Deutsch și Co. fond. 1885.
 Wehack Geza: Manufactură, mărunțișuri, fondat 1859.
 Lothary Jakob: Manufactură și mărunțișuri.
 Lurtz și Schulz: Mode, Manufactură, mărunțișuri.
 Kremer Johann: Manufactură, mărunțișuri.
 Morovan Gheorghe: Manufactură, mărunțișuri, fond. 1920.
 Văduva Alajos Francisc: Manufactură, mărunțișuri și haine gata.
 Oszter August: Mărunțișuri, etc.
 Scheirich Georg și fii: Modă, Manufactură, mărunțișuri, fond. 1870.
 Schulhof Izidor: Manufactură, fond. 1899.
 Varadi Toma: Manufactură, mărunțișuri, băcănie, fond. 1886.
 Werler Adalbert: Modă, Manufactură.
 Bauer Josef: Depozit de cărămidă dela cărămideria Bohn 1921. Lemnărie, var, ciment. Bauer și Comp. 1923.
 Rusz Michael: Lemnărie, fondat 1889.
 Comercianți de cereale:
 Frații Brunner, fond. 1893 ; Fischer Carol, fondat 1912; Gotler Emil, fond. 1880; Halasz Julius, fond. 1908; Neumann Jakob, fond. 1922.
 Librărie
 Fischer Jakob, Tipografia S, p. A.
 Pielărie
 Hausl Mathias; Leidenbach Iosif. .
 Fierărie
 Fiul lui Mathias Jäger, fond. 1854; Tariliion Josef, fond 1892; Thum Otto, fond. 1887; Vik Josef, Radu 8c Co.: Depozit de Benzină și Petrol.
 Sticlărie
 Felser Viktor, Malot Oscar; Roth Mauriciu, fondat 1877. Proprietar Ludovic Weiss.
 Ceasornicari
 Perlgrund Ludovic; Rutter Gustav; Rutter Karl.
 Hotelieri și birtași
 Tomici Johann Hotel „Bellavista”. Masoron Francisc; Banatul; Konig Mathias restaurantul parcului; Menzer Bemard; Uhrmann Aifred; Voros Maria; Rottenbuchler Irene; Treitler Gustav; Fischer Alexander; Lothary Ferdinand; Simonides Ioan; Sauer Peter; Simonis Johann.

Societatea agricultorilor. Filiala Deta a Societății agricultorilor din Timișoara și-a început activitatea în 28 Iulie 1894 în odaia birtului Peter Werler. Ca primul președinte funcționa Schäfer Desideriu, iar vicepreședinte era Julius Huy, secretar: Kunst Martin, apoi Szivy Eduard și Buchmann Ferdinand. Numărul membrilor era 27. La 19 ianuarie 1897 se alege președinte: Schäfer Desideriu; vicepreședinte: Josef Jung, casier: Strobi Matei, secretar: Buchmann Ferdinand.
 În adunarea generală ținută la 31 ianuarie 1899 s-au ținut conferințe. Rezultatul acestor conferințe a fost înființarea unei Cooperative de lapte.

DETTA, Bellavista-szálloda

11 Deta - Str. Principală cu Hotel „Belavista“

După demisia președintelui D. Schäfer 1902 a fost ales Michael Buchler. La 30 iulie 1904 se alege ca secretar Alois Wioiz. La 23 Aprilie 1906 se ține o expoziție de vite cornute și de cai. La 5 Aprilie 1914 se ține o expoziție de vite cornute din localitate și satele din jur la care s-au dat multe premii. În 1915 moare fostul președinte Schäfer Desideriu. În 1918 încetează din viață Michael Buchler. La 11 Ianuarie 1919 se alege ca președinte Hugo Prohaska iar ca vicepreședinte Johann Hofflinger. La propunerea canonicului Ludovic Rappert se ține în 20 octombrie o liturghie de mulțumire pentru recolta frumoasă cu care ocazie se înființează un fond spre a ajutara pe cei săraci.

Funcționarii în anul 1925 erau: Președinte: Prohaska Hugo, vicepreședinte: Buchler Martin, secretar : Woiz Alois, Casier: Werfoer Robert. De două ori pe săptămână se ținea piață, iar de patru ori pe an se țineau târguri.

Cooperativa de lapte Deta. Înființarea ei datează din 24 octombrie 1898. Mulțumită activității comitetului compus din: Schäffer Desideriu, Emil Braummüller, Michael Buchler, Josef Jung și Martin Schmidt se ține la 13 noiembrie 1898 adunarea generală de constituire. La 16 ianuarie 1899 Cooperativa începe să funcționeze în casa cumpărată de la Johann Tiroch. Președinte: Hugo Prohaska, Vicepreședinte: Dominic Jung, conducător: Alois Wolz.

„Timișiana” Bancă de credit și economii societate anonimă Sucursala Deta.

Deschiderea filialei „Timișiana” în Deta coincide cu epoca de regenerare a acestei bănci întreprinsă de Dr. Aurel Cosma cu conducere nou aleasă după retragerea lui Pavel Rotariu, fost avocat în Timișoara și director executiv ai băncii „Timișiana”.

Această direcțiune a reconsiderat rolul pe care are să-l îndeplinească banca „Timișiana”, unica bancă românească mai mare în Banat și în scurtă vreme s-au deschis filiale în Buziaș, Ciacova, Recaș, Deta, Vinga.

Filiala din Deta s-a deschis în 1 iulie 1910. N-a fost ușoară aceasta așezare a „Timișianeii” în Deta. Elementul românesc mai de seamă aproape că nu exista în localitate, deși satele din erau majoritatea românești. În Deta deci n-avea pe cine să se sprijine, dar filiala trebuia deschisă aici, căci Deta era și este și azi un centru însemnat comercial și industrial, spre care tindeau toate satele românești din acest ținut.

Vestea, că „Timișiana” din Timișoara vrea să deschidă o filială în Deta scumpește localurile potrivite așa, că direcțiunea se hotărăște să cumpere o casă pentru filială. Se intră în negocieri cu proprietarul casei No. 416 din strada judecătoriei și după scurt timp institutul cumpără această casă, o adaptează, iar în 1 iulie 1910 se inaugurează filiala „Timișiana” în Deta.

La această inaugurare iau parte aproape toți preoții și învățătorii români din jur, iar din Timișoara delegații direcțiunei în frunte cu Dr. Aurel Cosma, Preotul Silviu Colojoară din Deta slujește sfințirea apei, stropește cu această apă toată casa și rostește un discurs frumos urând băncii „Timișiana” din Deta tot binele posibil. Îi răspunde Dr. Aurel Cosma asigurând pe toți cei de față, că „Timișiana” va face tot posibilul, ca viitoarea clientelă din aceste părți să propășescă pe cale economică, iar Cornel Gherga asigură în numele personalului filialei Deta pe toți cei prezenți, că vor lucra cu dragă inimă la îndeplinirea nădejdlor, ce sunt legate de această filială.

Deja în zilele următoare ale inaugurării este căutat biroul acestei filiale de toți, cari sunt dornici de o emancipare economică. Cu mână largă „Timișiana” vine fiecăruia în ajutor. Le acordă credite conform spiritului de o concepție mai înaltă de bancă cu etaloane moderne de 5 %-8% și sprijină mai ales cu drag pe aceia, cari caută prin cumpărări de realități să-și înmulțească avutul strămoșesc. Și cu drept cuvânt se poate mândri această filială, că mulți fruntași ai satelor românești, proprietari de frumoase și valoroase realități au ca bază la averea lor sprijinul larg și dezinteresat al filiale „Timișiana”.

„Timișiana” filiala Deta firește, că ia în astfel de împrejurări un avânt extraordinar. Centrala din Timișoara însă se îngrijește, ca filiala din Deta să aibă totdeauna la îndemână numerarul trebuincios dezvoltării ei, se deschid credite de reescont la „Steiermarkische Eskompte Bank” în Graz, la „Banca Angloaustriacă” Viena și la mai multe bănci mari din Budapesta cum este „Pesti Magyar

Kereskedelmi Bank” Budapesta, iar împrumuturilor ipotecari, ce le acoardă, le câștiga valorarea lor la „Albina” Sibiu și la „Erste Temeswarer Sparkassa” în Timișoara.

Brusc se curmă însă această activitate înfloritoare în anul 1912, când o criză financiară aspră apasă greu asupra vieții economico-financiare în toată țara. Și de atunci au trecut tot ani financiari clătinați când spre ameliorare, când spre agravare, dar această filială a fost totdeauna la locul ei ajutând și satisfăcând cerințele.

Vine apoi războiul mondial cu toate neajunsurile sale. Majoritatea funcționarilor sunt mobilizați, filiala rămânând aproape fără conducere. După prăbușirea fostei monarhii austro-ungare și după trecerea erei vremelnice sârbești, în condițiile unirii Banatului cu România filiala Deta împreună cu centrala din Timișoara se restaurează, se consolidează și este îndrumată spre drumuri noi. Se urcă capitalul social, se formează secții noi de bancă și un duh nou dătător de viață rodnică îndrumă banca spre misiunea ei cea nouă, ce i-se cuvine aici în Banat.

Filiala Deta însă acum se gândește și la întărirea puținilor români ortodocși din Deta și după ce cumpără casa actuală a filialei din strada Principală și se mută în ea, vinde pe un preț minimal fosta sa casă din str. Judecătorei Bisericii ortodoxe române din Deta, pentru a se forma din ea o casă de rugăciune. Dă acestei parohii nou înființate și un ajutor bănesc și se bucură, că vede această parohie lucrând în spiritul Domnului la mântuirea sufletească a credincioșilor ei. Directorul filialei era în anul 1925 Cornel Gherga.

Societatea de Economie și Credit din Deta

Acest institut a fost înființat în anul 1872. Durata i-a fost fixată pe 25 de ani la 20 octombrie 1872 sub Nr. 13330 Ministerul de Agricultură și Comerț. Statutele au fost aprobate. Fondatorii au fost: I. F. Brunner, Martin Buchmann sen., Martin Buchmann jun., F. Duschnitz (Viena), Filip Geister, Josef Genzert, Mathias Hoflinger, Michael Jung, Johann Petzel (Viena), Alexander Schmidt și Josef Steden (Budapesta). La 6 octombrie 1872 s-a ținut adunarea generală de constituire. S-au ales ca președinte: Conte Ferdinand Bissingen, vicepreședinte: Dr. Lambert Jany; directori: Josef Berecz, I. F. Brunner, Mathias Franz, Alois Hack, Josef Horwath, Konrad Karabiner, Josef Mayer, Johann Mettter și Josef Schiff. Capitalul acționar s-a fixat 200.000 de fiorini. La 8 octombrie 1874 se ține prima adunare generală la care s-au ales în direcțiune: Baronul Bernhard Häusel, Georg Scheirich, Dr. Peter Brassovanyi și Peter Franz. Se mai hotărăște și cumpărarea casei Brunner cu 24.000 de fiorini. În anul 1877 avea capitalul acționar de 200.000 fiorini, dar din cauza falimentului firmei Brunner s-a redus la 150.000 fiorini.

În anul 1898 institutul și-a serbat jubileul de 25 de ani, cu care ocazie adunarea generală votează 1000 de fiorini spre ameliorarea stării săracilor, 2000 de fiorini spre înființarea unui fond de pensie iar 2000 de fiorini pentru un fond de burse. Durata institutului s-a prelungit pe 50 de ani. Înaintea războiului mondial institutul a înființat: Cassa de economie din Mодоș, Cassa sârbească de păstrare din Mодоș, Banca Poporală din Mодоș, Cassa de economie din Carlsdorf, Cassa de economie din Cudriț, Cooperativa cercuală din Alibunar, Moara cu laminoare din Deta și Moara Lamoth Alexander. În anul 1918 capitalul s-a mărit cu 100.000 de Coroane, Cea mai mare parte din acțiunile noi emise sunt semnate de familia Scheirich. Georg Scheirich funcționează în acest institut deja 52 de ani. Sus numitul a fost ales în adunarea generală de constituire ca membru în comitet în adunarea generală din 8 Februarie 1874 în direcțiune, iar în anul 1880 a fost ales ca director conducător. Toată puterea și-a consacrat-o acestui institut. La începutul anului 1924 el își dă demisia ca director, dar rămâne și mai departe în direcțiune.

Războiul mondial a adus necesitatea de mărire a capitalului, care mărire s-a făcut la sfârșitul lui februarie 1925, Capitalul acționar s-a ridicat de la 200.000 la 1 milion și jumătate lei. Prin mijlocirea procurorului institutului Dr. Theodor Scheirich s-a încheiat la 1924 între „Prima Cassă de Economie Timișoreană” și „Societatea de Economie și Credit din Deta” o comunitate de interese, care a dus la dezvoltarea institutului. În anul 1925 era președinte: Dr. Josef Ferch; Vicepreședinți: Alexander Jäger și Desideriu Schäfer; Director conducător: Josef Rieger;

Procuror: Dr. Theodor Scheirich. Contabil-șef: Felix Meidinger. Casier: Ferdinand Franz. Institutul a dat prima contribuțiune pentru înființarea fondului pentru zidirea bisericii romano catolice.

Cassa de păstrare din Deta, Fondată în 1872 la 23 aprilie când se încheie o listă de subscripție. La constituire se hotărăște emiterea a 1000 bucăți „acții” a 100 fl. nominale, înaintea înființării s-au plătit 30 fl. de acțiune. La 13 Iulie 1872 sub No. 9541/872 Ministerul de agricultură și comerț aprobă aceasta întreprindere și la 5 august 1872 își începe institutul activitatea.

Conform hotărârii adunării generale de la 11 noiembrie 1917 se mărește capitalul acționar al societății. Capitalul acționar se ridică la 200.000 Coroane. În 1917 se prefac în societate pe acțiuni: Moara cu aburi și fabrica de mașini Alexander Lamoth cu 500.000 lei capital acționar și fabrica de cărămidă Alois Buchmann cu 200.000 lei capital acționar. În 1920 se afiliază Cassa de păstrare S.p.A. din Gătaia.

În anul 1920 intră în vigoare valuta leului, capitalul acționar de la 100.000 coroane se schimbă la 200.000 lei.

În 1923 se hotărăște ridicarea capitalului acționar la 1.000.000 lei. Aceasta hotărâre a fost aprobată de Ministerul de Finanțe sub No. 176 551/925. La 1 octombrie 1924 s-au emis 3000 de acții și capitalul s-a ridicat la 500.000 lei. La 1 iulie 1925 se vor emite alte 5000 acțiuni așa că capitalul să se ridice la 1.000.000 lei.

La constituire s-au ales următorii membri în direcțiune: Anton Kratzer, Jakob Buchler, Peter Franz, Samuel Poilak, Aron Frey, Paul Hack, Georg Korn, Michael Szivy, Mathias Hofflinger, Martin Kunst, Mathias Jäger director conducător. Membri în direcțiunea din 1925 sunt: Președinte: Alfred Uhrmann; Vicepreședinte: Peter Fischer (fondator), Dr. Ignatz Bafta, Ferdinand Buchmann, Dr. August Fischer, Dr. Ludovic Frey, Alexander Lamoth, Dr. Alexander Polgar, Eugen Stern, Sigmund Szana. Revizori: Președinte: Dr. Josef Ferch, Aladar Brunner, Adolf Frankl, Alfred Jäger, Arpad Rona. Director, conducător: Adalbert Gitta, Vicedirector: Josef Tirch, Casier: Irene Szivy, Contabil: Mathias Korek.

Cărămidăria din Deta S. p. A.

În 1889 Alois Buchmann înființează cărămidăria, care cu timpul a fost dezvoltată. Ea a fost cea dintâi și un timp singura în plasa Deta. Fondatorul conducea sub firma „Cărămidăria cu aburi Alois Buchmann”. În anul 1917 întreprinderea se transformă de Cassa de păstrare Deta într-o societate pe acțiuni sub numele de „Cărămidăria Deta S. p. A”. Ca acționar principal conducerea o are Cassa de păstrare Deta. S-a pus șine industriale până la gară, s-au zidit locuri noi pentru uscat etc. La sfârșitul anului 1924 conducătorul fabricii Josef Kugler și fratele său Ludovic Kugler cumpără aproape toate acțiunile și conduc sub firma veche și mai departe întreprinderea.

Întreprinderea fabrică cărămida de zidit, pentru acoperiș și altele. Produce aproape 3 milioane de bucăți. Cărămidăria se afla lângă drumul spre Opațița și lângă gară. Capitalul acționar era în 1925 de lei 400.000. În adunarea generală din 8 martie 1925 s au ales: Președinte: Afred Uhrmann, Dr. Alexander Polgar, Adalbert Gitta, Josef Tirch, Peter Buchmann jun., Josef Kugler (director conducător), Ludovic Kuigler (director conducător). Controlori: Adolf Sittner, Viktor Felser, Josef Rieger, Alexander Berecz.

Reconstituirea
unei cărămizi

Banca Șvăbească de Comerț și Industrie S.p.A. Filiala Deta

La dorința mai multor acționari din Deta și satele din jur s-a deschis în noiembrie 1923 în Deta Filiala „Banca Șvăbească de Comerț și Industria S.p.A”. Direcțiunea este compusă din: Președinte: Viktor Felser; Director conducător: Josef Rieszer. Consiliul direcțiunii: Francisc Barth. Peter Buchmann jun., Robert Buchmann, Stefan Gruber, Dominik Jung, Ferdinand Kirsch, Peter Melcsek. Consiliul de supraveghere: Președinte: Iosif Tarilici, membri: Enric Schiff jun. și Robert Werler; Funcționari: Ludovic Kugler și Adalbert Ertl. Filiala are și o secție de mărfuri și cereale, care are o mare însemnătate economică pentru Deta și împrejurimi. Conducătorul secției de mărfuri este Karl Braun.

Corporațiunea Industrială - 1930

„Banatul” Societate anonimă pentru comerț de vinuri și spirtoase

Această societate a fost înființată în 18 decembrie 1921, se ocupă cu vânzări de vin, spirtoase și alte derivate, etc. Membri în direcțiune sunt: Adolf Frankl, Adalbert Gitta, Richard Kun, Dr. Alexander Polgar, Desideriu Schäfer. Conducătorul este: Johann Muniper.

Uzina electrică

Deta s-a iluminat electric din 1902. Curentul a fost produs până în anul 1918 de firma „Prima Moară cu laminoare din Deta Scheirich și Heldenwanger”. În anul 1918 comuna Deta cumpără materialul uzinei electrice. Motorul (era prea slab, de aceea se comandă în 1922 un motor-Diesel 120 HP în 1923 este adus. Tot în 1922 se hotărăște zidirea unei clădiri noi pentru mașini. Pentru acoperirea acestor cheltuieli se vinde 130 jughere de pământ comunal. Zidirea nouă s-a început în septembrie 1924 și în martie 1925 uzina electrică a putut funcționa. Uzina producea un curent de 210 V tensiune, care cu ajutorul celor 10 transformatoare se poate transforma în 105 V. Uzina electrică dădea curent de iluminat în timpul nopții. Conducătorul uzinei electrice era în 1922 inginerul Geza Avender, care a fost însărcinat și cu conducerea zidirii uzinei noi⁶.

După al doilea război mondial Deta cunoaște o nouă etapă în dezvoltarea sa, de această dată marcată de ideologia și organizarea comunistă. În 1968, după ce a avut pe rând funcții administrative de reședință de plasă, de raion, primește statutul de oraș (pentru a treia ară în istoria sa). Se construiesc noile cartiere de blocuri, spitalul, banca, se înființează noi instituții publice. Gazul metan s-a introdus în Deta în anul 1988 la Fabrică și în 1992 la populație, iar apa termală a fost adusă până la strandul orașului în anul 1984.

6. Alexandru Chevereșan, op. cit., p.42-66

Datta
 242

După Revoluția din 1989, odată cu revenirea la economia de piață, are loc un amplu proces de restructurare în toate sectoarele vieții economice. Pivotal acestui complex proces de tranziție îl constituie privatizarea întreprinderilor industriale, a băncilor, dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, a sferei serviciilor, ținându-se cont de resursele de materii prime și energetice și de forța de muncă de care dispune țara noastră. În vederea impulsivării creșterii economice, o atenție deosebită este acordată atragerii investițiilor străine pentru a suplini insuficiența capitalului autohton.

Între anii 2005-2011 au loc importante modificări în structura și dinamica dezvoltării economico-sociale a orașului datorate și crizei financiare, care nu ocolește nici Deta, dispar o serie de societăți comerciale de tradiție din peisajul orașului, apar, în schimb altele noi. Se dezvoltă infrastructura edilitară și urbanistică a orașului Deta, se dă în folosință prima centură ocolitoare din județul Timiș, se construiește o modernă sală de sport, se dau în folosință primele blocuri ANL de după revoluție, se construiește noua biserică ortodoxă, este reabilitat în întregime Spitalul Orășenesc Deta, crește capitalul de imagine al orașului în țară și străinătate odată cu proiectele finanțate prin fonduri europene.

În localitatea Deta ramura cea mai importantă din cadrul economiei o reprezintă industria unde este concentrată cea mai mare parte a populației active a orașului. Cu o veche tradiție în prelucrarea argilei și cea a lemnului, odată cu schimbările survenite după anii 1990, dar și a crizei de după 2008, activitatea industrială s-a modificat și diversificat în special în favoarea industriei ușoare, textilă cu precădere, fabricile existente polarizând activitatea economică și resursele umane din localitate și din zona de influență.

Astfel, firmele mari au devenit reprezentative pentru dinamica dezvoltării locale: S.C. Prevent prin S.C. Eybl Automotive România s.r.l. cu 1.000 salariați, S.C. Takata Petri România s.r.l. cu 600 salariați, S.C. TRW Automotive Safety Systems s.r.l. cu 240 salariați, acestea fiind profilate pe producția de automotive și mai nou S.C. Alu Metall Guss s.r.l.. societate care s-a construit la finele anului 2010 cu profil producția de piese turnate din aluminiu și care prezintă perspective să se dezvolte.

În categoria firmelor mici, printre cele mai semnificative societăți comerciale amintim: LUX și ESSEGY TEX, cu activitate în domeniul confecțiilor textile, CONSUM COOP, NIADAL ABATEX și RO-LASNEM în domeniul comerțului și al industriei alimentare.

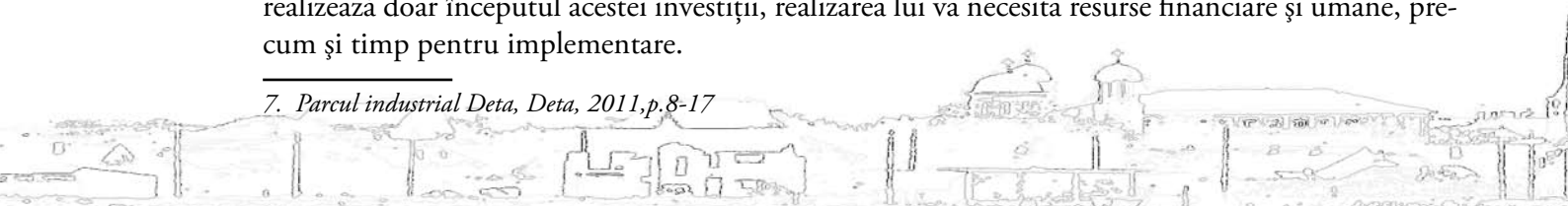
În localitate, în cursul anului 2011, găsim un număr de 246 societăți comerciale, persoane fizice autorizate și întreprinderi individuale, care activează în domenii diferite, toate întreprinderile mici, mijlocii și mari, precum și toate unitățile prestatoare de servicii comerciale au capitalul integral privat sau de grup.

Un aport important îl constituie societățile comerciale care furnizează o mare parte din produsele necesare populației precum și persoanele fizice sau asociațiile familiale specializate pe diverse domenii și care acoperă toată gama de servicii necesare într-o localitate⁷.

Deta cunoscut o dezvoltare accentuată după 2000, când și-a deschis sediul firma SC EYBL SRL. În scurt timp forța de muncă disponibilă din Deta și din localitățile apropiate a fost atrasă și recalificată. Prezența acestei firme a atras și alte firme care au eliminat în scurt timp șomajul din zonă și cu toate că au fost destule greutăți în perioada 2009-2010, preluarea de către PREVENT a firmei EYBL, deschiderea de puncte de lucru de către TAKATA și TWR, construirea unei turnătorii de aluminiu, fac ca orașul Deta să devină încet, dar sigur, un important centru economic în sudul județului Timiș.

Venind în sprijinul acestui obiectiv și pentru a acorda un sprijin important celor care doresc să investească în această zonă a județului, orașul Deta și-a propus realizarea unui parc industrial unde să ofere posibilități și oportunități pentru investitori.

Desigur că realizarea parcului industrial este o investiție de durată, prin acest proiect se va realiza doar începutul acestei investiții, realizarea lui va necesita resurse financiare și umane, precum și timp pentru implementare.

Mobilizarea tuturor factorilor responsabili cu dezvoltarea orașului, începând de la Consiliul Local Deta, continuând cu administrația locală și mergând până la baza piramidei, cetățeanul de rând, toți împreună trebuie să sprijine realizarea acestei investiții importante în folosul obștei.

Potrivit legislației în vigoare, parcul industrial reprezintă o zonă delimitată în care se desfășoară activități economice, de cercetare științifică, de producție industrială și servicii, de valorificare a cercetării științifice și/sau de dezvoltare tehnologică într-un regim de facilități specifice în vederea valorificării potențialului uman și material al zonei, o zonă economică delimitată în care agenții economici se localizează având acces la infrastructură și utilități administrate de o societate comercială.

Cadrul legal al realizării parcului industrial se bazează pe următoarele normative: Ordonanța Guvernului nr 65/2001 privind construirea și funcționarea parcurilor industriale, aprobată cu modificări de Legea 490/2002, cu modificările ulterioare; Ordinul nr. 264/2002 privind aprobarea instrucțiunilor de acordare și anulare de parc industrial; Ordinul 296/2007 pentru aprobarea schemei de ajutor de stat regional acordat pentru investițiile realizate în parcurile industriale.

Organizarea Parcului Industrial se bazează pe asocierea în participațiune dintre autoritățile administrației publice, agenții economici, institutele de cercetare-dezvoltare și/sau alți parteneri interesați.

Pentru aceste utilități există studii de fezabilitate, urmând ca în funcție de sursele de finanțare disponibile și atrase să fie realizate⁸.

Din discuțiile purtate în ultimul timp cu dl. primar Petru Roman și dl. Ioan Iovan, responsabil cu proiectele europene din primăria Deta rezultă îmbucurătoare realizării ale urbei și se întrevăd reale proiecte de viitor.

Șoseaua de centură

Primăria orașului Deta va finaliza în acest an proiectul cu finanțare europeană intitulat „Centrul suport de dezvoltare a IMM-urilor în localitățile Plandiste (Serbia) și Deta (România)”. Beneficiarii acestui proiect sunt orașul Deta și comuna Plandiste. În cadrul acestui proiect s-a realizat un incubator de afaceri la Plandiste și s-a realizat un studiu tehnic pentru înființarea unui parc industrial la Deta. Valoarea totală a proiectului este de 350.740 euro din care 140.740 euro reprezintă bugetul alocat orașului Deta. Primăria Deta și-a făcut un obicei din a accesa fonduri europene, valoarea totală fiind de peste un milion de euro, pentru cele 11 proiecte câștigate. Deta beneficiază de toate sistemele de infrastructură necesare unui oraș: apă, canal, gaz, drumuri etc. În satul Opațița, care ține de Deta, nu există canalizare, dar au gaz și alte facilități.

8. *Ibidem*, p.34-37

Cu ajutorul societății Aquatim, la Deta se va face o stație de epurare nouă, care va fi gata probabil în ianuarie 2013, lucrarea fiind începută. Tot în cadrul acestui proiect, va exista un foraj nou de apă, se vor înlocui șase km de conducte care sunt cele mai afectate, deoarece sunt vechide 20 de ani, va intra în reabilitare și uzina de apă, se va face și o extindere a rețelei în zona rezidențială.

Vor fi date în folosință încă două blocuri ANL. Acum doi ani de zile date în folosință 100 de apartamente. Mai sunt 700 de cereri pentru apartamente. Deta este un oraș în plină dezvoltare, există locuri de muncă foarte multe, se face naveta și oamenii ar dori să se stabilească în oraș.

Sala de sport

Alte investiții aflate în derulare sau care vor urma sunt reabilitarea căminului de la Opațița, amenajarea unor parcuri în Deta și a zonei Pieței Libertății, se lucrează la stadionul și la terenul de fotbal și se așteaptă asfaltarea unei porțiuni de drum care leagă orașul de Ghilad. Sunt 9 km între cele două localități, iar speranța este ca în acest an să fie asfaltați 3,5 km din fonduri județene. Deta este orașul care nu are încă o casă de cultură, deși se desfășoară aici o activitate culturală meritorie. S-a câștigat un proiect pentru casa de cultură încă din 2008, dar este momentan blocat. Forumul German din Deta a donat o clădire unde era un club muncitoresc înainte de '90 iar înainte a fost al una societăți literare din Deta, ai cărei urmași sunt Fermului German. Fiind puțini și cu vârste avansate nu au bani să întrețină clădirea. A fost donată orașului, a intrat în patrimoniul public și se încercă să se aloce bani pentru modernizare.

Planuri mari există și pentru zona ștrandului termal. În urmă cu șase ani a fost concesionat unui investitor, dar acesta nu s-a ținut de cuvânt și s-a ajuns la instanță. Se dorește ca în 15 mai să fie deschis, până atunci se fac amenajări. Se încercă să se găsească o soluție pentru a face o societate unde să fie 100% acțiuni ale primăriei și să se preocupe de gestionarea lui. La ștrand sunt două bazine, nu foarte mari, unul va fi cu apă termală, unul cu apă normală. Toată zona de aici e plină cu ape termale. Sondele trebuie îngrijite pentru a avea viață lungă, dar la 10 ani trebuie să fie curățate. Sonda actuală e din anii 70 și ceva și nu s-a curățat niciodată. În fiecare debitul este mai mic. La ștrand se va face și loc de joacă pentru copii, sunt două hectare de teren acolo, o parte în domeniul public, o parte în domeniul privat al orașului. Sunt începute discuțiile cu două firme, una pentru a face o zonă sportivă, cu balon și terenuri, iar în cealaltă parte să se amenajeze o zonă de agrement.

Primăria Deta face parte din Asociația Timiș - Torontal - Bârzava, care include încă 14 administrații locale din jurul orașului Deta și trei comune din Caraș-Severin, dar are ca și partener și Consiliul Județean Timiș. Asociația a semnat în decembrie 2011 un proiect cu o valoare de 577.000 euro, sumă care va fi folosită pentru funcționarea grupului de acțiune locală (GAL) al Asociației Timiș - Torontal - Bârzava. Scopul proiectului este administrarea unei sume de 2.380.000

de euro din fonduri europene, care vor fi distribuiți pe proiecte în cele 17 administrații locale. Vor fi sprijiniți agricultorii, din această microregiune, pe următoarele măsuri: 112 - instalarea tinerilor fermieri; 141 - sprijinirea fermelor de subzistență, 322 - sprijinirea administrațiilor locale, îmbunătățirea vieții sociale în spațiul rural;-dezvoltarea afacerilor non-agricole în mediul rural; 313 - sprijinirea activităților de turism în microregiune.

Prin această măsură se urmărește să fie ajutată populația din zona rurală și să se creeze agropensiuni, cu una-două camere, care să fie o sursă alternativă de venit. În total, ținta este de 120 de proiecte. Contractul a fost semnat în decembrie 2011, va dura până în decembrie 2015. Termenul de depunere a proiectelor pentru semnare este decembrie 2013, iar în 2014 și 2015 aceste proiecte vor fi implementate.

Ștrandul

Ca în orice localitate de câmpie, o pondere importantă a economiei este realizată din agricultură. Agricultură este favorizată de clima temperat continentală, dar și de respectul locuitorilor pentru pământ. Mărirea și forma de exploatare a terenului au suferit modificări după 1989, de la înființarea micilor exploatare de 1-5 ha, ulterior ajungând chiar la 200-300 ha.

Creșterea animalelor ocupă de asemenea un loc important în domeniul agriculturii, prioritară fiind creșterea bovinelor, ovinelor și porcinelor. În prezent există 9 societăți agricole, 6 asociații familiale și 320 proprietari de teren care împreună exploatează suprafața de 3279 ha teren arabil. În ceea ce privește structura culturilor se manifestă o specializare pentru cultura grâului, orzului, porumbului și florii soarelui, răzleț se cultivă mici suprafețe de ovăz și sfeclă de zahăr, iar în intravilanul localității legumele ocupă primul loc⁹.

Deși agricultura ocupă încă un loc însemnat în economia orașului, deja sunt semne ca se vor petrece mutații semnificative în rostul ei în angrenajul orașului.

Reprezentanții administrației au pornit discuții cu o societate care dorește să facă o stație de biogaz la Opațița. Și aici se încearcă dezvoltarea energiei verzi, fiind în curs de a încheia contracte pentru câteva societăți pe 55 de hectare de pășune, pentru panouri solare. Finanțarea se va încerca pe fonduri europene și fonduri proprii a celor care vor să amenajeze parcul fotovoltaic. Pășunea e concesionată acum la crescătorii de animale, cu 33 de euro pe hectar, licitația care s-a organizat a dus prețul până la 600 de euro pe hectar. S-ar crea locuri de muncă în acest parc, perioada de concesiune este de 40 de ani. Prin autorizația de construcție pe care o eliberează primăria, le revine 1% din valoare. Dacă la cinci hectare este o investiție de zece milioane de euro. La 1% la 100 de hectare, ar însemna, sume uriașe atât de necesare dezvoltării orașului prin mijloace proprii.

9. *Ibidem*, p.17-18.

Detla
248

Vechiul muzeu

Elemente de
arhitectură pe
fațadele clădirilor
din Deta

Delta
250

Deta
- vedere din satelit

Harta oraşului Deta

Bibliografie selectivă

- Bejan A., *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995
- Binder Pavel, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul sec. XVII*, în „Studii de istorie a Banatului” vol. II, Timișoara, 1970
- Bizerea M., *Banatul ca unitate și individualitate istorico-geografică în cadrul pământului locuit de români*, în „Tibiscus”, Timișoara, III, 1975
- Borza Alexandru, *Valul roman de la Timișoara*, în “Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an X, Timișoara, 1942
- Calincof Eleonora, *Atestări documentare privind caracterul antihabsburgic al răscoalei populare din Banat din anii 1737-1739*, în „Banatica”, VI, Reșița
- Chevereșan Alexandru, *Monografia comunei Deta*, Deta 1925
- Crețan Remus, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007
- Deportații în Bărgan 1951-1956*, (lucrare coordonată de Silviu Sarafolean), Ed. Mirton, Timișoara, 2001
- Dumitrescu V, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988
- Ehler J.J., *Banatul de la origini până în prezent- 1774*. Ed. Facla, Timișoara, 1982
- Engel Pal, *A Temesvari es Moldovai szandysak torokkori telepulesei (1554-1579)*, Szeged, 1996
- Feneșan Costin, *Aministrație și fiscalitate în Banatului imperial, 1716-1778*, Timișoara, Editura de Vest, 1997
- Griselini Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984
- Hațegan Ioan, *Vilayetul de Timișoara*, Timișoara, 2003
- Ilieșiu Nicolae, *Caiete istorice*, III, ms, aflat în arhiva Muzeului Banatului
- Istoria Românilor*, vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2003
- Kakucs Lajos, *Breslele, manufacturile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717-1918*, Timișoara, Ed. Mirton, 2008
- Lotreanu I., *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1935.
- Luca Sabin Adrian, *Arheologie și istorie (II). Descoperiri din Banat*, Editura Economică, Sibiu, 2005
- Marghitan L., *Banatul în lumina arheologiei*, III, Editura Facla, Timișoara, 1985
- Mărgineanțu Tiberiu Pr, *Monografia comunei Opațița*, Timișoara, 1929
- Medeleț Florin, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului*, în „Analele Banatului”serie nouă, III, Ed. Museion, București, 1994
- Munteanu I., R. Munteanu, *Timiș, Monografie*, Ed. Marineasa, Timișoara, 1998
- Munteanu Ioan, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire (1918)*, Timișoara, Ed. Mitr. Banatului, 1992
- Parcul industrial Deta*, Deta, 2011
- Pascu Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, 1986
- Păiușan Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895/1919)*, Timișoara, Ed. De Vest, 1993
- Popescu Virgil, *Situația țărănimii și problema agrară din județul Timiș-Torontal în perioada 1900-1921*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2008
- Radu P., D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977
- Rămneanțu Vasile, *Aspecte privind activitatea organizației județene Timiș-Torontal a Partidului Național Țărănesc din anii 1944-1946 consemnate în arhivele CNSAS*, în “Banatica” 21, Reșița, 2011
- Regep Simona -Vlascici, Mariana Crînguș, *Considerații preliminare istorice și cronologice. Concluzii*, în „Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița”, Ed. Waldpress, Timișoara, 2004
- Rusu Raularian, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Editura Mirton, Timișoara, 2007
- Secară Nicolae Dr., *Valori ale arhitecturii populare românești*, Editura Facla, Timișoara, 1987
- Simu Traian, *Colonizarea Șvabilor în Banat*, Timișoara, 1924
- Suciu I. D., R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980
- Suciu I.D., *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, București, Ed. Academiei RSR, 1968
- Suciu I.D., *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Ed. Mitropoliei Banatului, 1977
- Surdu Bujor, *Răscoala populară antihabsburgică în Banat (1737-1739)*, în Studii și materiale de istorie medie, București, vol. II, 1957
- Szentmiklosi Alexandru, *Cercetările arheologice de salvare din anul 2005 de la Deta-Dudărie. Raport preliminar de săpătură*, în Analele Banatului, SN, Arheologie-istorie, XII-XIII, Timișoara 2004-2005
- Tomole Ioan, *Români din Banat în luptele național-electorale de la începutul sec. XX*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 2000
- Țărcovnicu Virctor, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970
- Țeicu D., *Banatul montan în Evul Mediu*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998
- Țeicu Dumitru, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007
- Țintă Aurel, *Colonizarea Habsburgică în Banat 1716-1740*, Timișoara, Ed. Facla, 1972
- xxx - *Vergangenheit und Gegenwart der Grossgemeinde Detta in Temescher Comitate*, Temeswar, 1901

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Capitolul 1. Cadrul geografic	6
Capitolul 2. Istoria microzonei Deta	16
Istoria perioadei vechi.....	16
Migratori, continuitate, etnogeneză	26
Voievodatul bănăţean, cucerirea maghiară	30
Stăpânirea turcească. 1552-1716	34
Perioada habsburgică	36
Dualismul	50
Marea Unire și perioada contemporană	60
Capitolul 3. Organizarea administrativă. Instituții	78
Organizarea administrativă	78
Administrația comunei Opațița	89
Alte instituții	92
Capitolul 4. Școala și activitatea culturală	116
Școala din Deta	116
Școala din Opațița	130
Activitatea culturală	138
Activitatea culturală din Opațița	148
Capitolul 5. Biserica	152
Biserica ortodoxă din Opațița	159
Biserica romano-catolică din Deta	172
Biserica ortodoxă română	193
Capitolul 6. Demografie, structură, interculturalitate	212
Cetățeni de onoare și personalități	223
Capitolul 7. Deta de ieri și de azi	230

